

**ÚRSKURÐUR
ÓBYGGÐANEFNDAR**

Mál nr. 1/2019

Suðausturhluti Drangajökuls

21. febrúar 2020

EFNISYFIRLIT

1	ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD	1
2	MÁLSMEDFERÐ	2
2.1	Hlutverk óbyggðanefndar.....	2
2.2	Strandasýsla ásamt fyrrum Bæjarhreppi (svæði 10A) tekin til meðferðar	2
2.3	Lýstar kröfur og kynning	3
2.4	Mál nr. 1/2019, suðausturhluti Drangajökuls.....	4
3	KRÖFUGERÐ	7
3.1	Kröfur íslenska ríkisins	7
3.2	Kröfur vegna Skjaldabjarnarvíkur.....	7
3.3	Athugasemdir vegna Dranga.....	7
3.4	Kröfur vegna Drangavíkur	7
3.5	Kröfur vegna Engjaness og Ófeigsfjarðar	8
4	GÖGN OG GAGNAÖFLUN	10
4.1	Inngangur	10
4.2	Rannsóknarskylda óbyggðanefndar	10
4.3	Vettvangsferð	11
4.4	Skýrslutökur	11
5	SAGA LANDSVÆÐA	13
5.1	Landnám.....	13
5.2	Drangajökull.....	14
5.3	Nyrstu jarðir í Strandasýslu.....	17
5.3.1	Skjaldabjarnarvík	17
5.3.2	Drangar	20
5.3.3	Drangavík.....	25
5.3.4	Engjaness.....	30
5.3.5	Ófeigsfjörður.....	37
5.3.6	Eignir og réttindi kirkna og klaustra	46
5.3.6.1	Árnes í Trékyllisvík	46
5.3.6.2	Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp.....	48
5.3.6.3	Þingeyraklaustur	50
5.3.6.4	Breiðabólsstaður í Vesturhópi.....	55
5.3.6.5	Stafholt í Stafholtstungum	57
5.3.6.6	Helgafell í Helgafellssveit.....	61
5.4	Nærliggjandi jarðir í Norður-Ísafjarðarsýslu.....	62
5.4.1	Melgraseyri og Hraundalur	63
5.4.1.1	Hraundalur	66
5.4.1.2	Melgraseyri	67
5.4.2	Laugaland.....	68

5.4.3	Skjaldfönn.....	70
5.4.4	Ármúli.....	72
5.4.5	Lónseyri	72
5.4.6	Bæir á Snæfjallaströnd.....	73
5.4.7	Unaðsdalur	73
5.4.8	Leira.....	74
5.4.9	Hrafnfjarðareyri	74
5.4.10	Furufjörður.....	74
5.4.11	Paralátursfjörður	75
5.4.12	Reykjarfjörður.....	75
5.4.13	Kirkjuból í Reykjarfirði	79
5.4.14	Sæból í Reykjarfirði.....	84
6	NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR.....	88
6.1	Efnisskipan og sameiginleg atriði	88
6.1.1	Almennar niðurstöður óbyggðanefndar	88
6.1.2	Dómafordæmi í þjóðlendumálum	88
6.2	Landnám.....	89
6.3	Suðausturhluti Drangajökuls.....	89
6.3.1	Inngangur	89
6.3.2	Sjónarmið aðila	92
6.3.2.1	Íslenska ríkið.....	92
6.3.2.2	Gagnaðilar íslenska ríkisins	93
6.3.3	Niðurstaða.....	99
6.4	Um málskostnað.....	115
7	ÚRSKURÐARORÐ	117
	VIÐAUKI: ALMENNAR NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR.....	I
	FYLGISKJAL I: AÐILASKRÁ.....	LXXXVII
	FYLGISKJAL II: SKJALASKRÁ	LXXXVIII
	a) Efnisflokkun skjalaskrá.....	LXXXVIII
	b) Skjalaskrá í númeraröð	CIII
	FYLGISKJAL III: KORT.....	CXVIII
	a) Úrskurðarkort í máli nr. 1/2019	CXVIII
	b) Yfirlitskort um svæði 10A	CXVIII

1 ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD

21. febrúar 2020 er tekið fyrir mál nr. 1/2019, suðausturhluti Drangajökuls, og í því kveðinn upp svohljóðandi

ÚRSKURÐUR

Úrskurð þennan kveða upp Ása Ólafsdóttir formaður, Þorsteinn Magnússon og Hulda Árnadóttir.

Aðilar máls eru:¹

Fjármála- og efnahagsráðherra f.h. íslenska ríkisins vegna þjóðlendu.

(Edda Andradóttir lögmaður.)

Ásdís Gunnarsdóttir, Guðrún Anna Gunnarsdóttir og Sigríður E. Gunnarsdóttir vegna Skjaldabjarnarvíkur.²

(Ásgeir Gunnar Jónsson.)

Fornasel ehf. vegna Dranga.

(Sveinn Kristinsson stjórnarformaður.)

Ásdís Virk Sigtryggisdóttir, Guðjón Egill Ingólfsson, Gunnar Ólafur Bjarnason, Halldór Kristján Ingólfsson, Ingunn Hinriksdóttir, Karl Sigtryggsson, Lára Valgerður Ingólfisdóttir, Ólafur Gunnarsson, Sigríður Sveinsdóttir og Þórhildur Hrönn Ingólfisdóttir vegna Drangavíkur.

(Benedikt Ólafsson lögmaður og Lára Ingólfisdóttir.)³

Felix von Longo-Liebenstein vegna Engjaness.

Dánarbú Halldóru Sveinbjörnsdóttur, Guðrún Sveinbjörnsdóttir, Gunnar Gaukur Magnússon, Hallvarður E. Aspelund, Haraldur Sveinbjörnsson, Nýja húsið Ófeigsfirði, Pétur Guðmundsson og Valdimar Steinþórsson vegna Ófeigsfjarðar.

(Friðbjörn E. Garðarsson lögmaður.)

¹ Sjá einnig aðilaskrá (fylgiskjal I).

² Notast verður við ritháttinn Skjaldabjarnarvík en einnig þekkist að rita Skjaldarbjarnarvík. Í daglegu tali er jörðin jafnframt kölluð Skjaldarvík.

³ Með bréfi dags. 21. júní 2019 óskaði Lára Ingólfisdóttir fyrir hönd umræddra landeigenda eftir aðild að málinu og fram kom að hún færi með málið á þessu stigi af hálfu þeirra. 8. ágúst 2019 tilkynnti Benedikt Ólafsson lögmaður nefndinni að hann færi með hagsmunagæslu fyrir hönd umræddra landeigenda og skilaði umboði vegna þess. Síðar skilaði hann kröfugerð til nefndarinnar fyrir hönd þeirra. 7. nóvember 2019 tilkynnti Benedikt nefndinni að hann færi ekki lengur með hagsmunagæslu vegna þeirra í málinu og óskaði eftir að samskiptum vegna málsins yrði beint til Láru Ingólfisdóttur. Hún flutti málið af þeirra hálfu við aðalmeðferð 10. desember 2019.

2 MÁLSMEÐFERÐ

2.1 Hlutverk óbyggðanefndar

Hinn 1. júlí 1998 tóku gildi lög um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998. Löginn kveða á um að starfa skuli óbyggðanefnd sem hafi með höndum eftirfarandi hlutverk skv. 7. gr:

- a) Að kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.
- b) Að skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.
- c) Að úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

Af ákvæði 7. gr. leiðir að gildistaka laganna og úrskurðir óbyggðanefndar fela ekki í sér afstöðu til réttinda einstakra aðila yfir eignarlandi eða hver séu mörk milli eignarlanda og leiða ekki til neinna breytinga þar á.

2.2 Strandasýsla ásamt fyrrum Bæjarhreppi (svæði 10A) tekin til meðferðar

Óbyggðanefnd skipti landinu upphaflega í ellefu hluta sem auðkenndir voru sem svæði 1–11 og tók eitt þessara svæða til meðferðar í einu. Með bréfi dagsettu 12. nóvember 2015 tilkynnti nefndin fjármála- og efnahagsráðherra að ákveðið hefði verið, vegna knappra fjárheimilda nefndarinnar og að höfðu samráði við sérfræðinga á Þjóðskjalasafni Íslands, að skipta svæði 10 í þrennt, þ.e. svæði 10A, 10B og 10C. Landsvæði það sem hér er til umfjöllunar, eftir þessa breytingu, er auðkennt sem svæði 10A, þ.e. Strandasýsla ásamt fyrrum Bæjarhreppi.

Með bréfi dagsettu 16. mars 2018 var fjármála- og efnahagsráðherra tilkynnt um ákvörðun óbyggðanefndar um að taka til umfjöllunar svæði 10A, sbr. 8. gr., 1. mgr. 10. gr. og 1. mgr. 11. gr. laga nr. 58/1998 og veittur frestur til 14. september 2018 til að lýsa kröfum um þjóðlendur á svæðinu, væri um slíkar kröfur að ræða.

Landsvæði þetta, hið þrettánda í röðinni hjá óbyggðanefnd,⁴ tekur til hluta Strandabyggðar, Árneshrepps, Kaldrananeshrepps og hluta Húnaþings vestra, þ.e. fyrrum Bæjarhrepps.

Að teknu tilliti til framangreindra breytinga afmarkast svæði 10A svo við málsmeðferð óbyggðanefndar: Austurmörk fyrrum Bæjarhrepps ráða austurmörkum svæðisins frá botni Hrutafjarðar til suðurs þar til komið er að mörkum fyrrum Bæjarhrepps gagnvart Borgarbyggð. Þaðan er þeim sveitarfélagamörkum fylgt til norðvesturs þar til komið er að austurmörkum Dalabyggðar. Þaðan er vesturmörkum fyrrum Bæjarhrepps fylgt til norðurs þar til komið er að mörkum hans gagnvart Strandabyggð, en sá punktur er jafnframt á sýslumörkum milli Strandasýslu og Dalasýslu. Þaðan er suður- og síðar vestur- og loks norðvesturmörkum Strandasýslu fylgt allt þar til komið er að

⁴ Svæðum 7, 8 og 9 var öllum skipt í tvennt á síðari stigum, þ.e. svæði 7A, 7B, 8A, 8B, 9A og 9B. Svæði 10 var síðan skipt í þrennt, þ.e. svæði 10A, 10B og 10C. Svæði 10A var því hið þrettánda í röðinni þegar þarna var komið sögu.

hafi við Geirólfsgnúp milli Skjaldabjarnarvíkur og Reykjarfjarðar. Að austanverðu af markast svæðið af hafi.

Að teknu tilliti til framvindu gagnaöflunar og fleiri atriða framlengdi óbyggðanefnd frest fjármála- og efnahagsráðherra til að lýsa kröfum á svæðinu til 5. október 2018, að beiðni íslenska ríkisins.

Hlutaðeigandi sýslumannsembætti og sveitarfélögum var tilkynnt um ákvörðun óbyggðanefndar um að taka svæðið til meðferðar og gerð grein fyrir framhaldinu.

2.3 Lýstar kröfur og kynning

Kröfulýsing fjármála- og efnahagsráðherra, fyrir hönd íslenska ríkisins, um þjóðlendu á svæði 10A barst óbyggðanefnd 5. október 2018 og tók til þess hluta Drangajökuls sem er innan svæðisins. Óbyggðanefnd birti tilkynningu um málsmeðferð á svæðinu og útdrátt úr kröfugerð ríkisins, ásamt uppdrætti, í Lögbirtingablaðinu 16. sama mánaðar, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Skorað var á þá sem teldu til eignarréttinda á því landsvæði sem krafa ríkisins tók til að lýsa kröfum sínum fyrir óbyggðanefnd í síðasta lagi 1. febrúar 2019. Þá kom fram að yfirlýsingu um kröfugerð og málsmeðferð kynni að verða þinglýst á þær fasteignir á svæðinu sem skráðar væru í þinglýsingabók og málið varðaði, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Útdráttur úr efni tilkynningarinnar var birtur með auglýsingum í dagblöðum, sbr. sama lagaákvæði.

Kynningargögn um kröfu fjármála- og efnahagsráðherra voru gerð aðgengileg almenningi hjá viðkomandi sveitarfélagi, þ.e. Árneshreppi, og Hólmavíkurbúí sýslumannsins á Vestfjörðum, auk þess sem þau voru birt á vefsíðu óbyggðanefndar. Öðrum sveitarfélögum á svæði 10A var jafnframt tilkynnt um þjóðlendukröfu ríkisins og kröfulýsingarfrest gagnaðila, auk þess sem fréttatilkynning var send út um þjóðlendukröfu ríkisins, kröfulýsingarfrest og hvar kynningargögn væru aðgengileg. RÚV, Morgunblaðið og vefurinn Bæjarins besta (bb.is) fjölluðu um þjóðlendukröfuna 23. og 24. október 2018.

Gefið var út yfirlit yfir lýstar kröfur að loknum kröfulýsingarfresti en þá höfðu engar gagnkröfur borist. Lögboðin kynning fór fram með því að yfirlit og uppdráttur lágu frammi á skrifstofum Árneshrepps og skrifstofu sýslumannsins á Vestfjörðum á Hólmavík frá 18. febrúar til og með 18. mars 2019, sbr. 12. gr. laga nr. 58/1998. Athugasemdafrestur var til 25. mars 2019. Kynningargögnin voru jafnframt aðgengileg á skrifstofu óbyggðanefndar og vefsíðu nefndarinnar. Athugasemdir bárust 19. mars 2019 vegna jarðanna Skjaldabjarnarvíkur og Ófeigsfjarðar, þess efnis að landamerki jarðanna næðu inn á kröfusvæði ríkisins á jöklinum. Einnig sendi óbyggðanefnd bréf til eiganda Dranga 13. mars 2019 og til lögmanns eiganda Engjaness 26. mars 2019 til að gefa þeim kost á aðild að málinu, sbr. 3. mgr. 13. gr. laga nr. 58/1998. Þá höfðu komið fram, í tengslum við áform um friðlýsingu Dranga, vísbendingar um að eigendur jarðarinnar kynnu að telja til eignarréttinda á jöklinum. Athugasemdir bárust vegna Dranga 2. apríl 2019 og frekari athugasemdir 19. nóvember 2019. Þá barst sameiginleg kröfulýsing

vegna Ófeigsfjarðar og Engjaness nefndinni 15. apríl 2019. Óbyggðanefnd fór með fram komnar athugasemdir vegna Dranga eins og um kröfu væri að ræða, enda kom þar ótvírætt fram sú afstaða að land Dranga næði inn á svæðið á Drangajökli sem ríkið krafðist sem þjóðlendu og upp á hábungu hans. Að auki fékk óbyggðanefnd 26. júní bréf frá eigendum Drangavíkur, dags. 21. sama mánaðar, þar sem óskað var eftir aðild að málinu. Óbyggðanefnd sendi svarbréf 28. júní með upplýsingum um forsendur aðildar og málsmeðferð. Kröfulýsing vegna Drangavíkur barst óbyggðanefnd 11. október 2019. Þá barst kröfulýsing vegna Skjaldabjarnarvíkur nefndinni í september 2019. Alls bárust því kröfulýsingar og athugasemdir vegna fimm jarða í Árneshreppi, þ.e. Skjaldabjarnarvíkur, Dranga, Drangavíkur, Engjaness og Ófeigsfjarðar.

Með hliðsjón af 3. mgr. 13. gr. laga nr. 58/1998 tók óbyggðanefnd allar framan- greindar kröfur gagnaðila ríkisins til efnislegrar úrlausnar þrátt fyrir að kröfulýsingar- frestur skv. 2. mgr. 10. gr. laganna hefði verið liðinn þegar þær bárust. Kröfur sem bárust eftir að eiginlegum kröfulýsingarfresti lauk – og þar með eftir lögboðið kyn- ningarferli – voru kynntar á vefsíðu óbyggðanefndar.

2.4 Mál nr. 1/2019, suðausturhluti Drangajökuls.

Vettvangsferð fór fram 25. september 2019 en fjallað er um hana í kafla 4.3 hér á eftir.

Við fyrstu fyrirtöku sem fram fór 26. september 2019 var upplýst að þar sem krafa íslenska ríkisins á svæði 10A afmarkaðist við eitt svæði yrði fjallað um ágreinings- svæðið í einu máli sem væri nr. 1/2019. Einnig var greint frá því að óbyggðanefnd skipuðu í málinu Ása Ólafsdóttir, Þorsteinn Magnússon og Hulda Árnadóttir. Gefið var færi á athugasemdum og einn lögmaður óskaði eftir umhugsunarfresti um hvort gerð yrði athugasemd við skipan nefndarinnar. Að öðru leyti komu engar athugasemdir fram þar að lútandi.

Við sömu fyrirtöku var farið yfir forsögu málsins, þar á meðal töku svæðis 10A til meðferðar, kröfulýsingar sem borist hefðu eða væru væntanlegar og greint frá bréfa- skiptum þar sem óbyggðanefnd gaf eigendum tiltekinna jarða kost á aðild að málinu, sbr. 3. mgr. 13. gr. laga nr. 58/1998, auk þess sem gerð var grein fyrir kynningu krafna. Lögð voru fram skjöl í málinu, ásamt skjalaskrá, og upplýst um ýmis atriði varðandi gagnaöflun nefndarinnar. Skorað var á lögmenn að fara yfir tiltekin atriði af sinni hálfu. Þá var því beint til lögmanna að kanna hvort ljúka mætti málinu að einhverju eða öllu leyti með sátt, sbr. 15. gr. þjóðlendlaga. Enn fremur var sérstaklega vakin athygli á ákvæðum 17. gr. þjóðlendlaga um málskostnað og samnýtingu á sérfræðiaðstoð og farið yfir uppgjörshætti vegna útlagðs kostnaðar lögmanna. Farið var yfir áætlun um framvindu málsmeðferðar á svæðinu, sem sett var fram með fyrirvara um framvindu gagnaöflunar og umfang mála þegar henni yrði lokið.

Önnur fyrirtaka var haldin 20. nóvember 2019. Upplýst var að lögmaður sem óskað hafði eftir umhugsunarfresti við fyrstu fyrirtöku í tengslum við skipan nefndarinnar hefði tilkynnt nefndinni 1. október að ekki væri gerð athugasemd við skipanina. Þar

sem aðrir fulltrúar málsaðila hefðu ekki heldur gert athugasemd skoðaðist skipan nefndarinnar samþykkt. Tilkynnt var um breytingu á fyrirsvari vegna einnar jarðar. Lögð voru fram skjöl ásamt skjalaskrá og upplýst að kerfisbundinni gagnaöflun Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar, sbr. 5. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998, væri lokið en komið gæti til frekari gagnaöflunar ef framhald rannsóknar málsins gæfi tilefni til þess. Meðal framlagðra skjala voru athugasemdir vegna einnar jarðar og gerð var grein fyrir forsögu þeirra, þar á meðal bréfi frá nefndinni þar sem gefinn var kostur á aðild að málinu, sbr. 3. mgr. 13. gr. laga nr. 58/1998, og óskað eftir formlegri kröfulýsingu ef ætlunin væri að lýsa kröfu. Tilkynnt var þótt slík kröfulýsing hefði ekki borist færi nefndin með athugasemdirnar eins og um formlega kröfu væri að ræða þar sem í þeim kæmi ótvírætt fram afstaða um beinan eignarrétt á tilteknum hluta þess svæðis sem ríkið krefðist sem þjóðlendu. Í framhaldi af beiðni við fyrstu fyrirtöku um að kannað yrði hvort ljúka mætti málinu að einhverju eða öllu leyti með sátt var spurt hvort sættir hefðu tekist en þar sem svo reyndist ekki vera lýsti formaður því yfir að telja yrði að frekari sattaumleitani á vegum nefndarinnar, sbr. 1. mgr. 15. gr. þjóðlendlaga, hefðu ekki þýðingu. Greint frá því að kröfulýsingar sem borist hefðu eftir að eiginlegum kröfulýsingarfresti lauk hefðu verið birtar á vefsíðu nefndarinnar ásamt uppfærðu kröfulínukorti. Einnig voru áréttuð tilmæli um frágang kröfulína o.fl. Enn fremur var gerð grein fyrir áformum um framvindu málsmeðferðar og leitað eftir athugasemdum. Lögmaður eigenda tveggja jarða vakti máls á því hvort tilefni væri til að fresta málsmeðferð og sameina hana málsmeðferð vegna aðliggjandi svæðis í Ísafjarðarsýslum þegar þar að kæmi þar sem gögn sem þá kæmu fram gætu mögulega haft þýðingu við mat á því hvort jarðir næðu saman uppi á Drangajökli. Formaður sagði nefndina myndu íhuga málið og tilkynna um niðurstöðuna fljótlega.

Í tölvupósti síðar um daginn voru málsaðilar síðan upplýstir um þá niðurstöðu nefndarinnar að fresta ekki málsmeðferðinni. Bent var á að nokkrar jarðir í Ísafjarðarsýslu hefðu verið meðhöndlaðar sem aðliggjandi jarðir við gagnaleit Þjóðskjalasafnsins og því hefði þegar farið fram nokkur gagnaleit vegna þeirra en að auki hefði nefndin óskað eftir landamerkjabréfum allra jarða sem talið væri að kynnu að eiga land að Drangajökli. Einnig var vakin athygli á því að ef síðar kæmu fram gögn úr Ísafjarðarsýslu sem breyttu forsendum niðurstöðu málsins yrði hægt að endurupptaka málið á þeim grundvelli en sameining málsins við málsmeðferð í Ísafjarðarsýslum væri til þess fallin að fresta úrlausn þess um allt að tveimur árum.

Aðalmeðferð málsins var haldin 10. desember 2019 í Norræna húsinu í Reykjavík. Formaður hóf fundinn á að þakka viðstöddum sérstaklega fyrir aðstoð við að upplýsa málin, m.a. á vettvangi og með því að mæta til skýrslugjafar. Því næst gerði formaður grein fyrir því að í tilefni af athugasemdum í greinargerð ríkisins, dags. 27. nóvember 2019, sem vörðuðu aðild að málinu hefði skrifstofa nefndarinnar sent tilteknum eigendum Skjaldabjarnarvíkur og Drangavíkur sem ekki stæðu að kröfum vegna jarðanna bréf, dags. 29. nóvember, þar sem þeim hefði verið gefinn kostur á að koma á framfæri

sjónarmiðum sínum vegna málsins, í síðasta lagi við aðalmeðferð þess. Formaður upplýsti einnig að Sveinn Kristinsson hefði staðfest með tölvupósti 29. nóvember að hann kæmi fram fyrir hönd Fornasels ehf. sem væri eigandi Dranga. Þessu næst voru lögð fram skjöl í málunum ásamt skjalaskrá en skjölin höfðu áður verið gerð lögmönnum og öðrum fulltrúum málsaðila aðgengileg með rafrænum hætti.

Að þessu búnu fóru fram skýrslutökur sem nánar er gerð grein fyrir í kafla 4.4. Að skýrslutökunum loknum voru málin flutt munnlega. Fyrir upphaf munnlegs málflutnings upplýsti formaður að lögmaður eigenda Engjaness og Ófeigsfjarðar hefði tilkynnt nefndinni um breytta kröfugerð vegna jarðarinnar og að einnig yrði fallið frá varakröfu en nefndin byggist við breyttu kröfulínukorti vegna þessa fljótlega.

Fyrst flutti málið Edda Andradóttir, lögmaður, f.h. fjármála- og efnahagsráðherra vegna kröfu íslenska ríkisins um þjóðlendu.

Næstur flutti málið Jóhann Fannar Guðjónsson, lögmaður, f.h. Friðbjörns Garðars-sonar, lögmanns, vegna Engjaness og Ófeigsfjarðar. Lögmaðurinn gerði grein fyrir breyttri kröfugerð vegna jarðanna sem fælist í því að annars vegar væri fallið frá varakröfu um viðurkenningu á afnotarétti og hins vegar væri fallið frá hluta af aðalkröfunni þannig að krafan tæki til minni hluta af jöklinum en áður. Eftir breytingar afmarkaðist kröfulína vegna jarðanna þannig að hún næði frá punkti 2 á kröfulínu ríkisins, fylgdi þaðan vesturmörkum svæðis 10A upp á hábungu jökulsins, lægi svo þaðan til austurs að jökulröndinni móts við Kringluvatnshæðir og fylgdi svo jökulröndinni til suðurs að upphafspunkti. Uppfærðu kröfulínukorti og lýsingu á kröfulínunni yrði komið til nefndarinnar hið fyrsta. Lögmaðurinn áréttaði að breytingin fæli í sér kröfu um minna svæði en áður en litið væri svo á að rökstuðningur í kröfulýsingu og greinargerð stæði óhaggaður.

Þá flutti málið Ásgeir Gunnar Jónsson vegna Skjaldabjarnarvíkur og Drangavíkur og loks flutti málið Lára Ingólfssdóttir vegna Drangavíkur.

Formaður gaf lögmönnum og talsmönnum málsaðila færi á að veita andsvör. Fyrst veitti andsvör Edda Andradóttir, lögmaður, og svo Jóhann Fannar Guðjónsson, lögmaður. Aðrir veittu ekki andsvör.

Að loknum andsvörum lýsti formaður því yfir að aðalmeðferð í máli nr. 1/2019 væri lokið. Málið væri tekið til úrskurðar en um uppkvaðningu hans yrði tilkynnt síðar. Formaður tók þó einnig fram að ef frekari gögn kæmu fram yrði málið tekið fyrir aftur af því tilefni.

Fjórða fyrirtaka var haldin 20. febrúar 2020. Þar var upplýst að lögmaður eigenda Engjaness og Ófeigsfjarðar hefði staðfest með tölvupósti til skrifstofu nefndarinnar 14. febrúar að textalýsing á breyttri kröfulínu vegna jarðanna sem bókuð hafði verið í fundargerð aðalmeðferðar væri endanleg. Einnig voru lögð fram fáein skjöl en þau höfðu áður verið gerð lögmönnum og öðrum fulltrúum málsaðila aðgengileg með rafrænum hætti. Að lokum lýsti formaður því yfir að málið væri aftur tekið til úrskurðar.

3 KRÖFUGERÐ⁵

3.1 Kröfur íslenska ríkisins

Af hálfu fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins er þess krafist að viðurkennt verði að sá hluti Drangajökuls sem er innan Árneshrepps og innan marka kröfulýsingarsvæðis 10A sé þjóðlenda innan eftirfarandi kröfulínu:

Upphafspunktur er við Hrolleifsborg (1), og er miðað við að hann sé við jökuljaðar og á sýslumörkum, sveitarfélagamörkum og merkjum jarðanna Skjaldabjarnarvíkur í Árneshreppi og Sæbóls í Reykjarfirði, fyrrum Grunnavíkursveit, nú Ísafjarðarbæ. Þaðan er jökuljaðri Drangajökuls fylgt suður uns komið er að þeim stað, punktur (2), sem er á sýslumörkum Strandasýslu og Norður-Ísafjarðarsýslu. Þaðan er farið norður eftir sýslumörkum og sveitafélagamörkum sem jafnframt eru mörk kröfulýsingarsvæðis og svo til norðausturs, eftir sömu mörkum að Holleifsborg sem er upphafspunktur.

3.2 Kröfur vegna Skjaldabjarnarvíkur

Af hálfu þeirra eigenda Skjaldabjarnarvíkur sem gera kröfu vegna jarðarinnar er krafist beins eignarréttar á landi jarðarinnar sem af þeirra hálfu er afmarkað svo, sbr. texta á framlögðum uppdrætti sem fylgdi kröfulýsingu þeirra:

Rekamörk Skjaldabjarnarvíkur eru milli Biskups undir Geirhólmi og Bjarnarfjarðará. Milli Skjaldabjarnarvíkur og Dranga ræður Bjarnarfjarðará frá ósi til Jökullóns. Þar frá jökulrönd í suður og vestur sem hæst ber ræður há Jökullinn á móti Dröngum og Skjaldfönn til norðurs, sem fönnum hallar að hrygg þeim sem gengur austur í Hrolleifsborg. Frá Hrolleifsborg ráða vatnaskil um Miðmundarhorn, Fossaheiði, Geirhólm og til sjávar í fyrrnefndan Biskup norðan til undir Hólmi. Fyrrnefndur hryggur og vatnaskil að Biskup eru mörk milli Skjaldabjarnarvíkur og Reykjafjarðar. Jarðamörk Skjaldabjarnarvíkur á Jökli til vesturs, norðurs og að Biskup eru að auki sýslumörk milli Norður-Ísafjarðarsýslu og Strandasýslu.⁶

3.3 Athugasemdir vegna Dranga⁷

Í athugasemdum frá eigendum Dranga segir að í vel skilgreindum landamerkjum Drangajarðarinnar komi fram að landamerki að vestan hljóti að vera hábunga Drangajökuls, eða þar sem vötnum hallar. Hluti jökulsins tilheyrir því jörðinni.

3.4 Kröfur vegna Drangavíkur

Af hálfu þeirra eigenda Drangavíkur sem gera kröfur vegna jarðarinnar er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt eigenda jarðarinnar að landi því sem

⁵ Sjá einnig fylgiskjöl nr. I (aðilaskrá) og III (kort).

⁶ Þeir eigendur Skjaldabjarnarvíkur sem gera kröfu vegna jarðarinnar fara samtals með 37,5% eignarhlut í Skjaldabjarnarvík. Aðrir eigendur jarðarinnar standa ekki að kröfum vegna hennar.

⁷ Erindi sem bárust vegna Dranga voru sett fram í formi athugasemda en ekki eiginlegrar kröfugerðar. Þó kom þar ótvírætt fram sú afstaða landeiganda að land jarðarinnar næði inn á það svæði á Drangajökli sem ríkið krefst sem þjóðlendu. Því var farið með athugasemdirnar eins og um kröfu væri að ræða.

Íslenska ríkið hafi lýst þjóðlendukröfum í og sé innan landamerkja jarðarinnar Drangavíkur, sem eru skilgreind svo í kröfulýsingu:

... frá punkti í hábungu Drangajökuls með hnitin A=360409,00 m og N=626723,00 m í beina línu að hnitsettum merkjapunkti nr. 14 og þaðan í merkjapunkt nr. 13 á merkjalínu á milli Drangavíkur og Ófeigsfjarðar á meðfylgjandi korti yfir landamerki Drangavíkur og aðliggjandi jarða. Og frá sama punkti í hábungu Drangajökuls að hnitsettum merkjapunkti nr. 39 og þaðan í merkjapunkt nr. 34 á merkjalínu á milli Drangavíkur og Dranga á meðfylgjandi korti yfir landamerki Drangavíkur og aðliggjandi jarða.

Þá er krafist beins eignarréttar yfir öllu því svæði sem er innan hnitsettra merkjalína jarðarinnar Drangavíkur á meðfylgjandi korti sem krafa Íslenska ríkisins kann að ná til.

Til vara er krafist beins eignarréttar að landi því sem liggur að jökulröndinni eins og hún er í dag, á milli greindra merkjapunkta nr. 14 og 39 á meðfylgjandi korti og að kröfulínu ríkisins á jökulröndinni eins og hún var við setningu þjóðlendulaga, nr. 58/1998.⁸

Þá er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullan afnotarétt eigenda Drangavíkur að landi innan merkja þess lands sem krafist er og kann að verða úrskurðuð þjóðlenda.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkissjóðs samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar.⁹

3.5 Kröfur vegna Engjaness og Ófeigsfjarðar

Af hálfu annars vegar eiganda Engjaness og hins vegar eigenda Ófeigsfjarðar er þess krafist að framkominni þjóðlendukröfu fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd Íslenska ríkisins verði hafnað og viðurkennt verði að landeigendur eigi óskiptan beinan eignarrétt á hluta af því landi Drangajökuls sem Íslenska ríkið hefur lýst þjóðlendukröfum í. Af hálfu umræddra gagnaðila ríkisins er kröfulínan dregin frá jökuljaðri á sýslumörkum Strandasýslu og Norður-Ísafjarðarsýslu, sem jafnframt er punktur nr. 2 á kröfulínu ríkisins, til norðurs eftir vesturmörkum svæðis 10A upp á hábungu jökulsins, þaðan til austurs að jökulröndinni á móts við Kringluvatnshæðir. Þaðan er jökulröndinni fylgt til suðurs að upphafspunkti.¹⁰

⁸ Þeir tölusettu punktar sem vísað er til í kröfugerðinni eru sýndir ásamt hnitum þeirra á uppdrætti sem lagður var fram af hálfu umræddra málsaðila og er skjal nr. 10(2).

⁹ Þeir eigendur Drangavíkur sem gera kröfur vegna jarðarinnar fara samtals með 70,5% eignarhlut í Drangavík. Aðrir eigendur jarðarinnar standa ekki að kröfum vegna hennar og hefur einn þeirra, Guðrún Anna Gunnarsdóttir, komið athugasemdum við kröfurnar á framfæri við nefndina fyrir hönd hluta þeirra, sbr. skjal nr. 7(4).

¹⁰ Lögmaður umræddra gagnaðila Íslenska ríkisins tilkynnti um breytta kröfugerð við aðalmeðferð málsins, 10. desember 2019, sbr. fundargerð aðalmeðferðarinnar á skjali nr. 9(3) og staðfesti í tölvupósti til skrifstofu nefndarinnar að textalýsing á kröfulínunni í fundargerðinni væri endanleg, sbr. einnig fundargerð 4. fyrirtöku á skjali nr. 9(4). Áður tók krafan til alls þess hluta Drangajökuls sem krafa ríkisins um þjóðlendu tekur til, sbr. kröfulýsingu á skjali nr. 6 og greinargerð á skjali nr. 6(2). Við aðalmeðferð, sbr. skjal nr. 9(3), var af hálfu umræddra gagnaðila ríkisins jafnframt fallið frá varakröfu um afnotarétt á jöklinum, sem áður hafði verið lýst. Í framhaldi af þessu var legu kröfulínu umræddra gagnaðila ríkisins á kröfulínukorti málsins jafnframt breytt til samræmis við umrædda breytingu, sbr. skjal nr. 8(3). Umræddir gagnaðilar ríkisins hafa einungis látið teikna kröfulínu sína á jöklinum á kortið en ekki ætluð landamerki jarða þeirra utan jökulsins.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi lögmanns landeigenda.

4 GÖGN OG GAGNAÖFLUN

4.1 Inngangur

Í málinu hafa verið lögð fram skjöl í skjalaflokkum nr. 1–15 ásamt undirskjöllum, samtals 333 skjöl, auk 19 hliðsjónargagna. Sjá nánar í fylgiskjali nr. II (skjalaskrá).

Gagna var ýmist aflað af málsaðilum eða óbyggðanefnd, á grundvelli rannsóknarskyldu nefndarinnar. Gerð var leit að frumgögnum sem varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi á svæðinu, farið á vettvang og jafnframt teknar skýrslur af málsaðilum. Verður nú gerð nánari grein fyrir hverju þessara atriða.

4.2 Rannsóknarskylda óbyggðanefndar

Óbyggðanefnd ber að hafa frumkvæði að því að afla heimilda og gagna um eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem til meðferðar er og framkvæma rannsóknir og athuganir um staðreyndir og lagaatriði sem þýðingu hafa fyrir niðurstöðu í einstökum málum, sbr. 5. mgr. 10. gr. Þjóðlendlaga, nr. 58/1998. Markmiðið er að tryggja sem best að rétt niðurstaða fái um einstök álitafni. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar dregur þó ekki úr skyldu málsaðila til að afla og leggja fram þær heimildir og gögn sem þeir byggja rétt sinn á, sbr. 4. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Lögmönnum/málsaðilum ber þannig að leggja sjálfstætt mat á gögn og gagnaöflun.

Á vegum óbyggðanefndar fór fram kerfisbundin leit að frumgögnum, prentuðum sem óprentuðum, sem líkur voru taldar á að varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi yfir svæðinu sem hér er til umfjöllunar. Könnun einstakra skjalaflokka skiptist á milli Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar og grundvallast á „Yfirliti yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“. Yfirlit þetta, sem var lagt fram meðal hliðsjónargagna, var kynnt lögmönnum og öðrum fulltrúum málsaðila og engar athugasemdir komu fram. Við samningu þess naut óbyggðanefnd á sínum tíma ráðgjafar Gunnars Friðriks Guðmundssonar sagnfræðings, auk Bjarkar Ingimundardóttur og Jóns Torfasonar, þáverandi starfsmanna Þjóðskjalasafns Íslands.

Auk frumgagnayfirlitsins byggðist gagnaöflun Þjóðskjalasafnsins og óbyggðanefndar á leitarlista sem hefði að geyma lista yfir heiti jarða og önnur örnefni sem leitað væri eftir og einnig var lagður fram meðal hliðsjónargagna. Lögmenn og aðrir fulltrúar málsaðila voru hvattir til að fara vandlega yfir leitarlistann og meta hvort þar vantaði heiti einhverra jarða eða annarra landsvæða sem tengdust umbjóðendum þeirra.

Þau frumgögn sem í leitirnar komu og talið var að þýðingu hefðu voru jafnóðum gerð fulltrúum málsaðila aðgengileg með rafrænum hætti og síðan formlega lögð fram við fyrirtökur í málinu. Um nánari framkvæmd gagnaöflunar vísast til skilabréfs Þjóðskjalasafns Íslands um þetta efni, þ.e. skjals nr. 2, inngangs að greinargerð safnsins á skjali nr. 5 og minnisblaða um leit óbyggðanefndar í tilteknum skjalaflokkum, sbr. hliðsjónargögn nr. 11–13. Um afraksturinn vísast til skjalaskrár, sjá fylgiskjal nr. II.

4.3 Vettvangsferð

Óbyggðanefnd skoðaði vettvang málsins miðvikudaginn 25. september 2019 ásamt fulltrúum málsaðila. Jafnframt var með í för starfsmaður nefndarinnar.

Lagt var af stað frá Reykjavíkurlflugvelli með TF-EIR, þyrlu Landhelgisgæslu Íslands, kl. 13:32. Auk nefndarmanna og starfsmanns nefndarinnar voru með í för Edda Andradóttir lögmaður f.h. fjármála- og efnahagsráðherra vegna íslenska ríkisins, Jóhann Fannar Guðjónsson lögmaður f.h. Friðbjörns Garðarssonar lögmanns vegna Ófeigsfjarðar og Engjaness og Lára Ingólfssdóttir vegna Drangavíkur, en hún er ein af eigendum jarðarinnar. Benedikt Ólafsson, þáverandi lögmaður eigenda Drangavíkur, hafði boðað forföll.

Lent var á Ísafirði kl. 14:26. Þar bættist í hópinn Ásgeir Gunnar Jónsson vegna Skjaldabjarnarvíkur, en hann er eiginmaður eins af eigendum jarðarinnar og er í fyrirsvari fyrir þá eigendur sem gera kröfu vegna jarðarinnar. Eldsneyti var tekið á Ísafirði og svo lagt aftur af stað þaðan kl. 14:58, flogið vestur að Gjögri og lent þar kl. 15:22. Þar bættust í hópinn Pétur Guðmundsson vegna Ófeigsfjarðar og Guðjón Ingólfsson vegna Drangavíkur. Pétur er einn af eigendum Ófeigsfjarðar. Guðjón er einn af þeim eigendum Drangavíkur sem gerir kröfur vegna jarðarinnar og jafnframt meðal eigenda Skjaldabjarnarvíkur en stendur ekki að kröfum vegna þeirrar jarðar.

Lagt var aftur af stað frá Gjögri kl. 15:42 í mjög góðu skyggni. Flogið var upp með Eyvindarfjarðará frá ósi hennar upp að Drangajökli. Á þeirri leið sást vel yfir Neðra-Eyvindarfjarðarvatn og Efra-Eyvindarfjarðarvatn og nágrenni vatnanna. Því næst var flogið yfir Drangajökul til norðurs. Á þeirri leið sást vel yfir austurhluta jökulsins og heiðina austan hans. Meðal annars sást vel Tröllkonuvatn og nágrenni þess og austur til Bjarnarfjarðar. Hrolleifsborg sást einnig vel, en kröfulína ríkisins miðast við hana að norðvestanverðu.

Því næst var flogið til austurs og svo til suðurs yfir heiðina austan Drangajökuls. Þaðan sást vel austurhluti jökulsins og sá hluti heiðarinnar sem liggur næst jöklinum að austanverðu. Meðal annars sást vel efsti hluti Bjarnarfjarðarár, við jökulinn. Á vinstri hönd sást einnig vel yfir austurhluta heiðarinnar.

Í ferðinni sást mjög vel yfir þann hluta Drangajökuls sem deilt er um í málinu og einnig heiðina austan hans sem þeir landeigendur sem aðild eiga að málinu kalla til réttinda yfir. Glögg mátti sjá að heiðin er mjög lítið gróin. Þar er mikið um vötn og tjarnir og einnig ár og lækir sem í nokkrum tilvikum eiga upptök í jöklinum. Lent var aftur á Gjögri kl. 16:22. Þar yfirgáfu þyrluna Ásgeir Gunnar Jónsson, Guðjón Ingólfsson og Pétur Guðmundsson. Þaðan var flogið til baka á Reykjavíkurlflugvöll þar sem ferðinni lauk um kl. 17:20.

4.4 Skýrslutökur

Við aðalmeðferð málsins gáfu eftirtalin skýrslur og svöruðu spurningum óbyggðanefndar, lögmannna og annarra fulltrúa málsaðila:

- Pétur Guðmundsson, kt. 230644-4549, Ófeigsfirði 1, Árneshreppi. Pétur er einn af eigendum Ófeigsfjarðar og stendur að kröfum vegna jarðarinnar.
- Ásgeir Gunnar Jónsson, kt. 291148-4689, Sundabakka 10a, Stykkishólmi. Ásgeir Gunnar er eiginmaður eins af eigendum Skjaldabjarnarvíkur og Drangavíkur.
- Óskar Kristinsson, kt. 200358-3929, Akurgerði 9, Akranesi; hann gaf skýrslu í síma. Óskar ólst upp á Dröngum.
- Jón Kristinsson, kt. 191244-3469, Mávahlíð 39, Reykjavík. Jón ólst upp á Dröngum.
- Haukur Jóhannesson, kt. 241148-7699, Barðavogi 44, Reykjavík. Haukur er jarðfræðingur, ættaður frá Dröngum, Drangavík og Skjaldabjarnarvík. Hann ritaði örnefnaskrár fyrir Dranga, Skjaldabjarnarvík og Ófeigsfjörð sem liggja fyrir í málinu.
- Bjarnveig Samúelsdóttir, kt. 050740-3669, Völusteinsstræti 1, Bolungarvík; hún gaf skýrslu í síma. Bjarnveig ólst upp í Reykjarfirði nyrðri og á Dröngum.
- Guðjón Ingólfsson, kt. 240256-2239, Dofrakór 2, Kópavogi. Guðjón á hluta af bæði Drangavík og Skjaldabjarnarvík og stendur að kröfugerð vegna fyrrnefndu jarðarinnar en ekki þeirrar síðarnefndu.

Að einstökum efnisatriðum í skýrslum aðila er vikið í úrskurði þessum, eftir því sem tilefni er til, en uppskriftir á þeim eru meðal gagna málsins.

5 SAGA LANDSVÆÐA

Í þessum kafla verður rakin saga svæðisins sem málið varðar. Í fyrstu er greint frá elstu ritheimildum um landnám og síðan raktar heimildir um kröfusvæði málsins og nágrenni þess í Strandasýslu, einkum afmörkun jarða, eignarréttindi og nýtingu. Einnig er fjallað um nærliggjandi jarðir í Norður-Ísafjarðarsýslu en sú umfjöllun takmarkast oftast við heimildir um afmörkun. Að mestu er fylgt tímaröð í hverjum kafla.¹¹

Óbyggðanefnd aflaði einnig upplýsinga um þróun á stærð og stöðu Drangajökuls og um náttúrufar, sérstaklega gróðurfar, austan og suðaustan þess hluta jökulsins sem liggur innan Árneshrepps en um greinargerðir Náttúrufræðistofnunar Íslands um þau efni er fjallað í kafla 6.3.1.¹²

5.1 Landnám

Um landnám norðan og austan kröfusvæðisins segir eftirfarandi í Sturlubók og Hauksbók Landnámu:

Hella-Björn son Herfinns ok Høllu var víkingr mikill; hann var jafnan óvinr Haralds konungs. Hann fór til Íslands ok kom í Bjarnarfjörð með alskjölduðu skipi; síðan var hann Skjalda-Björn kallaðr. Hann nam land frá Straumnesi til Dranga, ok í Skjalda-Bjarnarvík bjó hann, en átti annat bú á Bjarnarnesi ...

[...]

Geirólfr hét maðr, er braut skip sitt við Geirólfsgnúp; hann bjó þar síðan undir gnúpinum at ráði Bjarnar.¹³

Um landnám austan og sunnan kröfusvæðisins segir eftirfarandi í Sturlubók Landnámu og síðari hlutinn er einnig í Hauksbók:

Þorvaldr Ásvaldsson, Úlfssonar, Yxna-Þórissonar, nam Drangaland ok Drangavík til Enginess ok bjó at Dröngum alla ævi.

[...]

Herrøðr hvítaský var gofugr maðr; hann var drepinn af ráðum Haralds konungs, en synir hans þrír fóru til Íslands ok námu land á Ströndum: Eyvindr Eyvindarfjörð, Ófeigr Ófeigsfjörð, Ingólfr Ingólfsfjörð; þeir bjöggu þar síðan.¹⁴

¹¹ Þessi kafli er byggður á greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, dags. 18.11.2019, sem lögð var fram sem skjal nr. 5, sbr. einnig drög að greinargerðinni, dags. 19.8.2019, sem lögð voru fram sem skjal nr. 5(1) en niðurskipan efnis hefur breyst lítilllega og bæst hefur við umfjöllun um fáein skjöl sem lögð voru fram eftir að greinargerðinni var skilað. Einnig skal nefnt að í heildarskilabréfi Þjóðskjalasafns Íslands, skjali nr. 2, og minnisblöðum um leit óbyggðanefndar í tilteknum skjalaflokkum, hliðsjónargögnum nr. 11–13, er gerð grein fyrir fleiri skjölum sem varða efni sem fjallað er um hér en ekki þótti tilefni til að leggja fram. Við gagnaöflun var einkum stuðst við svonefnt frumgagnayfirlit og jarðalista sem lögð voru fram sem hliðsjónargögn nr. 5 og 6 en í inngangi að greinargerð Þjóðskjalasafnsins er gerð nánari grein fyrir gagnaöflun safnsins í málinu.

¹² Skjöl nr. 11 og 14.

¹³ *Íslensk fornrit* I (1968), bls. 197; skjal nr. 4(27). Hér er átt við Bjarnarnes á Almeningum eystri.

¹⁴ *Íslensk fornrit* I (1968), bls. 197–198; skjal nr. 4(27).

Um landnám sunnan og vestan kröfufsvæðisins segir eftirfarandi í Sturlubók og Hauksbók Landnámu:

Óláfr jafnakollr nam land frá Langadalsá til Sandeyrarár ok bjó í Unaðsdal.¹⁵

5.2 Drangajökull

Árið 1754 ferðuðust Eggert Ólafsson og Bjarni Pálsson um Strandir. Í ferðabók þeirra er skráð:

Fyrir norðan Ingólfsfjörð er *Ófeigsfjörður*, og er *Ingólfsfjarðarháls* á milli þeirra. Út frá honum gengur höfði, sem *Kársnes* heitir, og stendur samnefndur bær undir honum. [...] Á norðurströnd fjarðarins er nokkur reki, en langt frá bænum. Af *Hlíðarhúsa fjalli*, á hálsinum norðan Ingólfsfjarðar, er útsýn yfir þessa strandlengju. Til vinstri handar er *Drangajökull* [...] í þriggja mílna fjarlægð.¹⁶

Í ferðabók sinni lýstu Eggert og Bjarni aðstæðum í Reykjarfirði á Ströndum gagnvart Drangajökli á eftirfarandi hátt:

Allvatnsmikil á fellur niður í Reykjarfjörð undan Drangajökli, en rætur hans greinast hér niður í alla firði. Einnig ganga kvíslar úr honum til vesturs. Upp að jökulsporðinum er tæplega míla frá ströndinni, og væri slíkt nágrenni við jökulinn óviðfelldið fyrir aðkomumenn, er þar vildu nema land.¹⁷

Þá skráðu Eggert og Bjarni eftirfarandi lýsingu á Snæfjallaströnd og áhrifum Drangajökuls:

Sveitin heitir *Snæfjallaströnd*. Þar er mjög snjópungt og snjóar jafnvel á sumrum. Þessu veldur Drangajökull öðru fremur, en hann er hér í næsta nágrenni. [...] Stærsta álman, sem gengur frá Drangajökli niður undir ströndina, fellur hér niður. Hún er snarbrött og kreppt inni milli tveggja hárra fjalla. Þess vegna eru áhrif jökulsins svo stöðug og mikil á Snæfjallaströnd, þar sem hann veldur kulda og snjókomu. Það er sízt að undra, þótt að Drangajökli standi snjór, þoka, stormur, kuldi og óstöðugt veðurlag, þegar þess er gætt, að hann er 12 mílur á lengd og 6 mílur á breidd og liggur þar að auki þannig, að hann hvervettna nálgast byggðir og sjó. Merkilegt er, hvernig hann ýmist eykst eða minnkar. Öllum, sem til þekktu, bar saman um, að þar sem jökulsporðurinn er nú, hafi verið gróið land og grösugt fyrir 20 árum. Höfuðorsökin til aukningar jökulsins mun vera þrálátir vindar, sem blása oft árum saman, annað veifið úr austri og norðaustri af jöklinum, en hitt frá suðri og suðvestri frá sjónum. Menn fullyrtu einnig, að jökulsporðurinn færist stundum nær jöklinum, en það hlýtur að stafa af því, að hann þiðnar. Leirurnar, sem hann gengur fram á, eru ótryggar og lausar. Vatnis, sem streymir fram undan jöklinum, ber fram grjót, svo að holt verður undir jökulröndina. Þá ná sólargeislarnir og hlýtt loft inn undir jökulinn, svo að rönd hans eyðist og ézt á alla vegu, og fær hún að lokum ekki haldið sér uppi, en brotnar niður á líkan hátt og fyrr er lýst á Geitlandsjökli ...¹⁸

¹⁵ *Íslenzk fornrit* I (1968), bls. 196; skjal nr. 4(27).

¹⁶ *Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar um ferðir þeirra á Íslandi árin 1752–1757*, Eggert Ólafsson samdi, Jón Eiríksson og Gerhard Schöning bjuggu frumútgáfuna til prentunar, og var hún gefin út í Sórey í Danmörku árið 1772, Steindór Steindórsson frá Hlöðum íslenzkaði árið 1942, I. bindi, Reykjavík: Örn og Örlygur, 1981, bls. 290.

¹⁷ *Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar*, bls. 294–295.

¹⁸ *Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar*, bls. 302.

Hinn 27. ágúst 1859 skrifaði sr. Sveinbjörn Eyjólfsson í Árnosi í Trékyllisvík bréf til Runólfs M. Olsens, eiganda Þingeyra, um ástand jarða á Ströndum. Sveinbjörn skrifaði um Kirkjuból á Ströndum og hvernig Reykjarfjarðarós biti af túnmyndinni og slægjulandi kotsins og að Drangajökull eyddi af slægjulandinu smátt og smátt eins og texti bréfsins ber með sér:

Eg skal nú leyfa mér að fara nokkrum orðum um reka yðar hér á Ströndum, því að eg er nú orðin svo vel kunnugur; það er að vísu vel farið að sætt er komin á milli yðar og stjórnarinnar um Kirkjuból í Jsafjarðarsýslu; kotið álit eg nú í sjálfu sér mjög lítils virði, og það því heldur sem það gengur árlega af sér af svonefndum ~~Siglunes~~ Reykjarfjarðarós sem alltaf brítur af túnmindinni og slægjulandi kotsins, enn Drangajökull liggur á eina hlið ofanað slægjulandinu og eiðir því smátt og smátt.¹⁹

Breski landkönnuðurinn Charles William Shepherd ferðaðist um norður- og vesturhluta Íslands sumarið 1862. Árið 1867 kom ferðasaga hans út þar sem ferð hans á topp Drangajökuls er lýst.²⁰

Í öðru bindi af *Ferðalýsingu Íslands* eftir Þorvald Thoroddsen, sem kom út árið 1911, er nokkur umfjöllun um Drangajökul. Þar getur Þorvaldur þess í neðanmálgrein að norskri landkönnuðurinn Hans Frisak hafi fyrstur fræðimanna gengið upp á Drangajökul árið 1809. Í lýsingu Þorvalds kemur eftirfarandi fram:

Drangajökull er stærri en Gláma og ganga þaðan margir skriðjöklar bæði austur og vestur, nærri niður að sjó. Drangajökull er rúmar 6 ferh. mílur á stærð og 2837 fet á hæð. Á hinum eldri uppdráttum er jökullinn gerður altotf stór, í raun og veru nær hann ekki nema suður að 66° 2' n. br., en þar fyrir sunnan taka við margar fannir, sem eru lausar við jökulinn, og flestar þeirra þiðna aldrei að fullu. Aðaljökullinn er aflöng hjarnbunga og standa upp úr henni miðri sker eða tindar tveir, Hrollaugsborg og Hljóðabunga, milli þeirra er lægð í jökulinn, sem skiftir honum í syðri og nyrðri bungu. Frá Hrollaugsborg gengur hryggur á jöklinum út að Miðmundahorni, á hálsinum fyrir norðan botn Bjarnarfjarðar, hann er oftast þakinn snjó, en kemur fram í hitasumrum. Milli þessa hryggs og tindanna á miðjöklinum er breið jökulhvilft og úr henni gengur skriðjökull niður í Reykjarfjörð nyrðri. Drangajökull veitir frá sér miklu vatni og spretta upp í honum ýmsar vatnsmiklar ár, þó stuttar séu, mest er að vestanverðu Selá, að austanverðu Hvalsá. Sjó skriðjöklar ganga niður úr Drangajökli svo kunnugt sé.

Syðsti skriðjökulstanginn úr Drangajökli að austanverðu gengur niður undir Bjarnarfjörð og liggur neðsti endi hans nærri 800 fet yfir sjó. Stærstur er skriðjökullinn í Reykjarfirði nyrðri, hann nær svo langt niður, að endi hans 1886 var 96 fet yfir flæðarmáli. Rúman þriðjung mílu frá sjó liggur boginn jökulgarður yfir dalinn þveran, hérumbil 800 faðma frá jökulsporðinum (1886), og brýzt áin að sunnanverðu gegnum þessar öldur, heitir hún Reykjarfjarðarós, er allmikil og kolmórauð af jökulgormi, viðsjál yfirferðar vegna sandbleytu. Milli jökulaldna og jökulenda eru sléttir melar með núnu grjóti og smágrjóthrugum hér og hvar, og sumstaðar djúp vatnsaugu innan um grjóthrugurnar. Þar sem jökultanginn kemur niður í dalinn, mun hann vera 5–800 faðmar á breidd, en neðsti oddi hans er um 300 faðmar að þvermáli. Jökullinn hefir stytzt töluvert á seinni hluta 19. aldar; 1886 voru 800 faðmar frá jökulsporði að öldunum, en 1846 náði jökullinn alveg fram á öldur og ók þeim undan sér, fanst þá mikil jökulfýla og ósinn var ófær alt sumarið; litlu seinna fór jökultanginn að minka, en fór hægt í fyrstu, og 8–9 árum seinna var ekki meira bil en 8–10 faðmar milli jökulrandar

¹⁹ Skjal nr. 2(169).

²⁰ C.W. Shepherd, *The North-West Peninsula of Iceland: Being the Journal of a Tour in Iceland in the Spring and Summer of 1862*, London: Longmans, Green, and co., 1867, bls. 84–91.

og grjótgardðsins, en síðan hefir jökullinn farið síminkandi ár frá ári. Skriðjökullinn hefir fyrrum verið miklu þykkri, við jökulendann, sem nú er, hefir þyktin verið 2–300 fet; þetta sést á jökulgrjóti og núnum björgum, sem orðið hafa eftir í miðjum hlíðum á báða vegu. Áin kemur kolmórauð undan hvelfingu í jökulendanum, hún er mjög köld og ber með sér mikinn leir. Áður á tímum hefir jökullinn þó verið enn styttri, á 17. öld var bær nærri þeim bletti, þar sem jökulsporðurinn er nú, og hét hann Knittilsstaðir, sáust rústir þess bæjar enn 1710, en síðar hefir áin tekið þær. Þriðji skriðjökullinn gengur niður í Þaralátursfjörð, hann gengur þó eigi nema rétt niður í dalbotninn og mun endi hans vera tæp 400 fet yfir sjó, frá honum fellur jökulá skolmórauð, á árunum 1860–80 styttist jökull þessi líka um nokkur hundruð faðma. Í Furufirði gengur jökulálma niður undir Skorarheiði, á að gizka 600 fet yfir sjó.

Að norðvestan gengur allstór og reglulega lagaður skriðjökull niður í Leirufjörð, endi hans er aðeins 120 fet yfir sjó og milli jökuls og fjöru eru sléttir sandar og leirur með lágum grjóthrúgum og öldugörðum. Við syðri hlíðina er sýling í jökulröndina með þverhnýptum íshömrum, sem myndaðist við jökulhrun sumarið 1883, þaðan rennur allmikil jökulkvísl niður með jökulröndinni, og renna í hana margir smáir jökullækir úr jökulportum, síðan kvíslast aðaláin um leirurnar í dalnum. Fram með jöklinum var 1887 lítill grjótrönd og litlu neðar fjórir öldugarðar yfir dalinn þveran. Jökull þessi hafði (1887) stytzt mikið frá því er áður var, 40–50 árum áður náði hann út á yzta jökulgarð og hefir þá verið rúmum 500 föðmum lengri. Fyrrum hlýtur þessi jökull einnig að hafa verið mikið þykkri, það sýna gamlir garðar af jökulruðningi í hlíðunum beggja megin. Fyrir 4 eða 5 öldum var bær þar, sem nú er jökulröndin, og var kallaður Öldugil, rústir þess bæjar sáust enn 1710 við sjálft jökulbarðið, og hafði jökullinn þá fyrir skömmu hlaupið yfir alt það pláss, þar sem bærinn fyr hafði verið. Fyrir sunnan Dalsheiði gengur annar skriðjökull allmikill niður í Kaldalón. Frá jökulenda, sem er 70–80 fet yfir sjó, liggja eggsléttar leirur niður að fjarðarbotni, ½ míla á lengd; um leirurnar ganga þrír jökulgarðar í boga milli hlíðanna; yzti jökulgarðurinn er grasivaxinn og hefir fyrrum verið vaxinn skógi, en hinir eru alveg gróðurlausir, fyrir innan þá og milli þeirra er sléttan þakin hnullungum og stórrí mól. Fjörðurinn hefir mjög fylst af jökulleir, svo hann má ríða um miðjuna um fjöru, en bleytur eru þar víða í botni. Um miðja 19. öld náði jökullinn út að insta garðinum en hefir síðan dregist til baka, svo 1887 voru 2–300 faðmar frá insta garði að jökultanga. Fram með suðurhlíðinni eru stórar hrúgur og hólar af jökulrusli, og sumstaðar urðir og stórgrýti, sem jökullinn áður hefir ekið fram. Skriðjökullinn er dálítið uppbólginn að framan og er hátt upp á jökulröndina. Þar sem jökullinn kemur niður í dalinn, eru að sunnanverðu Votubjörg, þar er gömlum jökli klínt utan í hamrana, töluvert fyrir ofan aðaljökulinn, við og við brotna stór stykki úr þessari jökulspildu og heyrast þá drunur og dynkir, brak og brestir, svo kveður við í fjöllunum, þegar jökulskriðan fellur niður hlíðina á aðaljökulinn. Við yzta jökulgarðinn var fyrrum að norðanverðu bær sem hét Lónhóll, en Trimbilstaðir sunnan ár, þeir eru nú fyrir löngu komnir í eyði og eintóm auðn, sandar og grjót þar sem þeir voru. Lítil jökultangi kvað ganga niður í Skjaldfannardal, fyrir austan Ármúla. Kringum Drangjökul er fjöldi af stórum fönnum, bæði á Steingrímsfjarðarheiði og víðar, sumstaðar að austanverðu eru skafar á sumrum langt niður í dal. Í Kaldbaksvík voru 1886, á 7–800 feta hæð, gamlir hjarnskaflar mjög stórir og svo er víða. Á Dalsheiði (2100'), vestur af Drangjökli, eru víðáttumiklar fannabreiður, sem aðeins fáeinir klettaröðar standa uppúr, en þeim fækkar og þær minka, er lengra dregur út á skagann, en á Snæfjallaströnd liggja þó oft fannir á blágrýtishjöllum niður undir fjöru langt fram á sumar.²¹

²¹ Þorvaldur Thoroddsen, *Lýsing Íslands* II, Kaupmannahöfn: Hið íslenska bókmenntafélag, 1911, bls. 17–20.

5.3 Nyrstu jarðir í Strandasýslu

5.3.1 Skjaldabjarnarvík

Í máldaga Árnescirkju frá um 1327 segir að Kálfaneskirkja eigi hálfa tíund í Skjaldabjarnarvík. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.²²

Í skrá frá um 1360 um reka Vatnsfjarðarkirkju fyrir austan Geirhólm, sem frú herzogaynja Ingibjörg Hákonardóttir hafði átt, virðist sem kirkjan hafi átt jörðina Skjaldabjarnarvík bæði að grösom og reka, eða eins og kemur fram í *Íslenzku fornbréfasafni*:

Ella [svo] skiallda Biarnarvík Bædi ad Grausum og Reka.²³

Samkvæmt bréfi frá 21. ágúst 1374 gaf Magnús Eiríksson konungur Skúla Þórðarsyni reka í Skjaldabjarnarvík. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar. Hákon Magnússon konungur, sonur Magnúsar konungs, staðfesti gjafabréfið 13. mars 1375.²⁴

Í ágripi Árna Magnússonar handritasafnara af afsalsbréfi fyrir jörðinni Skjaldabjarnarvík segir að Þórður Flosason hafi selt Bjarna Einarssyni Jórsalafara jörðina um 1393–1394. Frumritið varð eldi að bráð í brunanum í Kaupmannahöfn árið 1728 eða eins og segir í *Íslenzku fornbréfasafni*:

Anno 1393–94 eda um þau ar selur Þordur Flosason Birni Einarssyne (puto Jorsalafara) Skialldabiarnarvík, og segist þá jord erft hafa epter son sinn Skula. Enn honum hafe gefed virduligur Herra Magnus (eda Hakon; eg man ei hvert var) Noregs konungur. Brefed er skrifad ad innra Holme (ä akranese).

Originalenn sende mier til eignar frá Jslande Syslumadurenn Ormur Dadason, enn hann brann hiä mier 1728 in Octobri.

Af þessu brefe er ad læra ad fader Odds Lepps lögmans og Skúla, Þordarsona, var Flosason, og synest líkast, ad hann hafe sunnlendskur vered, kannske bued ä innra holme. Mig minner ad skömmu fyrer þetta finnest Flose prestur officialis Skalholtensis, hvad ef so er þá giæte hann vered fader þordar. Enn þetta er ecke nema gäta, því margur kynne Flose vered hafa um þá tíjd. Enn vijst er það, ad af betra slags folke hefir þesse Þordur Flosason vered.²⁵

Hinn 5. nóvember 1415 gaf Oddur leppur Þórðarson lögmaður Árna Ólafssyni Skálholtsbiskupi reka í Skjaldabjarnarvík. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.²⁶

Í skrá um eignir Guðmundar (ríka) Arasonar á Reykhólum frá 1446, þegar þær voru teknar undir konung, kemur fram að Skjaldabjarnarvík hafi þá verið í eyði.²⁷ Þá segir í skránni að jarðadýrleiki á eignum Guðmundar á Kaldrananesi væri hálf fjórða hundrað auk Furufjarðar, Reykjarfjarðar og Skjaldabjarnarvíkur.²⁸

Samkvæmt jarðaskiptabréfi Eggerts Hannessonar og Guðrúnar Björnsdóttur yngri frá 22. janúar 1552 seldi Guðrún Eggerti hlut í Ögri við Ísafjarðardjúp, jarðirnar Kálfavík, Borg og Kleifar, allar í Skötufirði, og sinn hlut í jörðinni Skjaldabjarnarvík. Ekki

²² Skjal nr. 4(32).

²³ Skjal nr. 4(49).

²⁴ Skjal nr. 4(56).

²⁵ Skjal nr. 4(57).

²⁶ Skjal nr. 4(58).

²⁷ Skjal nr. 4(70), bls. 687.

²⁸ Skjal nr. 4(70), bls. 693.

kemur fram hve mikill hann var. Á móti gaf Eggert Guðrúnu jarðirnar Eyri í Bíldudal og Botn í Patreksfirði. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðanna.²⁹

Samkvæmt kaupmálabréfi Magnúsar Jónssonar prúða og Ragnheiðar Eggertsdóttur frá 22. september 1565 gaf Eggert Hannesson lögmaður Ragnheiði dóttur sinni m.a. jörðina Skjaldabjarnarvík, sex hundruð að dýrleika. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³⁰

Í máldaga Gísla Jónssonar biskups frá 1570 og síðar segir að kirkjan á Kálfanesi eigi hvaltíund í Skjaldabjarnarvík. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³¹

Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*³² yfir Trékyllisvíkurhrepp frá 1706 segir eftirfarandi um Skjaldabjarnarvík:

Skialldabiarnavíjk.

Jarðardýrleiki vi hndr.

Jarðareigandi Guðrún Eggertsdóttir að Bæ á Rauðasandi.

[...]

Reki er þar sæmilegur, en hefur áður verið yfirfljótanlegur. Ítök í hann vita nálægir engin, nema hvað Árnescirkju er eftir máldögum eignaður tíundi hlutur úr öllum hvölum, sem á land koma millum Geirhólms og Kaldbaksleifar.

[...]

Í landinu í einum stað hefur fyrir minna en xl árum verið brúkuð selstaða kölluð **Skaufasel**. Þar meina menn til forna verið hafi býli, en veit þó enginn neitt skjalllegt þar af. Þar sjest að verið hafi tún og líkindi til túngarðs. Það kann ómögulegt að byggjast fyrir slægnaleysi.³³

Í jarðamati Strandasýslu frá 1804 er dýrleiki Skjaldabjarnarvíkur metinn sex hundruð en eigandi jarðarinnar var Kári Bjarnason (1740–1814) í Vigur í Ísafjarðardjúpi. Þá segir að eyðihjáleigan Skaufasel sé tekin með í matið. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³⁴

Hinn 10. ágúst 1828 seldi Jón Einarsson jörðina Skjaldabjarnarvík, sex hundruð að dýrleika, til Gríms Alexíussonar fyrir 60 spesíur. Í afsals- og veðmálabók Strandasýslu segir að Jón afhenti Grími elsta kaupbréf fyrir Skjaldabjarnarvík vegna landamerkja jarðarinnar, eða eins og skráð er í afsals- og veðmálabókina:

Þann 10da August 1828 ad Hafnardal er af mér underskrifudum afsolud og seld Eignarjörd mín Skjaldarbjarnarvík 6 hndr. Liggjandi innan Arnes kyrkjusoknar í Stranda Sysslu Mr Grími Alexíussyni fyrir 60 Speciur riktuglega útelátnar það er ad seigja under mér og mínum Erfingjum en under hann og hans Erfingja hjermed afhendi eg hönum það eldsta kaupbréf fyrir Skjaldarbjarnarvík hvar hann hefur ad rétta sig eptir uppá Landamerki til Fjalls og Fjöru eignig um Reka asigkomulag; her til stadfestu er mitt nafn og undirskrifadra Votta utsúpra³⁵

²⁹ Skjal nr. 4(59).

³⁰ Skjal nr. 4(60).

³¹ Skjal nr. 4(37).

³² Hér eftir verður vísað til hennar sem *Jarðabókar Árna og Páls*.

³³ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 321–322; skjal H-19.

³⁴ Skjal nr. 2(16).

³⁵ Skjal nr. 2(94).

Kaupbréf Gríms Alexíussonar, dags. 10. ágúst 1828, fyrir jörðinni Skjaldabjarnarvík var lesið við manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík hinn 17. júní 1829.³⁶

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Skjaldabjarnarvík metin sex hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeygn. Í neðanmálgrein kemur fram að dýrleiki og leigumáli jarðarinnar sé hafður eftir *Jarðabók* Árna og Páls og að árið 1805 hafi eyðihjáleigan Skaufasel verið talin með. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³⁷

Í jarðamati Strandasýslu frá 1849–1850 er dýrleiki Skjaldabjarnarvíkur metinn sex hundruð. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³⁸ Í verðlagsbók, sem fylgir jarðamatinu, er Skjaldabjarnarvík metin á 150 ríkisbankadali.³⁹

Hinn 5. nóvember 1852 gerðu Jóhann Gottfred Jónasson og Grímur Jónsson á Krossnesi með sér makaskiptagjörning, hvar Jóhann afhenti Grími jörðina Skjaldabjarnarvík gegn jörðinni Krossnesi, auk 20 ríkisbankadala og timburskemmu á Krossnesi í milligjöf.⁴⁰

Landamerkjabréf Skjaldabjarnarvíkur er dagsett 2. júlí 1890, en því var þinglýst sama dag við manntalsþingsrétt að Árnosi í Trékyllisvík, og hljóðar svo:

Landamerkjaskrá Fyrir Skjaldabjarnarvík í Árneshreppi.

Jörðin á land og reka norður í klett þann, sem er nordan til við Geirhólmagnúp og kalladur er Biskup, að sunnanverdu á jörðin land og reka að Bjarnafjardará og eru þar skír landamerki milli Skjaldarbjarnarvík og Dranga. Sker þau, er liggja fram undan landinu liggja undir jörðina ásamt veiði við þau

p.t. Arnosi, 2. Júlí 1890

Bjarni Bjarnason J.J. Thorarensen
(jarðeigendur)
Guðmundur Pjetursson
bóndi á Dröngum⁴¹

Í fasteignamati Strandasýslu frá 1916–1918 er jörðin Skjaldabjarnarvík metin á sex hundruð að fornu mati en eigendur hennar voru Jón Arngrímsson í Ófeigsfirði, eigandi að 2 og 1/2 hundraði, Pétur Friðriksson í Hraundal, eigandi að sama hlutfalli og Magnús Magnússon, húsmáður á Finnbogastöðum, eigandi að 1 hundraði. Þá kemur fram að 5/6 hlutar jarðarinnar hafi verið seldir árið 1902 á 660 kr., en jörðin er metin án húsa og kúgilda á 2.220 kr. Þá segir í fasteignamatinu að landamerki séu þinglesin. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.⁴²

Sjá einnig kafla 5.3.6.1 um Árnes í Trékyllisvík og kafla 5.3.6.2 um Vatnsfjörð við Ísafjarðardjúp.

³⁶ Skjal nr. 2(117).

³⁷ Skjal nr. 4(12), bls. 212.

³⁸ Skjal nr. 2(26).

³⁹ Skjal nr. 2(31).

⁴⁰ Skjal nr. 2(95).

⁴¹ Skjal nr. 2(1).

⁴² Skjal nr. 2(37).

5.3.2 Drangar

Í skrá Páls Jónssonar Skálholtsbiskups frá því um 1200 um kirkjur og staði Skálholtsbiskupsdæmis er Dranga getið. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.⁴³

Í Fjarðatali frá um 1312 er Dranga getið, en ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.⁴⁴

Í testamentisbréfi Einars Eiríkssonar frá 5. apríl 1383 segir að land á Dröngum skyldi ganga til Björns sonar hans eða eins og segir í *Íslenzku fornbréfasafni*:

land æ draungum ok tuæ hlute j Reka skal taka biornn son minn til eignar. ok skal hann feda þar firi einn ólmósu mann. mer skýlldan efinliga ok æ þui goze odru sem ek hefer honum gefit.⁴⁵

Samkvæmt sálugjafabréfi Bjarnar Einarssonar Jórsalafara frá 25. júlí 1405 gaf hann Vatnsfjarðarkirkju þriðjung í Drangareka eða eins og segir í *Íslenzku fornbréfasafni*:

her með kys ek minvm likama legstað j forkirkjunne j watzfirðe gefanði þar til kirkjunnar halfuan allan skræidar toll j bolvngarvík ok þriðjung i drangaReka ollum ok siottung j aullum Reka j Rekavik aa bak latrum.⁴⁶

Í kaupbréfi milli Björns Þorleifssonar annars vegar og Hans og Sunnifu Kruckugh hins vegar frá 30. maí 1505 kemur fram að Björn seldi þeim Hans og Sunnifu tvær eyðijarðir á Ströndum hjá Dröngum fyrir sex hundruð berene gyllini eða eins og segir í *Íslenzku fornbréfasafni*:

Thath giorer egh biorn thorleffson godhvm monnum kvneckth meðh thessv mínv opnv breffe thet egh meðhkenvnzth ath egh haffur selltth velbvrðigh mann hans krvehvgh och hans ærlighre kvinnu hvsthrv svnniffv thessar mínar jarðher j jslandhe er so heitha fyrst Sthadh j adhalvík ock er femthighe hvndhrvdvm. Skaladalvr .xij. c och then er thar liggður næsth ogh er .xvi. c reykiarfiordh .xx.c. hestheyr fíjra .c. ogh .xx. och thvo eydhegardha er liggður nordhr vpp aa strandher hws drangha meðh ollvm theim hlvthvm och hlvnnendhvm sem thessvm jordhvm fylggher och fylgth haffur ath fornv och nyiv thil ytharstu endhemarcka epter thy sem miner foreldhrar ogh egh epter theim haffu fframasth eighandhe ath ordhit thil fialz ogh fiorv [thil sios) och landhz. meðh thollvm och thivndvm skoghvm och rekvm. vothnvm och veidhestodhvm einghvm och vthhoghvm. och ollvm avdrvm gædhvm sem thessvm fyr greindhvm jarðhvm sierdhelis thil heyrer. ffyrer sex hvndrvdh berena gyllene ock skvlv bijthalazth j thessvm næstvm thrimur aarvm. thvav j aar. ij. ath aare næsth komandha. ock ij eth thridhie areth. Och tha j svodhan matha ath egh edr mín retthe sysken en einghen annan skvlv megha leysa thil oss j gieu jnnan næsta aar och dagh er gvðh vill ath eegh kann komasth heim j gien thil jslandhz. edr min syschyn kvnnv her faa bod edr breff vth aff. ogh skvlv thesser peninghar sendhasth thil beren ogh thar bythalasth. Enn vm the vilie enthet leysa godhzeth thil segh innan thenna forneffndha thidh for sodhan peningha sem egh ber her vpp. tha skal skriffen hans krvehvgh och hans kvinna hvsthrv svnniffa eighnasth oph nefntth godhz thil æwinlighrar eighnar med fríj och frelse. vndhan meg och mínvm erfinghvm. enn vndher them och therass erffinghia. Er ogh so ath thar kann seinna meir nockvr klaghan edhr aakæran vppaa koma so ath thet gaar vth aff them meðh loghvm och retthe tha byplicthar [egh) megd edhr mína erffinghia ath bythala oph nefndh hans krvehvgh ogh hvsthrv svnniffv edhr theirass erfinghia jafntth goth

⁴³ Skjal nr. 4(30), bls. 15.

⁴⁴ Skjal nr. 4(31).

⁴⁵ Skjal nr. 4(61). Sjá einnig skjal nr. 4(62).

⁴⁶ Skjal nr. 4(51).

godhz sem thetha j avdrvm stadh sem them edhr therass loghlighvm vmbodzmanne vel aa neygher ath thacka. Och genghr vth aff thessv godhze j landhskylldh ein vætth minna enn. xl med fisk. Her medh kennesth och fyr nefndh biorn thorleffson j thessv mínv opnv brefe ath egh haffur vpp boreth [thaun fyrsta] sal af thitth neffndhvm hans krvcvgh och hans dandekvinnv hvsthrv svnniffv thuav hvndrudh gyllene so ath megh vel aa neygher thy gyffhr egh them thar forer kvith och frý ogh allzthinghis aakærvlavs for megh och alla mína ephther komandha och thil ythar meire vissv ogh sanninde her vm tha bidhr egh thessa dandhe (menn) sem so heitha. herra eireck sumarlidhason. nichil chlavvsson. thordh mathzson. asmvndh salamvson. giartth breidhe. ath sethia sín jnsighle medh mínv fyrer nedhan thetha kavpsbreth er giorth var j beren frydaghen næstha ephther avghvstini episcopi. anno domini. M^o. d. v.⁴⁷

Í *Jarðabók Árna og Páls* yfir Trékyllisvíkurhrepp frá 1706 segir eftirfarandi um Dranga:

Drángar.

Jarðardýrleiki xii hndr. Þar er bænhús.

Kirkjuförð frá Vatnsfirði við Ísaförð á Vestfjörðum.

[...]

Landskuld hefur verið i hndr. og er enn so, en um iii ár frá anno 1702 var landskuld lxxx álnir, því jörðin byggðist ekki.

[...]

Reki hefur áður verið yfirfljótanlegur, en nú er hann miklu meiri. Af þessum reka er Árnesskirkju eftir máldögum eignaður tíundi partur af öllum hvalreka á millum Geirhólms og Kaldbakshorns.

[...]

Í landinu í einum stað sjást tóftir nokkrar, kallaðar **Krákutun**. Sýnist líklegt þar kunni að hafa verið býli að forngildu, veit þó enginn neitt þar af. Kann ómögulegt að byggjast fyrir slægnaleysi.⁴⁸

Í jarðamati Strandasýslu frá 1804 er dýrleiki Dranga metinn 12 hundruð en eigandi jarðarinnar var Vatnsfjarðarkirkja. Þá segir að eyðihjáleigan Kragatún sé tekin með í matið. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.⁴⁹

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Drangar metin 12 hundruð að dýrleika og skráð sem eign Vatnsfjarðarkirkju. Í neðanmálgrein kemur fram að árið 1805 hafi eyðihjáleigan Kragatún verið talin með. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.⁵⁰

Í jarðamati Strandasýslu frá 1849–1850 er dýrleiki Dranga metinn 12 hundruð. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.⁵¹ Í verðlagsbók, sem fylgir jarðamatinu, eru Drangar metnir á 700 ríkisbankadali.⁵²

Í ódagsettu byggingarbréfi um hálfá jörðina Dranga kemur fram að sr. Þórarinn Böðvarsson, prestur í Vatnsfjarðarprestakalli, byggði nefnda eign bóndanum Pétri

⁴⁷ Skjal nr. 4(63).

⁴⁸ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 322–323; skjal H-19.

⁴⁹ Skjal nr. 2(17).

⁵⁰ Skjal nr. 4(12), bls. 212.

⁵¹ Skjal nr. 2(27).

⁵² Skjal nr. 2(31).

Magnússyni á Melum í Trékyllisvík til allra leiguliðanota fardagaárið 1856–1857 og svo lengi sem þeir semdu sín á milli. Á byggingarbréfið er skráð að landskuld sé greidd fyrir fardagaárið 1872–1873.⁵³

Hinn 21. nóvember 1871 byggði sr. Benedikt Eggertsson Guðmundsen í Vatnsfirði við Ísafjarðardjúp hálfja jörðina Dranga til Péturs Magnússonar.⁵⁴

Við manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 27. maí 1873 var tveimur byggingarbréfum vegna Dranga þinglýst, annars vegar áður nefndu bréfi sr. Þórarins Böðvarssonar í Vatnsfirði og hins vegar frá sr. Benedikt Eggertssyni Guðmundsen, dags. 21. nóvember 1871.⁵⁵

Landamerkjabréf Dranga er dagsett 2. júlí 1890, en því var þinglýst sama dag við manntalsþingsrétt að Árnosi, og hljóðar svo:

Landamerki fyrir jörðinni Dröngum liggjandi í Árneshreppi innan Strandasýslu.

Land jarðarinnar að norðanverðu við bæjinn er norðurað Bjarnafjarðará og eru þar skír landamerki milli Skjaldabjarnarvíkur og Dranga.

Að sunnanverðu við bæjinn eiga Drangar land yzt út í Drangatanga nfl. sjónhendingu af lægsta Skarðatindinum í vörðu þá, sem er á klettunum skammt fyrir ofan sjóinn og svo eptir þeirri línu til sjávar. Til fjalls á jörðin land svo langt sem vötnum hallar að láglandi hennar.

Hlunnindi sem fylgja og liggja undir jörðina er:

1. Æðarvarp sem er í Eyju og 2 hólum. Eyjan er skammt undan landi rjett fyrir norðan Meyjarsel Dranga megin á Bjarnarfirði. Hólmarnir eru hjer um bil ¼ viku sjóar undan landi norður og fram af Vatnshöfða sem kalladur er.
2. Selveiði fylgir og liggur undir jörðina mest í skerjum sem eru hjer umbil viku sjóar undan landi og svo í ýmsum skerjum öðrum, sem eru nær landi því þau liggja öll undir Dranga, sem eru fram undan Drangalandi.
3. Viðar og hvalreki nema 1/10 af hval undir Arneskirkju.

Dröngum dag 24. maí 1890

Guðmundur Pjetursson

fyrir hönd prestsins í Vatnsfirði

J.J. Thorarensen

(eigandi Skbvíkur) og ful. fyrir Drangavík.⁵⁶

Hinn 4. apríl 1908 skrifaði Guðmundur Pétursson bréf til stjórnarráðs Íslands hvar hann óskaði eftir að fá að kaupa ábylisjörð sína Dranga samkvæmt lögum um sölu kirkjujarða frá 16. nóvember 1907.⁵⁷

Hinn 27. apríl 1908 var haldinn fundur hjá sýslunefnd Strandasýslu. Bókað var í gjörðabók sýslunefndar að hún sæi ekkert móti sölu Dranga.⁵⁸

⁵³ Skjal nr. 2(96).

⁵⁴ Skjal nr. 2(97).

⁵⁵ Skjal nr. 2(118).

⁵⁶ Skjal nr. 2(2).

⁵⁷ Skjal nr. 2(161).

⁵⁸ Skjal nr. 2(162).

Við aukarétt á skrifstofu Strandasýslu hinn 15. maí 1908 voru sr. Böðvar Eyjólfsson og Valgeir Jónsson útnefndir til að gera lýsingu og mat á kirkjújörðinni Dröngum.⁵⁹

Hinn 16. júlí 1908 tóku sr. Böðvar Eyjólfsson og Valgeir Jónsson fyrir að gera lýsingu og mat á kirkjújörðinni Dröngum. Lýsingin er svohljóðandi:

Mánudaginn h. 13. júlí 1908 vorum við undirritaðir, tilkvaddir matsmenn, staddir að Dröngum til þess að meta til sölu þá jörð.

Jörðin Drangar, að fornu mati 12 hdr. en að nýju mati 19,7 hdr. liggur innan fyrir Drangaflóa á milli jarðanna Skjaldabjarnarvíkur að norðan og Drangavíkur að innan og ræður Bjarnarfjarðará landamerkjum að norðan; að sunnan eru landamerki út á Drangatanga þ.e. sjónhending af lægsta Skarðatindinum í vörðu þá, sem er á klettunum skammt frá sjó og svo eftir þeirri línu til sjóar. Til fjalls á jörðin land svo langt sem vötnum hallar að láglendi hennar.

Hlunnindi sem fylgja og liggja undir jörðina er: Æðarvarp sem er í eyju og 2 hólum; eyjan er skammt undan landi trett fyrir norðan Meyjarsel, Drangamegin á Bjarnarfirði. Hólmarnir eru hjerumbil ¼ viku sjóar undan landi norður og fram af Vatnshöfða sem kallaður er.

Selveiði fylgir og liggur undir jörðina, mest í skerjum sem eru hjerumbil viku sjóar undan landi og svo í ýmsum skerjum öðrum, sem eru nær landi, því þau liggja öll undir Dranga, sem eru fram undan Drangalandi.

Viðar og hvalreki nema 1/10 af hval undir Árneskirkju.

Tún jarðarinnar gefur af sjer, að sögn ábúanda, í meðalári rúmt kýrfóður; hefur núverandi ábúandi bætt það og girt að miklu leyti.

Útengjar eða útheiðslægjur eru mjög reitingslegar og víða langt til þeirra og mun í meðalári meiga heyja um 200 hesta eða lítið þar yfir, þá með miklu fólksaldi.

Landrými er mikið.

Fjörubeit góð í íslausum árum, en flæðihætt mjög á svokölluðum Krókskerjum og hefur ábúandi þannig mist því nær 40 fjár á 6 síðustu árum, þrátt fyrir mikla umhirðingu.

Mótak getur ekki talist á jöðinni, en viðarreki er mikill í rekaárum, enda er rekasvæðið mjög langt og liggur ágætlega við.

Vegna legu jarðarinnar eru aðdrættir erfiðir og óhægt til útréttinga; langt milli bæja o.s.frv.

Selveiði ekki mikil þessi árin um 20–30 kópar árlega og töluvert fyrir henni haft.

Frá æðarvarpi skýrir ábúandi svo:

að fyrir nokkrum árum hafi verið um 75 pund af dún árl. en nú um nokkur ár hafi því hnignað og sé nú þessi árin 50–55 pd.

Varplandið virðist ganga úr sér; þar sem áður var graslendi, er nú orðið mjög svo sandorpið og í hólmunum er varpið orðið sára lítið. Eyjan er fremur lítil og mun vart geta orðið meir en 50–60 pd. í henni, hvað rúm snertir.

Núverandi ábúandi hefur árið 1887 tekið á móti sem jarðarhúsum eins og hjer segir:

1. Baðstofu 13 ál. langri og 5½ ál. breiðri (ópiljaðri niðri)
2. Bæjardryum 2 stafgólf á lengd 5 al breiðum með lofti.
3. Eldhúsi 2 stafg. á lengd 5 ál breiðu
4. Búskofa.

⁵⁹ Skjal nr. 2(119).

Engar ákveðnar húsa- eða jarðabótakvaðir hvíla á jörðinni. Kúgildi ekkert.

Árlegt eftirgjald eftir jörðina er 12 pund af vel hreinsuðum æðardún og má reikna pundið eftir 10 ára meðaltali á fullar 10 krónur pundið.

Að öllu athuguðu virðist okkur matsmönnum jörðin Drangar sanngjarnlega seld fyrir 3.200 – þrjú þúsund og tvö hundruð krónur – og er þar með lýsingu og mati lokið.

Árnesi, 16. júlí 1908.

Böðvar Eyjólfsson

Valgeir Jónsson⁶⁰

Við aukarétt að Reykjarfjarðarverslunarstað hinn 29. ágúst 1908 var lýsingar- og matsgjörð sr. Böðvars Eyjólfssonar og Valgeirs Jónssonar frá 16. júlí 1908 um kirkjujörðina Dranga staðfest.⁶¹

Hinn 27. desember 1908 skrifaði sr. Páll Ólafsson í Vatnsfirði við Ísafjarðardjúp bréf til stjórnarráðs Íslands um fyrirhugaða sölu á kirkjujörðinni Dröngum. Páll kvaðst ekkert sjá því til fyrirstöðu að jörðin væri fól, en taldi rétt að selja hana fyrir a.m.k. 4.000 kr. Páll hafði eftirfarandi að segja um jörðina:

Jörð þessi liggur afskekkt mjög og í harðindaplássi. En henni fylgja allmikil hlunnindi: 1° Æðarvarp sem ábúandi telur að fyrir skömmu hafi verið 75 pund á ári, og það er áreiðanlega víst, að svo mikið hefur það verið. Nú telur hann það vera 50–55 pund. 2° Selveiði, sem sveitungar segja að megi vera mikil, sje hún vel stunduð. 3° Reki, sem til skamms tíma hefur verið stórkostlegur, og talin sá langbesti í allri Strandasýslu, þó nú kunni hann að vera minnkandi, þar sem annarsstaðar. Jeg skal taka það fram, að það mun flestum, og jafnvel öllum, nema ábúanda einum, vera óljóst hversu mikil hlunnindin er í raun og veru. Geri það hve jörðin liggur afskekkt, og er ein um öll sín gæði. Jeg tel mier skult að geta þessa, af því það er vitanlegt í nágrenninu, þó jeg alls ekki vilji vefengja skýrslu ábúanda.

Eptirgjaldið er, sem stendur, 12 pund af æðardún á ári. Er það talið mjög lágt, og líklegt að það mundi fara hækkandi við nýja byggingu.

Í þau 8 ár, sem jeg hef notið afgangsdins, hef jeg selt það að meðaltali fyrir 144 kr (12 kr pundið). Fyrir reka hef jeg eitt ár fengið 150 kr. Hin árin ekkert. Viðarreki er allur byggður með jörðinni. Tekjur mínar af Dröngum tel jeg því að hafi verið 160 kr á ári, og geri jeg ráð fyrir að í framtíðinni mundi ekki þurfa að gera ráð fyrir þeim minni. Hlunnindin munu engum sjerlegum áföllum vera undirorpin.

Til samanburðar má geta þess að venjulegt afgangur í Vestfirðingafjórðungi af varpjörðum mun vera ½ dúns þó engin hlunnindi fylgi, önnur en varpið.

Jeg verð því að láta í ljós það álit mitt, að ekki sje rjett að selja jörðina Dranga fyrir minna en 4000 kr., og taka það fram, að jeg tel það lægsta verð, sem nefnandi er á nafn.⁶²

Hinn 10. apríl 1909 skrifaði sr. Páll Ólafsson í Vatnsfirði við Ísafjarðardjúp bréf til biskups Íslands um jörðina Dranga. Þar svaraði Páll nokkrum fyrirspurnum frá biskupi en svörin voru svo:

1. Reki sá er jeg fjekk 150 kr fyrir á einu ári, 1901, var höfrungar, nokkuð á annað hundruð, er hlupu á land undan ísreki. Er það eitt meðal annars, sem lýsir hve afskekkt

⁶⁰ Skjal nr. 2(163).

⁶¹ Skjal nr. 2(120).

⁶² Skjal nr. 2(164).

jörð þessi liggur, að jeg sá mier engan kost betri, en að selja ábúanda þenna reka, fyrir ekki meira verð.

2. Jeg þori ekkert að fullyrða um það hvort Árnescirkja á part í hvalreka fyrir Dranga landi; hef engan máldaga í höndum fyrir Vatnsfirði, og því síður fyrir Ánesi.

3. Guðmundur bóndi Pietursson hefur búið á Dröngum nál. 20 ár, jafnan við sama leigumála. Afrit af byggingarbriefi því, sem formaður minn hjer gaf honum hef jeg aldrei sjeð; leigumálinn er viðurkenndur og vitanlegur. En þess skal jeg geta, ef jeg skyldi ekki hafa minnst þess áður, að faðir Guðmundar, er bjó á Dröngum næst á undan honum, galt aðeins 12. rdl. (24 kr) eptir jörðina.

Aðrar nýjar upplýsingar hef jeg ekki að láta í tje. En það vil jeg endurtaka, sem fasta sannfæringu mína, að við ábúandaskipti mundi afgjald af Dröngum hækka að mun, og að 4000 kr. sje hið allra minnsta verð, er nefndanda er á nafn, og lýsa því yfir að jeg fór ekki fram á meiri hækkun frá mati hinna dómkvöddu manna af þeirri ástæðu, sjer í lagi, að ábúandi er góðs maklegur, hefur sýnt ábyli sínu mikinn sóma, bætt það og prýtt, og hann og faðir hans, með góðri ábúð, komið jörðinni í álit og hækkað hana að verðmæti.⁶³

Hinn 5. maí 1909 skrifaði Þórhallur Bjarnarson, biskup Íslands, bréf til stjórnarráðs Íslands þar sem hann lét fylgja álit sr. Páls Ólafssonar í Vatnsfirði við Ísafjarðardjúp um að jörðin Drangar skyldi seld en þó ekki undir 4.000 kr.⁶⁴

Hinn 16. nóvember 1909 keypti Guðmundur Pétursson, ábúandi á kirkjujörðinni Dröngum, nefnda jörð fyrir 4.000 kr. Fram kemur að jörðin sé metin á 19,7 hundruð að nýju mati.⁶⁵

Við manntalsþing að Ánesi í Trékyllisvík hinn 27. júní 1910 var þinglesið afsalsbréf ráðherra Íslands til Guðmundar Péturssonar fyrir 4.000 kr.⁶⁶

Í fasteignamati Strandasýslu frá 1916–1918 er jörðin Drangar metin á sex hundruð að fornu mati en eigandi hennar var Jakobína Eiríksdóttir. Þá segir að jörðin hafi verið seld árið 1909 fyrir 4.000 kr., en jörðin er metin án húsa á 18.000 kr. Þá segir í fasteignamatinu að landamerki séu þinglesin og að þau séu ágreiningslaus. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.⁶⁷

Sjá einnig kafla 5.3.6.2 um Vatnsfjörð við Ísafjarðardjúp.

5.3.3 Drangavík

Í máldaga Árnescirkju frá um 1327 segir að Árnescirkja eigi hálfan viðarreka á Dranga-urð er Jón Sveinsson gaf, milli Skúmhellis og Drangatanga.⁶⁸

Í skrá frá um 1360 um reka Vatnsfjarðarkirkju fyrir austan Geirhólm, sem frú her-
togaynja Ingibjörg Hákonardóttir hafði átt, segir að kirkjan eigi allan viðarreka milli

⁶³ Skjal nr. 2(165).

⁶⁴ Skjal nr. 2(166).

⁶⁵ Skjal nr. 2(98). Sjá einnig skjal nr. 2(167).

⁶⁶ Skjal nr. 2(121).

⁶⁷ Skjal nr. 2(38).

⁶⁸ Skjal nr. 4(32).

skers og áróss í Drangavík og hálfan viðarreka á Drangaurð milli Skúmhellis og Signýjargötu.⁶⁹

Í skrá um reka Þingeyraklausturs frá um 1500 um reka klaustursins á Ströndum fyrir vestan Húnaflóa segir m.a.:

Suo ero latandi bref oc skilríjki þingeyra klausturs ath þessar jarðer oc reka eigr klaustrid æ ströndum fyrir uestan flöa.

[...]

fra uebiarnarnaustum thil skers æ sandi i drangauíjk æ þingeyrastadr allan reka huala oc uida oc suo iordina drangauíjk.

fra ærcosi i draug[au]íjk til [sku]muhelliss allann uidreka. enn halfann h[ualreka fyrir] draugátanga.⁷⁰

Í Sigurðarregistri frá um 1525 er fjallað um eignir og peninga Þingeyraklaustur en þar kemur fram að klaustrið átti jörðina Drangavík sem þá var óbyggð og reka í vikinni. Þar segir m.a.:

Item þessar obydar jarðer. [...] drängi. vik. og kirkiuböl æ ströndum med ollum gognum.

Þessar jarðer og reca æ klaustrid æ ströndum fyrir vestan flöa.

[...]

klaustrid æ .ij. hluti j hual fyrir selianesi. fra læk þeim er inn er lángt fra hellanesi og til merkihamars j ofeigsfirdi æ klaustrid halfan vidreca og þria hluti j halfum hual. Enn fra merkihamre til hualær fiordung j hualreca. fra hualæ og til dogurdardalsær æ þingeyraklaustur allan reca huala og vida. vndan hruteýiarkleif og til eýuindarfíardar ær æ klaustrid allan vidreca og .iiij. hluti j halfum hualreca vid stafholtt. fra eýuindarfíardaræ og til þrælskleifar alla halfa reca vida og huala fra vëbiarnarnaustum til skers æ sandi j drangavík æ st(adurinn) allan reka huala og vida og so jordina drangavík fra ærösi j drangavík til skumshellis allan vidreca enn halfan hualreca. til draugátanga alla halfa reca. 3 veidileýsu. [...] J siglúvik fyrir nordan geirholm æ klaustrid allan reca. og so jordena kirkiuböl.⁷¹

Í máldaga Gísla Jónssonar biskups frá 1570 og síðar segir að kirkjan í Árnosi eigi allan hálfan reka milli Drangátanga og Signýjargötu.⁷²

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Trékyllisvíkurhrepp frá 1706 segir eftirfarandi um Drangavík:

Drangavíjk.

Jarðardýrleiki vi hndr.

Jörð Þingeyraklausturs.

Eyðijörð síðan anno 1705.

[...]

⁶⁹ Skjal nr. 4(49).

⁷⁰ Skjal nr. 4(53).

⁷¹ Skjal nr. 4(55).

⁷² Skjal nr. 4(34).

Jörðin hefur í eyði lagst fyrir harðinda sakir. Kynni aftur að byggjast ef nokkur taka vildi. Af þeirri jörðu hefur nú enginn neitt gagn.⁷³

Árið 1754 ferðuðust Eggert Ólafsson og Bjarni Pálsson um Strandir. Í ferðabók þeirra segir um Drangavík:

Milli Enginess og Dranga er *Drangavík*. Þar er fallett og grösugt, enda var þar byggð fyrrum.⁷⁴

Í nótu frá Ó. Ólafssyni, dagsettri 17. júlí 1804, um reka og eignir Þingeyraklausturs á Ströndum kemur fram að Þingeyraklaustur átti jörðina Drangavík, fjögur hundruð að dýrleika, Kirkjuból, eyðikot fyrir norðan fjallið Geirhólm og rekaítök fyrir landi Ófeigsfjarðar, kölluð Háireki og Básar.⁷⁵

Í jarðamati Strandasýslu frá 1804 er dýrleiki Drangavíkur metinn sex hundruð en eigandi jarðarinnar var Þingeyraklaustur. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.⁷⁶

Hinn 10. desember 1835 skrifaði Bjarni Thorarensen, amtmaður Norður- og Austuramts, Birni Olsen, umboðsmanni Þingeyraklausturs, að rentukammer hafi samþykkt tilboð Björns um að greiða 100 ríkisbankadali fyrir sjóreka fyrir nokkrum jörðum í Húnavatns- og Strandasýslum, þar á meðal fyrir jörðunum Ófeigsfirði og Drangavík. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðanna.⁷⁷

Við manntalsþingsrétt að Breiðabólstað í Vesturhópi hinn 10. júní 1836 var lesið bréf Bjarna Thorarensens frá 10. desember 1835 um rekaítök í Strandasýslu, þar á meðal fyrir jörðunum Drangavík og Ófeigsfirði. Einnig var upplestin kvittun fyrir 100 ríkisbankadala greiðslu Björns Olsens.⁷⁸

Í prófastsvísitasíu um Þingeyrar frá 3. desember 1836 koma fram sömu upplýsingar um bréf Bjarna Thorarensens til Björns Olsens frá 10. desember 1835. Einnig er fjallað þar um Sigurðarregistur en þar eru skráðar sömu upplýsingar um réttindi Þingeyra og áður.⁷⁹

Við manntalsþing að Árnesi í Trékyllisvík hinn 15. maí 1841 var lesin afskrift af konunglegu afsali, dags. 12. september 1838, fyrir jörðinni Drangavík til Björns Olsens, umboðsmanns Þingeyraklausturs. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.⁸⁰

Við manntalsþingsrétt að Breiðabólstað í Vesturhópi hinn 24. maí 1841 var lesið konunglegt afsalsbréf, dags. 12. september 1838, fyrir jörðinni Drangavík til Björns Olsens, umboðsmanns Þingeyraklausturs. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.⁸¹

⁷³ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns VII*, bls. 323; skjal H-19.

⁷⁴ *Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar*, bls. 291.

⁷⁵ Skjal nr. 2(168).

⁷⁶ Skjal nr. 2(20).

⁷⁷ Skjal nr. 2(100).

⁷⁸ Skjal nr. 2(122).

⁷⁹ Skjal nr. 2(198).

⁸⁰ Skjal nr. 2(123).

⁸¹ Skjal nr. 2(124).

Í prófastsvísitاسíu um Þingeyrar frá 9. apríl 1844 er fjallað um jörðina Drangavík og kaup Björns Olsens á henni árið 1838:

Med tilliti til Jardarinnar Drángavíkur mentionerast ad Egandi Þingeyra kirkju, herra Administrator B. Olsen hefir keypt téda Jörd af konúnginum fyrir 50 rbd r:S: og borgad kaupbréfid, sem dagsett er 12 September 1838, med 14 rbd 48 sk. r:S:, og ½ proCento med 24 sk., hvaded tilsamans gjörir 64 rbd 72 sk. r:S: – Nú vill velnefndur Administrator láta þessa Jördu fylgja Þingeyrakirkju, med því hann álitur ad hún öndverðlega hafi verid kirkjunnar Eign, og áskilur þar fyrir, ad nefnt jardarverd 64 rbd 72 sk. r:S: greidist af kirkjunnar Portian, hvad Prófasturinn finnur því heldur Orsök til ad samþykkja, uppá herra biskupsins væntanl. Approbation, sem optvelnefndur Egandi Þingeyra kirkju hefir, auk sinnar sómal: medferdar á kirkjunni í öllu öðru, lagt út af eigin Sjódi þá 100 rbd, fyrir hvörja Þingeyra kirkju rekar vóru fridkeyptir eins og sjá má af Profasts Vísitاسíu 3 December 1836.⁸²

Hinn 31. mars 1845 lögfesti Björn Olsen, eigandi Þingeyraklausturskirkju, eignir og reka á Ströndum, þar á meðal reka fyrir Ófeigsfirði, Eyvindarfirði, Drangavík og Sigluvík, sem og jarðirnar Drangavík og Kirkjuból á Ströndum. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðanna, en lögfestan hljóðar svo:

Björn Olsen eigandi Þingeyraklausturs kirkju á Hunavatns sýslu

Gjörir hermeð vitanlegt: að eptir því authoriseraða Sigurðar registri, Þingeyra klausturs rekaskrá, konunglegum heimildarskjölum og af öllum til þessa óátalinni hefð og brúkun frá ómínnilegri tíð, á upphaflega nefnd Þingeyra klausturs kyrkja á Ströndum fyrir vestan Flóa:

Á Eyum (~~allan~~) halfan víðarreka og allan hálfan ágóða, kjörtré önnur hver missiri og fjórðung í hval.

J Trekyllisey (sem nú kallast Árnessey) hálfan hval; frá árósi fyrir Árnesi og til spors milli Mela tvo hluti í hval (þetta svokallaða spor tjáist fyrrum hafa verið járnhell, rekinn í bjargið til að þena sem merki og líka til að stíga á til að komast upp bjargið) Fyrir Arnesi frá læk þeim, sem inn er langt frá Hellanesi og til merkihamars í Ófeigsfirði þrjá hluti í hálfum hval; en frá merkihamri til Hvalár fjóðrúng í hvalreka; frá Hvala og til Dagurðardalsár allan reka víða og hvala; undan Tóteyarkleyf og til Eyvindarfjarðarár, allan víðarreka og þrjá hluti í hálfum hvalreka við Stafholt; frá Eyvindarfjarðará til Vebjarnarnausta alla hálfá reka víða og hvala; Frá Vebjarnarnaustum til skers á sandi í Dranga vík allan reka víða og hvala og alla jörðina Drangavík; frá Árósi í Drangavík til Skumshellis allan víðarreka, en halfan hvalreka til Drangatanga; alla hálfá reka á Veiðileysu víða og hvala, og allt það góts er þar kann á land að koma að helfingi; allan reka í Sigluvík fyrir norðan Geirhólm, og jörðina Kirkjuból með öllu því, sem henni hefir tilheyrt og tilheyrir að fornu og nýju. – J öllum fyrrnefndum rekum á Þingeyra kirkja svo mikið, sem nú er greint, og hvali hversu, sem á land kemur, nema uppskorinn sé á land fluttur. Her nefnd Þingeyra klausturs kirkju jarða lönd og alla ofangreinda reka innan tiltekinna takmarka fyrirbið eg hverjum manni að áseilast eður ínytja ser uppá nokkurn máta án míns leifis; legg eg her við þær frekustu sektir, sem lög leifa, ef ímóti þessari minni lögfestu gjört verður hverri til staðfestu er mitt undirskrifað eginhandar nafn og hjásett innsigli

að Þingeyra klaustri, þann 31da Martz 1845

B. Olsen (L.S.)⁸³

⁸² Skjal nr. 2(199).

⁸³ Skjal nr. 2(101).

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Drangavík metin sex hundruð að dýrleika og skráð sem eign Þingeyrakirkju. Í neðanmálgrein kemur fram að árið 1805 hafi Engjanes verið beutiland frá Drangavík en jarðabækurnar eignu þá jörð Stafholtskirkju. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.⁸⁴

Í prófastsvísitasíu um Þingeyrar frá 23. október 1848 er eftirfarandi skráð um jörðina Drangavík:

Samkvæmt biskupsbréfi af 2 August 1845, ætlar Proprietarius hid fyrsta ad semja afsalsbréf fyrir jörðunni Drangavík, sem hann hefir selt kirkjunni fyrir 64r 72 sk. og verður Original þess innfærdur í kirkjubókina, enn afskrift send til biskupsdæmisins.⁸⁵

Í jarðamati Strandasýslu frá 1849–1850 er dýrleiki Drangavíkur metinn sex hundruð. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.⁸⁶ Í verðlagsbók, sem fylgir jarðamatinu, er Drangavík metin á 200 ríkisbankadali.⁸⁷

Hinn 27. ágúst 1859 skrifaði sr. Sveinbjörn Eyjólfsson í Árnosi í Trékyllisvík bréf til Runólfs M. Olsens, eiganda Þingeyra, um ástand jarða á Ströndum. Sveinbjörn kvað jörðina Drangavík vera lélega og slægnalaus, reka liggja illa við í Engjanesreka en Þingeyrabásar og Háireki í Ófeigsfirði væru góðir rekapartar. Þá skrifaði Sveinbjörn um Kirkjuból á Ströndum og hvernig Reykjarfjarðarós biti af túnmyndinni og slægjulandi kotsins og að Drangajökull eyddi af slægjulandinu smátt og smátt eins og texti bréfsins ber með sér:

Eg skal nú leyfa mér að fara nokkrum orðum um reka yðar hér á Ströndum, því að eg er nú orðin svo vel kunnugur; það er að vísu vel farið að sætt er komin á milli yðar og stjórnarinnar um Kirkjuból í Jsafjarðarsýslu; kotið álit eg nú í sjálfu sér mjög lítills virði, og það því heldur sem það gengur árlega af sér af svonefndum ~~Siglu~~ Reykjarfjarðarós sem alltaf bítur af túnmindinni og slægjulandi kotsins, enn Drangajökull liggur á eina hlið ofanað slægjulandinu og eiðir því smátt og smátt; þá er rekin, að sönnu, meira virði, og liggur hann þó í mjög óhentugum stað að því leiti að hann er svo langt frá reglulegum mannabygðum líkt og Sigluvík, og lendíngar eru þar illar sökum grynninga og brima;

[...]

Þá er þessu næst Drangavík með trjáreka; jörðin er sjálf mjög léleg og slægnalaus, enn þar er allgóður viðarreki og þar munu fást í meðalári c^a 16 pund af Dún, enn selveiði er þar nú þvínær engin stundum 1 og 2 kópar á ári; jörðina með reka ^{og hlunnindum} mundi eg geta selt fyrir 300rd eður 25 spesiur hvert hundruð, og verð eg líka að álíta það fullborgað, eptir afstöðu jarðarinnar; þá er hálfur Engjanesreki, og er það alllangur rekapartur, enn þar rekur mjög lítið, því rekin liggur yfirhöfuð illa við; þann rekapart sem eg álit þann lélegasta af rekum yðar hér, mundi máské mega selja á 20 til 25rd; Þingeyrabásar og háireki í Ófeigsfirði eru aptur á móti heppnir og góðir rekapartar, og held eg að þeir gætu selst fyrir það sem þeir „forrenta“ sig ...⁸⁸

Hinn 12. maí 1883 skrifaði Ásgeir Einarsson á Þingeyrum bréf til sýslumannsins í Strandasýslu um landamerki jarða í sýslunni. Ásgeir kvað Þingeyrakirkju eiga jörðina

⁸⁴ Skjal nr. 4(12), bls. 212.

⁸⁵ Skjal nr. 2(200).

⁸⁶ Skjal nr. 2(29).

⁸⁷ Skjal nr. 2(31).

⁸⁸ Skjal nr. 2(169).

Drangavík og mörg ítök í sýslunni, en að öðru leyti fjallar bréf Ásgeirs um að ágreiningur væri milli aðila um rekalandamerki fyrir jörðum Engjaness, Ófeigsfjarðar og Seljaness, þar sem Stafholt væri eigandi að þeirri fyrstnefndu. Ekkert kemur fram um örnefni eða afmarkanir jarða en Ásgeir kvað lögfestu Þingeyraklausturs frá 3. maí 1845 gefa til kynna um rekaréttindi Þingeyrakirkju, þó að jörðin Kirkjuból á Ströndum tilheyrði henni ekki lengur.⁸⁹

Landamerkjabréf Drangavíkur er dagsett 2. júlí 1890, en því var þinglýst sama dag við manntalsþingsrétt að Árnesi, og hljóðar svo:

Landamerkjaskrá fyrir jördina Drangavík í Árneshreppi

Milli Dranga er Drangatangi við sjóinn sjónhending af lægsta Skardatindinum á vördu þá sem er á Klettunum skammt fyrir ofan sjóinn og svo eptir þeirri línu til sjóar.

En milli Drangavíkur og Engjaness er Þræskleif og nordanverdu kúpóttur klettur og varda beint upp af honum. Kálhólmar 3 með Ædarvarpi.

p.t Árnesi 2. júlí 1890

J.J. Thorarensen fyrir Jón Ásgeirsson

Gudm. Pjetursson á Dröngum⁹⁰

Hinn 4. febrúar 1915 var uppkveðinn dómur af sýslumanninum í Húnavatnssýslu í máli Magnúsar Vigfússonar á Þingeyrum gegn Sturlu Jónssyni, kaupmanni í Reykjavík. Magnús gerði kröfu um að Sturla gæfi út sér til handa eignarafsal fyrir jörðinni Þingeyrum ásamt Þingeyraseli, Geirastöðum, Víðidalsfjalli og Drangavík á Ströndum gegn því að stefnandi greiddi 10 þús.kr. Fjallað var um kauptilboð og forkaupsrétt en loks dæmt að Sturla skyldi sýknaður af kröfum Magnúsar. Ekkert kemur fram um afmörkun Drangavíkur.⁹¹

Í fasteignamati Strandasýslu frá 1916–1918 koma engar upplýsingar fram um mat á Drangavík samkvæmt fornu mati, en jörðin er metin án húsa á 1.000 kr. Eigandi hennar var Jón Pálmason á Þingeyrum. Þá segir í fasteignamatinu að landamerki séu þinglesin og að þau séu ágreiningslaus. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.⁹²

Sjá einnig kafla 5.3.6.1 um Árnes í Trékyllisvík og 5.3.6.3 um Þingeyraklaustur.

5.3.4 Engjaness

Í máldaga Stafholtskirkju sem Steini Þorvarðsson prestur setti um 1140 segir eftirfarandi:

Þesse er maldage j stafs holti. eptir því sem Steini prestr þorvarþs son setti. Hann gaf til kirkju allt heima land ok kyr. xx. c asauðar. sextige gelldra sauða agilldra. vi. tíge vetr gamalla sauða. x. kugillde j gellum nautum. v. hesta. xv. hundruð j hus bunaðe j busgagne ok innan veggjar. þrir hlutir lax veiðar j þvera. ker veiðe j norð a vndir forsi. land a Svarf holi ok Biarga stein. hof staðe . lax hollt. Skoga land hit vestra. Engi nes a ströndum norð [ok] reki með. [afrett j] vestr ardal enum eystra megin ok middals

⁸⁹ Skjal nr. 2(174).

⁹⁰ Skjal nr. 2(6).

⁹¹ Skjal nr. 2(125).

⁹² Skjal nr. 2(41).

mule allr. Biarnar dalr allr fyrir ofan mæli fells gil. selför j þverardal upp frá kvium. hris ey a hreiðu vatne. oll ey su er þverar þing er j. þræley suðr frá bildz homrom.⁹³

Í skrá Páls Jónssonar Skálholtsbiskups frá því um 1200 um kirkjur og staði Skálholtsbiskupsdæmis er Eyvindarfjarðar getið. Ekkert kemur fram jörðina Engjanes eða afmörkun og ítök jarðarinnar.⁹⁴

Í máldaga Nikuláskirkju í Stafholti, er Gyrðir Ívarsson biskup setti árið 1354, kemur eftirfarandi fram:

Nicholaskirkia j stafholli á heimaland allt med gögnum oc giædum. suarhol. biargastein. hofstadi. skoga. laxholt. einngines oc reka med afreit j vestardal. biarnardal allann. fyrir ofann melifellsgill. afreit j hrodurbjargardal, selför j þverárdal. hrijsey a hredavatnne. ey vid huýtä. þræley. laxveidi j þverá. oc ä ferubacki. j. fiordunnginn.⁹⁵

Í máldaga Vilchins frá 1397 segir eftirfarandi um Stafholtskirkju:

Kirkia hins heilaga Nicholai j Stafholli á heimaland allt med gognum oc giædum. Suarhol. Biargastein. Hofstade. Skoga. Laxholt. Eingines oc reka med.

afriett j Westurárdal.

Biarnardal allann firir ofann Mælefellsgil.

Afriett j Bodurbiargardal.

Selför j Þverárdal.

Hrijsey a Roduvattni.

ey vid Hvijta. þræley.

laxveide j Þverá. og ä Ferubacke j fiordunng.⁹⁶

Í máldaga Stafholtskirkju í Stafholtstungum frá um 1480 segir eftirfarandi:

Stein prestur Þorvalldsson sette fyrst Beneficium Stafholt og gaf til kyrkiunnar sem þesse Maldage innehelldur og giörde sialfur þennann Mældaga.

[...]

Kyrkiann j Stafholte ä heimaland allt med gögnum og giædum. Þessar jarðer i heimalande. Svarhöf. Biargastein. Hofstadi. Sköga. Laxholt. Eingenes ä Ströndum og Reka med.⁹⁷

Í skrá um reka Þingeyraklausturs frá um 1500 um reka klaustursins á Ströndum fyrir vestan Húnaflóa segir m.a.:

Suo ero latandi bref oc skilríjki þingeyra klausturs ath þessar iarder oc reka eigr klaustrid ä ströndum firir uestan flöa.

[...]

fra uiebiarnarnaustum thil skers ä sandi i drängaujkk ä þingeyrastadr allan reka huala oc uida oc suo iordina drängaujkk.

fra æroosi i dräng[au]jkk til [sku]muhelliss allann uidreka. enn halfann h[ualreka firir] drängatanga.⁹⁸

⁹³ Skjal nr. 4(43).

⁹⁴ Skjal nr. 4(30), bls. 15.

⁹⁵ Skjal nr. 4(44).

⁹⁶ Skjal nr. 4(45).

⁹⁷ Skjal nr. 4(46).

⁹⁸ Skjal nr. 4(53).

Í Sigurðarregistri frá um 1525 er fjallað um eignir og peninga Þingeyraklaustur en þar kemur fram að klaustrið átti rekaréttindi við land Engjaness. Þar segir m.a.:

Item þessar obydar jarðer. [...] drängi. vik. og kirkiuböl æ ströndum med ollum gognum.

Þessar jarðer og reca a klaustrid a ströndum fyrir vestan flöa.

[...]

klaustrid æ .ij. hluti j hual fyrir selianesi. fra læk þeim er inn er längt fra hellanesi og til merkihamars j ofeigsfirdi æ klaustrid halfan vidreca og þria hluti j halfum hual. Enn fra merkihamre til hualær fiordung j hualreca. fra hualæ og til dogurdardalsær æ þingeyraklaustur allan reca huala og vida. vndan hruteýiarkleif og til eýuindarfiardar ær æ klaustrid allan vidreca og .iij. hluti j halfum hualreca vid stafholtt. fra eýuindarfiardaræ og til þrælskleifar alla halfa reca vida og huala fra vëbiarnarnaustum til skers æ sandi j drangavik æ st(adurinn) allan reka huala og vida og so jordina drangavik fra ærösi j drangavik til skumshellis allan vidreca enn halfan hualreca. til drangatanga alla halfa reca. 3 veidileýsu. [...] J sigluvik fyrir nordan geirholm a klaustrid allan reca. og so jordena kirkiuböl.⁹⁹

Í máldaga Gísla Jónssonar biskups frá 1570 og síðar segir að ein af eignum Stafholtskirkju í Stafholtstungum sé jörðin Engjaness, eða eins og kemur fram í *Íslenzku fornbréfasafni*:

Eingines á Ströndum med theim reka sem fyrer thui lande liggur. stundum enn offtar i eijde.¹⁰⁰

Í biskupsvísitasíu um Stafholt í Stafholtstungum frá 22. september 1639 segir að Stafholtskirkja eigi jörðina Engjaness á Ströndum og þar með reka, sex hundruð að dýrleika og í eyði. Ekkert kemur fram um afmörkun Engjaness.¹⁰¹

Afrit af lögfestu sr. Sigurðar Oddssonar frá 1663 fyrir Stafholti í Stafholtstungum samanstendur af máldaga kirkjunnar. Þar kemur fram að meðal eigna kirkjunnar var jörðin Engjaness á Ströndum. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar. Lögfestan var þinglesin við manntalsþing að Hjarðarholti hinn 19. maí 1663.¹⁰²

Í prófastsvísitasíu um Stafholt í Stafholtstungum frá 26. ágúst 1694 og 25. ágúst 1702 segir að Stafholtskirkja eigi jörðina Engjaness á Ströndum, sex hundruð að dýrleika, ásamt reka. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.¹⁰³

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Trékyllisvíkurhrepp frá 1706 segir eftirfarandi um Engjaness:

Eingianess.

Jarðardýrleiki iiiii hndr.

Eyðijörð lángrandi.

Kirkjujörð frá Stafholti í Borgarfirði.

[...]

⁹⁹ Skjal nr. 4(55).

¹⁰⁰ Skjal nr. 4(47), sbr. einnig skjal nr. 2(173).

¹⁰¹ Skjal nr. 2(58).

¹⁰² Skjal nr. 2(182).

¹⁰³ Skjöl nr. 2(185) og 2(187).

Þetta kot hefur aldrei bygt verið, nema fyrir x árum tók það einn maður og flosnaði upp, síðan hefur það ei bygt verið. Það kann ei að byggjast, nema sá sem er í Drángavík hafi það með. Þar hefur nú enginn maður gagn af sem menn vita.¹⁰⁴

Við afhendingu Stafholtskirkju hinn 30. maí 1707 skiptu prestarnir sr. Gunnar Pálsson og sr. Jón Jónsson með sér jörðum þannig að sr. Jón fékk m.a. jörðina Engjanes, eins og segir í gögnum um úttektir kirkna og staða í Mýrprófastsdæmi:

... Eynginesi á Ströndum Sem Vm nockur är hefur verid i Eydi og Stafholtz presti ägödalaus ...¹⁰⁵

Í biskupsvísitasíu um Stafholt í Stafholtstungum frá 23. september 1713 segir að kirkjan haldi öllum eignum og ítökum úr síðustu vísitasíu. Um hálfan reka fyrir jörðinni Engjanesi segir að presturinn hafi sagt lögmanninn Lárus Gottrup hafa eignað Þingeyrakirkju rekann. Lárus hafi hins vegar ekki framvísað gögnum sem gætu helgað Þingeyrakirkju rekann. Biskup sagði því presti að halda rekanum undir kirkjuna eftir máldaganum.¹⁰⁶ Sömu upplýsingar birtast í prófastsvísitasíu um Stafholt frá 9. júní 1721.¹⁰⁷

Við úttekt á Stafholtskirkju árið 1740 gerðist samningur milli Ragnheiðar Gísladóttur og sr. Sigurðar Jónssonar sem skiptu með sér sér jafnaðar prestlegri innkomu af leigu- og landskuldargjaldi jarða. Þar á meðal var jörðin Engjanes, en tekjur af henni féllu í skaut Ragnheiðar. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.¹⁰⁸

Í prófastsvísitasíu um Stafholt í Stafholtstungum frá 10. júní 1744 segir að Stafholtskirkja eigi jörðina Engjanes með öllum reka, en jörðin sé í eyði.¹⁰⁹

Í prófastsvísitasíu um Stafholt í Stafholtstungum frá 10. október 1746 segir að staðarhaldarinn, sr. Sigurður Jónsson, hafi komið byggingu á Engjanes á Ströndum sem áður hafi lengi legið í eyði. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.¹¹⁰

Árið 1754 ferðuðust Eggert Ólafsson og Bjarni Pálsson um Strandir. Í ferðabók þeirra segir um Eyvindarfjörð og Engjanes:

Þar fyrir norðan er lítill fjörður, sem *Eyvindarfjörður* heitir. Þar er einnig ógrynni af rekavið. [...] *Eyvindará* er vatnmikil [...] Í ósi hennar skapast vík, sem væri hentugt skipalægi. Vatnið er þar 18 feta djúpt, en botninn er sendinn og því breytilegur. [...] *Engines* heitir bær norðanvert við fjörðinn. Hann fór í eyði fyrir nokkrum árum, en nú hafði þjófur einn, sem strokið hafði úr fangelsi á Suðurlandi, sett þar að ásamt konu sinni.¹¹¹

Í úttekt um Stafholtskirkju frá 4. júní 1767 kemur eftirfarandi fram um jörðina Engjanes á Ströndum:

¹⁰⁴ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vidalíns VII*, bls. 323–324; skjal H-19.

¹⁰⁵ Skjal nr. 2(190).

¹⁰⁶ Skjal nr. 2(63)

¹⁰⁷ Skjal nr. 2(186).

¹⁰⁸ Skjal nr. 2(191).

¹⁰⁹ Skjal nr. 2(188).

¹¹⁰ Skjal nr. 2(189). Sjá einnig skjal nr. 2(192).

¹¹¹ *Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar*, bls. 291.

Vidvýmiandi kyrkiu kotenu Eingenesi á Straundum, seigest hverke Eckiann nie hennar Svára madur vita, hvernenn nu á því stánde, nema það alleina, að það sé í Eide; Hvar fyrir Presturenn Sr Christian uppástendur Eckiann svára skule effter Lógum.¹¹²

Hinn 16. júní 1800 skrifuðu nokkrir menn undir vitnisburð þess eðlis að reki fyrir landi Engjaness hefði ávallt fylgt jörðinni, eða eins og vitnisburðurinn ber með sér:

Hier med gefst til vitundar að við underskrifader kunnnum ecke að gefa ödruvijse vitnesburd umm Eingianes Reka heldur enn að hann hafa ákiæru laust Jördenne filgt að ollu leite og ongum hafa forpagtarenn Mr Jorundur Asbiornsson effter hann golded utan Eiganda Stafholts kyrkiu umm ockar tíjd og ecke heldur Sál Haldor Biarnason sem bió leinge á Melumm Trekillers vijk og Rekann hafde af Sr Sigurde sem þá var í Stafholte

Datum Arnese d 16 Júnii 1800

Jon Arnason

Magnus Halldorsson Jon Jonsson.

Alexijus Grijmsson Stephan Gyslason

Jon Pálsson Gudmundur Magnusson

Jon Jonsson Grimur Alexiusson

Einar Jonsson¹¹³

Í jarðamati Strandasýslu frá 1804 er dýrleiki Engjaness metinn sex hundruð en eiganði jarðarinnar var Stafholtskirkja. Þá segir að engin búseta sé á jörðinni og er henni því ekki gefið númer í jarðamatinu. Ennfremur segir að hún notist aðeins sem beitiland fyrir næstu jörð á eftir í jarðamatinu, þ.e. jörðina Drangavík. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök Engjaness.¹¹⁴

Hinn 5. desember 1809 lögfesti sr. Pétur Pétursson, prestur í Stafholti, Stafholtskirkjueignina Engjaness á Ströndum, eða eins og skráð er í afsals- og veðmálabók Strandasýslu:

Eg Petur Petursson, prófastur í Mýra Sysslu og ~~Prestur~~ Beneficiarius til Stafholts í Þverarþingre vestan Hvítá, lögfesti hér í dag Stafholts kyrkiu Eign og Eigindom Eingines á Ströndum, með öllum þeim Reka sem fyrir því lande liggur. Fyrirbýð eg öllum og serhvorium þessa nefndrar kyrkiu lögfesta eign að yrkia, bruka edur af að hafa, hvorke Reka edur adrar landsnytiar, hveriu nafne sem heita, nema mitt sé lof edur leife til að vitna allra þeirra erlegra manna er þessi mín ord heyra. Stadfeste eg þessa mína lögfestu með mínu undirskrifudu nafni og hiáfrycktu varalegu signete að Stafholtti þann 5 Dec. 1809.¹¹⁵

Við manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík hinn 30. júní 1812 var upplesin lögfesta fyrir Stafholtskirkjújörðinni Engjanesi, dags. 5. desember 1809. Inntak lögfestunnar var ekki fært til bókar.¹¹⁶

Í skjalasafni Þingeyraklausturs er varðveitt kort af rekum í Ófeigsfirði og í Eyvindarfirði frá fyrri hluta 19. aldar, líklega frá um 1800–1820. Skráðir rekar á kortið frá suðri

¹¹² Skjal nr. 2(193).

¹¹³ Skjal nr. 2(177).

¹¹⁴ Skjal nr. 2(18).

¹¹⁵ Skjal nr. 2(99).

¹¹⁶ Skjal nr. 2(127)

til norðurs eru: Seljanesreki, Árneseyki, Skálholtsreki, Breiðabólstaðarreki og Básar (þ.e. Þingeyrabásar), en örnefni á kortinu, sum til afmörkunar á rekaítökum, eru: Sót-eyjarkleif [svo], Engjaneshlíð, Þrælskleif og Vébjarnarnaust.¹¹⁷

Hinn 31. mars 1845 lögfesti Björn Olsen, eigandi Þingeyraklausturskirkju, eignir og reka á Ströndum, þar á meðal reka fyrir Ófeigsfirði, Eyvindarfirði, Drangavík, Dröngum og Siglúvík, sem og jarðirnar Drangavík og Kirkjuból á Ströndum. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðanna, en lögfestan hljóðar svo:

Björn Olsen eigandi Þingeyraklausturs kirkju á Hunavatns sýslu

Gjörir hermeð vitanlegt: að eptir því authoriseraða Sigurðar registri, Þingeyra klausturs rekaskrá, konunglegum heimildarskjölum og af öllum til þessa óátalinni hefð og brúkun frá ómínnilegri tíð, á upphaflega nefnd Þingeyra klausturs kyrkja á Ströndum fyrir vestan Flóa:

Á Eyum (~~alla~~) halfan víðarreka og allan hálfan ágóða, kjörtré önnur hver missiri og fjórðung í hval.

J Trekyllisey (sem nú kallast Árnesey) hálfan hval; frá árósi fyrir Árnesei og til spors milli Mela tvo hluti í hval (þetta svokallaða spor tjáist fyrrum hafa verið járnhæll, rekinn í bjargið til að þena sem merki og líka til að stíga á til að komast upp bjargið) Fyrir Arnesi frá læk þeim, sem inn er langt frá Hellanesi og til merkihamars í Ófeigsfirði þrjá hluti í hálfum hval; en frá merkihamri til Hvalár fjórðung í hvalreka; frá Hvala og til Dagurðardalsár allan reka víða og hvala; undan Tóteýarkleif og til Eyvindarfjarðarár, allan víðarreka og þrjá hluti í halfum hvalreka við Stafholt; frá Eyvindarfjarðará til Vébjarnarnausta alla hálfu reka víða og hvala; Frá Vébjarnarnaustum til skers á sandi í Dranga vík allan reka víða og hvala og alla jörðina Drangavík; frá Árósi í Drangavík til Skumshellis allan víðarreka, en halfan hvalreka til Drangatanga; alla hálfu reka á Veiðileysu víða og hvala, og allt það góts er þar kann á land að koma að helfingi; allan reka í Siglúvík fyrir norðan Geirhólm, og jörðina Kirkjuból með öllu því, sem henni hefir tilheyrt og tilheyrir að fornu og nýju. – J öllum fyrrnefndum rekum á Þingeyra kirkja svo mikið, sem nú er greint, og hvali hversu, sem á land kemur, nema uppskorinn sé á land fluttur. Her nefnd Þingeyra klausturs kirkju jarða lönd og alla ofangreinda reka innan tiltekinnar takmarka fyrirbið eg hverjum manni að áseilast eður ínytja ser uppá nokkurn máta án míns leifis; legg eg her við þær frekustu sektir, sem lög leifa, ef ímóti þessari minni lögfestu gjört verður hverri til staðfestu er mitt undirskrifað eginhandar nafn og hjásett innsigli

að Þingeyra klaustri, þann 31da Martz 1845

B. Olsen (L.S.)¹¹⁸

Jörðin Engjanes er ekki tekin fyrir í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 Í neðanmálsgrein fyrir jörðina Drangavík kemur fram að Engjanes hafi árið 1805 verið beutiland frá Drangavík en að jarðabækurnar eignu Stafholtskirkju jörðina Engjanes. Þá segir að *Jarðabók* Árna og Páls meti jörðina fjögur hundruð að dýrleika en árið 1805 sé hún sögð vera sex hundruð að dýrleika. Árni og Páll sem og jarðabók frá 1760 telji hana í eyði og þá sé hennar hvorki getið nú hjá sýslumanni né presti.¹¹⁹

Engar upplýsingar eru um jörðina Engjanes í jarðamati Strandasýslu frá 1849–1850.

¹¹⁷ Skjal nr. 2(170).

¹¹⁸ Skjal nr. 2(101).

¹¹⁹ Skjal nr. 4(12), bls. 212.

Hinn 2. júní 1855 var Guðmundur Vigfússon, prófastur í Mýrasýslu, staddur að Stafholti til að taka út stað og kirkju. Fram kom að jörðin Engjanes væri á þeim tíma í eyði, en eftir hálfan reka væri goldin árlega ein spesía.¹²⁰ Sama kemur fram í sams konar úttekt á stað og kirkju Stafholts frá 17. júní 1867.¹²¹

Hinn 12. maí 1883 skrifaði Ásgeir Einarsson á Þingeyrum bréf til sýslumannsins í Strandasýslu um landamerki jarða í sýslunni. Ásgeir kvað Þingeyrakirkju eiga jörðina Drangavík og mörg ítök í sýslunni, en að öðru leyti fjallar bréf Ásgeirs um að ágreiningur væri milli aðila um rekalandamerki fyrir jörðum Engjaness, Ófeigsfjarðar og Seljaness, þar sem Stafholt væri eigandi að þeirri fyrstnefndu. Ekkert kemur fram um örnefni eða afmarkanir jarða en Ásgeir kvað lögfestu Þingeyraklausturs frá 3. maí 1845 gefa til kynna um rekaréttindi Þingeyrakirkju, þó að jörðin Kirkjuból á Ströndum tilheyrði henni ekki lengur.¹²²

Landamerkjabréf Engjaness er dagsett 2. júlí 1890, en því var þinglýst sama dag við manntalsþingsrétt að Árnesi, og hljóðar svo:

Landamerkjaskrá fyrir eyðijörðina Engjanes í Árneshreppi.

Hornmark milli Engjanes og Drangavíkur er Þrælskleif, þadan beint til fjalls, svo eptir hæstu fjallsbrún að Eyvindarfjardará en hún ræður merkjum til sjóar milli Engjaness og Ófeigsfjarðar.

p.t. Arnesi 2. Júlí 1890

J.J. Thorarensen umráðamaður Drangavíkur og fyrir Sr. Jóhann Þorsteinsson í Stafholti umradamann Engjaness.

Guðmundur Pjetursson fyrir hönd jarðeigendanna í Ófeigsfirði.¹²³

Í fasteignamati Strandasýslu frá 1916–1918 koma engar upplýsingar fram um mat á Engjanesi samkvæmt fornu mati, en jörðin er metin á 150 kr. Þá virðist sem skrásetjari fasteignamatsins sé óviss með eignarhald jarðarinnar, en skráir Stafholtskirkju sem eiganda með viðbættu spurningarmerki. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.¹²⁴

Árið 1956 var ríkisstjórninni heimilað með lögum nr. 39/1956 að selja tvær jarðeignir í opinberri eigu en önnur þeirra var Engjanes. Í greinargerð frumvarps sem varð að lögunum sagði að Engjanes væri „kirkjujörð, talin eign Stafholtskirkju samkvæmt gömlum máldögum“ og vitnað var í umsögn sýslumanns Strandasýslu um jörðina og sölu hennar þar sem sagði m.a.:

Þessi jörð mun hafa verið í eyði um langan aldur, en nytjuð af ýmsum í Árneshreppi. [...] Engar líkur eru til þess, að jörð þessi komist í ábúð, svo að séð verði. Með tilliti til þess, að jörð þessi verður vart nytjuð af öðrum en þeim, sem búa í Árneshreppi, vil ég eftir atvikum mæla með því, að Guðjón hreppstjóri fái hana keypta.¹²⁵

¹²⁰ Skjal nr. 2(183).

¹²¹ Skjal nr. 2(184). Sjá einnig skjal nr. 2(194).

¹²² Skjal nr. 2(174).

¹²³ Skjal nr. 2(3)

¹²⁴ Skjal nr. 2(39).

¹²⁵ Skjal nr. 4(29).

Nefndaráliti um málið fylgdi síðan umsögn frá landnámsstjóra sem lýsti jörðinni á svohljóðandi hátt:

Engjanes liggur sunnan undir Drangavíkurfjalli við Eyvindarfjörð, og eru búrekstrar-skilyrði til landnytja mjög lítilfjörleg. Tún gaf af sér 20 hesta, og heyja mátti 40 hesta í úthaga. Ræktunarskilyrði eru engin á jörðinni. Jörðin hefur reka og selveiði, og eru þar með taldar þær nytjar, er hún getur gefið. Það getur ekki komið til mála að endurbyggja jörð þessa, enda hefur aldrei frá því 1700 varanleg ábúð verið þar, þótt öðru hvoru hafi verið gerðar tilraunir til að festa byggð þar.¹²⁶

Sjá einnig kafla 5.3.6.1 um Árnes í Trékyllisvík, 5.3.6.3 um Þingeyraklaustur og 5.3.6.5 um Stafholt.

5.3.5 Ófeigsfjörður

Í skrá Páls Jónssonar Skálholtsbiskups frá því um 1200 um kirkjur og staði Skálholtsbiskupsdæmis er Ófeigsfjarðar getið. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.¹²⁷

Í Fjarðatali frá um 1312 er Ófeigsfjarðar getið, en ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.¹²⁸

Í skrá frá 22. ágúst 1327 um reka Skálholtsstaðar á Ströndum, sem Jón Halldórsson biskup setti, segir að staðurinn í Skálholti eigi fjórðung í hvalreka í Ófeigsfirði. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.¹²⁹

Í skrá frá um 1344 um reka sem Jón Sigurðarson biskup lagði til Skálholtsstaðar fyrir Ströndum segir að staðurinn eigi fjórðung í hvalreka í Ófeigsfirði sem Oddur prestur gaf. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.¹³⁰

Í skrá um eignir Guðmundar (ríka) Arasonar á Reykhólum frá 1446, þegar þær voru teknar undir konung, kemur fram að ein af eignum hans var jörðin Ófeigsfjörður, 14 hundruð að dýrleika með þrjú kúgildi. Ekki er fjallað um afmörkun jarðarinnar.¹³¹

Í máldaga kirkjunnar á Breiðabólsstað í Vesturhópi frá um 1451 segir að kirkjan eigi allan viðarreka í Ófeigsfirði milli greindra takmarka:

jtem allann widar reka þessara takmarka j milli j ofeigsfirði fra hesthamri j hruteyar kleif oc fra hruteyar kleif j wotuhellu.¹³²

Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.

Samkvæmt skiptabréfi eftir Björn Þorleifsson frá 23. október 1467 eignaðist Ólöf Loptsdóttir ekkja hans Ófeigsfjörð. Ekki er fjallað um afmörkun jarðarinnar eða ítök.¹³³

¹²⁶ Skjal nr. 4(29).

¹²⁷ Skjal nr. 4(30), bls. 15.

¹²⁸ Skjal nr. 4(31).

¹²⁹ Skjal nr. 4(41).

¹³⁰ Skjal nr. 4(42).

¹³¹ Skjal nr. 4(70).

¹³² Skjal nr. 4(35).

¹³³ Skjal nr. 4(67).

Samkvæmt skiptabréfi eftir Ólöfu Loptsdóttur hinn 15. apríl 1480 féll Ófeigsfjörður í skaut Einars Björnssonar. Ekkert er fjallað um afmörkun eða ítök jarðarinnar.¹³⁴

Í máldaga Eyrarkirkju í Bitru frá um 1491–1518 segir m.a. að kirkjan eigi fjórðung í öllum hvalreka á Hrúteyjarströnd frá Merkihamri til Hvalár, en áttung í öllum hvalreka í Ófeigsfirði milli Hvalár og Merkilækjar. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.¹³⁵

Í skrá um reka Þingeyraklausturs frá um 1500 um reka klaustursins á Ströndum fyrir vestan Húnaflóa segir m.a.:

Suo ero latandi bref oc skilríjki þingeyra klausturs ath þessar iarder oc reka eigr klaustrid æ ströndum fyrir uestan flöa.

[...]

firir [selianesi] fra læk þeim er inn er langt fra [hellanesi] oc til merkihamars i [ófeigsfirði] æ klaustrid halfan uidreka oc þria hluti i halfum hval.

enn fra merki hamri til hualar fiordung i hualreka.

fra hualæ oc til [daugardardalsæ]r æ þingeyraklaustr allan reka huala oc vida.

Vndan hruteýiarkleif oc til eyu[indarfiarda]r ær æ klaustrid allan uidreka. oc þria hluti i halfum hualreka uith stafholt.

fra eyuindarfiardara oc thil þrælskleifar alla halfa reka uida oc huala.¹³⁶

Í skrá Björns Guðnasonar frá 1509 um jarðagóss og eignir Bjarna Andréssonar, mágs hans, sem þá var andaður er fjallað um dýrleika jarða á Ströndum sem Bjarni átti. Þar segir að jarðardýrleiki Ófeigsfjarðar sé átta hundruð. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.¹³⁷

Í Sigurðarregistri frá um 1525 er fjallað um eignir og peninga Þingeyraklaustur en þar kemur fram að klaustrið átti rekaréttindi við land Ófeigsfjarðar. Þar segir m.a.:

Þessar iarder og reca a klaustrid a ströndum fyrir vestan flöa. ad eyium halfan vidreca. og allan halfan agodæ. kiortre onnur huer missere. og fiordung j hual. J trekýlliseý og halfan hual. fra ærössi fyrir ærnesi og til spods milli mela. klaustrid æ .ij. hluti j hual fyrir selianesi. fra læk þeim er inn er længt fra hellanesi og til merkihamars j ofeigsfirði æ klaustrid halfan vidreca og þria hluti j halfum hual. Enn fra merkihamre til hualar fiordung j hualreca. fra hualæ og til dogurdardalsæ æ þingeyraklaustr allan reca huala og vida. vndan hruteýiarkleif til eyuindarfiardar ær æ klaustrid allan vidreca og .iij. hluti j halfum hualreca vid stafholt.¹³⁸

Í biskupsvísitasíu um Helgafell í Helgafellssveit frá 15. september 1642 segir að á Ströndum eigi Helgafellskirkja hálfan reka í Básam milli Hrúteyjarkleifar og Merkihamars.¹³⁹

Í Lögréttu við Alþingi árið 1673 var upplesin brigð Magnúsar Jónssonar á fjórum hundruðum í Ófeigsfirði. Einnig lét Magnús auglýsa ósátt sína á því kaupum er sr. Einar

¹³⁴ Skjal nr. 4(68).

¹³⁵ Skjal nr. 4(36).

¹³⁶ Skjal nr. 4(53).

¹³⁷ Skjal nr. 4(71).

¹³⁸ Skjal nr. 4(55).

¹³⁹ Skjal nr. 2(77).

Torfason hafði gert við Vigfús Jónsson á fjórum hundruðum í Ófeigsfirði. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.¹⁴⁰

Í Lögréttu við Alþingi árið 1674 lét sr. Einar Torfason lýsa jarðakaupi sínu við Vigfús Jónsson á fjórum hundruðum í Fossárdal fyrir átta hundruð í Ófeigsfirði með lausafjár sjö hundruða milligjöf.¹⁴¹

Hinn 10. september 1688 afsöluðu Þorsteinn og Þórður Jónssynir Sveini bróður sínum:

... að hann og hans skilgetinn bróðir, Jón Jónsson, eignast skyldu og uppbera 10 aura í jörðunni *Ófeigsfirði*, liggjandi í Árneskirkjusókn í Trékyllisvík, og það af þeirra parti, er þeim til rétttra erfða féll eftir þeirra sælu móður, Sigríði Sveinsdóttur, hvor partur að upphæð var hálf fjórða hundruð, fyrir þessir 10 aurar aftókust, er þeir nú afleggja við sína bræður, þessa Jón og Svein, á móts við það 1 hundruð, er þeirra sáluga móðir hafði þeim gefið í jörðunni *Hlið* í Álftafirði, liggjandi í Eyrarkirkjusókn.¹⁴²

Árið 1689 lýstu Jón Árnason og Sigurður Guðmundsson því yfir að þeir hefðu verið viðstaddir þegar Þóra sáluga Sveinsdóttir gaf systursyni sínum, Sveini Jónssyni, í lög-gjafarnafni eitt hundruð í Ófeigsfirði.¹⁴³

Hinn 20. september 1694 seldi sr. Árni Jónsson, eftir skriflegu leyfi bróður síns, sr. Jóns Jónssonar, Sveini Jónssyni fimm hundruð í Ófeigsfirði.¹⁴⁴

Hinn 17. ágúst 1703 lýsti Sveinn Jónsson, ábúandi í Ófeigsfirði, því yfir að meðal eigna hans væri hálf tíunda hundruð í jörðinni Ófeigsfirði:

... á hvörjum parti ég hefi sjálfur búið, síðan hann eignaðist. Hefi ég öðlast 3 1/2^c af þessum parti að erfðum eftir náunga mína, 1^c að gjöf og v^c að kaupum, fyrir hvör ég gaf 39 ríxdali in specie, 4 hálfra ríxdali og einn krossdal, ítem 4 álnir virt af klæði og nýjan ketil að vigt 26 merkur.¹⁴⁵

Hinn 11. mars 1704 fór fram kaupgjörningur milli bræðranna Sveins og Þórðar Jóns-sona um hálf fjórða hundruð í jörðinni Ófeigsfirði:

Anno 1704, þann 11. dag martii mánaðar á Laugabóli við Ísafjörð fram fór eftirskrif-aður kaupgjörningur í milli eftirskrifaðra erusamra sæmdarmanna, þeirra bræðra beggja, Sveins Jónssonar og Þórðar Jónssonar, að greindur Þórður Jónsson seldi og afsalaði undan sér og sínum erfingjum, en undir fyrrnefndan sinn bróður, Svein Jóns-son, og hans erfingja til fullkomlegrar eignar og frjáls forræðis ævinlega hér eftir hálf fjórða hundruð í jörðunni *Ófeigsfirði*, í Trékyllisvík og Árneskirkjusókn liggjandi, með öllum þeim gögnum og gæðum, sem nefndu hálfu fjórðu hundruði fylgja á til fjalls og fjöru, lands og sjóar og ekki er áður með lögum frá sagðri jörð, Ófeigsfirði, komið.

Hér á móti lofar fyrrgreindur Sveinn Jónsson að greiða, gjalda og gefa tjáðum sínum bróður, Þórði Jónssyni, fimm hundruð og fimm aura í góðum, gildum og gagnlegum landaurum, sem Þórður verður Svein umbiðjandi og hönum mögulegt úti að láta. Lofaði nú hvor um sig þessara oftnefndra bræðra þessu sínu kaupum til laga halda, en lagarift-

¹⁴⁰ *Alþingisbækur Íslands VII* (1663–1683), Reykjavík: Sögufélag, 1944–1948, bls. 264.

Sbr. skjal H-13.

¹⁴¹ *Alþingisbækur Íslands VII* (1663–1683), bls. 304. Sbr. skjal H-13.

¹⁴² *Jarðabréf frá 16. og 17. öld: Útdráttir*, Gunnar F. Guðmundsson bjó til prentunar, Kaupmannahöfn: Hið íslenska fræðafélag í Kaupmannahöfn, 1993, bls. 189.

¹⁴³ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 189.

¹⁴⁴ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 190.

¹⁴⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XIII*, bls. 320–321; skjal H-19.

ingum svara, ef með lögum af gengi. Og upp á þetta ofanskrifað kaup höfðu þeir hand-söl sín á milli, oss undirskrifuðum og tilkölluðum kaupvottum viðverandi og ásjáandi, og skrifa sín nöfn ásamt vorum til vitnis hér undir, sama stað, ár og dag sem hér fyrir ofan greinir. (Undirskrifuð nöfn.)

Þórður Jónsson með eigin hendi

Sveinn Jónsson m.e.h.

Eggert Snæbjörnsson e.h.

Jón Árnason handsalar.

Þorsteinn Indriðason handsalar.

Að þetta hér fyrir ofan skrifað sé orðrétt kóperað eftir sínum original, vottum við undirskrifaðir. Að Árnasi anno 1704, 21. junii.

Ari Jónsson m.h.

Jón Sigmundsson m.e.h.¹⁴⁶

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Trékyllisvíkurhrepp frá 1706 segir eftirfarandi um Ófeigsfjörð:

Ófeigsfiordur.

Jarðardýrleiki xxiiii hndr.

Jarðareigendur, að xiii hndr. Sveinn Jónsson á Krossnesi, að v hndr. Sr. Halldór Magnússon að Kaldaðarnesi, að vi hndr. Jón Árnason skólameistari.

Jörðin liggur í eyði.

[...]

Í rekanum hafa öðrum verið og eru eignuð þessi ítök, Árnasskirkju tíundi partur úr öllum hvölum, ut supra á Dröngum. Helgafellskirkju eftir máldaga í Básam hálfur reki, allur milli Hrutéyjarkleifar og Merkihamars, hefur þó kirkjan aldrei þess notið so menn viti. Klaustrinu á Þingeyrum alt norður til Merkihamars í Ófeigsfirði hálfur viðreki og þrír hlutir í hálfum hval, en frá Merkihamri til Hvalár fjórðungur í hvalreka, frá Hvalá og til Dögurðardalsár allur reki hvala og viðá, en undan Hrutéyjarkleif og til Eyvindarfjarðarár allur viðreki og þrír hlutir í hálfum hval við Stafholt. Breiðabólstaðarkirkju í Vesturhópi er eignað sama og Helgafellskirkju, og það tekur Jón Magnússon á Reykjanesi hennar vegna ef uppber.

[...]

Selstaða hefur þar verið að fornu á Húsadal, lángrandi aldrei brúkuð, til hennar er langt. Önnur er þar, hún er kostalítill og mjög langt til, og á selveginum ein á kölluð Hvalá, jafnlega ófær í vatnavöxtum.

[...]

Þar er fyrir landi hólmi einn nafnlaus. Í hönum er eggver og dúntekja varla ómaksvert. Ey er þar ein fyrir landi, kölluð Hrutey. Í henni verpur ekkert, því hrafn í björgum þar fyrir ofan fælir burt allan fugl. Sker eru þar fyrir landi kölluð Ófeigsfjarðarsker. Í þeim má stundum hafa selveiði þá til vill, og einu sinni hefur á þeim fest óþekktanlegt hvalbrots tetur.

Í heimalandi hefur verið gamalt býli, kallað **Strandatun**. Þar sjest til tófta en túngarð ekki. Af því verður ekkert gagn haft og kann ekki að byggjast vegna slægnaleysis og skaða heimajarðarinnar.

¹⁴⁶ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* XIII, bls. 322–323; skjal H-19.

Nálægt bænum eru tóftir, kallaðar **Óskastader**. Hvert þar hefur býli verið vita menn ekki. Kann ómögulegt að byggjast.¹⁴⁷

Í bréfi sr. Jóns Árnasonar til Jóns Thorkelssonar Skálholtsbiskups, dags. 5. júlí 1712, kemur fram að sr. Jón kvað jörðina Ófeigsfjörð tilheyra sér að nokkru leyti. Bréfið inniheldur annars fyrirspurn sr. Jóns um Skálholtsreka í Ófeigsfirði og ósk um að nýta hann.¹⁴⁸

Í Lögréttu við Alþingi árið 1735 var uppleið kaupbréf Halldórs Bjarnasonar af Alexíusi Jónssyni, með samþykki konu hans og bræðra hennar, fyrir sex hundruðum í jörðinni Ófeigsfirði móti lausafé. Bréfið var dagsett 1. júlí 1734.¹⁴⁹

Árið 1754 ferðuðust Eggert Ólafsson og Bjarni Pálsson um Strandir. Í ferðabók þeirra segir um Ófeigsfjörð:

Í Ófeigsfirði er einn bær. Undir hann liggja *Ófeigsfjarðarsker*, 3 að tölu. Þar er selveiði. [...] Hér eru frjósöm graslendi, sem nægt gætu mörgum bæjum.¹⁵⁰

Við manntalsþing að Árnasi í Trékyllisvík hinn 5. maí 1794 var uppleið afsalsbréf Gríms Alexíussonar, dags. 25. mars 1794, fyrir sex hundruðum í jörðinni Ófeigsfirði til Jóns Árnasonar fyrir 30 ríkisdali. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.¹⁵¹

Við manntalsþing að Árnasi í Trékyllisvík hinn 2. maí 1795 var uppleið afsalsbréf Jörundar Arnbjörnssonar fyrir sex hundruðum í jörðinni Ófeigsfirði til Jóns Árnasonar fyrir 30 ríkisdali. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.¹⁵² Afsalsbréf Jörundar til Jóns var uppleið í Lögréttu við Alþingi árið 1796. Bréfið var dagsett 12. maí 1794.¹⁵³

Í jarðamati Strandasýslu frá 1804 er dýrleiki Ófeigsfjarðar metinn 24 hundruð en eigandi jarðarinnar var Jón Arnórsson. Þá segir að jörðin hafi ekki verið byggð árið 1804. Loks segir að eyðijarðirnar Strandatún og Óskastaðir séu teknar með í matið. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök Ófeigsfjarðar.¹⁵⁴

Í skjalasafni Þingeyraklausturs er varðveitt kort af rekum í Ófeigsfirði og í Eyvindarfirði frá fyrri hluta 19. aldar, líklega frá um 1800–1820. Skráðir rekar á kortið frá suðri til norðurs eru: Seljanesreki, Árnasreki, Skálholtsreki, Breiðabólsstaðarreki og Básar (þ.e. Þingeyrabásar), en örnefni á kortinu, sum til afmörkunar á rekaítökum, eru: Sót-eyjarkleif [svo], Engjaneshlíð, Þrælskleif og Vébjarnarnaust.¹⁵⁵

¹⁴⁷ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns VII*, bls. 324–325; skjal H-19.

¹⁴⁸ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XIII*, bls. 489; skjal H-19.

¹⁴⁹ *Alþingisbækur Íslands XII (1731–1740)*, Reykjavík: Sögufélag, 1971, bls. 250. Sbr. skjal H-13.

¹⁵⁰ *Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar um ferðir þeirra á Íslandi árin 1752–1757*, bls. 290.

¹⁵¹ Skjal nr. 2(127).

¹⁵² Skjal nr. 2(128).

¹⁵³ *Alþingisbækur Íslands XVII (1791–1800)*, Reykjavík: Sögufélag, 1990, bls. 295. Sbr. skjal H-13.

¹⁵⁴ Skjal nr. 2(19).

¹⁵⁵ Skjal nr. 2(170).

Við manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík hinn 25. maí 1835 var við opinbert uppboð boðinn upp 1/3 hluti jarðarinnar Ófeigsfjarðar sem tilheyrði Jóni í Munaðarnesi og var hann sleginn til Óla Viborg á Reykjarfirði fyrir 160 spesíur.¹⁵⁶

Hinn 10. desember 1835 skrifaði Bjarni Thorarensen, amtmaður Norður- og Austur- amts, Birni Olsen, umboðsmanni Þingeyraklausturs, að rentukammer hafi samþykkt tilboð Björns um að greiða 100 ríkisbankadali fyrir sjóreka fyrir nokkrum jörðum í Húnavatns- og Strandasýslum, þar á meðal fyrir jörðunum Ófeigsfirði og Drangavík. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðanna.¹⁵⁷

Við manntalsþingsrétt að Breiðabólstað í Vesturhópi hinn 10. júní 1836 var lesið bréf Bjarna Thorarensens frá 10. desember 1835 um rekaítök í Strandasýslu, þar á meðal fyrir jörðunum Drangavík og Ófeigsfirði. Einnig var upplestin kvittun fyrir 100 ríkisbankadala greiðslu Björns Olsens.¹⁵⁸

Við manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík hinn 24. maí 1837 var þinglýst byggingarbréfum Björns Olsens, umboðsmanns Þingeyraklausturs, og Gísla hreppstjóra á Bæ um rekapart og ítök Þingeyra- og Skálholtskirkna fyrir Ófeigsfjarðarlandi til Óla Viborg á Reykjarfirði. Bréfin voru dagsett 18. janúar 1836 og 3. desember 1836.¹⁵⁹

Við manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík hinn 25. maí 1840 var lesin friðlýsing Óla Viborg í Ófeigsfirði fyrir sömu jörð. Inntak friðlýsingarinnar er ekki skráð og ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.¹⁶⁰

Hinn 31. mars 1845 lögfesti Björn Olsen, eigandi Þingeyraklausturskirkju, eignir og reka á Ströndum, þar á meðal reka fyrir Ófeigsfirði, Eyvindarfirði, Drangavík, Dröngum og Sigluvík, sem og jarðirnar Drangavík og Kirkjuból á Ströndum. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðanna, en lögfestan hljóðar svo:

Björn Olsen eigandi Þingeyraklausturs kirkju á Hunavatns sýslu

Gjörir hermeð vitanlegt: að eptir því authoriseraða Sigurðar registri, Þingeyra klausturs rekaskrá, konunglegum heimildarskjöllum og af öllum til þessa óátalinni hefð og brúkun frá ómínnilegri tíð, á upphaflega nefnd Þingeyra klausturs kyrkja á Ströndum fyrir vestan Flóa:

Á Eyum (~~alla~~) halfan víðarreka og allan hálfan ágóða, kjörtré önnur hver missiri og fjórðung í hval.

J Trekyllisey (sem nú kallast Árnessey) hálfan hval; frá árósi fyrir Árnosi og til spors milli Mela tvo hluti í hval (þetta svokallaða spor tjáist fyrrum hafa verið járnhell, rekinn í bjargið til að þena sem merki og líka til að stíga á til að komast upp bjargið) Fyrir Arnesi frá læk þeim, sem inn er langt frá Hellanesi og til merkihamars í Ófeigsfirði þrjá hluti í hálfum hval; en frá merkihamri til Hvalár fjóðrúng í hvalreka; frá Hvala og til Dagurðardalsár allan reka víða og hvala; undan Tóteyarkleyf og til Eyvindarfjarðarár, allan víðarreka og þrjá hluti í hálfum hvalreka við Stafholt; frá Eyvindarfjarðará til Vebjarnarnausta alla hálfá reka víða og hvala; Frá Vebjarnarnaustum til skers á sandi í Dranga vík allan reka víða og hvala og alla jörðina Drangavík; frá

¹⁵⁶ Skjal nr. 2(129).

¹⁵⁷ Skjal nr. 2(100).

¹⁵⁸ Skjal nr. 2(122).

¹⁵⁹ Skjal nr. 2(130).

¹⁶⁰ Skjal nr. 2(131).

Árósi í Drangavík til Skumshellis allan víðarreka, en halfan hvalreka til Drangatanga; alla hálfu reka á Veiðileysu víða og hvala, og allt það góts er þar kann á land að koma að helfingi; allan reka í Sigluvík fyrir norðan Geirhólm, og jörðina Kirkjuból með öllu því, sem henni hefir tilheyrt og tilheyrir að fornu og nýju. – J öllum fyrrnefndum rekum á Þingeyra kirkja svo mikið, sem nú er greint, og hvali hversu, sem á land kemur, nema uppskorinn sé á land fluttur. Her nefnd Þingeyra klausturs kirkju jarða lönd og alla ofangreinda reka innan tiltekinna takmarka fyrirbið eg hverjum manni að áseilast eður ínytja ser uppá nokkurn máta án míns leifis; legg eg her við þær frekustu sektir, sem lög leifa, ef ímóti þessari minni lögfestu gjört verður hverri til staðfestu er mitt undirskrifað eginhandar nafn og hjásett innsigli

að Þingeyra klaustri, þann 31ma Martz 1845

B. Olsen (L.S.)¹⁶¹

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Ófeigsfjörður metin 24 hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeign. Í neðanmálgrein kemur fram að árið 1805 hafi eyðijarðirnar Strandatún og Óskastaðir verið taldar með og að þá hafi Skálholtskirkja, Þingeyraklaustur og Breiðabólsstaðarkirkja í Vesturhópi átti þrjá fjórðunga í víðarreka, en jörðin sjálf einn fjórðung. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.¹⁶²

Í jarðamati Strandasýslu frá 1849–1850 er dýrleiki Ófeigsfjarðar metinn 24 hundruð. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.¹⁶³ Í verðlagsbók, sem fylgir jarðamatinu, er Ófeigsfjörður metinn á 1.300 ríkisbankadali.¹⁶⁴

Hinn 20. janúar 1858 seldu eigendur Skálholtskirkju og jarðar, Bjarni Thorsteinsson, fyrrum amtmaður, og Hannes St. Johnsen, kaupmaður í Reykjavík, Ófeigsfjarðarreka á Ströndum til Elísabetar Guðmundsdóttur, Þorkels Þorkelssonar, Óla Ólasonar, Guðmundar Jónssonar, Jakobs J. Thorarensens og Ingibjargar Óladóttur.¹⁶⁵

Við manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík hinn 31. maí 1858 var lesið afsalsbréf Bjarna Thorsteinssonar og Hannesar St. Johnsen, dags. 20. janúar 1858, fyrir Skálholtskirkjureka fyrir Ófeigsfjarðarlandi. Kaupverðið var 70 ríkisdali.¹⁶⁶

Hinn 13. desember 1859 seldi Jakob J. Thorarensen fjögur hundruð í jörðinni Ófeigsfirði til Gísla Sigurðssonar á Bæ, samkvæmt umboði Sigurðar Gíslasonar á Bæ dags. 2. desember 1859. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.¹⁶⁷

Við manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík hinn 3. júní 1861 var lesið afsalsbréf Jakobs J. Thorarensens, factors á Reykjarfirði, dags. 13. desember 1859, fyrir fjórum hundruðum í jörðinni Ófeigsfirði til Gísla Sigurðssonar á Bæ.¹⁶⁸

¹⁶¹ Skjal nr. 2(101).

¹⁶² Skjal nr. 4(12), bls. 212.

¹⁶³ Skjal nr. 2(28).

¹⁶⁴ Skjal nr. 2(31).

¹⁶⁵ Skjal nr. 2(101). Sjá einnig skjal nr. 2(178).

¹⁶⁶ Skjal nr. 2(132).

¹⁶⁷ Skjal nr. 2(103).

¹⁶⁸ Skjal nr. 2(133).

Hinn 10. nóvember 1881 seldi Gísli Bjarnason í Ármúla, eftir umboði dags. 11. júlí 1880 frá St. Bjarnarsyni, fjögur hundruð í jörðinni Ófeigsfirði til Guðmundar Péturssonar á nefndri jörð.¹⁶⁹

Við manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík hinn 3. júlí 1882 var uppleið afsalsbréf, dags. 10. nóvember 1881, hvar Gísli Bjarnason á Ármúla seldi fjögur hundruð í jörðinni Ófeigsfirði fyrir 1.100 kr.¹⁷⁰

Hinn 12. maí 1883 skrifaði Ásgeir Einarsson á Þingeyrum bréf til sýslumannsins í Strandasýslu um landamerki jarða í sýslunni. Ásgeir kvað Þingeyrakirkju eiga jörðina Drangavík og mörg ítök í sýslunni, en að öðru leyti fjallar bréf Ásgeirs um að ágreiningur væri milli aðila um rekalandamerki fyrir jörðum Engjaness, Ófeigsfjarðar og Seljaness, þar sem Stafholt væri eigandi að þeirri fyrstnefndu. Ekkert kemur fram um örnefni eða afmarkanir jarða en Ásgeir kvað lögfestu Þingeyraklausturs frá 3. maí 1845 gefa til kynna um rekaréttindi Þingeyrakirkju, þó að jörðin Kirkjuból á Ströndum tilheyrði henni ekki lengur.¹⁷¹

Við aukarétt á skrifstofu Strandasýslu að Bæ við Hrútafjörð hinn 19. nóvember 1887 voru Guðmundur Pétursson í Ófeigsfirði og Einar Einarsson á Munaðarnesi tilnefndir til að meta til peningaverðs tvö hundruð að fornu mati í jörðinni Ófeigsfirði.¹⁷²

Landamerkjabréf Ófeigsfjarðar er dagsett 2. júlí 1890, en því var þinglýst sama dag við manntalsþingsrétt að Árnosi, og hljóðar svo:

Landamerki fyrir jörðinni Ófeigsfirði í Árneshreppi innan Strandasýslu.

Land jardarinnar er frá Helgaskjóli og norður að Eyvindarfjarðará og eru þar skír landamerki, fram til fjalls á Ófeigsfjörður svo langt sem vötnum hallar að Ófeigsfjarðarlandi og liggur því undir Ófeigsfjörð allur Húsadalur og allur Sýrárdalur út á Seljanesmúla að vörðum þeim, sem skilja milli Ófeigsfjarðar og Seljaneslands. Á sjó á Ófeigsfjörður út þangaðtil Helgaskjól er að bera í landamerkjavörðu, sem þar er uppi á múlanum, þ.e. Ófeigsfjörður á nokkuð lengra á sjó úteptir en á landi.

Undir Ófeigsfjörð liggur allur reki frá Helgaskjóli norður að Hvalá og svo frá Dagverðardalsá norður í nyrðri klettinn fyrir nordan Hrúteyjarnes og þekkist hann af því, að skip fljóta að honum um flóð og fjöru, en fjarar út langt fram fyrir klettinn, sem er nær nestánni. Frá þessum tilgreinda nyrðra kletti norður að Vothellum liggur allur víðarreki undir Breiðabólstaðarkirkju í Vesturhópi í Húnavatssýslu. Frá Vothellum inn að Eyvindarfjarðará liggur allur víðarreki undir Þingeyraklaustur svo er og víðarreki á svæðinu frá Dagverðardals á að Hvalá.

Varplönd, sem liggja undir Ófeigsfjörð eru: Hrútey skammt undan landi Ófeigsfjarðarmeginn við Hrúteyjarnes og hólmi, skammt undan landi innst á firðinum.

¹⁶⁹ Skjal nr. 2(104).

¹⁷⁰ Skjal nr. 2(134).

¹⁷¹ Skjal nr. 2(174).

¹⁷² Skjal nr. 2(135).

Skær, sem selveidi er við og liggja undir Ófeigsfjörð eru almennt nefnd Ófeigsfjardarskær, þau eru talsvert undan landi, og eru hin einstöku skær nefnd, Flataskær, Hnúaskær, Austurklakkar og Brimilsklakkar.

Reykjafirði, 21. Jan. 1890.

J.J. Thorarensen.

Guðm. Pjetursson Þorkell Þorkelsson

Gísli Gíslason. Jón Gíslason Ragnheidur Óladóttir
jarðareigendur.¹⁷³

Við manntalsþing að Árnesi í Trékyllisvík 10. júní 1902 var tekið fyrir mál Guðmundar Péturssonar gegn Jakobi J. Thorarensen um skuldir Guðmundar til Jakobs vegna vanefnda samkvæmt byggingarbréfi fyrir jörðinni Ófeigsfirði. Deilt var um ákvæði byggingarbréfsins varðandi greiðslu af afurðum jarðarinnar, en bréfið var lagt fram við þingið.¹⁷⁴ Málinu var frestað en það svo tekið fyrir við aukarétti 2. ágúst, 5. ágúst, 15. september, 18. október og 6. desember 1902 með vitnaleiðslum og framlagningu gagna. Þar vitnaðist m.a. að Elísabeth Guðmundsdóttir, ekkja Óla Viborg, hefði gefið Jakobi J. Thorarensen tvö hundruð í jörðinni Ófeigsfirði. Þá lagði Jakob fram gagnstefnu til Guðmundar.¹⁷⁵ Loks var dæmt í málinu við aukarétt að Ófeigsfirði hinn 23. júlí 1903 hvar Guðmundur var sýknaður um skuldakröfur Jakobs vegna ákvæða byggingarbréfs fyrir jörðinni Ófeigsfirði með því skilyrði að hann færi með laganna eið um afurðir af jörðinni, ella skyldi hann greiða skuldina uppá 500 kr. til Jakobs.¹⁷⁶

Hinn 17. maí 1912 seldi Jón Hróbjartsson, f.h. Skúla Thoroddsens alþingismaðs, Guðmundi Péturssyni í Ófeigsfirði jarðarpart í sömu jörð eða hálfu hundruð fyrir 250 kr. Fram kemur að Skúli hafi keypt partinn af Þórði Þ. Grunnvíking í Bolungarvík samkvæmt afsalsbréfi dags. 11. október 1911.¹⁷⁷

Við uppboðsrétt Strandasýslu hinn 21. ágúst 1912 um dánarbú Jakobs J. Thorarensens, kaupmanns á Reykjarfirði, keypti Guðmundur Pétursson í Ófeigsfirði átta hundruð í nefndri jörð á 4.000 kr.¹⁷⁸

Við manntalsþing að Árnesi í Trékyllisvík hinn 26. júní 1913 var þinglesið uppboðsafsál til Guðmundar Péturssonar fyrir átta hundruðum í Ófeigsfirði, dags. 8. febrúar 1913. Kaupverðið var 4.000 kr.¹⁷⁹

Við manntalsþing að Árnesi í Trékyllisvík hinn 26. júní 1913 var þinglesið afsalsbréf Jóns Hróbjartssonar, f.h. Skúla Thoroddsen og dags. 17. maí 1913, til Guðmundar Péturssonar fyrir hálfu hundruði að fornu mati í Ófeigsfirði. Kaupverðið var 250 kr.¹⁸⁰

¹⁷³ Skjal nr. 2(4).

¹⁷⁴ Skjal nr. 2(136).

¹⁷⁵ Skjöl nr. 2(137)–2(141).

¹⁷⁶ Skjal nr. 2(142).

¹⁷⁷ Skjal nr. 2(105).

¹⁷⁸ Skjal nr. 2(106).

¹⁷⁹ Skjal nr. 2(143).

¹⁸⁰ Skjal nr. 2(144).

Í fasteignamati Strandasýslu frá 1916–1918 er jörðin Ófeigsfjörður metin á 24 hundruð að fornu mati. Eignarhlutarnir eru metnir í tvennu lagi. Annars vegar eru það 7/8 hlutar sem voru í eigu Guðmundar Péturssonar að 15 hundruðum og 77 álnum, Elísabetu Guðmundsdóttur og barna hennar á Munaðarnesi að 3 hundruðum og 60 álnum, Sigríðar Björnsdóttur á Ísafirði að 83 álnum, Gísla Gíslasonar í Ófeigsfirði að einu hundraði og Guðmundar Ólasonar á Kjós að 20 hundruðum. Hins vegar er það 1/8 hluti jarðarinnar sem var í eigu Gísla Gíslasonar. Fram kemur að landamerki séu þinglesin og ágreiningslaus. Einnig segir að 5/12 hlutar jarðarinnar hafi verið seldir árið 1912 á 5.000 kr. Loks eru 7/8 hlutar jarðarinnar metnir á 22.050 kr. en 1/8 hluti jarðarinnar á 3.050 kr. eða samtals 25.100 kr. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.¹⁸¹

Hinn 23. desember 1920 seldi Gísli Gíslason, bóndi í Ófeigsfirði, Guðmundi Pétursyni á sömu jörð eitt hundrað í jörðinni Ófeigsfirði fyrir 1.000 kr.¹⁸²

Hinn 7. maí 1921 seldi Guðmundur Pétursson hálfu jörðina Ófeigsfjörð til Péturs Guðmundssonar fyrir 20.000 kr. Landamerki jarðarinnar eru skráð í kaupsamninginn í afsals- og veðmálabók Strandasýslu en þau eru eftirfarandi:

Landamerki jarðarinnar eru þessi

Milli Seljaness og Ófeigsfjarðar í læk, er fellur til sjávar hjá svonefndu Helgaskjóli, ræður hann merkjum frá sjó að vörðu á múlabrúninni þar upp af, þaðan sjónhending eptir sömu stefnu uppá há múlann. – Milli 4 Drangavíkur og Ófeigsfjarðar ræður Eyvindarfjarðará merkjum frá sjó til upptaka, en á aðra vegu á Ófeigsfjörður land eins langt og vötn falla þar til sjávar. —¹⁸³

Við manntalsþing að Árnesi í Trékyllisvík hinn 13. júlí 1922 var þinglesið afsalsbréf Gísla Gíslasonar, dags. 23. desember 1920, til Guðmundar Péturssonar fyrir einu hundraði í Ófeigsfirði.¹⁸⁴

Sjá einnig kafla 5.3.6.1 um Árnes í Trékyllisvík, 5.3.6.3 um Þingeyraklaustur, 5.3.6.4 um Breiðabólsstað í Vesturhópi og 5.3.6.6 um Helgafell í Helgafellssveit.

5.3.6 Eignir og réttindi kirkna og klaustra

5.3.6.1 Árnes í Trékyllisvík

Í máldaga Árnescirkju frá um 1327 segir að Árnescirkja eigi hálfan viðarreka á Drangaurð er Jón Sveinsson gaf, milli Skúmhellis og Drangatanga, en ekkert kemur fram um kröfufsvæðið.¹⁸⁵

Í máldaga Vilchins fyrir Árnescirkju frá um 1397 segir einnig að kirkjan eigi hálfan viðarreka á Drangaurð er Jón Sveinsson gaf, milli Skúmhellis og Drangatanga.¹⁸⁶

¹⁸¹ Skjal nr. 2(40).

¹⁸² Skjal nr. 2(107).

¹⁸³ Skjal nr. 2(108).

¹⁸⁴ Skjal nr. 2(145).

¹⁸⁵ Skjal nr. 4(32).

¹⁸⁶ Skjal nr. 4(33).

Í máldaga Gísla Jónssonar biskups frá 1570 og síðar segir að kirkjan í Árnosi eigi allan hálfan reka milli Drangatanga og Signýjargötu.¹⁸⁷

Í biskupsvísitasíu um Árnos í Trékyllisvík frá 15. ágúst 1643 segir að Árneskirkja eigi þriðjung skreiðar af hverjum búanda og hverjum fiskimanni ef hann er til fiskjar í hálfan mánuð eða lengur frá Geirhólmi og í Sauðatún. Þá eigi kirkjan tíund í öllum hvölum sem á land koma milli Geirólfsgrúps og Kaldsbakskleifar. Einnig eigi Árneskirkja allan hálfan reka milli Drangatanga og Signýjargötu. Þá kemur fram að kirkjan eigi hálfan viðarreka á Drangaurð, milli Skúmhellis og Drangatanga.¹⁸⁸

Í biskupsvísitasíum um Árnos í Trékyllisvík frá 13. ágúst 1675 og 7. ágúst 1700 eru sömu réttindi og ítök talin upp og í biskupsvísitasíu um Árnos frá 15. ágúst 1643.¹⁸⁹

Í *Jarðabók Árna og Páls* yfir Trékyllisvíkurhrepp frá 1706 er fjallað um Árnos, en ekkert kemur þar fram er varðar kröfusvæðið.¹⁹⁰

Í biskupsvísitasíum um Árnos í Trékyllisvík frá 15. ágúst 1725, 15. ágúst 1749, 27. ágúst 1758, prófastsvísitasíu frá 10. júní 1781 og biskupsvísitasíu frá 27. ágúst 1782 eru sömu réttindi og ítök talin upp og í biskupsvísitasíu um Árnos frá 15. ágúst 1643.¹⁹¹

Við manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 4. maí 1799 var lesin lögfesta sr. Guðmundar Bjarnasonar á Árneskirkjureka, þ.e. hálfum milli Drangatanga og Signýjargötu og hálfum reka milli Skúmshellis og Drangatanga. Inntak lögfestunnar er að öðru leyti ekki skráð.¹⁹²

Í jarðamati Strandasýslu frá 1804 er dýrleiki Árnoss metinn 18 hundruð en eigandi að helmingi jarðarinnar var Árneskirkja og hinn helmingurinn tilheyrði Skálholtsbiskupsstól. Þá segir að eyðieyjan Trékyllisey sé tekin með í matið. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.¹⁹³

Í skjalasafni Þingeyraklausturs er varðveitt kort af rekum í Ófeigsfirði og í Eyvindarfirði frá fyrri hluta 19. aldar, líklega frá um 1800–1820. Skráðir rekar á kortið frá suðri til norðurs eru: Seljanesreki, Árnosreki, Skálholtsreki, Breiðabólsstaðarreki og Básar (þ.e. Þingeyrabásar), en örnefni á kortinu, sum til afmörkunar á rekaítökum, eru: Sót-eyjarkleif [svo], Engjaneshlíð, Þrælskleif og Vébjarnarnaust.¹⁹⁴

Í biskupsvísitasíu um Árnos í Trékyllisvík frá 11. maí 1825 eru sömu réttindi og ítök talin upp og í biskupsvísitasíu um Árnos frá 15. ágúst 1643. Rekaítaki kirkjunnar fyrir landi jarðanna Kaldbaks og Kleifa var hins vegar mótmælt af eiganda jarðanna, Gísla Sigurðssyni hreppstjóra.¹⁹⁵

¹⁸⁷ Skjal nr. 4(34).

¹⁸⁸ Skjal nr. 2(69).

¹⁸⁹ Skjöl nr. 2(70) og 2(71).

¹⁹⁰ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 336–337; skjal H-19.

¹⁹¹ Skjöl nr. 2(72)–2(75) og 2(179).

¹⁹² Skjal nr. 2(157).

¹⁹³ Skjal nr. 2(21).

¹⁹⁴ Skjal nr. 2(170).

¹⁹⁵ Skjal nr. 2(76).

Við manntalsþingsrétt að Árnosi í Trékyllisvík hinn 10. júní 1826 var lesin lögfesta sr. Þorleifs Jónssonar fyrir Árnestaðar- og kirkjulandi, en henni var mótmælt af Magnúsi Guðmundssyni vegna Finnbogastaða. Inntak lögfestunnar er ekki skráð.¹⁹⁶

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Árnos metin 18 hundruð að dýrleika og skráð sem kirkjustaður. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar og engar upplýsingar koma fram er varða kröfusvæðið.¹⁹⁷

Í jarðamati Strandasýslu frá 1849–1850 er dýrleiki Árnos metinn 12 hundruð. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.¹⁹⁸ Í verðlagsbók, sem fylgir jarðamatinu, er Árnos metið á 750 ríkisbankadali.¹⁹⁹

Í prófastsvísitasíu um Árnos í Trékyllisvík frá 13. ágúst 1854 eru sömu réttindi og ítök talin upp og í biskupsvísitasíu um Árnos frá 15. ágúst 1643.²⁰⁰

Í prófastsvísitasíu um Árnos í Trékyllisvík frá 19. ágúst 1858 kemur fram að Árnoskirkja hafi eignast rekaítök í Trékyllisey, á Krossnesi og í Norðurfirði sem áður tilheyrðu Skálholtskirkju.²⁰¹

Landamerkjabréf Árnos er dagsett 1. júlí 1890 en það var þinglesið degi síðar eða 2. júlí. Í bréfinu segir að Árnoskirkja eigi allan hálfan reka frá Drangatanga að Signýjargötu og frá Signýjargötu að Skúmshelli hálfan viðarreka. Ekkert kemur fram er varðar kröfusvæðið.²⁰²

Í fasteignamati Strandasýslu frá 1916–1918 er jörðin Árnos metin án húsa og kúgilda á 16.000 kr. og jörðin er jafnframt skráð sem kirkjujörð og prestssetur. Þá segir í fasteignamatinu að landamerki séu ágreiningslaus og þinglesin. Einnig kemur fram að rekaítök sem fylgi jörðinni séu eign prestakallsins og séu jörðinni óviðkomandi. Að öðru leyti kemur ekkert fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.²⁰³

5.3.6.2 Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp

Í rekaskrá Vatnsfjarðarkirkju frá um 1327 segir að kirkjan eigi fjórðung í hvalreka í Sæbólsreka í Reykjarfirði. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.²⁰⁴

Í skrá frá um 1360 um reka Vatnsfjarðarkirkju fyrir austan Geirhólm, sem frú herzogaynja Ingibjörg Hákonardóttir hafði átt, virðist sem kirkjan hafi átt jörðina Skjalda-bjarnarvík bæði að grösum og reka, eða eins og kemur fram í *Íslenzku fornbréfasafni*:

Ella [svo] skiallda Biarnarvík Bædi ad Grausum og Reka.²⁰⁵

¹⁹⁶ Skjal nr. 2(158).

¹⁹⁷ Skjal nr. 4(12), bls. 211.

¹⁹⁸ Skjal nr. 2(30).

¹⁹⁹ Skjal nr. 2(31).

²⁰⁰ Skjal nr. 2(180).

²⁰¹ Skjal nr. 2(181).

²⁰² Skjal nr. 2(10).

²⁰³ Skjal nr. 2(42).

²⁰⁴ Skjal nr. 4(48).

²⁰⁵ Skjal nr. 4(49).

Einnig kemur þar fram að kirkjan ætti hálfan viðarreka á Drangaurð milli Skúmhellis og Signýjargötu og ennfremur allan viðarreka milli skers og áróss í Drangavík.²⁰⁶

Í máldaga Vilchins fyrir Vatnsfjarðarkirkju frá um 1397 segir að kirkjan eigi fjórðung í hvalreka í Sæbólsreka í Reykjarfirði. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.²⁰⁷ Sama kemur fram í máldaga kirkjunnar í Vatnsfirði sem Stefán Jónsson biskup setti árið 1509. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.²⁰⁸

Samkvæmt sálugjafabréfi Bjarnar Einarssonar Jórsalafara frá 25. júlí 1405 gaf hann Vatnsfjarðarkirkju þriðjung í Drangareka eða eins og segir í *Íslenzku fornbréfasafni*:

her með kys ek minvm likama legstað j forkirkjunne j watzfirðe gefanði þar til kirkjunnar halfuan allan skræidar toll j bolvngarvijk ok þriðjung i drangaReka ollum ok siottung j aullum Reka j Rekavik aa bak latrum.²⁰⁹

Í biskupsvísitasíu um Vatnsfjörð frá 9. ágúst 1639 segir að Vatnsfjarðarkirkja eigi meðal annarra jörðina Dranga á Ströndum, 12 hundruð að dýrleika. Þá kemur fram að kirkjan eigi fjórðung í hvalreka í Sæbólsreka í Reykjarfirði en tólftungi minna en þriðjung hvalreka í Siglúvík og þar einnig þriðjung í viðarreka. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar Dranga.²¹⁰

Í biskupsvísitasíu um Vatnsfjörð frá 2. september 1675 og 15. ágúst 1700 eru sömu réttindi og ítök talin upp og í biskupsvísitasíu um Vatnsfjörð frá 9. ágúst 1639.²¹¹

Í *Jarðabók Árna* og Páls yfir Vatnsfjarðarsveit frá 1710 er fjallað um Vatnsfjörð en ekkert kemur þar fram er varðar kröfusvæðið.²¹²

Í biskupsvísitasíu um Vatnsfjörð frá 18. ágúst 1725, 21. ágúst 1749 og 15. ágúst 1761, prófastsvísitasíu frá 24. apríl 1773, úttekt um Vatnsfjarðarkirkju frá 24. maí 1780 vegna afhendingar hennar og biskupsvísitasíu frá 4. ágúst 1790 eru sömu réttindi og ítök talin upp og í biskupsvísitasíu um Vatnsfjörð frá 9. ágúst 1639.²¹³

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1804 er dýrleiki Vatnsfjarðar ásamt hjáleigum metinn 48 hundruð. Þá segir að eyjan Borgarey sé tekin með í matið. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar er varðar Strandasýslu.²¹⁴

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Vatnsfjörður metin 24 hundruð að dýrleika og skráð sem kirkjustaður. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar og engar upplýsingar koma fram er varða kröfusvæðið.²¹⁵

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850 er ekki fjallað um dýrleika Vatnsfjarðar. Þá kemur ekkert fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.²¹⁶ Í verðlagsbók, sem fylgir

²⁰⁶ Skjal nr. 4(49).

²⁰⁷ Skjal nr. 4(50).

²⁰⁸ Skjal nr. 4(52).

²⁰⁹ Skjal nr. 4(51).

²¹⁰ Skjal nr. 2(50).

²¹¹ Skjöl nr. 2(51) og 2(52).

²¹² *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 214–215; skjal H-19.

²¹³ Skjöl nr. 2(53)–2(56) og 2(195)–2(196).

²¹⁴ Skjal nr. 2(22), bls. 102v.

²¹⁵ Skjal nr. 4(12), bls. 211.

²¹⁶ Skjal nr. 2(32).

jarðamatinu, er forn dýrleiki Vatnsfjarðar með Borgarey skráður 48 hundruð en jörðin svo metin á 1.200 ríkisbankadali.²¹⁷ Við rannsóknarþing jarðamatsins 1. maí 1850 var mati á Vatnsfirði breytt úr 1.200 ríkisbankadali í 1.400. Ekkert kemur þar fram um afmörkun, ítök eða önnur réttindi jarðarinnar.²¹⁸

Í biskupsvísitasíu um Vatnsfjörð frá 5. júlí 1852 eru sömu réttindi og ítök talin upp og í biskupsvísitasíu um Vatnsfjörð frá 9. ágúst 1639.²¹⁹

Hinn 23. júlí 1873 lögfesti sr. Þórarinn Kristjánsson, prestur í Vatnsfirði við Ísa-fjarðardjúp, reka kirkjunnar á nokkrum stöðum, þar á meðal Sæbólsreka í Reykjarfirði:

Þórarinn prófastur Kristjánsson prestur að Vatnsfirði

Kunngjörir hjer með að Vatnsfjarðarkirkja á eptir sönnuðu eptirriti af Wilchins mál-daga, sem staðfestur er af konungi einsog fullgild heimild fyrir kirknaeignum þessi eptirfylgjandi rjettindi og rekaítök í Grunnavíkurbhrepp „J Barðsvík hinum eystra meigin fjórðung í hvalreka með ágóða, en áttung fyrir norðan.

J Sæbólsreka í Reykjarfirði fjórðungur úr hvalreka, í Sigluvík tólfungi minna en þriðjung hvalreka, en þriðjung víðreka. „J Bolungarvík tólfung hvalreka með ágóða.“

Nefndum ítökum hefur kirkjan alt til þessa við ^{hefð} haldið, og eru þau upptalin meðal annara ómótmæltra eigna hennar í síðustu biskups vísitatu, dagsettri 5. júlí 1852 og í brauða matsskýrslunni frá 1868.

Þessvegna lögfesti jeg hjer með øll ofan tjeð reka ítök undir Vatnsfjarðarkirkju, og fyrirbýð jafnframt øllum mönnum nær og fjær – þarameðal aðaleiganda rekanna í Sigluvík – að eigna sjer eða hagnýta á nokkurn hátt í sínu eigin eða annara nafni, þessi ítök, en þó einkum „þriðjung víðrekans í Sigluvík“ nema skýlaust umboð mitt eða leyfi framkomi þarfyrir undir ströngustu ábyrgð og fjárútlát eptir ákæru og málsókn að lögum.

Til staðfestu er eiginhandar nafn mitt og innsigli

Vatnsfirði 23. júlí 1873

Þórarinn Kristjánsson (L.S.)²²⁰

Landamerkjabréf Vatnsfjarðar er dagsett 24. maí 1886 en það var þinglesið 8. júní 1886. Ekkert kemur fram er varðar kröfusvæðið.²²¹

Í fasteignamati Norður-Ísafjarðarsýslu frá 1916–1918 er jörðin Vatnsfjörður metin ásamt Borgarey á 48 hundruð samkvæmt fornu mati en eigandi var Vatnsfjarðarkirkja. Jörðin var metin á 28.000 kr. Ekkert kemur fram er varðar kröfusvæðið.²²²

5.3.6.3 Þingeyraklaustur

Í skrá um reka Þingeyraklausturs frá um 1500 um reka klaustursins á Ströndum fyrir vestan Húnaflóa segir m.a.:

²¹⁷ Skjal nr. 2(33).

²¹⁸ Skjal nr. 2(34).

²¹⁹ Skjal nr. 2(57).

²²⁰ Skjal nr. 2(116).

²²¹ Skjal nr. 2(11).

²²² Skjal nr. 2(44).

Suo ero latandi bref oc skilríjki þingeyra klausturs ath þessar iarder oc reka eigr klaustrid æa strondum firir uestan flooa.

[...]

fra uebiarnarnaustum thil skers æa sandi i drængauíjk æa þingeyrastadr allan reka huala oc uida oc suo iordina drængauíjk.

fra æroosi i dræng[au]íjk til [sku]muhelliss allann uidreka. enn halfann h[ualreka firir] drængatanga.²²³

Í vitnisburði nokkrurra manna frá 26. nóvember 1512 kemur fram að Þingeyra-klaustur hafi eignast jörðina Kirkjuból eða eins og birtist í *Íslenzku fornbréfasafni*:

Þath giorum vær gilsbríkt jonsson. petur palsson prestar. oddr þorgilsson og steinn hrolfsson leikmenn godum monnum kunnigt med þessu uoru opnu brefi ath uær hofum sed og yferlesit og heyrtr yfer lesin bref og skilrike þingeyrarklusturs j huerium so stendr millum annara greina orða og atkuæda. at þingeyraklaustur eigur nu Reka allan j sigluvíjk fyrir nordan geirholm og so jordena kirkiuból. Er þesse jord og Reke so komin under þingeyraklaustur at helga þorleifsdotter gaf hann klaustrinu sier til saluhialpar og abota asgrime. Enn helga erfði hann epter gudnyv þorleifsdottur systur sina. Enn gudny hlaut hann j erfð epter modr sina kristinu biornzdottur. Og til sanninda hier vm setium uier fyrrskrifader menn vor jncigle fyrir þetta bref skrifat at þingeyrum j hunauazþinge fostudaginn næsta fyrir andresmessu anno domini M° d° duodecimo.²²⁴

Í Sigurðarregistri frá um 1525 er fjallað um eignir og peninga Þingeyraklaustur. Þar segir m.a.:

Item þessar obydar jarder. [...] drængi. vik. og kirkiuból æa strondum med ollum gognum.

Þessar jarder og reca æa klaustrid æa strondum fyrir vestan flöa.

[...]

klaustrid æa .ij. hluti j hual fyrir selianesi. fra læk þeim er inn er längt fra hellanesi og til merkihamars j ofeigsfirði æa klaustrid halfan vidreca og þria hluti j halfum hual. Enn fra merkihamre til hualær fiordung j hualreca. fra hualæ og til dogurdardalsær æa þingeyraklaustur allan reca huala og vida. vndan hruteyarkleif og til eyuindarfiardar æar æa klaustrid allan vidreca og .iiij. hluti j halfum hualreca vid stafholtt. fra eyuindarfiardara og til þrælskleifar alla halfa reca vida og huala fra vëbiarnarnaustum til skers æa sandi j drangavik æa st(adurinn) allan reka huala og vida og so jordina drangavik fra ærösi j drangavik til skumshellis allan vidreca enn halfan hualreca. til drangatanga alla halfa reca. 3 veidileýsu. [...] J sigluvík fyrir nordan geirholm æa klaustrid allan reca. og so jordena kirkiuból.²²⁵

Í *Jarðabók Árna og Páls* yfir Þingeyrasveit eða Neðri-Vatnsdalshrepp frá 1713 er fjallað um Þingeyraklaustur, en ekkert kemur þar fram er varðar kröfusvæðið.²²⁶

Í nótu frá Ó. Ólafssyni, dagsettri 17. júlí 1804, um reka og eignir Þingeyraklausturs á Ströndum kemur fram að Þingeyraklaustur átti jörðina Drangavík, fjögur hundruð að dýrleika, Kirkjuból, eyðikot fyrir norðan fjallið Geirhólm og rekaítök fyrir landi Ófeigsfjarðar, kölluð Háireki og Básar.²²⁷

²²³ Skjal nr. 4(53).

²²⁴ Skjal nr. 4(54).

²²⁵ Skjal nr. 4(55).

²²⁶ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VIII, bls. 248–251; skjal H-19.

²²⁷ Skjal nr. 2(168).

Í jarðamati Húnavatnssýslu frá 1804 kemur fram að dýrleiki Þingeyraklausturs var óviss. Klausturhaldari var Oddur Stephensen. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar er varðar Strandasýslu.²²⁸

Í skjalasafni Þingeyraklausturs er varðveitt kort af rekum í Ófeigsfirði og í Eyvindarfirði frá fyrri hluta 19. aldar, líklega frá um 1800–1820. Skráðir rekar á kortið frá suðri til norðurs eru: Seljanesreki, Árnesreki, Skálholtsreki, Breiðabólstaðarreki og Básar (þ.e. Þingeyrabásar), en örnefni á kortinu, sum til afmörkunar á rekaítökum, eru: Sóteyjarkeif [svo], Engjaneshlíð, Þrælskeif og Vébjarnarnaust.²²⁹

Í prófastsvísitasíu um Þingeyrar frá 18. október 1824 er fjallað um rekaskrá Þingeyraklausturs á kálfskinni. Þar segir eftirfarandi um réttindi á Ströndum:

Fyrir Selianesi frá læk þeim sem inn er langt frá Hellanesi og til Merkihamars í Ófeigsfirði á klaustrid hálfan Vidar Reka, og þriá Hluti í hálfum Hval, enn frá Merkihamri til Hvalár Fiórdung í HvalReka. Frá Hvalá og til Dögurdardalsár á Þingeyra klaustur allan Reka Vida og Hvala, Undan Fótéyarkleif og til Eivindarfiardará á klaustrid allan VidReka, og þriá hluti í hálfum HvalReka við Stafholt. – Frá Eivindarfiardará og til Þrælskleyfarár á klaustrid allan hálfan Reka Vida og hvala. Frá Viebjarnarnaustum til Skers á Sandi í Drángavík á ÞingeyraStadur allan Reka Hvala og Vida, og svo Jördina Drángavík 8 hndr. Frá Árósi í Drangavík til Skúmshellirs allan VidarReka enn hálfan HvalaReka til Drángatanga. Í öllum þeim fyrrnefndum Rekum á Þingeyraklaustur svo mikid í hvólum sem nu er greint, hversu sem á land kemur, nema uppskorin sie á Skipum fluttur. Eru þessir Rekar svo komnir undir klaustrid að Þorsteinn Kolbeinsson gaf þá hálfu með líkhama konu sinnar til klaustursins, enn Hallur Sigurdsson gaf þessa hálfu Reka í Prófventugiöf með sier til Þingeyraklausturs. Enn þann Reka sem er á milli Hvalár og Daugurdardalsár gaf Sölvi Prestur Brandsson í Profentu með sier til Þingeyraklausturs. Þingeyraklaustur á alla hálfu Reka í Veydileysu Vida og Hvala, og allt það góts er þar kann á land að koma að Helmingi, Eigur nú og Þingeyraklaustur Reka allan í Sigluvík [strikað yfir: og Jördina Kyrkiuból] fyrir Nordan Geirhólma, og svo Jördina Kyrkiuból, með öllu því sem henni hefur tilheyrð að fornu. Er þessi Jörd og Reki svo komin under klaustrid að Helga Þorleifsdóttir gaf það klaustrinu sier til Sáluhiálpar, og Ábóta Ásgrími.²³⁰

Í biskupsvísitasíu um Þingeyraklaustur frá 28. ágúst 1833 segir eftirfarandi um eignir og rekaítök Þingeyrakirkju:

Hun beheldur sovidt Biskupinn veit þeim Eignum og Reka Itökum sem authoriseradir Mældagar og Þingeyrakl. Reka skrá tileinka henni.²³¹

Í prófastsvísitasíu um Þingeyrar frá 3. desember 1836 koma fram sömu upplýsingar um bréf Bjarna Thorarensens til Björns Olsens frá 10. desember 1835. Einnig er fjallað þar um Sigurðarregistur en þar eru skráðar sömu upplýsingar um réttindi Þingeyra og áður.²³²

Í prófastsvísitasíu um Þingeyrar frá 9. apríl 1844 eru sömu réttindi og ítök talin upp og í prófastsvísitasíu um Þingeyrar frá 18. október 1824.²³³

²²⁸ Skjal nr. 2(23).

²²⁹ Skjal nr. 2(170).

²³⁰ Skjal nr. 2(197).

²³¹ Skjal nr. 2(93).

²³² Skjal nr. 2(198).

²³³ Skjal nr. 2(199).

Hinn 31. mars 1845 lögfesti Björn Olsen, eigandi Þingeyraklausturskirkju, eignir og reka á Ströndum, þar á meðal reka fyrir Ófeigsfirði, Eyvindarfirði, Drangavík og Siglúvík, sem og jarðirnar Drangavík og Kirkjuból á Ströndum. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðanna, en lögfestan hljóðar svo:

Björn Olsen eigandi Þingeyraklausturs kirkju á Hunavatns sýslu

Gjörir hermeð vitanlegt: að eptir því authoriseraða Sigurðar registri, Þingeyra klausturs rekaskrá, konunglegum heimildarskjölum og af öllum til þessa óátalinni hefð og brúkun frá óminnilegri tíð, á upphaflega nefnd Þingeyra klausturs kyrkja á Ströndum fyrir vestan Flóa:

Á Eyum (~~allan~~) hálfan víðarreka og allan hálfan ágóða, kjörtré önnur hver missiri og fjórðung í hval.

J Trekyllisey (sem nú kallast Árnessey) hálfan hval; frá árósi fyrir Árnesi og til spors milli Mela tvo hluti í hval (þetta svokallaða spor tjáist fyrrum hafa verið járnhæll, rekinn í bjargið til að þena sem merki og líka til að stíga á til að komast upp bjargið) Fyrir Árnesi frá læk þeim, sem inn er langt frá Hellanesi og til merkihamars í Ófeigsfirði þrjá hluti í hálfum hval; en frá merkihamri til Hvalár fjórðung í hvalreka; frá Hvala og til Dagurðardalsár allan reka víða og hvala; undan Tóteýarkleyf og til Eyvindarfjarðarár, allan víðarreka og þrjá hluti í hálfum hvalreka við Stafholt; frá Eyvindarfjarðarár til Vebjarnarnausta alla hálfá reka víða og hvala; Frá Vebjarnarnaustum til skers á sandi í Dranga vík allan reka víða og hvala og alla jörðina Drangavík; frá Árósi í Drangavík til Skumshellis allan víðarreka, en hálfan hvalreka til Drangatanga; alla hálfá reka á Veiðileysu víða og hvala, og allt það góts er þar kann á land að koma að helfingi; allan reka í Siglúvík fyrir norðan Geirhólm, og jörðina Kirkjuból með öllu því, sem henni hefir tilheyrt og tilheyrir að fornu og nýju. – J öllum fyrrnefndum rekum á Þingeyra kirkja svo mikið, sem nú er greint, og hvali hversu, sem á land kemur, nema uppskorinn sé á land fluttur. Her nefnd Þingeyra klausturs kirkju jarða lönd og alla ofangreinda reka innan tiltekinnar takmarka fyrirbíð eg hverjum manni að áseilast eður ínytja ser uppá nokkurn máta án míns leifis; legg eg her við þær frekustu sektir, sem lög leifa, ef ímóti þessari minni lögfestu gjört verður hverri til staðfestu er mitt undirskrifað eginhandar nafn og hjásett innsigli

að Þingeyra klaustri, þann 31ma Martz 1845

B. Olsen (L.S.)²³⁴

Við manntalsþing að Kaldrananesi hinn 29. maí 1845 var lesin lögfesta Björns Olsens á Þingeyrum, dags. 31. mars 1845, fyrir reka Þingeyrakirkju á Norðurströndum. Inntak lögfestunnar var ekki fært til bókar.²³⁵

Við manntals- og konungsbréfasturstursþing að Árnesi í Trékyllisvík hinn 2. júní 1845 var lesin lögfesta Björns Olsens á Þingeyrum, dags. 31. mars 1845, um ítök og reka Þingeyraklausturskirkju. Inntak lögfestunnar var ekki fært til bókar.²³⁶

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 kemur ekkert fram um dýrleika jarðarinnar Þingeyra en jörðin er skráð sem bændaeign. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar og engar upplýsingar koma fram um varða kröfusvæðið.²³⁷

²³⁴ Skjal nr. 2(101).

²³⁵ Skjal nr. 2(159).

²³⁶ Skjal nr. 2(160).

²³⁷ Skjal nr. 4(12), bls. 232.

Í prófastsvísitasíu um Þingeyrar frá 23. október 1848 er eftirfarandi skráð um jörðina Drangavík:

Samkvæmt biskupsbréfi af 2. August 1845, ætlar Proprietarius hid fyrsta að semja afsalsbréf fyrir jörðinni Drangavík, sem hann hefir selt kirkjunni fyrir 64r 72 sk. og verður Original þess innfærður í kirkjubókina, enn afskrift send til biskupsdæmisins.²³⁸

Í jarðamati Húnavatnssýslu frá 1849–1850 er dýrleiki Þingeyraklausturs skráður enginn. Þá segir að Þingeyrar eigi reka á Ströndum eftir Sigurðarregistri og rekaskrá Þingeyraklausturs. Að öðru leyti kemur ekkert fram um ítök og réttindi jarðarinnar varðandi Strandasýslu.²³⁹

Hinn 2. júlí 1856 fór fram sáttafundur að Steinnesi í Húnavatnssýslu þar sem tekið var fyrir mál Jóns Jónssonar, umboðsmanns Þingeyraklausturs, gegn Runólfi M. Olsen, eiganda Þingeyra og fyrrum umboðsmanni Þingeyraklausturs. Málið varðaði kröfu umboðsins til jarðarinnar Kirkjubóls á Ströndum og reka í Sigluvík. Eftirfarandi sátt komst á í málinu:

Að herra Ólsen afstendur fyrir hönd Þingeyraklausturskirkju tilkalli til nefndrar jarðar Kirkjubóls í Ísafjarðarsýslu, en áskilur að kirkjan megi halda átölulaust öllum reka hvala og viðar fyrir landi þessarar jarðar, bæði í Sigluvík og annarsstaðar fyrir landi Kirkjubóls, eptir Rentukammerbréfi 29. augúst 1835, og er umboðsmaður herra Jón Jónsson því samþykkur; er sætt þessi af hans hálfu gjörð uppá væntanlegt samþykki hlutaðeigandi amtmanns, en af hálfu herra Ólsens uppá væntanlegt samþykki Stiftisyfirvaldanna yfir Íslandi; en skyldi þau eða amtmaðurin ekki vilja samþykkja þessa sætt, þá er málinu, sem óforlíkuða, vísað til dómstólsins, og þarf því ekki aptur að koma fyrir sættanefndina. Sættin er upplestin fyrir málspörtunum og af þeim samþykkt og gyldir án birtingar.²⁴⁰

Stiftisyfirvöld á Íslandi veittu samþykki sitt sættinni hinn 24. júlí 1856.²⁴¹

Hinn 27. ágúst 1859 skrifaði sr. Sveinbjörn Eyjólfsson í Árnosi í Trékyllisvík bréf til Runólfs M. Olsens, eiganda Þingeyra, um ástand jarða á Ströndum. Sveinbjörn kvað jörðina Drangavík vera lélega og slægnalaus, reka liggja illa við í Engjanesreka en Þingeyrabásar og Háireki í Ófeigsfirði væru góðir rekapartar. Þá skrifaði Sveinbjörn um Kirkjuból á Ströndum og hvernig Reykjarfjarðarós biti af túnmyndinni og slægjulandi kotsins og að Drangajökull eyddi af slægjulandinu smátt og smátt eins og texti bréfsins ber með sér:

Eg skal nú leyfa mér að fara nokkrum orðum um reka yðar hér á Ströndum, því að eg er nú orðin svo vel kunnugur; það er að vísu vel farið að sætt er komin á milli yðar og stjórnarinnar um Kirkjuból í Jsafjarðarsýslu; kotið álit eg nú í sjálfu sér mjög lítils virði, og það því heldur sem það gengur árlega af sér af svonefndum ~~Sigluvík~~ Reykjarfjarðarós sem alltaf brítur af túnmindinni og slægjulandi kotsins, enn Drangajökull liggur á eina hlið ofanað slægjulandinu og eiðir því smátt og smátt; þá er rekin, að sönnu, meira virði, og liggur hann þó í mjög óhentugum stað að því leiti að hann er svo langt frá reglulegum mannabygðum líkt og Sigluvík, og lendningar eru þar illar sökum grynnínga og brima;

²³⁸ Skjal nr. 2(200).

²³⁹ Skjal nr. 2(35).

²⁴⁰ Skjal nr. 2(175). Sjá einnig skjal nr. 2(171).

²⁴¹ Skjal nr. 2(175).

[...]

Þá er þessu næst Drangavík með trjáreka; jörðin er sjálf mjög léleg og slægnalaus, en þar er allgóður viðarreki og þar munu fást í meðalári c^a 16 pund af Dún, en selveiði er þar nú þvínær engin stundum 1 og 2 kópar á ári; jörðina með reka^{og hlunnindum} mundi eg géta selt fyrir 300rd eður 25 spesiur hvert hundrað, og verð eg líka að álíta það fullbargað, eptir afstöðu jarðarinnar; þá er hálfur Enginesreki, og er það alllangur rekapartur, en þar rekur mjög lítið, því rekin liggur yfirhöfuð ílla við; þann rekapart sem eg álít þann lélegasta af rekum yðar hér, mundi máské mega selja á 20 til 25rd; Þingeyrabásar og háireki í Ófeigsfyrði eru aptur á móti heppnir og góðir rekapartar, og held eg að þeir gætu selst fyrir það sem þeir „forrenta“ sig ...²⁴²

Hinn 12. maí 1883 skrifaði Ásgeir Einarsson á Þingeyrum bréf til sýslumannsins í Strandasýslu um landamerki jarða í sýslunni. Ásgeir kvað Þingeyrakirkju eiga jörðina Drangavík og mörg ítök í sýslunni, en að öðru leyti fjallar bréf Ásgeirs um að ágreiningur væri milli aðila um rekalandamerki fyrir jörðum Engjaness, Ófeigsfjarðar og Seljaness, þar sem Stafholt væri eigandi að þeirri fyrstnefndu. Ekkert kemur fram um örnefni eða afmarkanir jarða en Ásgeir kvað lögfestu Þingeyraklausturs frá 3. maí 1845 gefa til kynna um rekaréttindi Þingeyrakirkju, þó að jörðin Kirkjuból á Ströndum tilheyrði henni ekki lengur.²⁴³

Ekkert landamerkjabréf fyrir Þingeyrar er að finna í landamerkjabók Húnavatns-sýslu.

Hinn 4. febrúar 1915 var uppkveðinn dómur af sýslumanninum í Húnavatnssýslu í máli Magnúsar Vigfússonar á Þingeyrum gegn Sturlu Jónssyni, kaupmanni í Reykjavík. Magnús gerði kröfu um að Sturla gæfi út sér til handa eignarafsal fyrir jörðinni Þingeyrum ásamt Þingeyraseli, Geirastöðum, Víðidalsfjalli og Drangavík á Ströndum gegn því að stefnandi greiddi 10 þús.kr. Fjallað var um kauptilboð og forkaupsrétt en loks dæmt að Sturla skyldi sýknaður af kröfum Magnúsar. Ekkert kemur fram um afmörkun Drangavíkur á Ströndum.²⁴⁴

Í fasteignamati Austur-Húnavatnssýslu frá 1916–1918 er jörðin Þingeyrar metin með hlunnindum á 15.500 kr. en eigandi var Jón Pálmason. Ekkert kemur fram er varðar réttindi Þingeyra í Strandasýslu eða kröfusvæðið.²⁴⁵

5.3.6.4 Breiðabólsstaður í Vesturhópi

Í máldaga kirkjunnar á Breiðabólsstað í Vesturhópi frá um 1451 segir að kirkjan eigi allan viðarreka í Ófeigsfirði milli greindra takmarka:

jtem allann widar reka þessara takmarka j milli j ofeigsfirði fra hesthamri j hruteyar kleif oc fra hruteyar kleif j wotuhellu.²⁴⁶

Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.

²⁴² Skjal nr. 2(169).

²⁴³ Skjal nr. 2(174).

²⁴⁴ Skjal nr. 2(125).

²⁴⁵ Skjal nr. 2(45).

²⁴⁶ Skjal nr. 4(35).

Í biskupsvísitasíum um Breiðabólstað í Vesturhópi frá um 1590, 28. ágúst 1679, 22. ágúst 1693 og 6. maí 1700 kemur ekkert fram um réttindi eða ítök í Strandasýslu.²⁴⁷

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Vestarahópshrepp frá 1705 er fjallað um Breiðabólstað, en ekkert kemur þar fram er varðar kröfusvæðið.²⁴⁸

Í biskupsvísitasíu um Breiðabólstað í Vesturhópi frá 22. ágúst 1716 segir að kirkjan eigi reka á Ströndum í Ófeigsfirði, frá Hesthamri í Hrúteyjarkleif og frá Hrúteyjarkleif í Votuhellu. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar Ófeigsfjarðar.²⁴⁹

Í biskupsvísitasíum um Breiðabólstað í Vesturhópi frá 28. júlí 1749, 7. júlí 1790 og prófastsvísitasíu um Breiðabólstað frá 30. nóvember 1836 eru sömu réttindi og ítök talin upp og í biskupsvísitasíu um Breiðabólstað frá 22. ágúst 1716. Þó er í biskupsvísitasíunni frá 7. júlí 1790 talað um rekaréttindi á Ströndum í Faxafirði, en örnefni um rekamörk eru með sama hætti og áður.²⁵⁰

Í jarðamati Húnavatnssýslu frá 1804 er dýrleiki Breiðabólstaðar metinn ásamt eyðihjáleigunni Fossi 50 hundruð. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar er varðar Strandasýslu.²⁵¹

Í skjalasafni Þingeyraklausturs er varðveitt kort af rekum í Ófeigsfirði og í Eyvindarfirði frá fyrri hluta 19. aldar, líklega frá um 1800–1820. Skráðir rekar á kortið frá suðri til norðurs eru: Seljanesreki, Árnesreki, Skálholtsreki, Breiðabólstaðarreki og Básar (þ.e. Þingeyrabásar), en örnefni á kortinu, sum til afmörkunar á rekaítökum, eru: Sót-eyjarkleif [svo], Engjaneshlíð, Þrælskleif og Vébjarnarnaust.²⁵²

Í biskupsvísitasíu um Breiðabólstað í Vesturhópi frá 30. ágúst 1833 og prófastsvísitasíu frá 4. júní 1846 eru sömu réttindi og ítök talin upp og í biskupsvísitasíu um Breiðabólstað frá 22. ágúst 1716.²⁵³

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 kemur ekkert fram um dýrleika jarðarinnar Breiðabólstaðar en jörðin er skráð sem kirkjustaður og metin með hjáleigunum Fossi og Bjarghúsum. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar og engar upplýsingar koma fram er varða kröfusvæðið.²⁵⁴

Í jarðamati Húnavatnssýslu frá 1849–1850 er dýrleiki Breiðabólstaðar ásamt hjáleigunum Fossi og Bjarghúsum skráður 60 hundruð. Þá segir að jörðin eigi rekaítak vestur á Ströndum sem leigist fyrir um 10 fiska árlegt afgang. Loks er heimajörðin metin með rekaítakinu á Ströndum á 1.320 ríkisbankadali, en með öllu tilheyrandi er jörðin metin á 1.840 ríkisbankadali. Að öðru leyti kemur ekkert fram um ítök og réttindi jarðarinnar varðandi Strandasýslu.²⁵⁵

²⁴⁷ Skjöl nr. 2(85)–2(88).

²⁴⁸ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VIII, bls. 195–197; skjal H-19.

²⁴⁹ Skjal nr. 2(89).

²⁵⁰ Skjöl nr. 2(90)–2(91) og 2(201).

²⁵¹ Skjal nr. 2(23).

²⁵² Skjal nr. 2(170).

²⁵³ Skjöl nr. 2(92) og 2(202).

²⁵⁴ Skjal nr. 4(12), bls. 229.

²⁵⁵ Skjal nr. 2(35).

Landamerkjabréf Breiðabólstaðar er dagsett 30. maí 1892 en það var þinglesið degi síðar eða 31. maí. Ekkert kemur fram er varðar kröfusvæðið.²⁵⁶

Hinn 13. desember 1938 fóru fram landskipti á Breiðabólstaðartorfunni þar sem löndum Bjarghúsa og Foss var skipt út úr heildareigninni. Ekkert kemur þar fram um réttindi Breiðabólstaðar í Strandasýslu eða nokkuð annað er varðar kröfusvæðið.²⁵⁷

Í fasteignamati Vestur-Húnavatnssýslu frá 1916–1918 er jörðin Breiðabólstaður skráð sem prestssetur og metin með húsum (utan kirkju) og öðru er henni fylgir á 9.900 kr., en hús á jörðinni (utan kirkju) voru metin á 4.820 kr. Ekkert kemur fram er varðar réttindi Breiðabólstaðar í Strandasýslu eða kröfusvæðið.²⁵⁸

5.3.6.5 Stafholt í Stafholtstungum

Í máldaga Stafholtskirkju sem Steini Þorvarðsson prestur setti um 1140 segir eftirfarandi:

Þesse er maldage j stafs hollti. eptir því sem Steini prestr þorvarþs son setti. Hann gaf til kirkju allt heima land ok kyr. xx. c asauðar. sextige gelldra sauða agilldra. vi. tíge vetr gamalla sauða. x. kugillde j gellum nautum. v. hesta. xv. hundruð j hus bunaðe j busgagne ok innan veggjar. þrir hlutir lax veiðar j þvera. ker veiðe j norðr a vndir forsi. land a Svarf holi ok Biarga stein. hof staðe . lax hollt. Skoga land hit vestra. Engi nes a strondum norðr [ok] reki með. [afrett j] vestr ardal enum eystra megin ok middals mule allr. Biarnar dalr allr fyrir ofan mæli fells gil. selför j þverardal upp fra kvium. hris ey a hreiðu vatne. oll ey su er þverar þing er j. þræley suðr fra bildz homrom.²⁵⁹

Í máldaga Nikuláskirkju í Stafholti, er Gyrðir Ívarsson biskup setti árið 1354, kemur eftirfarandi fram:

Nicholaskirkia j stafholli á heimaland allt med gögnum oc giædum. suarhol. biarga-stein. hofstadi. skoga. laxhollt. einngines oc reka med afreit j vestardal. biarnardal allann. fyrir ofann melifellzgill. afreit j hrodurbjargardal, selför j þverárdal. hrijsey a hredavatnne. ey vid huýtá. þræley. laxveidi j þverá. oc ä feriubacki. j. fiordunnginn.²⁶⁰

Í máldaga Vilchins frá 1397 segir eftirfarandi um Stafholtskirkju:

Kirkia hins heilaga Nicholai j Stafholli aa heimaland allt med gognum oc giædumm. Suarhol. Biargastein. Hofstade. Skoga. Laxhollt. Eingines oc reka med.

afriett j Westurárdal.

Biarnardal allann firir ofann Mælefellsgil.

Afriett j Bodurbiargardal.

Selför j Þverárdal.

Hrijsey a Roduvattni.

ey vid Hvijta. þræley.

laxveide j Þverá. og aa Feriubacke j fiordunng.²⁶¹

²⁵⁶ Skjal nr. 2(12).

²⁵⁷ Skjal nr. 2(13).

²⁵⁸ Skjal nr. 2(46).

²⁵⁹ Skjal nr. 4(43).

²⁶⁰ Skjal nr. 4(44).

²⁶¹ Skjal nr. 4(45).

Í máldaga Stafholtskirkju í Stafholtstungum frá um 1480 segir eftirfarandi:

Steirn prestur Þorvalldsson sette fyrst Beneficium Stafholt og gaf til kyrkiunnar sem þesse Maldage innehelldur og giörde sialfur þennann Mäldaga.

[...]

Kyrkiann j Stafholte ä heimaland allt med gögnum og giædum. Þessar jarder i heimalande. Svarfhöl. Biargastein. Hofstadi. Sköga. Laxholt. Eingenæs ä Ströndum og Reka med.²⁶²

Í máldaga Gísla Jónssonar biskups frá 1570 og síðar segir að ein af eignum Stafholtskirkju í Stafholtstungum sé jörðin Engjanæs, eða eins og kemur fram í *Íslenzku fornbréfasafni*:

Eingenæs á Ströndum med theim reka sem fyrer thui lande liggur. stundum enn offtar i eijde.²⁶³

Í biskupsvísitasíu um Stafholt í Stafholtstungum frá 22. september 1639 segir að Stafholtskirkja eigi jörðina Engjanæs á Ströndum og þar með reka, sex hundruð að dýrleika og í eyði. Ekkert kemur fram um afmörkun Engjanæs.²⁶⁴

Afrit af lögfestu sr. Sigurðar Oddssonar frá 1663 fyrir Stafholti í Stafholtstungum samanstendur af máldaga kirkjunnar. Þar kemur fram að meðal eigna kirkjunnar var jörðin Engjanæs á Ströndum. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar. Lögfestan var þinglesin við manntalsþing að Hjarðarholti hinn 19. maí 1663.²⁶⁵

Hinn 24. maí 1676 fór fram úttekt á byggingum kirkjunnar í Stafholti. Í úttektinni kemur m.a. fram upptalning á skjölum er liggi hjá kirkjunni. Efni þeirra er ekki lýst og engar upplýsingar koma fram um jörðina Engjanæs eða réttindi Stafholtskirkju.²⁶⁶

Dagana 25. og 26. maí 1676 voru peningar og eignir Stafholtskirkju skrifuð upp vegna afhendingar staðarins. Þar á meðal voru talin upp skjöl og vitnisburðir um réttindi kirkjunnar. Efni þeirra er ekki lýst og engar upplýsingar koma fram um jörðina Engjanæs eða réttindi Stafholtskirkju.²⁶⁷

Í biskupsvísitasíu um Stafholt í Stafholtstungum frá 4. september 1681, prófastsvísitasíum um Stafholt frá 26. ágúst 1694 og 25. ágúst 1702 og biskupsvísitasíu frá sama degi, 25. ágúst 1702, eru sömu réttindi og ítök talin upp og í biskupsvísitasíu um Stafholt frá 22. september 1639.²⁶⁸

Við afhendingu Stafholtskirkju hinn 30. maí 1707 skiptu prestarnir sr. Gunnar Pálsson og sr. Jón Jónsson með sér jörðum þannig að sr. Jón fékk m.a. jörðina Engjanæs, eins og segir í gögnum um úttektir kirkna og staða í Mýraprófastsdæmi:

²⁶² Skjal nr. 4(46).

²⁶³ Skjal nr. 4(47), sbr. einnig skjal nr. 2(173).

²⁶⁴ Skjal nr. 2(58).

²⁶⁵ Skjal nr. 2(182).

²⁶⁶ Skjal nr. 2(60)

²⁶⁷ Skjal nr. 2(61).

²⁶⁸ Skjöl nr. 2(59), 2(61), 2(185), 2(187).

... Eynginesi á Ströndum Sem Vm nockur är hefur verid i Eydi og Stafholtz presti ägödalaus ...²⁶⁹

Í *Jarðabók Árna og Páls* yfir Stafholtstungur frá 1709 er fjallað um Stafholt. Þar segir m.a.:

Reka á staðurinn fyrir Enginesslandi á Ströndum norður, (það er nú fornt eyðiból), bæði hvals og við, en hefur ekki í margt ár að gagni verið fyrir fjarlægðar sakir.²⁷⁰

Ekkert kemur fram er varðar kröfusvæðið.²⁷¹

Í biskupsvísitasíu um Stafholt í Stafholtstungum frá 23. september 1713 segir að kirkjan haldi öllum eignum og ítökum úr síðustu vísitasíu. Um hálfan reka fyrir jörðinni Engjanesi segir að presturinn hafi sagt lögmanninn Lárus Gottrup hafa eignað Þingeyrakirkju rekann. Lárus hafi hins vegar ekki framvísað gögnum sem gætu helgað Þingeyrakirkju rekann. Biskup sagði því presti að halda rekanum undir kirkjuna eftir máldaganum.²⁷² Sömu upplýsingar birtast í prófastsvísitasíu um Stafholt frá 9. júní 1721.²⁷³

Í biskupsvísitasíum um Stafholt í Stafholtstungum frá 13. júní 1725, 20. ágúst 1751, 16. júní 1759 og 19. ágúst 1783 eru sömu réttindi og ítök talin upp og í biskupsvísitasíu um Stafholt frá 22. september 1639.²⁷⁴

Við úttekt á Stafholtskirkju árið 1740 gerðist samningur milli Ragnheiðar Gísladóttur og sr. Sigurðar Jónssonar sem skiptu með sér sér jafnaðar prestlegri innkomu af leigu- og landskuldargjaldi jarða. Þar á meðal var jörðin Engjanes, en tekjur af henni féllu í skaut Ragnheiðar. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.²⁷⁵

Í prófastsvísitasíu um Stafholt í Stafholtstungum frá 10. júní 1744 segir að Stafholtskirkja eigi jörðina Engjanes með öllum reka, en jörðin sé í eyði.²⁷⁶

Í prófastsvísitasíu um Stafholt í Stafholtstungum frá 10. október 1746 segir að staðarhaldarinn, sr. Sigurður Jónsson, hafi komið byggingu á Engjanes á Ströndum sem áður hafi lengi legið í eyði. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.²⁷⁷

Hinn 16. júní 1800 skrifuðu nokkrir menn undir vitnisburð þess eðlis að reki fyrir landi Engjanes hefði ávallt fylgt jörðinni, eða eins og vitnisburðurinn ber með sér:

Hier med gefst til vitundar ad vid underskrifader kunnumm ecke ad gefa ödruvijse vitnesburd umm Eingianes Reka heldur enn ad hann hafde äkiæru laust Jördenne filget ad ollu leite og ongumm hafde forpagtarenn Mr Jorundur Asbiornsson effter hann golded utan Eiganda Stafholts kyrkiu umm ockar tijd og ecke heldur Sál Haldor Biarnason sem bió leinge ä Melumm Trekillers vijk og Rekann hafde af St Sigurde sem þä var i Stafholte

²⁶⁹ Skjal nr. 2(190).

²⁷⁰ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vidalíns IV*, bls. 333; skjal H-19.

²⁷¹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vidalíns IV*, bls. 333–335; skjal H-19.

²⁷² Skjal nr. 2(63).

²⁷³ Skjal nr. 2(186).

²⁷⁴ Skjöl nr. 2(64)–2(67).

²⁷⁵ Skjal nr. 2(191).

²⁷⁶ Skjal nr. 2(188).

²⁷⁷ Skjal nr. 2(189). Sjá einnig skjal nr. 2(192).

Datum Arnese d 16 Júnii 1800

Jon Arnason

Magnus Halldorsson Jon Jonsson.

Alexijus Grijmsson Stephan Gyslason

Jon Pálsson Gudmundur Magnusson

Jon Jonsson Grimur Alexiusson

Einar Jonsson²⁷⁸

Í jarðamati Mýrasýslu frá 1804 kemur fram að dýrleiki Stafholts finnst ekki í hinni gömlu jarðabók og ekki heldur fyrir hjáleigurnar. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar er varðar Strandasýslu.²⁷⁹

Hinn 5. desember 1809 lögfesti sr. Pétur Pétursson, prestur í Stafholti, Stafholtskirkjueignina Engjanes á Ströndum, eða eins og skráð er í afsals- og veðmálabók Strandasýslu:

Eg Petur Petursson, prófastur í Mýra Sysslu og ~~Prestur~~ Beneficiarius til Stafholts í Þverarþíngi vestan Hvítá, lögfesti her í dag Stafholts kirkju Eign og Eigindom Eingines á Ströndum, með öllum þeim Reka sem fyrir því lande liggur. Fyrirbýð eg öllum og serhvörum þessa nefndrar kirkju lögfesta eign að yrkia, bruka edur af að hafa, hvorke Reka edur adrar landsnytiar, hveriu nafne sem heita, nema mitt sé lof edur leife til að vitna allra þeirra erlegra manna er þessi mín ord heyra. Stadfeste eg þessa mína lögfestu með mínu undirskrifudu nafni og hiáfrycktu varalegu signete að Stafholtti þann 5 Dec. 1809.²⁸⁰

Við manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík hinn 30. júní 1812 var upplesin lögfesta fyrir Stafholtskirkjújörðinni Engjanesi, dags. 5. desember 1809. Inntak lögfestunnar var ekki fært til bókar.²⁸¹

Í biskupsvísitasíu um Stafholt í Stafholtstungum frá 24. júlí 1831 eru sömu réttindi og ítök talin upp og í biskupsvísitasíu um Stafholt frá 22. september 1639.²⁸²

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 kemur ekkert fram um dýrleika jarðarinnar Stafholts en jörðin er skráð sem kirkjustaður og metin með hjáleigunum Flóðatanga og Melkoti. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar og engar upplýsingar koma fram er varða kröfusvæðið.²⁸³

Í jarðamati Mýrasýslu frá 1849–1850 er dýrleiki Stafholts ásamt hjáleigunum Melkoti og Flóðatungu óskráður, en jarðirnar eru svo metnar saman á 1.300 ríkisbankadali. Einnig er skráð mat á Staðartungu, sem tilheyrir Stafholtskirkju. Ekkert kemur fram um ítök og réttindi Stafholts varðandi Strandasýslu.²⁸⁴

Hinn 12. maí 1883 skrifaði Ásgeir Einarsson á Þingeyrum bréf til sýslumannsins í Strandasýslu um landamerki jarða í sýslunni. Ásgeir kvað Þingeyrakirkju eiga jörðina

²⁷⁸ Skjal nr. 2(177).

²⁷⁹ Skjal nr. 2(24).

²⁸⁰ Skjal nr. 2(99).

²⁸¹ Skjal nr. 2(126).

²⁸² Skjal nr. 2(68).

²⁸³ Skjal nr. 4(12), bls. 127.

²⁸⁴ Skjal nr. 2(36).

Drangavík og mörg ítök í sýslunni, en að öðru leyti fjallar bréf Ásgeirs um að ágreiningur væri milli aðila um rekalandamerki fyrir jörðum Engjaness, Ófeigsfjarðar og Seljaness, þar sem Stafholt væri eigandi að þeirri fyrstnefndu. Ekkert kemur fram um örnefni eða afmarkanir jarða en Ásgeir kvað lögfestu Þingeyraklausturs frá 3. maí 1845 gefa til kynna um rekaréttindi Þingeyrakirkju, þó að jörðin Kirkjuból á Ströndum tilheyrði henni ekki lengur.²⁸⁵

Landamerkjaskrá Stafholts er frá maímánuði 1890 og var þinglesin 23. maí sama ár. Þar segir m.a.:

Auk kirkjujarðanna á Stafholt þær aðrar eignir og ítök sem nú skal greina:

[...]

11. Eyðijörðin Engines í Strandasýslu með öllum reka fyrir landi hennar.²⁸⁶

Að öðru leyti kemur ekkert fram um réttindi Stafholts í Strandasýslu eða nokkuð um kröfusvæðið.

Í fasteignamati Mýrasýslu frá 1916–1918 er jörðin Stafholt skráð sem kirkjueign og metin á 5.000 kr. Ekkert kemur fram er varðar réttindi Stafholts í Strandasýslu eða kröfusvæðið.²⁸⁷

5.3.6.6 Helgafell í Helgafellssveit

Í biskupsvísitasíu um Helgafell í Helgafellssveit frá 15. september 1642 segir að á Ströndum eigi Helgafellskirkja hálfan reka í Básam milli Hrúteyjarkleifar og Merkihamars.²⁸⁸

Í biskupsvísitasíu um Helgafell í Helgafellssveit frá 16. september 1676 eru talin upp sömu réttindi og ítök og í biskupsvísitasíu um Helgafell frá 15. september 1642.²⁸⁹

Í biskupsvísitasíu um Helgafell í Helgafellssveit frá 28. ágúst 1701 koma engar upplýsingar fram um réttindi eða ítök í Strandasýslu.²⁹⁰

Í *Jarðabók Árna og Páls* yfir Helgafellssveit frá 1702 er fjallað um Helgafell, en ekkert kemur þar fram er varðar kröfusvæðið.²⁹¹

Í biskupsvísitasíu um Helgafell í Helgafellssveit frá 21. september 1724 segir eftirfarandi um réttindi kirkjunnar á Ströndum:

Hvad miked Helgafells Stadur eige ij Rekum a Ströndum mä lesa ij Wilchins mäldaga, enn umm langa tima hafa Prestar þar, eckert gagn af þeim haft.²⁹²

²⁸⁵ Skjal nr. 2(174).

²⁸⁶ Skjal nr. 2(14).

²⁸⁷ Skjal nr. 2(49).

²⁸⁸ Skjal nr. 2(77).

²⁸⁹ Skjal nr. 2(78).

²⁹⁰ Skjal nr. 2(79).

²⁹¹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* V, bls. 316–317; skjal H-19.

²⁹² Skjal nr. 2(80).

Í biskupsvísitasíum um Helgafell í Helgafellssveit frá 9. september 1751, 23. september 1758 og 29. ágúst 1783 kemur ekkert fram um réttindi eða ítök í Strandasýslu.²⁹³

Í jarðamati Snæfellsnessýslu frá 1804 kemur fram að dýrleiki Helgafells var óviss. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar er varðar Strandasýslu.²⁹⁴

Í biskupsvísitasíu um Helgafell í Helgafellssveit frá 7. ágúst 1831 kemur ekkert fram um réttindi eða ítök í Strandasýslu.²⁹⁵

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 kemur ekkert fram um dýrleika jarðarinnar Helgafells en jörðin er skráð sem kirkjustaður og metin með hjáleigunum Undirtúni og Dældarkoti. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar og engar upplýsingar koma fram er varða kröfusvæðið.²⁹⁶

Engar upplýsingar eru um Helgafell í jarðamati Snæfellsnessýslu frá 1849–1850.

Landamerkjabréf Helgafells er dagsett 22. maí 1891. Ekki kemur fram hvort eða hvenær því var þinglýst. Viðbót við bréfið var gerð hinn 11. október 1913. Í framhaldinu var bréfið þinglesið 26. maí 1914. Ekkert kemur fram um réttindi Helgafells í Strandasýslu eða nokkuð um kröfusvæðið.²⁹⁷

Í fasteignamati Snæfells- og Hnappadalssýslu frá 1916–1918 er jörðin Helgafell metin með Undirtúni á 5.000 kr. Eigendur til helminga voru Þorsteinn Jónasson og Þorgeir Jónasson. Ekkert kemur fram er varðar réttindi Helgafells í Strandasýslu eða kröfusvæðið.²⁹⁸

5.4 Nærliggjandi jarðir í Norður-Ísafjarðarsýslu

Hér verður gerð grein fyrir heimildum sem kannaðar hafa verið um jarðir í Norður-Ísafjarðarsýslu umhverfis Drangajökul. Þær jarðir sem næstar eru kröfusvæðinu og jörðunum í Strandasýslu sem fjallað hefur verið um hér að framan voru meðhöndlaðar sem aðliggjandi kröfusvæðinu við gagnaöflun og ýmiss konar heimilda um þær leitað, þó einkum um afmörkun, sjá kafla 5.4.1–5.4.3 og 5.4.12–5.4.14,²⁹⁹ en að auki var aflað upplýsinga um landamerkjabréf fleiri jarða, sjá kafla 5.4.4–5.4.11. Byrjað er á umfjöllun um syðstu jarðirnar og svo haldið sólarinnis umhverfis jökulinn.

²⁹³ Skjöl nr. 2(81)–2(83).

²⁹⁴ Skjal nr. 2(25).

²⁹⁵ Skjal nr. 2(84).

²⁹⁶ Skjal nr. 4(12), bls. 156.

²⁹⁷ Skjal nr. 2(15).

²⁹⁸ Skjal nr. 2(48).

²⁹⁹ Sbr. hliðsjónargögn nr. 6 og skjal nr. 5, þ.e. jarðalista sem notaður var við gagnaleit og inngang að greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands.

5.4.1 Melgraseyri og Hraundalur

Heimildir um Melgraseyri ná aftur á 14. öld en Hraundalur er í þeim gögnum sem könnuð hafa verið fyrst nefndur til sögunnar sem eyðihjáleiga Melgraseyrar í *Jarðabók* Árna og Páls árið 1710 og heimildir um jarðirnar eru samtvinnaðar um nokkurt skeið eftir það. Hér verður fyrst fjallað um elstu heimildir um Melgraseyri og síðan sameiginlega um heimildir um Melgraseyri og Hraundal fram til 1861 en heimildum um hvora jörð eftir það verða síðan gerð skil í undirköflum.

Í máldaga Laurentiuskirkju á Kirkjubóli í Langadal frá um 1327 segir að til kirkjunnar hafi legið tvö bænhús, annað á Melgraseyri. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.³⁰⁰

Í máldaga Vilchins fyrir Kirkjubólaskirkju í Langadal frá um 1397 segir hið sama og í máldaga kirkjunnar frá 1327.³⁰¹

Samkvæmt kaupmálabréfi Jóns Einarssonar og Margrétar Björnsdóttur frá 21. október 1529 gaf Einar Þorleifsson Jóni syni sínum 40 hundruð og hundrað hundraða í jörðum og kúgildum, fríðum peningum og ófríðum. Þar á meðal voru jarðirnar Melgraseyri og Skjaldfönn:

In nomine domine amen var so felldr kaupmale gior og stadfestur j mille jons Einarssonar og margretar biornsdottur. at so fyrir skildv. at einar þorleifsson fader greindz jons gaf syne sinvm thil quonvmvndar thil mothz uid adr greinda margrethv biornsdottur .xl. hvndrvth og hvndrat hvndrada. j jordvm og kugilldvm. j fridvm peningvm og ofridvm. at thil greindvm þessum jordvm er so heita. Melgrafseyre med rekaparttenvm þar fyrir nordan aa. hnettilsstate og kothit odkavtlvstade er selstadan er j. fyrir fiorethige hundrvt. Skialldfavnn sexttan hvndrvdvm er liggia aa langadalsstraund j jsafirde j kirkivbols kirkiv sokn og þar thil jordina stadr j adalvik fyrir fiorvm .c. og .xx. med avllvm þeim gognvm og gædvm sem greindvm jordvm fylger og fylgt hefr at fornvm og nyiv og greindr einar uard fremst eigandi ath.³⁰²

Á móti gáfu Björn Þorleifsson og Ingibjörg Pálsdóttir Margrėti dóttur sinni 60 hundruð í jörðum og silfri, þ.e. jarðirnar Hlíð, Hofstaði og Kinnastaðir í Þorskafirði og jörðina Eyri í Kollafirði. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðanna.

Í máldaga Gísla Jónssonar biskups frá 1570 er fjallað um bænhúsið á Melgraseyri og eignir þess. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³⁰³

Í jarðareglistri sr. Magnúsar Einarssonar á Stað í Steingrímsfirði kemur fram að ein af jörðum hans var Melgraseyri ásamt hjáleigu þar af byggðri eða eins og segir í fylgiskjölum að *Jarðabók* Árna og Páls:

Í fyrstu *Melgraseyri*, 30^c, með 6 kúgildum og 12 vætta landskuld með hjáleigu þar af byggðri, hvörrar leiguliðinn á Melgraseyri hefur allan ágóða af, í landaurum goldið eftir, síðan harðindin komu, en áður tilskilið 6 vættir í kaupstað. Þessi jörð að erfðum gengið og langfeðra eign.³⁰⁴

³⁰⁰ Skjal nr. 4(38).

³⁰¹ Skjal nr. 4(39).

³⁰² Skjal nr. 4(72).

³⁰³ Skjal nr. 4(40).

³⁰⁴ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* XIII, bls. 313; skjal H-19.

Í *Jarðabók Árna og Páls* yfir Langadalsströnd frá 1710 segir eftirfarandi um Melgraseyri og Hraundal:

Melgraseyri.

Hjer er bænhús og embætti flutt þegar að heimamenn sacramentast.

Þessi jörð er í tvennu lagi og er þetta sjálf heimajörðin, og er annar parturinn í fjöllum uppi þar sem Hraundalur heitir, og sá partur talinn 2 fimtúngar allrar jarðarinnar en heimajörðin iii fimtupartar að dýrleika xviii hndr., og svo tíundast iiii tíundum.

Eigendur að þessari jörðu þeir bræður Sr. Þorvarður Magnússon að Sauðlausdal í Barðastrandasýslu, 2 Sr. Arnfinnur Magnússon að Ögri hjer í sýslu, 3 Andres Magnússon að Grænanesi í Strandasýslu, sinn þriðjung hvör þeirra bæði heima-jarðarinnar og Hraundals.

[...]

Landskuld síðan bóluna i hndr. lx álnir, áður ii hndr. með Hraundal, sem bæði fylgir heimajörðunni fyrir bóluna og síðan, því heimabóndinn stóð fyrir allri skulda útsvörun, þó að Hraundalur væri bygður.

[...]

Afrjett engin ut supra.

[...]

Hraundalur. Eyðihjáleiga bygð á fornu selstæði heima-jarðarinnar hjer um fyrir 80 árum, og varaði bygðin alt til bólunnar.

Þessi Hraundalur liggur í fjarska við heimajörðina, og er land út af fyrir sig. Hafði býlið takmarkað slægjuland eftir því sem heimabóndinn aflagði, en haga óskamtaðan. Var þetta býli meðan bygðin varaði talið 2 fimtúngar allrar jarðarinnar, að dýrleika xii hndr., og tíundaði heimabóndinn þó sjálfur ásamt heimajörðinni.

Eigendur sem áður segir um heimajörðina.

[...]

Aftur má hjer byggjast ef fólk til fengist, en þó skerðir það heimajörðina, einkanlega uppá heyskapinn.³⁰⁵

Í Lögréttu við Alþingi árið 1750 var uppleið kaupbréf Ólafs Jónssonar fyrir 15 hundruðum í jörðinni Melgraseyri við Ísafjörð með þremur kúgildum af Bjarna Markús-syni fyrir 100 ríkisdali. Bréfið var dagsett 29. maí 1749.³⁰⁶

Í Lögréttu við Alþingi árið 1765 var uppleisin brigðarlýsing Þórðar Ólafssonar á 24 hundruðum í jörðinni Melgraseyri á Langadalsströnd sem bróðir hans, Jón Ólafsson vicelögmaður, hafði selt til sr. Árna Ólafssonar. Þórður bauð hálfu fasteign við fyrsta hentugleika að innleysa fyrir eins marga peninga og faðir hans hafði fyrir þessa hálfu fasteign gefið. Bréfið var dagsett í Vigur 14. júní 1765.³⁰⁷

Í Lögréttu við Alþingi árið 1769 var uppleið makaskiptabréf Jóns Ólafssonar vice-lögmanns á óðalsjörðinni Melgraseyri, 18 hundruð að dýrleika, og sex hundruðum í

³⁰⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 242–244; skjal H-19.

³⁰⁶ *Alþingisbækur Íslands* XIII (1741–1750), Reykjavík: Sögufélag, 1973, bls. 472.

³⁰⁷ *Alþingisbækur Íslands* XIV (1751–1765), Reykjavík: Sögufélag, 1977, bls. 579.

Hraundal til sr. Árna Ólafssonar fyrir óðalsjörðina Hörgsholt, 30 hundruð að dýrleika, og 100 ríkisdali í millilag til vicelögmannsins. Bréfið var dagsett 15. október 1764.³⁰⁸

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1804 er dýrleiki Melgraseyrar metinn ásamt Hraundal 30 hundruð en eigendur beggja jarðanna voru Rannveig Guðlaugsdóttir og Árni Magnússon á Breiðabóli. Þá segir að í hinni gömlu jarðabók, þ.e. *Jarðabók* Árna og Páls, hafi Hraundal verið lýst sem eyðihjáleigu en sé nú orðin sér jörð út af fyrir sig. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðanna.³⁰⁹

Hinn 3. maí 1838 lögfesti Ólafur Jónsson, f.h. Helgu Árnadóttur á Skjaldfönn, hálfu jörðina Hraundal, sex hundruð að dýrleika. Lögfestan hljóðar svo:

Lögfesta

Jumboði Helgu Arnadóttir á Skjaldfönn hvorrar fiárvarðveitsla mier Er á hendurfeinginn, Lögfesti Eg undirskrifaður Eign hennar hálfu Jörðina Hraundal 6 hndr. að Dýrleika með húsum Túnnum Eíngium skógi holtum haga beítarlandi öllum nitjum vötum og veíðistöðum til istu ummerkja þeirra er adrir menn eíga Land á móti, Hraundal, Lögfesti eg í Læk í Magnúsar Rjóðri milli Hraundals og lauga Laugalands er rennur ofan í Ána og hinu megin Arinnar í Hraundal í Læk framantil við stóra hól til fialla brúna frá því vötum hallar til Hraundals framan til við nefnda Lækju alt þetta ad svomiklu-leíti sem Hálflendu Hraundals viðkemur sem Eígn ofannefndrar Helgu Arnadóttir. Banna eg öllum Eínum og sérhvörjum alla brúkun og notkun þess Lands nema mitt Leyfi sie til undir Lagasektir og Landnám Skildi nockur meína sig varhaldin við eða af þessari minni Lögfestu bið eg honum leíta Riettar síns móti mér á viðkomandi stað og rettum Tíma

Skjaldfönn dag 3 Maij 1838 Olafur Jónsson³¹⁰

Við manntalsþingsrétt að Nauteyri á Langadalsströnd hinn 30. júní 1838 var upplestin lögfesta Ólafs Jónssonar á Skjaldfönn, vegna Helgu Árnadóttur á sama stað, fyrir hálfu Hraundalslandi. Lögfestan var dags. 3. maí 1838. Inntak hennar var ekki fært til bókar.³¹¹

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Melgraseyri metin 30 hundruð að dýrleika ásamt Hraundal sem hjáleigu. Melgraseyri er skráð sem bændaeygn. Í neðanmálgrein kemur fram að sýslumaður telji Melgraseyri vera 18 hundruð að dýrleika og Hraundal 12 hundruð. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðanna.³¹²

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850 er jörðin Melgraseyri ekki tekin fyrir. Ekki er heldur fjallað um dýrleika Hraundals né kemur neitt fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³¹³ Í verðlagsbók, sem fylgir jarðamatinu, er forn dýrleiki Melgraseyrar skráður 18 hundruð en jörðin svo metin á 504 ríkisbankadali. Í sömu verðlagsbók er forn dýrleiki Hraundals skráður 12 hundruð en jörðin svo metin á 288 ríkisbankadali.³¹⁴

³⁰⁸ *Alþingisbækur Íslands XV* (1766–1780), Reykjavík: Sögufélag, 1982, bls. 168.

³⁰⁹ Skjal nr. 2(22), bls. 114v.

³¹⁰ Skjal nr. 2(109).

³¹¹ Skjal nr. 2(146).

³¹² Skjal nr. 4(12), bls. 202.

³¹³ Skjal nr. 2(32).

³¹⁴ Skjal nr. 2(33).

Við manntalsþing að Nauteyri á Langadalsströnd hinn 29. maí 1855 var uppleið leyfisbréf Kristjáns heitins Guðmundssonar, dannebrogsmanns frá Vigur, um byggingarráð Gísla Bjarnasonar, hreppstjóra á Ármúla, yfir eignarjörðum sínum Melgraseyri og hálfum Hraundal, meðan bróðursonur sinn, Kristján Ebenesersson, fengi að búa á eign Gísla, þ.e. hálfum Reykjarfirði. Bréfið var dagsett 29. maí 1849.³¹⁵

Hinn 4. júní 1861 byggði Kristján Ebenesersson, f.h. Mörtu Ragnheiðar Kristjánsdóttur í Vigur, Hjalta Sveinssyni 2/3 hluta í jörðinni Melgraseyri, eða 12 hundruð að dýrleika, fyrir fardagaárið 1861–1862.³¹⁶ Sama dag byggði Kristján, einnig fyrir hönd Mörtu, Bjarna Einarssyni 5/6 hluta í jörðinni Hraundal, eða 10 hundruð að dýrleika, fyrir sama fardagaár. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðanna.³¹⁷

Við manntalsþing að Nauteyri á Langadalsströnd 13. júní 1861 voru lesin tvö byggingarbréf Kristjáns Ebeneserssonar, dags. 4. júní 1861, annars vegar til Hjalta Sveinssonar fyrir 12 hundruðum úr Melgraseyri, hins vegar til Bjarna Einarssonar fyrir 10 hundruð úr Hraundal. Við sama þing komu fram mótmæli frá Gísla Bjarnasyni á Ármúla um að nokkur hefði byggingarrétt yfir jörðunum Melgraseyri og Hraundal samkvæmt bréfi Kristjáns Guðmundssonar í Vigur frá 29. maí 1847, svo lengi sem parti Gísla úr Reykjarfirði væri ekki sagt lausum.³¹⁸

5.4.1.1 *Hraundalur*

Hér á undan hefur verið fjallað um heimildir um Hraundal frá árunum 1710–1861 í tengslum við Melgraseyri en þær eru samtvinnaðar þegar frá er talin lögfesta fyrir hálfu jörðina Hraundal árið 1838. Landamerkjabréf Hraundals er síðan dagsett 13. júlí 1889, en því var þinglýst 21. maí 1890, og hljóðar svo:

Landamerki fyrir jörðina Hraundal eru:

Milli Langadals [svo] og Hraundals vestan til við Hraundalsá er lækur framan til við Yðufossvörðu og beina sjónhending úr honum í götunni neðan Magnúsarrjóður upp í Miðkrossdý og þaðan sjónhending upp á háls sem vötnum hallar. En austan til við Hraundalsá er lækur framan til við Stórhól af brún og ofan í Hraundalsá og fram fjall sem vötnum hallar að Hraundal og að vestan sem vötnum hallar að Hraundal ofan að fyggreindum merkjum milli Laugalands. En stykkið frá Hringfellsá og ofan að merkjum milli Laugalands og Hraundals á Melgraseyri.

Ármúla 13 júlí 1889

Jón Halldórsson
Gísli Bjarnason³¹⁹

Í fasteignamati Norður-Ísafjarðarsýslu frá 1916–1918 er jörðin Hraundalur metin á 12 hundruð að fornu mati en eigandi hennar var dánarbú Jóns Halldórssonar á Lauga-

³¹⁵ Skjal nr. 2(147).

³¹⁶ Skjal nr. 2(111).

³¹⁷ Skjöl nr. 2(110) og 2(111).

³¹⁸ Skjal nr. 2(148).

³¹⁹ Skjal nr. 2(7).

bóli. Þá segir í fasteignamatinu að landamerki séu ágreiningslaus. Loks er jörðin metin á 1.660 kr. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³²⁰

5.4.1.2 *Melgraseyri*

Um heimildir um Melgraseyri fram til 1861 er fjallað hér á undan í sameiginlegum kafla um Hraundal og Melgraseyri.

Eignaskipti fóru fram á jörðinni Melgraseyri hinn 14. júlí 1884. Jón Halldórsson á Laugabóli hafði krafist eignaskipta. Fram kom að Jón væri eigandi 7 og hálf hundraðs í jörðinni. Þá kom einnig fram að Gísli Steindórsson á Snæfjöllum væri eigandi að 7 og hálfu hundraði og Gísli Bjarnason í Ármúla væri eigandi að þremur hundruðum í jörðinni. Enginn mætti við skiptin fyrir þeirra hönd en Gísli lagði fram skriflegt forboð um að skiptin færu fram. Skiptin fóru engu að síður fram, þó ekki hafi verið skipt landamerkjálág milli Melgraseyrar og Laugalands sem og stykki í Hraundal. Skiptin voru framkvæmd með eftirfarandi hætti:

Enn að yfirveguðum málavöxtum álitum við skiptamenn að skiptunum bæri að halda áfram. Voru því næst byrjuð skiptin og þá fyrst tekið frá óskiptu lóð undir bæinn að stærð eptir sem merkjapollar vísa og svo lóð það sem bænhúsið með kirkjugarðinum stendr [svo] á og skal þess um leið getið að Halldór búfræðingur krafðist að því væri skipt eins og hinu túninu, en bauð að gefa eptir sinn part úr nefndu lóði mót jafnstóru stykki úr Gísla hndr., en þar Gísli á Ármúla býður að sanna með gildum skilríkjum, að nefnt lóð sé sérstök eign bænhúsins þá álitum við að lóðina bæri að undanskilja í þetta sinn, eða þar til ljósari upplýsingar fást hér um en sem við ekki álitum heyra undir okkar verkahring að skera úr.

Var því næst skipt úr 1/6 af túninu, það er hlutur Gísla á Ármúla og liggur hann sem merki sína úr garðinum að ofan yfir suðausturhornið á kirkjugarðinum frítt við neðra skemmuhornið og svo beina sjónhending sem merki sína niður að fjöru en að utanverðu 13 faðma beint út af ytra og neðra kirkjugarðshorninu. Þar beint upp í garð og niður að fjöru eptir sem merki vísa, frá þessum merkjum alstaðar úti garð og niður að fjöru hlaut Gísli Steindórsson en frá innri merkjum í part Gísla á Ármúla, hlaut Jón Halldórsson Laugabóli inn og upp að garði og ofan að fjöru.

Slægjum að undanteknu stykkinu í Hraundal var skipt þannig 1/6 parti Gísla á Ármúla, fylgir slægjur í Krókunum efri og neðri og illa kelda en parti Gísla Steindórssonar fylgir slægjur í miðnesinu eptir sem merki vísa á holtinu fyrir utan og ofan á 2 steina fram á nesinu og eptir beinni sjónhending æf og fram í haganeshvylt [svo] og ytri partar af mýrunum eptir merkjum settum á Stekkjarholtinu beina sjónhending á merki í mýrinni og þaðan beina sjónhending í stein fyrir ofan mýrina, sem hnausa merki er sett við, ennfremur fylgir þessum parti, allir slægnablettir fyrir innan tún. Parti Jóns Halldórssonar Laugabóli fylgir flóinn frá fyrsögðum merkjum á Stekkjarholtinu og innúr, þar með fylgir torflá, þess skal hérmeð getið að landamerkjáláginni milli Laugalands og Melgraseyrar með mósкурðinum var óskipt. Slægjum í stykkinu í Hraundal var ekki hægt að skipta, þar það enn var að miklu leyti undir fönn.

Samkvæmt kröfu Halldórs Jónssonar á Rauðamáryri viðvíkjandi skiptum á kirkjugarðslóðinni, en sem hann nú ekki fékk framgengt, þá kveðst hann leigja Gísla Bjarnasyni á Ármúla ofanefndan kirkjugarðspart mót sanngjarnri leigu frá þessum degi.

³²⁰ Skjal nr. 2(43).

Að svo komnu var skiptunum lokið og gjörð eptir beztu vitund skiptamanna.

d. 14. júlí 1884.

Asgeir Guðmundsson fyrir ráðend.

Guðmundr Jóhannesson

Ólafur Jónsson

Samþykktur

Halldór Jónsson (fullmektugr.)³²¹

Landamerkjabréf Melgraseyrar er dagsett 13. júlí 1889, en því var þinglýst 21. maí 1890, og hljóðar svo:

Landamerki fyrir jörðina Melgraseyri eru milli Laugalands og Melgraseyrar eru úr Haganeskvisl eptir landamerkjagarði og beint upp hlíðina, sem merki sýna upp í klettinn hjá Hrafnaksarði í brún inni síðan fram hálsinn, sem vötnum hallar En að innanverðu milli Hamars og Melgraseyrar skilur lönd lækur sem rennur innantil við stóruvörðu ofan svo kallaða landamerkjala hjá steini þeim sem Strýta heitir og stendur á bökkunum Úr landamerkjala í Skjólbrekku og þaðan beina stefnu í svokallaðan Sjónarhól nedan til við Önundarkrök og þaðan í Klettavörðu og úr henni í Hæðstu midmundahæð, og frá hældinni eptir því sem vötnum hallar fram eptir hálsinum í hæðstu Leiðarborg Enfremur tilheyrir Melgraseyri stykkið austan til í Hraundal frá [svo] Hringfellsá ofan að læk, sem rennur framan til við svo kallaðan Stórhól frá brún ofan í Hraundalsá

Ármúla 13 júlí 1889

Gísli Bjarnason

Jón Halldórsson³²²

Í fasteignamati Norður-Ísafjarðarsýslu frá 1916–1918 er jörðin Melgraseyri metin á 18 hundruð að fornu mati en eigandi hennar var Jón Halldórsson Fjalldal (1883–1977). Þá segir í fasteignamatinu að landamerki séu frá Stóruvörðu milli Hamars og Melgraseyrar og sjónhending upp á hálsins og þaðan af Haganeskvisl í Selá. Loks er jörðin metin á 7.200 kr. Að öðru leyti kemur ekkert fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³²³

5.4.2 Laugaland

Hinn 1. júlí 1647 seldi Magnús Þorsteinsson, með samþykki konu sinnar Guðrúnar Jónsdóttur, sr. Halldóri Teitssyni jarðirnar Galtargjá/Galtará í Barðastrandarsýslu, 12 hundruð að dýrleika, og Laugaland í Kirkjubólssókn í Langadal í Ísafjarðarsýslu, 13 hundruð að dýrleika. Þar í mót greiddi sr. Halldór tvo parta í jörðinni Bjólu í Oddastaðarkirkjusókn í Rangárvallasýslu, 13 hundruð og 40 álnir að dýrleika, undan sér og sínum erfingjum en undir áður nefnda Guðrúnu og erfingja hennar og Magnúsar. Þá greiddi Jón Gissursson, í umboði sr. Halldórs, Magnúsi 40 ríkisdali.³²⁴

³²¹ Skjal nr. 2(112).

³²² Skjal nr. 2(8).

³²³ Skjal nr. 2(43).

³²⁴ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, 1993, bls. 124–125.

Hinn 17. júní 1703 voru uppskrifuð jarðarhundruð Þórögnu Halldórsdóttur á Hvítanesi, en þar á meðal voru þrjú hundruð í Laugalandi á Langadalsströnd.³²⁵

Hinn 20. júní 1703 lýsti Ólöf Halldórsdóttir því yfir að 13 hundruð í jörðinni Laugalandi hefðu fallið sér til erfða eftir foreldra sína, sr. Halldór Teitsson og Guðrúnu Skúladóttur.³²⁶

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Langadalsströnd frá 1710 segir eftirfarandi um Laugaland:

Laugaland.

Munnmæli segja að hjer hafi bænhús verið, en engin sjást hjer merki.

Jarðardýrleiki xvi hndr., og svo tíundast 4 tíundum.

Eigandi að xiii hndr. Ólöf Halldórsdóttir að Svínanesi í Barðastrandasýslu. Eigandi að iii hndr. þeir bræður Halldór Þorkelsson að Bæjum og Guðmundur Þorkelsson að Hvítanesi í þessari sýslu.

[...]

Afrjett engin ut supra.³²⁷

Í Lögréttu við Alþingi árið 1721 var upplesið gjafabréf Guðrúnar og Þóru Þorgrímsdætra á einu hundraði og 80 álnum í jörðinni Laugalandi á Langadalsströnd til eftirlifandi barna systur Guðrúnar og Þóru, Hallbjargar sál. Þorgrímsdóttur. Þar fyrir utan gaf Steinunn Halldórsdóttir bróðurdóttur sinni, Sesselju Finnsdóttur, 60 álnir í nefndri jörð og þar meðfylgjandi hálf kúgildi. Bréfið var dagsett 31. mars 1721. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³²⁸

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1804 er dýrleiki Laugalands metinn 16 hundruð en eigandi var Jón Jónsson hreppstjóri á sama stað. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³²⁹

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Laugaland metin 16 hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeygn. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³³⁰

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850 er jörðin Laugaland ekki tekin fyrir. Í verðlagsbók, sem fylgir jarðamatinu, er forn dýrleiki Laugalands skráður 16 hundruð en jörðin svo metin á 448 ríkisbankadali.³³¹

Ekkert landamerkjabréf er að finna fyrir Laugaland í landamerkjabók Ísafjarðarsýslu.

Í fasteignamati Norður-Ísafjarðarsýslu frá 1916–1918 er jörðin Laugaland metin á 16 hundruð að fornu mati en eigendur hennar voru dánarbú Þórðar Halldórssonar á Laugalandi að sjö og hálfu hundraði, dánarbú Sk. Thoroddsen í Reykjavík að fjórum

³²⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vidalíns* XIII, bls. 272; skjal H-19.

³²⁶ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vidalíns* XIII, bls. 282; skjal H-19.

³²⁷ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vidalíns* VII, bls. 244–245; skjal H-19.

³²⁸ *Alþingisbækur Íslands* XI (1721–1730), Reykjavík: Sögufélag, 1969, bls. 45.

³²⁹ Skjal nr. 2(22), bls. 114v.

³³⁰ Skjal nr. 4(12), bls. 202.

³³¹ Skjal nr. 2(33).

og hálfu hundraði og dánarbú Kristjáns Halldórssonar að fjórum hundruðum. Jörðin var metin á 3.200 kr. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³³²

5.4.3 Skjaldfönn

Samkvæmt kaupmálabréfi Jóns Einarssonar og Margrétar Björnsdóttur frá 21. október 1529 gaf Einar Þorleifsson Jóni syni sínum 40 hundruð og hundrað hundraða í jörðum og kúgildum, fríðum peningum og ófríðum. Þar á meðal voru jarðirnar Melgraseyri og Skjaldfönn:

Jn nomine domine amen var so felldr kaupmale gior og stadfestur j mille jons Einarssonar og margretar biornsdottur. at so fyrir skildv. at einar þorleifsson fader greindz jons gaf syne sinvm thil quonvmvndar thil mothz uid adr greinda margrethv biornsdottur .xl. hvndrvth og hvndrat hvndrada. j jordvm og kugilldvm. j fridvm peningvm og ofridvm. at thil greindvm þessum jordvm er so heita. Melgrafseyre med rekaparttenvm þar fyrir nordan æ. hnettillsstade og kothit odkavtlvstade er selstadan er j. fyrir fiorethige hundrvt. Skialldfavnn sexttan hvndrvdvm er liggia æ langadalsstraund j jsafirde j kirkivbols kirkiv sokn og þar thil jordina stadr j adalvik fyrir fiorvm .c. og .xx. med avllvm þeim gognvm og gædvvm sem greindvm jordvm fylger og fylgt hefr at fornvm og nyiv og greindr einar uard fremst eigandi ath.³³³

Á móti gáfu Björn Þorleifsson og Ingibjörg Pálsdóttir Margrétu dóttur sinni 60 hundruð í jörðum og silfri, þ.e. jarðirnar Hlíð, Hofstaði og Kinnastaði í Þorskafríði og jörðina Eyri í Kollafirði. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðanna.

Hinn 2. júlí 1660 var sett það hjónabandsskilyrði milli Magnúsar Bárðarsonar annars vegar, með samþykki Bjargar Björnsdóttur konu hans og vegna sonar þeirra Andrésar Magnússonar, og Eiríks Gíslasonar hins vegar, með samþykki Arnfríðar Hannesdóttur konu hans og vegna dóttur þeirra Aldísar Eiríksdóttur, að Magnús taldi Andrési syni sínum í fasteign sjö hundruð í Skjaldfönn. Þar á mót taldi Eiríkur Aldísi dóttur sinni í fasteign fjögur hundruð í Hamri á Langadalsströnd.³³⁴

Hinn 28. apríl 1703 lýsti Magnús Bjarnason því yfir að hann hefði erft fjögur hundruð í jörðinni Skjaldfönn eftir föður sinn, Bjarna Þórarinsson. Fram kemur í yfirlýsingunni að jarðarparturinn hafi verið „landfeðgaeign og hefur so hvör eftir annan, eftir sem arf hefur að borið“.³³⁵

Hinn 24. júní 1703 lýsti Ólafur Bjarnason því yfir að hann ætti fjögur hundruð í jörðinni Skjaldfönn á móts við bróður sinn Magnús. Sama dag lýstu Eggert Snæbjörnsson og Páll Þorsteinsson því yfir að eign Ólafs væri langfeðgaeign allt frá Andrési Bjarnarsyni, dóttur hans Svanborgu og hennar syni, Bjarna Þórarinssyni, föður Ólafs og Magnúsar.³³⁶

Í *Jarðabók Árna og Páls* yfir Langadalsströnd frá 1710 segir eftirfarandi um Skjaldfönn:

³³² Skjal nr. 2(43).

³³³ Skjal nr. 4(72).

³³⁴ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, 1993, bls. 165.

³³⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XIII*, bls. 250; skjal H-19.

³³⁶ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XIII*, bls. 285–286; skjal H-19.

Skjaldfönn.

Jarðardýrleiki xvi hndr., og svo tíundast iiiii tíundum.

Eigandi að viii hndr. Gísli Andresson að Sæbóli í Aðalvík. Eigandi að honum helmíngnum Magnús Bjarnason á Sljettu við Jökulfjörðu.

[...]

Landskuld bóluárið og nokkur þar fyrir tíutíu álnir, áður þar fyrir hundrað, lx álnir á hvörjum parti. Eftir bóluna lagðist hún í eyði um eitt ár.

[...]

Afrjett engin.³³⁷

Við manntalsþing að Hesteyri í Jökulfjörðum hinn 16. júní 1721 var upplesið kaupbréf frá 30. ágúst 1720 hvar Sigurður Jónsson sýslumaður og Magnús Bjarnason á Sléttu í Jökulfjörðum höfðu með sér þau jarðakaup að Sigurður lét Magnúsi alla jörðina Skáladal í Aðalavíkurhreppi, átta hundruð að dýrleika og eign konu sinnar, Ólafar Jónsdóttur, fyrir hálfu jörðina Skjaldfönn, átta hundruð að dýrleika.³³⁸

Í Lögréttu við Alþingi árið 1742 var upplesinn gjafagjörningur Gísla Andréssonar til sonarsonar síns, Gísla Andréssonar, á öllum fémunum, kvikum og dauðum, sem fyrr nefndur Gísli lét eftir sig, að fráteknunum fjórum hundruðum í Skjaldfönn sem voru ánöfnuð Guðrúnu dóttur hans. Bréfið var dagsett 30. ágúst 1740.³³⁹

Í Lögréttu við Alþingi árið 1795 var upplesið makaskiptabréf sr. Jóns Sveinssonar á hálfleðu jarðarinnar Óss, 12 hundruð að dýrleika, til Páls Þorsteinssonar fyrir fjögur hundruð í Rauðamýri og fjögur hundruð í Skjaldfönn, dags. 21. mars 1795.³⁴⁰

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1804 er dýrleiki Skjaldfannar metinn 16 hundruð en eigendur jarðarinnar til helminga voru Ellen Jónsdóttir á Hlíð og Þorvarður Guðmundsson á Nesi. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³⁴¹

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Skjaldfönn metin 16 hundruð að dýrleika og skráð sem bænda eign. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³⁴²

Við manntalsþing að Nauteyri á Langadalsströnd hinn 23. maí 1849 var upplesið forboðsskjal Elíasar Ebeneserssonar á Skjaldfönn, dags. 10. apríl 1849, um áningu á dalnum. Inntak skjalsins er ekki skráð frekar.³⁴³ Sömmuleiðis var forboð Elíasar auglýst á manntalsþingi að Skálanesi í Gufudalssveit hinn 13. júní 1849³⁴⁴ og á manntalsþingi að Berufirði í Reykhólasveit hinn 15. júní sama ár.³⁴⁵

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850 er ekki fjallað um dýrleika Skjaldfannar. Þá kemur ekkert fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³⁴⁶ Í verðlagsbók, sem fylgir

³³⁷ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 245–246; skjal H-19.

³³⁸ Skjal nr. 2(149).

³³⁹ *Alþingisbækur Íslands* XIII (1741–1750), bls. 115.

³⁴⁰ *Alþingisbækur Íslands* XVII (1791–1800), 1990, bls. 253.

³⁴¹ Skjal nr. 2(22), bls. 115v.

³⁴² Skjal nr. 4(12), bls. 202.

³⁴³ Skjal nr. 2(150).

³⁴⁴ Skjal nr. 2(151).

³⁴⁵ Skjal nr. 2(152).

³⁴⁶ Skjal nr. 2(32).

jarðamatinu, er forn dýrleiki Skjaldfannar skráður 16 hundruð en jörðin svo metin á 400 ríkisbankadali.³⁴⁷

Ekkert landamerkjabréf er að finna fyrir Skjaldfönn í landamerkjabók Ísafjarðarsýslu.

Í fasteignamati Norður-Ísafjarðarsýslu frá 1916–1918 er jörðin Skjaldfönn metin á 16 hundruð að fornu mati en eigandi hennar var Jóhann Ásgeirsson. Þá segir í fasteignamatinu að landamerki séu Selá að sunnan og Lækur að norðaustan í Selá. Jörðin er metin á 3.150 kr. Að öðru leyti kemur ekkert fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³⁴⁸

5.4.4 *Ármúli*

Landamerkjabréf Ármúla er dagsett í maí 1892 og mótttekið til þinglýsingar 4. maí 1892. Það hljóðar svo:

Landamerkjalyking fyrir jörðinni „Ármúli“ í Nauteyrarhreppi í Ísafjarðarsýslu.

Milli Lónseyrar og Ármúla er áin Mórilla landamerki frá Drangajökli til sjávar, en þar sem áin hvíslar sig er nyrzta hvísl hennar ávallt landamerki. Milli Melgraseyrar og Ármúla er Selá landamerki til sjóar. Milli Ármúla og Laugalands er Selá landamerki, en Ármúli á svonefnt Haganes vestanvert við ána, en austanvert við svonefnda Haganeshvísl, hvar Selá rann til forna, og enn sézt merki til. – Milli Ármúla og Skjaldfannar er landamerki landamerkjalækur, sem rennur í Selá framan til við svokallaðan Gillirshöfða úr svokölluðum landamerkjalausum; þaðan beint upp eptir fjallinu í vörðu, sem á að hlaða á innsta enda á hjallanum, er liggur í beina sjónhendingu af læknum og þaðan beint inn í yzta og hæzta horn á Sjónarhól. Frá læknum og að hjallanum, þar sem krókur er, á að hlaða fimm vörður.

p.t. Nauteyri í maí 1892.

Gísli Bjarnason, eigandi Ármúla.

Jón Halldórsson, eigandi Melgraseyrar.

Gísli Steindórsson Ásgeir H. Ólafsson María Kristjánsdóttir.³⁴⁹

5.4.5 *Lónseyri*

Landamerkjabréf Lónseyrar er dagsett 12. júní 1891 og mótttekið til þinglýsingar 13. febrúar 1892. Það hljóðar svo:

Landamerki Lónseyrar.

Milli Bæja og Lónseyrar er landamerki lækur, nefndur landamerkjalækur, sem rennur til sjávar milli Búðarness og Hafnar kleifar, skilur lönd milli Bæja og Lónseyrar, frá sjó og uppá Miðbrún; þaðan er landamerki hæðsti fjallgarður, eptir sem vötnum hallar

³⁴⁷ Skjal nr. 2(33).

³⁴⁸ Skjal nr. 2(43).

³⁴⁹ Skjal nr. 2(203).

fram í Drangajökul. Milli Ármúla og Lónseyrar er áin Mórilla landamerki, frá Drangajökli til sjávar, en þar sem hún kvíslar sig, er ávallt nyrðsta kvíslin landamerki.

Ármúla 12. júní 1891.

Eigandi Lónseyrar:

B. Gíslason

Fyrir eigendur Bæja

J. Rósinkarsson

G. Bjarnason³⁵⁰

5.4.6 *Bæir á Snæfjallaströnd*

Landamerkjabréf Bæja á Snæfjallaströnd er dagsett 20. júní 1891 og mótttekið til þinglýsingar 13. febrúar 1892. Það hljóðar svo:

Bæir á Snæfjallaströnd í Snæfjallahreppi eiga land í Unaðsdalsá frá fjöru til fjalls, þar til vötnum hallar norður af fjallgarði þeim, er liggur fyrir Bæjadal.

Með sjó eiga Bæir land frá Unaðsdalsá í landamerkjalæk á Bæjahlíð, er rennur frá neðri fjallsbrún í sjó skammt fyrir utan Hafnarkleif; frá Brún ræður sami lækur neðan svokallaðar Landamerkjalausir upp á fjallgarð, og eptir honum sem vötnum hallar í Drangajökul.

Bæjum 20. júní 1891

Eigandi Lónseyrar: B. Gíslason (handsalað)

Ábúendur Bæja:

Pálmi Árnason María Kristjánsdóttir

Eigendur Bæja:

G. Bjarnason (handsalað) Ragnhildur Jakobsdóttir (handsalað) Ásgr. Jónatansson

Ábúendur Unaðsdals:

Kolb. Jakobsson G. Þorleifsson.³⁵¹

5.4.7 *Unaðsdalur*

Landamerkjabréf Unaðsdals er dagsett 22. maí 1890 en því var þinglýst sama dag. Það hljóðar svo:

Landamerkjalyýsing á jörðinni Unaðsdal í Snæfjallahreppi.

Milli Bæja og Unaðsdals er Dalsá landamerki milli fjalls og fjöru, en milli Tirðilsmýrar og Unaðsdals er Mýrara landamerki milli fjalls og fjöru

Unaðsdal 22 maí 1890

Fyrir hönd Vatnsfjarðarprests

Kolbeinn Jakobsson G. Þorleifsson

Eigendur að bæjum:

Á Jónatansson Rósinkar Árnason Gísli Bjarnason

Ábúendur:

Halldór Hermannsson Pálmi Árnason³⁵²

³⁵⁰ Skjal nr. 2(214).

³⁵¹ Skjal nr. 2(204).

³⁵² Skjal nr. 2(205).

5.4.8 *Leira*

Í landamerkjabréfi dagsettu 24. júní 1889 sem var þinglýst 15. ágúst 1890 er landamerkjum Leiru og Kjósar lýst sem hér segir:

Landamerki milli Leiru og Kjósar eru Vegalækur, og þaðan bein sjónhending í Gassaklett og bein sjónhending þaðan og til fjalls.

Stað í Grunnavík 24. júní 1889

Pétur M. Þorsteinsson³⁵³

Í landamerkjaskrá dagsettri 28. júní 1889, sem var þinglýst 15. ágúst 1890, er síðan svohljóðandi grein gerð fyrir merkjum Leiru ásamt Öldugili gagnvart Dynjanda:

Landamerkjaskrá fyrir landamerkjum á milli Leirujarðar ásamt Öldugilslandi og Dynjanda, öllum í Grunnavíkurbhreppi.

Landamerki milli Leiru ásamt Öldugilslandi tilheyrandi Staðarkirkju í Grunnavík og Dynjanda, eign Elíasar bónda Ebenezerssonar á Leiru og Jóns Sigurðssonar bónda í Arnardal eru: Skógarlækur ytri þó svo, að hinn innri, sem úr fjallgilinu rennur, er álitinn að vera hinn einu réttu landamerki.

Til staðfestu eru nöfn vor undirskrifuð.

28. dag júnímán. 1889.

Pétur M. Þorsteinsson (prestr á Stað í Grunnavík)

Elías Ebenezersson (Eigandi hálfis Dynjanda)

Jón Sigurðsson (Eigandi hálfis Dynjanda)³⁵⁴

5.4.9 *Hrafnfjarðareyri*

Landamerkjum Hrafnfjarðareyrar er annars vegar lýst gagnvart Kjós og hins vegar gagnvart Álfstöðum í tveimur landamerkjabréfum sem bæði eru dagsett 24. júní 1889 og var þinglýst 15. ágúst 1890. Lýsingarnar eru svohljóðandi:

Landamerki milli Kjósar og Hrafnfjarðareyrar eru Landsdeildarhólar, eða öðru nafni Kjósarhólar, og þaðan sjónhending í miðjan Björnshrygg og beint til fjalls.³⁵⁵

Landamerki milli Hrafnfjarðareyrar og Álfstaða er Skorará.³⁵⁶

5.4.10 *Furufjörður*

Landamerkjabréf Furufjarðar er dagsett 27. desember 1885 og móttakið til þinglýsingar 13. september 1887. Það hljóðar svo:

Landamerkjaskrá fyrir jörðunni Furufirði í Grunnavíkurbhreppi innan Ísafjarðarsýslu

1) Örnefni milli nefndrar jarðar og Þaralátursfjarðar það er klettur við sjó, nefndur Kanna, undir Furufjarðarnúp, sem skiptir reka milli téðra jarða, úr nefndum kletti beina

³⁵³ Skjal nr. 2(206).

³⁵⁴ Skjal nr. 2(207).

³⁵⁵ Skjal nr. 2(208).

³⁵⁶ Skjal nr. 2(209).

sjónhending uppá brún, og svo eptir hæsta fjallhrygg austanvert fjarðarins og vestur á miðja Skorarheiði

2) Hins vegar við nefndan Furufjörð af miðri Skorarheiði eptir hæsta fjallgarði til norðurs allt á Bolungarvíkur bjargbrún, þar sem aðalófæra er beint niður undan, og skiptir sú ófæra reka milli nefnds Furufjarðar og Bolungarvíkur. Milli þessara kennileita fylgir ofanefndri jörð óskertur reki og allar grasnytjar.

Dagsett 27. December 1885

Finnbogi Finnbjarnarson S. Gíslason
H. Theofilusson Þorleifur Einarsson
G.H. Guðmundsson

Hér með gefum vér hér undirskrifaðir Furufjarðar jarðeigendur Jónatan Jónsson, Jens Sigfússon, Hallbera Guðmundsdóttir skriflega samþykki okkar að óbreytt standi Furufjarðar takmörk bæði til lands og sjóar, eins og segir í bréfi þessu, því við vitum ekki önnur rök fremur hvorki um of né van, og viljum við þessi hér að ofan nefnd að svo standi, eins og þið segið líka.

Eigendur téðrar jarðar.

S. Gíslason F. Finnbjarnarson. Halld. Þeófilusson³⁵⁷

5.4.11 Þaralátursfjörður

Ekki er að finna landamerkjabréf fyrir Þaralátursfjörð í landamerkjabók Ísafjarðarsýslu en í landamerkjabréfi Furufjarðar, dagsettu 27. desember 1885, og landamerkjabréfi Reykjarfjarðar, dagsettu 8. janúar 1892, er landamerkjum lýst gagnvart Þaralátursfirði, sbr. kafla 5.4.10 og 5.4.12.

5.4.12 Reykjarfjörður³⁵⁸

Í skrá Páls Jónssonar Skálholtsbiskups frá því um 1200 um kirkjur og staði Skálholtsbiskupsdæmis er Reykjarfjarðar getið en ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³⁵⁹ Einnig er Reykjarfjarðar getið í Fjarðatali frá um 1312 en þar kemur heldur ekkert fram um afmörkun eða ítök.³⁶⁰

Í rekaskrá Vatnsfjarðarkirkju frá um 1327 segir að kirkjan eigi fjórðung í hvalreka í Sæbólsreka í Reykjarfirði.³⁶¹

Í máldaga Vilchins fyrir Vatnsfjarðarkirkju frá um 1397 segir einnig að kirkjan eigi fjórðung í hvalreka í Sæbólsreka í Reykjarfirði.³⁶²

Í skrá um eignir Guðmundar (ríka) Arasonar á Reykhólum frá 1446, þegar þær voru teknar undir konung, kemur fram að Reykjarfjörður hafi þá verið í eyði.³⁶³ Þá segir í

³⁵⁷ Skjal nr. 2(213).

³⁵⁸ Upplýsingar um jarðirnar Reykjarfjörð, Kirkjuból og Sæból blandast stundum saman í heimildum eins og sést í köflum 5.4.12–5.4.14.

³⁵⁹ Skjal nr. 4(30), bls. 15.

³⁶⁰ Skjal nr. 4(31).

³⁶¹ Skjal nr. 4(48).

³⁶² Skjal nr. 4(50).

³⁶³ Skjal nr. 4(70), bls. 687.

skránni að jarðadýrleiki á eignum Guðmundar á Kaldrananesi væri hálf fjórða hundrað auk Furufjarðar, Reykjarfjarðar og Skjaldabjarnarvíkur.³⁶⁴

Samkvæmt skiptabréfi eftir Björn Þorleifsson frá 23. október 1467 eignuðust bræðurnir Þorleifur og Árni, synir Björns, jörðina Reykjarfjörð. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.³⁶⁵

Hinn 17. maí 1508 lýsti Björn Þorleifsson því að hann hafi afhent sr. Pétri Pálsson og gildið Gottskálki biskup jarðir, þar á meðal tvö hundruð í jörðinni Reykjarfirði, vegna skuldar við Hans Krwko og Sunnifu hústrú hans. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.³⁶⁶

Í andsvörum Eggerts Hannessonar lögmanns við sakargiftum Árna Gíslasonar frá 1560 kemur fram að ágreiningur hefur verið um hvort Eggert hafi haldið landi af Reykjarfirði í mörg ár. Ekkert kemur hins vegar fram um afmörkun jarðarinnar.³⁶⁷

Hinn 6. nóvember 1562 seldi Pétur Þorleifsson Árna Gíslasyni m.a. hálfá jörðina Reykjarfjörð, sex hundruð að dýrleika. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.³⁶⁸

Í Lögréttu við Alþingi árið 1691 las lögréttumaðurinn Ólafur Árnason upp kaupbréf á jörðinni Reykjarfirði, 12 hundruð að dýrleika þannig að Sæmundur Magnússon seldi Bjarna Jónssyni téða jörð fyrir stórt hundrað ríxdali. Kaupbréfið var dagsett 14. október 1690. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.³⁶⁹

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Grunnarvíkursveit frá 1710 segir eftirfarandi um Reykjarfjörð:

Reykiarfjörður, í eyði síðan bóluna.

Jarðardýrleiki xii hndr., og svo tíundaðist iiii tíundum.

Eigandi Sæmundur Magnússon að Hóli í Bolúngarvík.

[...]

Kvaðir öngvar.

Fóðrast kunni i kýr, xii ær, vi lömb, i hestur.

Torfrísta og stúnga við lakari kost. Grasatekja lítil.

Selveiði góð bæði við sker og meginland sje vel aðsókt. Reki góður bæði hvals og víða, og brúkaði ábúandi viðinn til allra búsnauðsynja sinna, skipasmíðis og búsgagns að selja og brúka sjer til þarfinda, en ekki vita menn hjer nálægir hvört leiguliði mátti selja trje af rekanum þar fyrir utan. Hvalrekans naut landsdrottinn alleinn, þegar hann heppnaðist.

Túninu grandar sandfok til stórkaða og eyðileggíngar. Engjar eru litlar og spillast þó nokkuð af sandfoki. Kirkjuvegur erfiður og seinfær, hálfönnur þíngmannaleið áleiðis.

Heimræði hefur hjer verið og lendíng góð, en mikilegt lángræði í margt ár, sem fiskur hefur ei gengið nálægt þessu landi, og því hefur þetta heimræði mjög svipult verið.³⁷⁰

³⁶⁴ Skjal nr. 4(70), bls. 693.

³⁶⁵ Skjal nr. 4(66).

³⁶⁶ Skjal nr. 4(69).

³⁶⁷ Skjal nr. 4(64).

³⁶⁸ Skjal nr. 4(65).

³⁶⁹ *Alþingisbækur Íslands VIII* (1684–1696), Reykjavík: Sögufélag, 1949–1955, bls. 329–330.

³⁷⁰ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns VII*, bls. 314; skjal H-19.

Árið 1754 ferðuðust Eggert Ólafsson og Bjarni Pálsson um Strandir. Í ferðabók þeirra segir um Reykjarfjörð á Ströndum:

Í Reykjarfirði er fallett og grösugt, enda voru hér nokkrir bæir. Tveir þeirra voru byggðir á síðastliðinni öld. Annar þeirra, *Kirkjubær*, fór ekki í eyði fyrr en fyrir 10 árum. Þar var kirkja, og áttu Reykjarfirðingar og aðrir bæir þar norður á Ströndunum sókn þangað. Hvergi á Íslandi höfum við séð jafngrösugt tún og hér, og við undruðumst það, að þessi sveit skyldi vera í eyði, þar sem bæir eru þó á báðar hliðar ekki mjög fjarri. Það væri mjög æskilegt, að Reykjarfjörður byggðist aftur. Þar ætti að endurreisa kirkjuna og fá þangað góðan og dugandi prest, því að ein meginorsök þess, að sveitir þessar hafa lagzt í eyði, er vafalaust sú, að ráðvandar og dugandi menn, sem aldir voru upp í guðsóttu og óskuðu eftir samvistum við kristið fólk, gátu ekki náð í prest, þegar skíra þurfti börn, ef einhvern sýktist o.s.frv. [...] Allvatnsmikil á fellur niður í Reykjarfjörð undan Drangajökli, en rætur hans greinast hér niður í alla firði. Einnig ganga kvíslar úr honum til vesturs. Upp að jökulsporðinum er tæplega míla frá ströndinni, og væri slíkt nágrenni við jökulinn óviðfelldið fyrir aðkomumenn, er þar vildu nema land.³⁷¹

Í Lögréttu við Alþingi árið 1776 var upplesið afsalsbréf Hallvarðar Hallssonar á hálfum Reykjarfirði á Ströndum, sex hundruð að dýrleika, til Þorvarðar Guðmundssonar fyrir 26 ríkisdali. Bréfið var dagsett 22. janúar 1776.³⁷²

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1804 er dýrleiki Reykjarfjarðar metinn 12 hundruð en eigendur voru tveir ónafngreindir bændur í sýslunni. Fram kemur að árið 1804 hafi ekki verið búið á jörðinni. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³⁷³

Við manntalsþing að Árnesi í Trékyllisvík hinn 1. júní 1831 var lesið afrit af cautionsbréfi stefnuvottanna Jóns Einarssonar á Reykjanesi og Óla J. Viborg á Reykjarfirði, dags. 30. nóvember 1830, til Björns Olsens á Þingeyrum, vegna Bjarna Bjarnasonar á Stóru-Ávík, fyrir uppbyggingu og byggingarkjör sem hann kynni að setja á Reykjarfjarðarpláss við Geirhólm. Inntak bréfsins er ekki skráð.³⁷⁴

Hinn 28. júlí 1836 lögfesti Árni Jónsson í Æðey jörðina Reykjarfjörð á Ströndum:

Eg undirskrifadur Lögfesti hermed Eignarfjörð minni Reikjarfirði á Ströndum. Hún á Land til lands og Siáfar, efter gamallra manna vitnisburdi, alt frá Reikjarfjarðar Os ad austanverdu, til Viðarskála Víkur í Þaralátursfirði ad nordanverdu. Þessu til Stadfestu er mitt nafn. –

Ædeij þann 28da Julii 1836.³⁷⁵

Við manntalsþing að Stað í Grunnavík hinn 2. ágúst 1836 var upplesin lögfesta Árna Jónssonar í Æðey fyrir Reykjarfjarðarlandeign á Ströndum, dags. 28. júlí 1836.³⁷⁶

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Reykjarfjörður metin 12 hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeign. Í neðanmálgrein fyrir Furufjörð kemur fram að jarðabækurnar telji fram Kirkjuból milli Reykjarfjarðar og Furufjarðar en árið 1805 segi

³⁷¹ *Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar um ferðir þeirra á Íslandi árin 1752–1757*, bls. 294–295.

³⁷² *Alþingisbækur Íslands XV (1766–1780)*, bls. 489.

³⁷³ Skjal nr. 2(22), bls. 123v.

³⁷⁴ Skjal nr. 2(153).

³⁷⁵ Skjal nr. 2(113).

³⁷⁶ Skjal nr. 2(154).

að sú jörð, Knýtilsstaður, jörð sem engin viti hver eigi, og Sæból, forn eyðijörð í Sigluvík, séu brúkaðar með Reykjarfirði. Þá segir að sýslumaður nefni nú af þessum eyðijörðum aðeins Kirkjuból, sem sé í eyði en sé eign Þingeyraklausturs. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³⁷⁷

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850 er ekki fjallað um dýrleika Reykjarfjarðar. Þá kemur ekkert fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³⁷⁸ Í verðlagsbók, sem fylgir jarðamatinu, er forn dýrleiki Reykjarfjarðar skráður 12 hundruð en jörðin svo metin á 180 ríkisbankadali.³⁷⁹

Hinn 7. ágúst 1857 afsalaði Árni Jónsson í Æðey frá sér þrætuparti sem verið hafði milli eignarjarðar hans, Reykjarfjarðar á Ströndum, og Þaralátursfjarðar, eða eins og kemur fram í veðmálabók Ísafjarðarsýslu:

Hjermed meðkenni jeg undirskrifaður að jeg að fullu og öllu afsala frá mjer og mínum erfingjum þrætuparti þeim sem hefir verið milli eignarjarðar minnar Reykjarfjarðar á Ströndum og Þaralátursfjarðar, sem er Myrakirkjueign; játa jeg þau rjettu landamerki milli ofannefndra jarða að vera Kerlingardyr eða Gil það er rennur ofaní miðja Kellingarvík. Þessari minni viðurkenningu til staðfestu set jeg nafn mitt og innsigli

Æðey 7 águst 1857

A. Johnsson³⁸⁰

Hinn 8. janúar 1858 lofaði Árni Jónsson í Æðey að fara eftir sáttgjörningi hans og Kristjáns Ebenesersson um þrætupart milli jarðanna Reykjarfjarðar á Ströndum og Þaralátursfjarðar. Í skjali Árna er getið um landamerki þrætupartsins og landamerki jarðanna:

Hjermed játa jeg undirskrifaði að jeg að fullu eptir sáttgjarnri privat forlíkun milli okkar mín og Sgr Kristjáns Ebenesersonar í Reykjarfirði í Vatnsfjarðarsveit, lofa að heimta aldrei við eður aðra gagnsemd sem að landi kann að bera á þrætuparti þeim, sem hefur verið milli eignarjarðar minnar Reykjarfjarðar á svokölluðum Ströndum í Grunnavíkurbrepp og Þaralátursfjarðar í sama hrepp – kölluð Myrakirkju eign – liggjandi norðanvert við Dyrafjörð í vestra Prófastsdæmi þessarar sýslu. – En þrætupartur sá sem meðfylgjandi brjef ekki umgetur er: af bæði ábúendum beggja jarðanna og allra kunnugra sögusögn sem og minni eigin – lanz og fjörustykkið með tilheyrandi sjó eptir lögum frá Viðarskálavík í Kellingarvík í Kellingardyr eða gil það er lækur rennur eptir ofaní Kellingarvík frá fjallsbrún til fjöru. Því játa jeg og segi: Læk þenna eður dyr – eptir máldaganum – gyldandi landamerki milli beggja ofannefndra jarða mína lífstíð.

Þessari minni jatning til staðfestu er nafn mitt og hjásett innsigli

Æðey 8 januar 1858

A. Jónsson (administrator)³⁸¹

Við manntalsþing að Unaðsdal hinn 23. júní 1862 voru þinglesin mótmæli Kristjáns Ebeneserssonar, dags. 20. júní 1862, gegn þinglesnu bréfi Árna Jónssonar frá 8. janúar 1858 viðvíkjandi þrætuparti milli Reykjarfjarðar og Þaralátursfjarðar. Á sama þingi

³⁷⁷ Skjal nr. 4(12), bls. 203.

³⁷⁸ Skjal nr. 2(32).

³⁷⁹ Skjal nr. 2(33).

³⁸⁰ Skjal nr. 2(114).

³⁸¹ Skjal nr. 2(115).

mótmælti Rósinkar Árnason, sem umboðsmaður Reykjarfjarðar, þinglesnu bréfi Kristjáns sem ósönnu.³⁸²

Við manntalsþing að Stað í Grunnavík hinn 3. júlí 1862 var þinglesið neitunarbréf Kristjáns Ebeneserssonar, dags. 20. júní 1862, gegn þinglesnu bréfi Árna Jónssonar frá 8. janúar 1858 viðvíkjandi þrætupartí milli Reykjarfjarðar og Þaralátursfjarðar.³⁸³

Landamerkjabréf Reykjarfjarðar er dagsett 8. janúar 1892, mótttekið til þinglýsingar 6. september sama ár og hljóðar svo:

Landamerki fyrir Reykjarfjörð á Ströndum.

Milli Reykjarfjarðar og Þaralátursfjarðar skilur varða, sem stendur í miðri Kerlingarvík, og svo sjónhending uppí svo kallaðar Kerlingardyr á fjallsbrúninni. Að austanverðu skilur Reykjarfjörður og Sæbólsland á, sem rennur frá fjalli til fjöru

Reykjarfirði, 8./1. 92

Ragnhildur Jakobsdóttir eigandi Reykjarfjarðar

Jeg undirskrifaður Jens Sigfússon á Þaralátursfirði.³⁸⁴

Í fasteignamati Norður-Ísafjarðarsýslu frá 1916–1918 er jörðin Reykjarfjörður metin ásamt Kirkjubólí á 22 hundruð að fornu mati en eigandi hennar var Benedikt Hermannsson. Þá segir í fasteignamatinu að landamerki séu Geirhólmsgnúpur að sunnan en Kerlingarvík að norðan. Jörðin var metin á 3.600 kr. Að öðru leyti kemur ekkert fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³⁸⁵

Sjá einnig kafla 5.3.6.2 um Vatnsfjörð við Ísafjarðardjúp

5.4.13 Kirkjuból í Reykjarfirði³⁸⁶

Í skrá Páls Jónssonar Skálholtsbiskups frá því um 1200 um kirkjur og staði Skálholtsbiskupsdæmis er Reykjarfjarðar getið. Ekkert kemur fram um jörðina Kirkjuból.³⁸⁷

Í skrá um eignir Guðmundar (ríka) Arasonar á Reykhólum frá 1446, þegar þær voru teknar undir konung, kemur fram að Reykjarfjörður hafi þá verið í eyði.³⁸⁸

Í skrá um reka Þingeyraklausturs frá um 1500 um reka klaustursins á Ströndum fyrir vestan Húnaflóa segir m.a.:

Eigur nu oc þingeyraklaustr reka allann i [sigluuújk] firir nordan [geirhol]m oc suo iordina kirkiubol med ollu þui sem henne hefer til heyrth ath forno. Er þesse iord oc reke suo kominn under þingeyraklanstr. ath helga þorleifsdotter gaf hann klaustrino sier til saluhialpar oc abota asgrimi. enn helga erfdi hann efter gudnyio systr sijna. enn gudny hlaut hann i erfð efter modr sijna kristino biornsdottr.³⁸⁹

³⁸² Skjal nr. 2(155).

³⁸³ Skjal nr. 2(156).

³⁸⁴ Skjal nr. 2(9).

³⁸⁵ Skjal nr. 2(43).

³⁸⁶ Upplýsingar um jarðirnar Reykjarfjörð, Kirkjuból og Sæból blandast stundum saman í heimildum eins og sést í köflum 5.4.12–5.4.14.

³⁸⁷ Skjal nr. 4(30), bls. 15.

³⁸⁸ Skjal nr. 4(70).

³⁸⁹ Skjal nr. 4(53).

Í vitnisburði nokkrurra manna frá 26. nóvember 1512 kemur fram að Þingeyraklaustur hafi eignast jörðina Kirkjuból eða eins og birtist í *Íslenzku fornbréfasafni*:

Þath giorum vær gilsbrickt jonsson. petur palsson prestar. oddr þorgilsson og steinn hrolfsson leikmenn godum monnum kunnigt með þessu uoru opnu brefi ath uær hofum sed og yferlesit og heyrtr yfer lesin bref og skilrike þingeyrarklusturs j huerium so stendr millum annara greina orða og atkuæda. at þingeyraklaustur eigur nu Reka allan j sigluvík fyrir nordan geirholm og so jordena kirkiubol. Er þesse jord og Reke so komin under þingeyraklaustur at helga þorleifsdotter gaf hann klaustrinu sier til saluhialpar og abota asgrime. Enn helga erfdi hann epter gudnyv þorleifsdottur systur sina. Enn gudny hlaut hann j erfð epter modur sina kristinu biornzdottur. Og til sanninda hier vm setium uier fyrrskrifader menn vor jncigle fyrir þetta bref skrifat at þingeyrum j hunauazþinge fostudaginn næsta fyrir andresmessu anno domini M^o d^o duodecimo.³⁹⁰

Í Sigurðarregistri frá um 1525 er fjallað um eignir og peninga Þingeyraklaustur en þar kemur fram að klaustrið átti jörðina Kirkjuból á Ströndum sem þá var óbyggð og reka fyrir landi jarðarinnar. Þar segir m.a.:

Item þessar obydar jarðer. [...] drängi. vik. og kirkiuböl æ ströndum með ollum gognum.

Þessar jarðer og reca a klaustrid a ströndum fyrir vestan flöa.

[...]

klaustrid æ .ij. hluti j hual fyrir selianesi. fra læk þeim er inn er längt fra hellanesi og til merkihamars j ofeigsfirði æ klaustrid halfan vidreca og þria hluti j halfum hual. Enn fra merkihamre til hualar fiordung j hualreca. fra hualæ og til dogurdardalsær æ þingeyraklaustur allan reca huala og vida. vndan hruteýiarkleif og til eyuindarfjardar æ æ klaustrid allan vidreca og .iij. hluti j halfum hualreca vid stafholt. fra eyuindarfjardara og til þrælskleifar alla halfa reca vida og huala fra vëbiarnarnaustum til skers æ sandi j drangavik æ st(adurinn) allan reca huala og vida og so jordina drangavik fra ærösi j drangavik til skumshellis allan vidreca enn halfan hualreca. til drangatanga alla halfa reca. 3 veidileysu. [...] J sigluvik fyrir nordan geirholm a klaustrid allan reca. og so jordena kirkiuböl.³⁹¹

Í Lögréttu við Alþingi var upplesið kaupbréf valdsmannsins Ara Þorkelssonar vegna konu sinnar, Ástríðar Þorleifsdóttur, gert við Margréti Eggertsdóttur, um alla jörðina Bæ í Súgandafirði, 24 hundruð að dýrleika, og um alla jörðina Kálfadal í Kollafirði, 12 hundruð að dýrleika. Einnig um alla jörðina Stóragarð í Dýrafirði, 12 hundruð að dýrleika, fyrir alla jörðina Dálksstaði á Svalbarðsströnd, 40 hundruð að dýrleika, og hálfa jörðina Kirkjuból í Sigluvík, 17 hundruð að dýrleika, með samþykki Ástríðar konu sinnar. Bréfið var árssett 1687 að Múla við Kollafjörð. Ekkert kemur fram um afmörkun Kirkjubóls. Í neðanmálgrein í *Alþingisbókum Íslands* segir að dýrleiki jarðarinnar hafi verið skráður sjö hundruð en hann hafi í reynd verið 10 hundruð að fornu mati.³⁹²

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Grunnavíkursveit frá 1710 er í umfjöllun um Kirkjuból getið um Knýtilsstað sem liggir við Reykjarfjarðarós, nærri fram undir jökli. Þá er einnig fjallað um Sæból sem fornt eyðiból í landi Kirkjubóls:

³⁹⁰ Skjal nr. 4(54).

³⁹¹ Skjal nr. 4(55).

³⁹² *Alþingisbækur Íslands IX* (1697–1710), Reykjavík: Sögufélag, 1957–1964, bls. 70.

Kirkiuból.

Hefur í eyði legið xii eður xiii ár. Bænhús eður kirkja segja munnmæli hjer hafi áður verið, og sje sá staður nú af brotinn og eyðilagður fyrir sjáfangangi.

Jarðardýrleiki x hndr., og svo tíundaðist meðan bygt var, hvað eð var um 10 ár, en áður þar fyrir lángrandi í tvöhundrað ár til að geta eður lengur var þessi jörð í auðn.

Eigandi Ari Þorkelsson að Haga á Barðaströnd, en fyrir nokkrum árum hefur hr. lögmaðurinn Lauritz Gottrup látið af sjer heyra, að hann eignaði þessa jörð Þingeyraklaustri, en hefur þó ekki ennþá þessarar jarðar brigð að lögum byrjað.

[...]

Rekavon góð, en það ætla hjer nálægir menn, að jörðin hafi lítið í þessum reka átt, því heyrst hefur almennilega, að þar skyldu ýmsir staðir og kirkjur ítök eiga, en vita ekki sjerlega að nafngreina hverjir staðir það sjeu eður hvað mikið ítak hvör skuli eiga, en þó brúkaði ábúandi rekann til allra búsnauðsynja sinna ókeypis og átölulaust meðan bygt var.

Tún var mjög lítið og valla teljandi. Engjar þær, sem almennilega voru slegnar meðan bygt var, eru nú að vísu til helmínga eyðilagðar fyrir jökulhlaupi, so að síðan er þar graslaust holt og melar.

[...]

Ekki er bænum óhætt fyrir Reykjarfjarðarósi, sem brýtur mjög af landinu að bænum meir og meir, og er sagt, að Kirkjuból hafi að fornu verið fært undan þessu landbroti.

[...]

Knyttelsstader eður **Knippelsstadir** heitir eitt örnefni, sem liggur við Reykjarfjarðarós nærri fram undir jökli. Þar er sagt að fornu hafi bygd verið, og sjest þar enn deili til tóftarústa, en þó er þetta pláts mest alt afbrotið og eyðilagð af nefndum Reykjarfjarðarós og má því ekki aftur byggja.

NB. Ekki vita nálægir í hvörrar jarðar landi Reykjarfjarðar eður Kirkjubóls þetta eyðiból liggur nú, því að ósinn, sá sem þetta eyðiból hefur af brotið, eru landamerki millum nefndra jarða.

Sæbool fornt eyðiból hjer í landinu út við sjóinn. Þar sjást enn ljós merki til byggíngaleifa af tóftarústum og garðaleifum, en hefur þó aldrei bygd verið það menn vita frá gamallri tíð, en landið brúkaði Kirkjuból meðan það var bygt.

Ekki má hjer aftur byggja fyrir túnstæðis og heyskarparleysi item vatnsskort.³⁹³

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1804 er dýrleiki Kirkjubóls metinn 10 hundruð en eigendur jarðarinnar voru þeir sömu og áttu jörðina Reykjarfjörð, þ.e. tveir ónafngreindir bændur í sýslunni. Þá segir að ekki hafi verið búið á jörðinni og hún hafi verið notuð ásamt jörðinni Reykjarfirði. Loks segir að nærri liggja tvær eyðijarðir, Knýtílsstaður og Sæból, sú fyrri sé sameinuð Reykjarfirði en sú seinni Kirkjubóli. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök Kirkjubóls.³⁹⁴

Hinn 31. mars 1845 lögfesti Björn Olsen, eigandi Þingeyraklausturskirkju, eignir og reka á Ströndum, þar á meðal reka fyrir Ófeigsfirði, Eyvindarfirði, Drangavík, Dröngum og Siglúvík, sem og jarðirnar Drangavík og Kirkjuból á Ströndum. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðanna, en lögfestan hljóðar svo:

³⁹³ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 315–316; skjal H-19.

³⁹⁴ Skjal nr. 2(22), bls. 124v.

Björn Olsen eigandi Þingeyraklausturs kirkju á Hunavatns sýslu

Gjörir hermeð vitanlegt: að eptir því authoriseraða Sigurðar registri, Þingeyra klausturs rekaskrá, konunglegum heimildarskjölum og af öllum til þessa óátalinni hefð og brúkun frá óminnilegri tíð, á upphaflega nefnd Þingeyra klausturs kyrkja á Ströndum fyrir vestan Flóa:

Á Eyum (~~allan~~) hálfan víðarreka og allan hálfan ágóða, kjörtré önnur hver missiri og fjórðung í hval.

J Trekyllisey (sem nú kallast Árnessey) hálfan hval; frá árósi fyrir Árnesi og til spors milli Mela tvo hluti í hval (þetta svokallaða spor tjáist fyrrum hafa verið járnhæll, rekinn í bjargið til að þena sem merki og líka til að stíga á til að komast upp bjargið) Fyrir Arnesi frá læk þeim, sem inn er langt frá Hellanesi og til merkihamars í Ofeigsfirði þrjá hluti í hálfum hval; en frá merkihamri til Hvalár fjórðung í hvalreka; frá Hvala og til Dagurðardalsár allan reka víða og hvala; undan Tóteýarkleyf og til Eyvindarfjarðarár, allan víðarreka og þrjá hluti í hálfum hvalreka við Stafholt; frá Eyvindarfjarðará til Vebjarnarnausta alla hálfá reka víða og hvala; Frá Vebjarnarnaustum til skers á sandi í Dranga vík allan reka víða og hvala og alla jörðina Drangavík; frá Árósi í Drangavík til Skumshellis allan víðarreka, en hálfan hvalreka til Drangatanga; alla hálfá reka á Veiðileysu víða og hvala, og allt það góts er þar kann á land að koma að helfingi; allan reka í Siglúvík fyrir norðan Geirhólm, og jörðina Kirkjuból með öllu því, sem henni hefir tilheyrt og tilheyrir að fornu og nýju. – J öllum fyrrnefndum rekum á Þingeyra kirkja svo mikið, sem nú er greint, og hvali hversu, sem á land kemur, nema uppskorinn sé á land fluttur. Her nefnd Þingeyra klausturs kirkju jarða lönd og alla ofangreinda reka innan tiltekinna takmarka fyrirbíð eg hverjum manni að áseilast eður ínytja ser uppá nokkurn máta án míns leifis; legg eg her við þær frekustu sektir, sem lög leifa, ef ímóti þessari minni lögfestu gjört verður hverri til staðfestu er mitt undirskrifað eginhandar nafn og hjásett innsigli

að Þingeyra klaustri, þann 31^{la} Martz 1845

B. Olsen (L.S.)³⁹⁵

Jörðin Kirkjuból er ekki tekin fyrir í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847. Í neðanmálgrein fyrir Furufjörð kemur fram að jarðabækurnar telji fram Kirkjuból milli Reykjarfjarðar og Furufjarðar en árið 1805 segi að sú jörð, Knýtilsstaður, jörð sem engin viti hver eigi, og Sæból, forn eyðijörð í Siglúvík, séu brúkaðar með Reykjarfirði. Þá segir að sýslumaður nefni nú af þessum eyðijörðum aðeins Kirkjuból, sem sé í eyði en sé eign Þingeyraklausturs. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³⁹⁶

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850 er ekki fjallað um dýrleika Kirkjubóls. Þá kemur ekkert fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.³⁹⁷ Í verðlagsbók, sem fylgir jarðamatinu, er forn dýrleiki Kirkjubóls skráður 10 hundruð en jörðin svo metin á 110 ríkisbankadali.³⁹⁸

Hinn 2. júlí 1856 fór fram sáttafundur að Steinnesi í Húnavatnssýslu þar sem tekið var fyrir mál Jóns Jónssonar, umboðsmanns Þingeyraklausturs, gegn Runólfi M. Olsen, eiganda Þingeyra og fyrrum umboðsmanni Þingeyraklausturs. Málið varðaði kröfu

³⁹⁵ Skjal nr. 2(101).

³⁹⁶ Skjal nr. 4(12), bls. 203–204.

³⁹⁷ Skjal nr. 2(32).

³⁹⁸ Skjal nr. 2(33).

umboðsins til jarðarinnar Kirkjubóls á Ströndum og reka í Sigluvík. Eftirfarandi sátt komst á í málinu:

Að herra Ólsen afstendur fyrir hönd Þingeyraklausturskirkju tilkalli til nefndrar jarðar Kirkjubóls í Ísafjarðarsýslu, en áskilur að kirkjan megi halda átölulaust öllum reka hvala og víðar fyrir landi þessarar jarðar, bæði í Sigluvík og annarsstaðar fyrir landi Kirkjubóls, eptir Rentukammerbréfi 29. augúst 1835, og er umboðsmaður herra Jón Jónsson því samþykkur; er sætt þessi af hans hálfu gjörð uppá væntanlegt samþykki hlutaðeigandi amtmanns, en af hálfu herra Ólsens uppá væntanlegt samþykki Stifitsyfirvaldanna yfir Íslandi; en skyldi þau eða amtmaðurin ekki vilja samþykkja þessa sætt, þá er málinu, sem óforlíkuða, vísað til dómstólsins, og þarf því ekki aptur að koma fyrir sættanefndina. Sættin er upplesin fyrir málsþörtunum og af þeim samþykkt og gyldir án birtingar.³⁹⁹

Stifitsyfirvöld á Íslandi veittu samþykki sitt sættinni hinn 24. júlí 1856.⁴⁰⁰

Hinn 27. ágúst 1859 skrifaði sr. Sveinbjörn Eyjólfsson í Árnosi í Trékyllisvík bréf til Runólfs M. Olsens, eiganda Þingeyra, um ástand jarða á Ströndum. Sveinbjörn kvað jörðina Drangavík vera lélega og slægnalaus, reka liggja illa við í Engjanesreka en Þingeyrabásar og Háireki í Ófeigsfirði væru góðir rekapartar. Þá skrifaði Sveinbjörn um Kirkjuból á Ströndum og hvernig Reykjarfjarðarós biti af túnmyndinni og slægjulandi kotsins og að Drangajökull eyddi af slægjulandinu smátt og smátt eins og texti bréfsins ber með sér:

Eg skal nú leyfa mér að fara nokkrum orðum um reka yðar hér á Ströndum, því að eg er nú orðin svo vel kunnugur; það er að vísu vel farið að sætt er komin á milli yðar og stjórnarinnar um Kirkjuból í Jsafjarðarsýslu; kotið álit eg nú í sjálfu sér mjög lítils virði, og það því heldur sem það gengur árlega af sér af svonefndum ~~Sigluvík~~ Reykjarfjarðarós sem alltaf brítur af túnmyndinni og slægjulandi kotsins, enn Drangajökull liggur á eina hlið ofanað slægjulandinu og eiðir því smátt og smátt; þá er rekin, að sönnu, meira virði, og liggur hann þó í mjög óhentugum stað að því leiti að hann er svo langt frá reglulegum mannabygðum líkt og Sigluvík, og lendningar eru þar illar sökum grynnínga og brima;

[...]

Þá er þessu næst Drangavík með trjáreka; jörðin er sjálf mjög léleg og slægnalaus, enn þar er allgóður víðarreki og þar munu fást í meðalári c^a 16 pund af Dún, enn selveiði er þar nú þvínær engin stundum 1 og 2 kópar á ári; jörðina með reka ^{og hlunnindum} mundi eg géta selt fyrir 300^{ld} eður 25 spesíur hvert hundrað, og verð eg líka að álíta það fullborgað, eptir afstöðu jarðarinnar; þá er hálfur Enginesreki, og er það alllangur rekapartur, enn þar rekur mjög lítið, því rekin liggur yfirhöfuð illa við; þann rekapart sem eg álit þann lélegasta af rekum yðar hér, mundi máské mega selja á 20 til 25^{ld}; Þingeyrabásar og háireki í Ófeigsfirði eru aptur á móti heppnir og góðir rekapartar, og held eg að þeir gætu selst fyrir það sem þeir „forrenta“ sig ...⁴⁰¹

Hinn 12. júlí 1860 skrifaði Pétur Havsteen, amtmaður Norður- og Austuramts, bréf til Jens Andreasar Knudsens, factors og umboðsmanns Þingeyraklausturs, um jörðina Kirkjuból á Ströndum. Þar vitnaði Pétur í bréf dómsmálaráðuneytis til amtmanns en þar kom fram að amtmaður hafði skrifað ráðuneytinu um að jörðin skyldi ekki tilheyra

³⁹⁹ Skjal nr. 2(175). Sjá einnig skjal nr. 2(171).

⁴⁰⁰ Skjal nr. 2(175).

⁴⁰¹ Skjal nr. 2(169).

Þingeyraklaustursjörðum og ætti frekar að leggjast undir Strandasýslumboðsjarðir. Ráðuneytið taldi hins vegar að jörðin ætti að tilheyra Barðastrandar- og Álftafjarðarumboðsörðum. Pétur amtmaður fjallaði loks um að landamerki jarðarinnar, ásamt eyðihjáleigunum Sæbóli, Efra-Horni og Neðra-Horni, teygðu sig frá Geirhólmsgnúpi inn að Reykjarfjarðará, eða eins og kemur fram í bréfinu:

J følge her af maae jeg hermed tjenstligen have Dem anmodet om ved en formelig Syns og overleverings forretning at foromtalt Jorden Kyrkjuból med tilhørende öde hjaleier Sæbol, Efrahorn og Nedrahorn samt övrige Tilligende af land, der skal strække sig fra den saakaldte Geirhólmsgnúp lige indtil Reykjarfjordsaaen, afgiven til Vedkommende, og forventer man Udskrift af Forretningen med paategnet Qvittering i sin Tid her til indsendt.⁴⁰²

Hinn 3. maí 1875 ritaði Stefán Bjarnarson, sýslumaður Ísafjarðarsýslu, amtmanni Suður- og Vesturamts bréf um ábúð og reka á Kirkjubóli á Ströndum. Stefán kvaðst senda amtmanni afrit af skjölum um umboðsjörðina Kirkjuból sem gæfu til kynna að jörðin hefði ekkert tilkall til reka á hval eða við. Af þeim sökum væri jörðin óbyggileg að mati Stefáns. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.⁴⁰³

Hinn 12. maí 1883 skrifaði Ásgeir Einarsson á Þingeyrum bréf til sýslumannsins í Strandasýslu um landamerki jarða í sýslunni. Ásgeir kvað Þingeyrakirkju eiga jörðina Drangavík og mörg ítök í sýslunni, en að öðru leyti fjallar bréf Ásgeirs um að ágreiningur væri milli aðila um rekalandamerki fyrir jörðum Engjaness, Ófeigsfjarðar og Seljaness, þar sem Stafholt væri eigandi að þeirri fyrstnefndu. Ekkert kemur fram um örnefni eða afmarkanir jarða en Ásgeir kvað lögfestu Þingeyraklausturs frá 3. maí 1845 gefa til kynna um rekaréttindi Þingeyrakirkju, þó að jörðin Kirkjuból á Ströndum tilheyrði henni ekki lengur.⁴⁰⁴

Ekkert landamerkjabréf er að finna fyrir Kirkjuból í landamerkjabók Ísafjarðarsýslu.

Í fasteignamati Norður-Ísafjarðarsýslu frá 1916–1918 er jörðin Reykjarfjörður metin ásamt Kirkjubóli á 22 hundruð að fornu mati en eigandi hennar var Benedikt Hermannsson. Þá segir í fasteignamatinu að landamerki séu Geirhólmsgnúpur að sunnan en Kerlingarvík að norðan. Jörðin var metin á 3.600 kr. Að öðru leyti kemur ekkert fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.⁴⁰⁵

Sjá einnig kafla 5.3.6.3 um Þingeyraklaustur.

5.4.14 Sæból í Reykjarfirði⁴⁰⁶

Í skrá Páls Jónssonar Skálholtsbiskups frá því um 1200 um kirkjur og staði Skálholtsbiskupsdæmis er Reykjarfjarðar getið. Ekkert kemur fram um jörðina Sæból.⁴⁰⁷

⁴⁰² Skjal nr. 2(172).

⁴⁰³ Skjal nr. 2(176).

⁴⁰⁴ Skjal nr. 2(174).

⁴⁰⁵ Skjal nr. 2(43).

⁴⁰⁶ Upplýsingar um jarðirnar Reykjarfjörð, Kirkjuból og Sæból blandast stundum saman í heimildum eins og sést í köflum 5.4.12–5.4.14.

⁴⁰⁷ Skjal nr. 4(30), bls. 15.

Í rekaskrá Vatnsfjarðarkirkju frá um 1327 segir að kirkjan eigi fjórðung í hvalreka í Sæbólsreka í Reykjarfirði. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.⁴⁰⁸

Í máldaga Vilchins fyrir Vatnsfjarðarkirkju frá um 1397 segir að kirkjan eigi fjórðung í hvalreka í Sæbólsreka í Reykjarfirði. Ekkert kemur fram um afmörkun jarðarinnar.⁴⁰⁹

Í skrá um eignir Guðmundar (ríka) Arasonar á Reykhólum frá 1446, þegar þær voru teknar undir konung, kemur fram að Reykjarfjörður hafi þá verið í eyði.⁴¹⁰

Í *Jarðabók Árna og Páls* yfir Grunnavíkursveit frá 1710 er fjallað um Sæból sem fornt eyðiból í landi Kirkjubóls:

Kirkiuból.

Hefur í eyði legið xii eður xiii ár. Bænhús eður kirkja segja munnmæli hjer hafi áður verið, og sje sá staður nú af brotinn og eyðilagður fyrir sjáfargangi.

Jarðardýrleiki x hndr., og svo tíundaðist meðan bygt var, hvað eð var um 10 ár, en áður þar fyrir lángvarandi í tvöhundruð ár til að geta eður lengur var þessi jörð í auðn.

Eigandi Ari Þorkelsson að Haga á Barðaströnd, en fyrir nokkrum árum hefur hr. lögmaðurinn Lauritz Gottrup látið af sjer heyra, að hann eignaði þessa jörð Þingeyraklaustri, en hefur þó ekki ennþá þessarar jarðar brigð að lögum byrjað.

[...]

Rekavon góð, en það ætla hjer nálægir menn, að jörðin hafi lítið í þessum reka átt, því heyrst hefur almennilega, að þar skyldu ýmsir staðir og kirkjur ítök eiga, en vita ekki sjerlega að nafngreina hverjir staðir það sjeu eður hvað mikið ítak hvör skuli eiga, en þó brúkaði ábúandi rekann til allra búsnauðsynja sinna ókeypis og átölulaust meðan bygt var.

Tún var mjög lítið og valla teljandi. Engjar þær, sem almennilega voru slegnar meðan bygt var, eru nú að vísu til helmínga eyðilagðar fyrir jökulhlaupi, so að síðan er þar graslaust holt og melar.

[...]

Ekki er bænum óhætt fyrir Reykjarfjarðarósi, sem brýtur mjög af landinu að bænum meir og meir, og er sagt, að Kirkjuból hafi að fornu verið fært undan þessu landbroti.

[...]

Knyttelsstader eður **Knippelsstadir** heitir eitt örnefni, sem liggur við Reykjarfjarðarós nærri fram undir jökli. Þar er sagt að fornu hafi bygd verið, og sjest þar enn deili til tóftarústa, en þó er þetta pláts mest alt afbrotið og eyðilagt af nefndum Reykjarfjarðarós og má því ekki aftur byggja.

NB. Ekki vita nálægir í hvörrar jarðar landi Reykjarfjarðar eður Kirkjubóls þetta eyðiból liggur nú, því að ósinn, sá sem þetta eyðiból hefur af brotið, eru landamerki millum nefndra jarða.

Sæbool fornt eyðiból hjer í landinu út við sjóinn. Þar sjást enn ljós merki til byggíngaleifa af tóftarústum og garðaleifum, en hefur þó aldrei bygd verið það menn vita frá gamallri tíð, en landið brúkaði Kirkjuból meðan það var bygt.

Ekki má hjer aftur byggja fyrir túnstæðis og heyskaparleysi item vatnsskort.⁴¹¹

⁴⁰⁸ Skjal nr. 4(48).

⁴⁰⁹ Skjal nr. 4(50).

⁴¹⁰ Skjal nr. 4(70).

⁴¹¹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 315–316; skjal H-19.

Jörðin Sæból er ekki tekin fyrir í jarðamati Ísafjarðarsýslu árið 1804. Hins vegar segir í lýsingu um Kirkjuból að þar nærri liggi tvær eyðijarðir, Knýtilsstaður og Sæból, sú fyrri sé sameinuð Reykjarfirði en sú seinni Kirkjubóli. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök Sæbóls.⁴¹²

Jörðin Sæból er ekki tekin fyrir í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847. Í neðanmálgrein fyrir Furufjörð kemur fram að jarðabækurnar telji fram Kirkjuból milli Reykjarfjarðar og Furufjarðar en árið 1805 segi að sú jörð, Knýtilsstaður, jörð sem engin viti hver eigi, og Sæból, forn eyðijörð í Siglúvík, séu brúkaðar með Reykjarfirði. Þá segir að sýslumaður nefni nú af þessum eyðijörðum aðeins Kirkjuból, sem sé í eyði en sé eign Þingeyraklausturs. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.⁴¹³

Engar upplýsingar eru um Sæból í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850.

Hinn 23. júlí 1873 lögfesti sr. Þórarinn Kristjánsson, prestur í Vatnsfirði við Ísafjarðardjúp, reka kirkjunnar á nokkrum stöðum, þar á meðal Sæbólsreka í Reykjarfirði:

Þórarinn prófastur Kristjánsson prestur að Vatnsfirði

Kunngjörir hjer með að Vatnsfjarðarkirkja á eptir sönnuðu eptirriti af Wilchins máldaga, sem staðfestur er af konungi einsog fullgild heimild fyrir kirknaeignum þessi eptirfylgjandi rjettindi og rekaítök í Grunnavíkurepp „J Barðsvík hinum eystra meigin fjórðung í hvalreka með ágóða, en áttung fyrir norðan.

J Sæbólsreka í Reykjarfirði fjórðungur úr hvalreka, í Siglúvík tólftungi minna en þriðjung hvalreka, en þriðjung viðreka. „J Bolungarvík tólftung hvalreka með ágóða.“

Nefndum ítökum hefur kirkjan alt til þessa við ^{hefð} haldið, og eru þau upptalin meðal annara ómótmæltra eigna hennar í síðustu biskups vísitatu, dagsettri 5. júlí 1852 og í brauða matsskýrslunni frá 1868.

Þessvegna lögfesti jeg hjer með öll ofan tjeð reka ítök undir Vatnsfjarðarkirkju, og fyrirbýð jafnframt öllum mönnum nær og fjær – þarameðal aðaleiganda rekanna í Siglúvík – að eigna sjer eða hagnýta á nokkurn hátt í sínu eigin eða annara nafni, þessi ítök, en þó einkum „þriðjung viðrekans í Siglúvík“ nema skýlaust umboð mitt eða leyfi framkomi þarfyrir undir ströngustu ábyrgð og fjárútlát eptir ákæru og málsókn að lögum.

Til staðfestu er eiginhandar nafn mitt og innsigli

Vatnsfirði 23. júlí 1873

Þórarinn Kristjánsson (L.S.)⁴¹⁴

Landamerkjabréf Sæbóls er dagsett 8. janúar 1892, móttekið til þinglýsingar 6. september sama ár og hljóðar svo:

⁴¹² Skjal nr. 2(22), bls. 124v.

⁴¹³ Skjal nr. 4(12), bls. 203–204.

⁴¹⁴ Skjal nr. 2(116).

Landamerki fyrir Sæból á Ströndum.

Milli Reykjarfjarðar og Sæbóls skilur á, sem rennur frá fjalli til fjöru. Að austanverðu skilur Sæbóls og Skjaldbjarnarvíkurland klettur, sem er nefndur Biskup, og stendur undir Geirólfsgnúp.

Sæbóli 8/1 92.

Ragnhildur Jakobsdóttir (eigandi Sæbóls)⁴¹⁵

Engar upplýsingar koma fram um Sæból í fasteignamati Norður-Ísafjarðarsýslu frá 1916–1918.

⁴¹⁵ Skjal nr. 2(5).

6 NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

6.1 Efnisskipan og sameiginleg atriði

Hér á eftir verður fyrst fjallað um *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og vikið að dómum í þjóðlendumálum. Að því búnu verður gerð grein fyrir landnámi á því svæði sem mál þetta varðar og því næst koma niðurstöður óbyggðanefndar um eignarréttarlega stöðu landsvæðisins. Loks verður fjallað um ákvörðun málskostnaðar.

6.1.1 *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar*

Í úrskurðum óbyggðanefndar í málum á svæði 1 var í kaflanum *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* gerð grein fyrir athugunum og niðurstöðum um staðreyndir og lagaatriði sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þjóðlendumála. Í úrskurðum í málum á svæði 2 var aukið við þessa umfjöllun og nokkrum nýjum atriðum bætt við. Kaflar þessir voru felldir saman, með lítils háttar breytingum, og birtir þannig sem viðauki við úrskurði í málum á svæðum 3–6. *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* voru einnig viðauki með úrskurðum í málum á svæði 7A, en þá hafði verið bætt við þær köflum úr úrskurðum á svæðum 5–6. Í þeim köflum hafði verið tekin almenn afstaða til tiltekinna staðreynda og lagaatriða sem þar reyndi á. Þær útgáfur *Almennra niðurstöðna óbyggðanefndar* sem fylgdu úrskurðum á svæðum 7B, 8A og 8B höfðu með sama hætti verið uppfærðar með umfjöllun um almenn atriði úr úrskurðum á næsta svæði á undan. Þegar úrskurðað var um svæði 9A og 9B þótti ekki þörf á að uppfæra þær að nýju með efni úr úrskurðum á svæðunum á undan. Nú hafa *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* aftur á móti verið uppfærðar með efni af svæði 9B, annars vegar um þinglýsingu landamerkjabréfa og færslu þeirra í landamerkjabækur og hins vegar almenninga stöðuvatna.

Umfjöllun og niðurstöður óbyggðanefndar um eignarland eða þjóðlendu á ágreiningssvæði máls þessa, sbr. kafla 6.3 hér á eftir, eru í beinu samhengi og samræmi við *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar*, með framangreindum viðbótum, og þar er vísað til þeirra eftir því sem við á.

6.1.2 *Dómafordæmi í þjóðlendumálum*

Í úrskurðum óbyggðanefndar á hverju svæði hefur jafnan verið gerð grein fyrir þeim dómum Hæstaréttar sem hafa fallið frá uppkvaðningu úrskurða á næsta svæði á undan. Úrskurðir á svæði 9B, þ.e. Snæfellsnesi ásamt fyrrum Kolbeinsstaðahreppi og fyrrum Skógarstrandahreppi, voru kveðnir upp 15. ágúst 2019. Hæstiréttur hefur ekki kveðið upp neina dóma í þjóðlendumálum síðan þá. Því liggja sem fyrr fyrir samtals 68 dómar Hæstaréttar í málum sem varða ágreining um eignarréttarlega stöðu lands samkvæmt þjóðlendulögum, nr. 58/1998.

Með lögum nr. 50/2016, um dómstóla, sem tóku gildi 1. janúar 2018, var Landsrétti komið á fót og verður dómum héraðsdómstóla á sviði þjóðlendumála nú áfrýjað þangað í stað Hæstaréttar áður. Engir dómar um þjóðlendumál hafa enn fallið í Landsrétti.

6.2 Landnám

Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrlausnum sínum byggt á því að skýrar frásagnir Landnámu hafi sönnunargildi um tilvist eignarréttar en talið hæpið að af takmörkuðum lýsingum í Landnámu verði afdráttarlausar ályktanir dregnar um hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar yfir landsvæði með námi.⁴¹⁶ Má í þessu sambandi einnig vísa til dóms Hæstaréttar frá 28. september 2006 í máli nr. 497/2005 (Hoffells-Lambatungur í Nesjum).

Í kafla 5.1 að framan er gerð grein fyrir frásögnum Landnámu sem lúta að landsvæðinu sem hér er til umfjöllunar. Í Sturlubók og Hauksbók Landnámu er Hella-Björn sagður hafa numið land frá Straumnesi til Dranga og síðar búið í Skjaldabjarnarvík. Einnig segir þar að Geirólfur hafi búið undir Geirólfsnúp að ráði Bjarnar. Enn fremur er greint frá því í Sturlubók að Þorvaldur Ásvaldsson hafi numið Drangaland og Drangavík til Engjaness og búið á Dröngum. Jafnframt er greint frá því í Sturlubók og Hauksbók að þrír synir Herröðar hvítaskýs hafi numið land á Ströndum, en af þeim hafi Eyvindur numið Eyvindarfjörð og Ófeigur Ófeigsfjörð.

Af framangreindum frásögnum verður ekki ráðið hvort ágreiningssvæði málsins á Drangajökli hafi verið numið, enda kemur ekki fram hversu hátt til fjalla landnám á svæðinu hafi náð. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að mati óbyggðanefndar að telja mjög ólíklegt að landnám á svæðinu hafi náð til jökulsins, líkt og nánar verður vikið að síðar.

6.3 Suðausturhluti Drangajökuls

6.3.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta Drangajökuls sem þjóðlendukrafa íslenska ríkisins nær til. Eigendur jarðanna Ófeigsjarðar, Engjaness og Dranga og hluti eigenda Skjaldabjarnarvíkur og Drangavíkur byggja á því að merki jarðanna nái inn á þennan hluta jökulsins og hann sé eignarland þeirra á þeim grundvelli. Við úrlausn málsins hefur óbyggðanefnd því greint heimildir um landamerki umræddra jarða og þeim heimildum eru gerð skil hér á eftir, auk heimilda um jökulinn.

Nánar tiltekið byggja þeir eigendur Skjaldabjarnarvíkur sem lýst hafa kröfum í málinu á því að nyrsti hluti þess svæðis á Drangajökli sem deilt er um tilheyri jörðinni. Þar sunnan við er svæði sem eigandi Dranga telur til eignarréttar á. Syðst á umræddum hluta jökulsins er svæði sem eigendur Ófeigsjarðar og Engjaness hafa sameiginlega lýst kröfum til og þeir eigendur Drangavíkur sem lýst hafa kröfum vegna jarðarinnar byggja á því að sama svæði á jöklinum sé að stærstum hluta innan þeirrar jarðar. Óumdeild eignarlönd þessara jarða eru nyrst í Árneshreppi, austan við þann hluta jökulsins sem um ræðir.

⁴¹⁶ Sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Bæjarhús þeirra jarða sem um ræðir standa eða stóðu nærri ströndinni, austan heiðarinnar sem er austan og suðaustan jökulsins. Bæjarstæði Skjaldabjarnarvíkur var samkvæmt fyrirbyggjandi kortum⁴¹⁷ við samnefnda vík norðan Bjarnarfjarðar, bæjarstæði Dranga við Bæjarvík norðan Hádegisfjalls, bæjarstæði Drangavíkur við samnefnda vík sunnan Drangaskarða, bæjarstæði Engjaness við norðanverðan Eyvindarfjörð og bæjarstæði Ófeigsfjarðar við samnefndan fjörð. Af loftmyndum verður ráðið að fjarlægðir frá bæjarstæðunum að jaðri Drangajökuls séu á bilinu 11–16 km. Sá hluti jökulsins sem hér er til skoðunar rís hæst í um 850 m hæð yfir sjávarmáli í Hrolleifsborg og á brún jökulsins þar suður af, á vesturjaðri ágreiningssvæðisins.

Samkvæmt áðurnefndum kortum er Drangajökull um 20 km langur og um 6–10 km breiður, að jafnaði breiðari eftir því sem norðar dregur. Sá hluti jökulsins sem deilt er um í málinu og liggur innan marka Strandasýslu, þ.e. suðausturhluti hans, er um 10 km langur frá norðvestri til suðausturs og 2–3 km breiður.

Vegna meðferðar málsins fór óbyggðanefnd þess á leit við Náttúrufræðistofnun Íslands að stofnunin skrifaði greinargerð um þróun á stærð og stöðu þess hluta Drangajökuls sem er innan marka Strandasýslu. Í greinargerð stofnunarinnar kemur fram að stærð og staða jökuljaðarsins í kringum landnám sé í raun óþekkt. Þó sé jökullinn talinn hafa verið nokkru minni við landnám en hann er nú og talsvert minni en við hámark litlu ísaldar. Drangajökull hafi, eins og aðrir jöklar landsins, átt mörg vaxtar- og hörfunarskeið síðustu aldir og árpúsund. Talið sé víst að hann hafi vaxið um skeið kringum árið 950 en hörfunartímabil tekið við og staðið fram yfir árið 1250. Á litlu ísöld, um 1450–1900, hafi jökullinn að jafnaði aukið við sig. Tímabilið hafi þó líklega einkennst af sveiflum á milli styttri hörfunar- og framgangsfasa jökulsins og ólíklegt sé að jaðarstaða hans hafi nokkurn tíma verið sú sama marga áratugi í röð. Jökullinn sé talinn hafa náð hámarksstærð seint á litlu ísöld, líklega milli áranna 1740 og 1890. Þó er þess getið að vissa um stærð jökulsins í fyrndinni sé ekki mikil og í því sambandi bent á að niðurstæða þriggja sjálfstæðra kannana á hámarksstærð Drangajökuls á litlu ísöld hafi verið talsvert breytileg. Könnun Odds Sigurðssonar á Veðurstofu Íslands sýni að jökullinn hafi náð 190 km², rannsóknir Náttúrufræðistofnunar og samstarfsaðila hafi leitt í ljós um 215 km² hámarksstærð en mat samstarfshóps frá Háskóla Íslands og Boulder-háskóla í Bandaríkjunum hafi leitt langmesta stærð í ljós, 270 km².

Jaðar suðaustanverðs Drangajökuls, sem hér sé sérstaklega til skoðunar, hafi hopað um 800–1.500 m frá hámarksstöðu litlu ísaldar til ársins 2011, nema í Bjarnarfirði þar sem hop jökulsins sé um 2.500 m. Aðrar jaðarstöður suðaustanverðs Drangajökuls frá landnámi fram til hámarks litlu ísaldar séu óþekktar, þótt telja megí líklegt að jaðarstaða við landnám hafi verið a.m.k. um 500 m innar en hún er nú.

⁴¹⁷ Þau kort sem notuð hafa verið við úrlausn málsins eru kröfulínukort sem málsaðilar hafa lagt fram og kort sem birt eru í vefsíðu Landmælinga Íslands, www.lmi.is. Þegar vísað er til fyrirbyggjandi korta hér á eftir án nánari tilgreiningar er átt við þessi kort.

Í jöklafræðilegum skilningi sé sérstaða Drangajökuls talsverð meðal íslenskra jökla nú til dags. Jöklunarmörk hans séu mun lægri og afkoma oft hagstæðari miðað við aðra jökla landsins, sem líklega skýrist af svölum sumrum og mikilli vetrarúrkomu í formi snævar á þessu landsvæði.

Jarðgrunnur og yfirborðseinkenni svæðisins sunnan og suðaustan Drangajökuls hafi verið könnuð lauslega með aðstoð loftmynda og gervitunglamynda. Þar sé landslag og jarðfræði talsvert ólík svæðunum norðan, norðaustan og vestan jökulsins. Allt svæðið sunnan Bjarnarfjarðar einkennist af nokkurs konar berggrunns-hásléttu. Þar sé berggrunnurinn ekki hulinn setlögum á stórum svæðum og miklar sprungur, misgengi og berggangar séu því víða vel sýnileg á yfirborði. Landslag sé afar hrjóstrugt, ýmist frostveðraðar eða jökulnúnar klappir með grettistöfum og þunnu og slitróttu jökulrænu seti og veðrunarseti inn á milli. Frá fjölda vatna og tjarna renni ár og lækir ofan af hálendinu til sjávar, oft í fossum og flúðum sem setji svip á landslag og náttúrufar. Næst jökuljaðrinum og við vatnaskil sunnan jökulsins virðist jökulættað set víða hylja berggrunn og á köflum mögulega ná nokkurra metra þykkt. Landform tengd virkni jökulsins séu ekki þekkt á þessum hluta svæðisins, enda litlar sem engar rannsóknir til hvað það varðar. Þó séu skýr landmótunarummerki um mun stærri Drangajökul á litlu ísöld næst núverandi jökli í Bjarnarfirði og í landi Skjaldabjarnarvíkur.

Óbyggðanefnd fór þess jafnframt á leit við Náttúrufræðistofnun Íslands að stofnunin ynni greinargerð um náttúrufar, sérstaklega gróðurfar, austan og suðaustan þess hluta Drangajökuls sem liggur innan Árneshrepps á Ströndum, einkum á heiðarlandinu á því svæði. Þótt ekki sé deilt um land utan jökulsins í þessu máli þótti rétt að afla upplýsinga um náttúrufar á þessu svæði í ljósi þess að staðhættir og gróðurfar gætu eftir atvikum haft áhrif á túlkun landamerkjalyfinga jarðanna og annað sönnunarmat í tengslum við hvort merki jarðanna nái upp á jökulinn. Megináherslu skyldi leggja á heiðarlandið en síður á láglandið næst ströndu. Ef fyrir lægju upplýsingar um þróun gróðurfars á svæðinu frá landnámi skyldi gera þeim skil ef talið væri að verulegar breytingar hefðu orðið.

Í greinargerð Náttúrufræðistofnunar Íslands kemur fram að undirlendi í norðanverðum Árneshreppi sé hlutfallslega lítið. Á milli dala og víkna gangi um 200–400 m háir múlar og fjöll í sjó fram. Land á svæðinu rísi hæst í Hrollleifsborg, 851 m yfir sjávarmáli, en Drangajökull þar suður af sé líðlega 800 m hár. Land sunnan og austan jökuljaðarsins sé í um og yfir 600 m hæð. Á Ófeigsfjarðarheiði sé land víðast í yfir 350 m hæð. Berggrunnur á svæðinu sé, eins og víðast annars staðar á Vestfjörðum, gerður úr basísku og ísúru gosbergi og setlögum frá síð-tertíer, eldri en 3 milljóna ára. Hann sé þéttur og eigi sinn þátt í þeim fjölda vatna og tjarna sem finnist á hallalitlu landi inn til heiða. Þar eigi einnig svalt og fremur úrkomusamt veðurfar til fjalla hlut að máli. Svalviðrasamt sé í Árneshreppi og lítið skjól fyrir norðan- og norðaustanátt sem komi beint af hafi. Vestfirðir liggja fjarri gosbelti landsins og séu áhrif af öskufalli og áfoki þar hvað minnst á landinu. Jarðvegur sé því fremur grunnur en hann flokkist að

mestu sem brúnjörð-svartjörð-mójörð á láglandi en sem mela- og malarjörð á landi inn til heiða og jökuls.

Árið 2016 hafi Náttúrufræðistofnun Íslands lokið lýsingu og kortlagningu á vistgerðum á landi, í ferskvatni og fjörum á Íslandi. Vistgerðir lands séu samkvæmt því 64 að tölu. Vistgerðakort af landinu sé stafrænt og nota megi það sem grunn til að fá yfirlit um gróðurfar minni og stærri landsvæða. Það hafi verið gert fyrir hið afmarkaða svæði í norðurhluta Árneshrepps sem úttektin nái yfir. Vistgerðakortið sýni að melar og sandlendi séu ríkjandi í norðurhluta Árneshrepps en að viðbættum skriðum og klettum séu þessar landgerðir um 78% af flatarmáli svæðisins. Ferskvatn, þ.e. ár og vötn, sé að finna á um 6% svæðisins. Af betur grónu landi sé mest um moslendi og mólendi, um 5% af hvoru, en graslendi og votlendi sé hins vegar lítið. Þegar litið sé á landið eftir hæðarbilum komi vel fram að mest sé af gróna landinu, þ.e. mólendi, moslendi og graslendi, neðan 200 m hæðar. Moslendi sé einnig nokkurt í 200–400 m hæð en mun minna sé þar af mólendi. Í yfir 400 m hæð verði lítt gróið land algjörlega ríkjandi, þ.e. melar og sandlendi, ferskvatn og jöklar. Sú vistgerð sem langmest sé af ofan 400 m hæðar sé eyðimelavist en hún sé mjög algeng um allt hálendi landsins. Gróðurþekja í vistgerðinni sé að meðaltali 5%. Gera megi ráð fyrir að á þessu landi í Árneshreppi séu melar, grjót og klappir einkennandi ofan 400 m hæðar, en áhrif af áfoki og öskufalli séu þar minni en á eyðimelasvæðum um miðbik landsins.

Af greinargerð Náttúrufræðistofnunar Íslands, vettvangsskoðun nefndarinnar, sbr. kafla 4.3, og kortum og loftmyndum sem birt eru á vefsíðu Landmælinga Íslands verður ótvírætt ráðið að land á heiðinni austan og suðaustan þess hluta Drangajökuls sem deilt er um í málinu er mjög lítið gróið.

6.3.2 *Sjónarmið aðila*

6.3.2.1 *Íslenska ríkið*

Af hálfu íslenska ríkisins er byggt á því að það svæði sem sé innan þjóðlendukröfulínu ríkisins, Drangajökull, teljist landsvæði utan eignarlanda í skilningi 1. gr. þjóðlendlaga, nr. 58/1998. Þau atriði sem einkum sé litið til við skilgreiningu á þjóðlendumörkum á svæði 10A séu heimildir um landnám, jarðir og jarðamörk, ritaðar heimildir og landfræðilegar aðstæður, auk fleiri atriða. Við afmörkun þjóðlendukröfulínu á hluta Drangajökuls hafi íslenska ríkið fyrst og fremst stuðst við landamerkjabréf og landamerkjalyásingar aðliggjandi jarða.

Krafa íslenska ríkisins er byggð á því að jöklar teljist almennt til svæða utan eignarlanda og er þar vísað til almennra athugasemda sem fylgdu frumvarpi til þjóðlendlaga, sem og til kafla 4.6 í *Almenum niðurstöðum óbyggðanefndar*.

Hvergi muni þess getið í landnámslýsingum að menn hafi numið jökla til eignar eða afnota. Eignarréttarleg staða jökla hafi ekki verið sérstaklega til umfjöllunar í íslenski lögfræði. Litið hafi verið svo á að jöklar séu dæmi um óbyggð svæði sem enginn hafi nytjar af, eða landalmenningur samkvæmt síðari tíma flokkun.

Ekki verði séð af lýsingum í Landnámu að jökullinn hafi verið innan landnáms. Þess sé a.m.k. ekki getið. Að kröfusvæðinu liggi jarðir sem lýsi í örnefni við jökulbrún. Megi þannig ráða af heimildum að þjóðlendukröfusvæðið liggi utan landamerkjabréfa og annarra landamerkjalyýsinga aðliggjandi svæða. Af sömu heimildum sé og ljóst að slík aðliggjandi svæði telji ekki til beinna eignarréttinda yfir þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins.

Að öðru leyti er af hálfu íslenska ríkisins vísað til almennra sjónarmiða sem gildi í þjóðlendumálum, dómafordæma Hæstaréttar og til *Almennra niðurstaðna óbyggðanefndar*, með viðaukum.

Fram kemur af hálfu ríkisins að eftirtaldar jarðir liggi að þeim hluta Drangajökuls sem ríkið gerir þjóðlendukröfu til: Sæból í Reykjarfirði, fyrrum Grunnavíkursveit, nú Ísafjarðarbæ; Skjaldabjarnarvík, Drangar og Engjanes, allar í Árneshreppi, og jörðin Skjaldfönn í fyrrum Nauteyrarhreppi, nú Strandabyggð. Engin þessara jarða lýsi merkjum sérstaklega til jökuls eða jökulbrúnar en þess skuli þó getið að landamerkjabréf hafi ekki fundist fyrir jörðina Skjaldfönn. Að mati íslenska ríkisins liggi ekki fyrir að unnt sé að líta svo á að landamerki jarðanna Drangavíkur og Ófeigsfjarðar liggi að kröfusvæðinu. Því sé alfarið mótmælt af hálfu íslenska ríkisins að af landamerkjalyýsingum megi ráða að „ytri mörk Engjaness og Ófeigsfjarðar nái til miðbundu Drangajökuls“ eins og byggt sé á í kröfulýsingu vegna jarðanna.

Frá upphafspunkti sé kröfulínan afmörkuð eftir jökuljaðrinum og miðað við hann eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga nr. 58/1998.

6.3.2.2 *Gagnaðilar íslenska ríkisins*

6.3.2.2.1 *Skjaldabjarnarvík*

Af hálfu þeirra eigenda Skjaldabjarnarvíkur sem gera kröfu vegna jarðarinnar í málinu er á því byggt að rekamörk, vatnsföll, jökulbungan, vatnaskil og/eða fjallseggjar hafi á Ströndum ráðið jarðamörkum. Mörk Skjaldabjarnarvíkur hafi verið óumdeild um aldir að því best sé vitað. Byggt er á landamerkjabréfi jarðarinnar, dagsettu 2. júlí 1890, framlögðum uppdrætti sem sýni merki jarðarinnar og venjum og hefðum á Ströndum.

6.3.2.2.2 *Drangar*

Af hálfu eiganda Dranga er á því byggt að landamerki jarðarinnar séu vel skilgreind, þeim hafi verið þinglýst fyrir um 120 árum og þau hafi ekki verið dregin í efa. Þar komi fram að landamerki að vestan hljóti að vera hábunga Drangajökuls, eða þar sem vötnum hallar.

Sennilega hafi spurning um eignarhald á jöklinum aldrei komið upp fyrr né staðið um hann deilur. Drangabændum hafi eflaust í gegnum aldirnar ekki þótt mikil eign í jöklinum sjálfum, enda nýtjar jarðarinnar bundnar að mestu við sjóinn. Hann tilheyrir þó að hluta jörðinni og því þurfi ríkið að taka þann hluta jökulsins er tilheyrir jörðinni

með valdi af eigendum til að gera að þjóðlendu. Í kröfu ríkisins felist því þjóðnýting jökulsins.

Landeigandi byggir á því að við friðlýsingu Drangavíðerna, sem öll rök hnígi til að af verði, myndi jökullinn fylgja þar með. Því sé óþarft að þjóðnýta þann hluta jökulsins er tilheyri jörðinni þar sem hann yrði innan friðlýsingar Drangalands. Í ljósi þess sé ríkinu engin nauðsyn að ásælast jökuleign Drangafólks, enda sé unnt að setja í friðlýsingarskilmála nægilega sterk skilyrði fyrir verndun hans. Þess vegna sé þess farið á leit að hinkrað verði í þjóðnýtingaráformum varðandi Drangajökul þar til friðlýsingarferli Drangajarðarinnar sé lokið. Verði hins vegar fallist á eignauppþökuna sé það skýlaus krafa að þá verði settar strangar reglur um umgengni á jöklinum og því lýst yfir að svæði það sem tekið yrði muni aldrei fénýtt með virkjunum eða öðrum sambærilegum náttúruspjöllum.

6.3.2.2.3 Drangavík

Af hálfu eigenda Drangavíkur er vísað til þess að samkvæmt þeim kortum sem liggja frammi hjá óbyggðanefnd og kröfulýsingum á svæðinu sem gerðar hafi verið fyrir nefndinni virðist ekki gert ráð fyrir að land Drangavíkur liggja að Drangajökli. Þetta sé rangt og verði því ekki hjá því komist að gera grein fyrir réttum merkjum jarðarinnar gagnvart aðliggjandi jörðum.

Við Ófeigsjörð á Ströndum sé jörðin Ófeigsfjörður. Norðan Ófeigsfjarðar og norður að Skjaldabjarnarvík í Bjarnarfirði séu eftirfarandi þrjár jarðir, frá suðri til norðurs: Engjaness, Drangavík og Drangar. Allar liggja jarðir þessar að sjó að austan og vestan þeirra allra sé Drangajökull.

Merki allra þessara jarða séu skráð í landamerkjaskrá 2. júlí 1890, undirrituð af eigendum og umboðsmönnum eigenda jarðanna, lesin fyrir manntalsþingrétti að Árnosi þann dag og hafi merkjunum verið þinglýst.

Merkjum Ófeigsfjarðar sé þannig lýst: „Land jarðarinnar er frá Helgaskjóli og norður að Eyvindarfjarðará og eru þar skír landamerki, fram til fjalls á Ófeigsfjörður svo langt sem vötnum hallar að Ófeigsfjarðarlandi ...“

Merkjum Engjaness sé þannig lýst: „Hornmark milli Engjaness og Drangavíkur er Þrælskleif, þaðan beint til fjalls, svo eftir hæstu fjallsbrún að Eyvindarfjarðará, en hún ræður merkjum til sjóar milli Engjaness og Ófeigsfjarðar.“

Merkjum Dranga sé þannig lýst:

Land jarðarinnar að norðanverðu við bæinn er norður að Bjarnarfjarðará og eru þar skír landamerki milli Skjaldabjarnarvíkur og Dranga. Að sunnanverðu við bæinn eiga Drangar land yzt út í Drangatanga nfl. sjónhendingu af lægsta Skarðatindinum í vörðu þá, sem er á klettunum skammt fyrir ofan sjóinn og svo eftir þeirri línu til sjávar. Til fjalls á jörðin svo langt sem vötnum hallar að láglandi hennar.

Merkjum Drangavíkur sé þannig lýst:

Milli Dranga er Drangatangi við sjóinn sjónhending af lægsta Skarðatindinum í vörðu þá sem er á klettunum skammt fyrir ofan sjóinn og svo eftir þeirri línu til sjóar. En milli

Drangavíkur og Engjaness er Þrælskleif og norðanverðu kúpóttur klettur og varða beint upp af honum. Kálhólmar 3 með æðarvarpi.

Samkvæmt merkjalýsingu Dranga sé nokkuð glögg að suðurmörk Dranga liggi frá sjó og til fjalls svo langt sem vötnum hallar að láglendi jarðarinnar. Því megi ljóst telja að þar sem vötnum hallar til suðurs frá línu sem dregin sé á vatnaskilum liggi lönd Drangavíkur og/eða Engjaness.

Samkvæmt merkjalýsingu fyrir Ófeigsfjörð séu norðurmörk jarðarinnar við Eyvindarfjarðará sem skilji að merki Ófeigsfjarðar og Engjaness. Ofan Eyvindarfjarðarár þar sem hún renni úr Eyvindarfjarðarvatni liggi merkin fram til fjalls á vatnaskilum svo langt sem vötnum hallar að Ófeigsfjarðarlandi. Því megi ljóst vera að ofan Eyvindarfjarðarár þar sem vötnum hallar til norðurs frá línu sem dregin sé á vatnaskilum liggi lönd Drangavíkur og/eða Engjaness.

Í merkjalýsingu fyrir Engjaness segi að merkin að norðanverðu byrji við sjóinn í Þrælskleif, liggi þaðan beint til fjalls eftir hæstu fjallsbrún að Eyvindarfjarðará sem ráði síðan merkjum til sjávar.

Samkvæmt meðfylgjandi hnitsettu korti séu því merki Drangavíkur og Dranga frá hnitasettum punkti nr. 1 við sjóinn og þaðan í vörðu sem sé á klettunum skammt fyrir ofan sjóinn, þaðan sjónhending í lægsta Skarðatindinn í Drangaskörðum og síðan til fjalls eftir dreginni línu á milli efstu tinda á vatnaskilum að hnitapunkti nr. 39 austan við Drangajökul og þaðan beina línu í punkt í hábungu Drangajökuls með hnitin A=360409,00 m og N=626723,00 m.

Ekki sé talið að ágreiningur sé um merki þessi við eigendur jarðarinnar Dranga.

Samkvæmt sama korti séu merki Drangavíkur að sunnan frá merkjapunkti nr. 22 við Þrælskleif, sem skilji að merki Drangavíkur og Engjaness, og síðan eftir beinni línu sem dregin sé að merkjapunkti nr. 20 og síðan á milli hnitasettra merkjapunkta á hæstu fjallsbrún, teljandi niður að merkjapunkti nr. 1 sem staðsettur sé við ós Eyvindarfjarðarár þar sem hún renni úr Eyvindarfjarðarvatni. Síðan liggi merkin áfram til fjalls eftir beinni línu á milli hnitasettra merkjapunkta 1–14 sem skilji að lönd Ófeigsfjarðar og Drangavíkur á vatnaskilum þar sem vötnum hallar að landi Ófeigsfjarðar.

Samkvæmt þessum merkjalýsingum sé jörðin Engjaness afmörkuð sneið úr því landi sem liggi á milli jarðanna Ófeigsfjarðar og Dranga og nái land hennar hvergi upp fyrir Eyvindarfjarðará. Drangavík sé á hinn bóginn eigandi alls annars lands á milli Ófeigsfjarðar og Dranga.

Með vísan til framanskráðra landamerkjalysinga megi ljóst vera að jörðin Drangavík eigi land að Drangajökli á öllu því svæði sem sé á milli norðurmerkja Ófeigsfjarðar, þ.e. þeim punkti þar sem vötnum hallar að landi Ófeigsfjarðar og norður að suðurmerkjum á merkjum Dranga, þar sem vötnum hallar að landi Dranga.

Í Landnámu sé þess getið að þrír synir Herröðar hvítaskýs hafi farið til Íslands frá Noregi eftir að faðir þeirra hafi verið drepinn að undirlagi Haralds konungs. Þeir hafi numið land á Ströndum. Eyvindur hafi numið Eyvindarfjörð, Ófeigur hafi numið

Ófeigsfjörð og Ingólfur hafi numið Ingólfsfjörð. Þorvaldur Ásvaldsson hafi numið Drangaland og Drangavík til Engjaness. Hans sonur hafi verið Eiríkur rauði, faðir Leifs heppna sem fundið hafi Vínland hið góða.

Þar sem öðrum heimildum sé ekki til að dreifa um merki landnámsjarða hafi almennt verið litið svo á að land hafi verið numið milli fjalls og fjöru, það er frá vatnaskilum hæstu fjallseggja þar sem landi hallar og vötn falli til hins numda lands og þaðan allt til sjávar. Því megi álykta að lönd landnámsmanna á Ströndum hafi náð frá hábungu á vatnaskilum í vestri og til sjávar.

Ljóst sé að jöklar taki breytingum, ýmist gangi fram eða hopti. Ekki sé ljóst hver staða eða stærð Drangajökuls hafi verið við landnám eða hvort jökullinn hafi verið þá til staðar eða ekki. Rannsóknir bendi til að hlýtt hafi verið á norðurhveli jarðar frá upphafi Íslandsbyggðar og fram yfir aldamótin 1100. Flestir kannist við þá tilvitnun að við landnám hafi Ísland verið vaxið skógi milli fjalls og fjöru. Það sé því ekki útilokað að gróðursnaud víðerni Vestfjarða eins og þau séu í dag hafi verið gróðursælir bithagar forfeðra okkar. Um eignarréttarlega stöðu þess lands sem hulið sé jökli fari eftir sömu reglum og um önnur landsvæði.

Eigendur Drangavíkur hafi frá upphafi landnáms til vorra daga nytjað allt land jarðarinnar sem nytjanlegt hafi verið á hverjum tíma í öllum þeim fjölbreytileika sem breytileg loftlagsskilyrði hafi skapað, allt frá hlýindaskeiði til jökultíma og gróðursæld til gróðurþurrðar.

Vísað sé til almennra reglna eignarréttar og óslitins framsals eignarréttinda. Þá sé vísað til óslitinna afnota af landinu og laga nr. 46/1905, um hefð.

Við setningu þjóðlendulaga hafi verið litið til þess að eingöngu það landsvæði innan jökla sem teldist ekki til eignarlands gæti talist þjóðlenda og því sé sérstaklega mótmælt að landamerkjabréf sem málið varði verði skýrð á þann veg að mörk landsins séu við jökulrætur og nái ekki til þess svæðis sem íslenska ríkið gerir kröfu til.

Vísað sé til lýsingar séra Sigurðar Gíslasonar fyrir Árnessókn sem fram komi í *Sóknalýsingu Vestfjarða II*, og getið sé um í kröfulýsingu íslenska ríkisins, en þar segi um afréttarlönd og upprekstur: „Hér eru engin afréttarlönd þau, er séu almenningur. Heldur liggja þau undir einstakar jarðir.“

Í greinargerð umræddra landeigenda kemur fram að öll gögn sem óbyggðanefnd hafi aflað styðji að þeirra mati kröfugerð þeirra gagnvart íslenska ríkinu.

Um lagarök er vísað til almennra ólögfestra og lögfestra reglna eignarréttar og 72. gr. stjórnarskrár Íslands, þjóðlendulaga, nr. 58/1998, landamerkjalaga, nr. 41/1919, laga um hefð, nr. 46/1905, og laga um afréttarmálefni og fjallskil o.fl., nr. 6/1986. Um málskostnað er vísað til 17. gr. þjóðlendulaga, nr. 58/1998, og 129. gr. laga um meðferð einkamála, nr. 91/1991.

6.3.2.2.4 Engjanes og Ófeigsfjörður

Af hálfu þeirra gagnaðila ríkisins sem eru eigendur jarðanna Engjaness og Ófeigsfjarðar er byggt á því að hið umdeilda landsvæði sem kröfulýsing íslenska ríkisins náí til rúmist innan ytri landamerkja jarðanna. Heimildir séu afdráttarlausar um eignarrétt landeigenda og íslenska ríkið hafi engin rök færð fram sem hnekki skýlausum eignarréttindum þeirra. Um innbyrðis mörk jarðanna verði hins vegar fjallað á öðrum vettvangi.

Landeigendur vísa til þess að í landamerkjaskrá fyrir jörðina Engjanes, sem þinglesin hafi verið 2. júlí 1890 og staðfest hafi verið af umráðamönnum Engjaness og Ófeigsfjarðar og jarðeigendum Ófeigsfjarðar, komi eftirfarandi fram: „Hornmark milli Engjaness og Drangavíkur er Þrælskleif, þaðan beint til fjalls, svo eptir hæstu fjallsbrún að Eyvindarfjarðará, en hún ræður merkjum til sjóar milli Engjaness og Ófeigsfjarðar.“

Landamerkjálýsingin sé e.t.v. ekki eins ítarleg og æskilegt væri. Af henni og landamerkjálýsingum bæði nærliggjandi og aðliggjandi jarða, s.s. Drangavíkur og Dranga, verði hins vegar ekki annað ráðið en ytri mörk Engjaness og Ófeigsfjarðar náí til miðbundu Drangajökuls, rétt eins og kröfulýsing landeigenda miðist við, fram komi á uppdrætti og samræmist staðháttum og þeim heimildum sem njóti við.

Landeigendur hafni því að landamerkjabréf sem málið varða verði skýrð þannig að vísbendandi séu um að mörk landsins séu við jökulrætur og náí ekki til hins umþrætta svæðis. Í þessu sambandi bendi landeigendur á að hvergi sé vikið að því að mörk jarðanna takmarkist af jökulrönd. Þvert á móti verði ráðið að mörk jarðanna tveggja, að því er varðar þrætusvæðið, séu þannig afmörkuð gagnvart Drangajökli að þau náí svo langt sem vötnum hallar. Upptök áa ráði því afmörkun. Þar beri að leggja til grundvallar þá skilgreiningu sem óbyggðanefnd hafi staðfest í framkvæmd, sbr. mál nr. 4/2008 (Skagafjörður austan Vestari-Jökulsár) sem fái og stoð í vatnatilskipun Evrópu. Í henni felist að miða skuli við að þar sem dropi lendir á landi og rennur út í sjó séu upptök sem séu afmörkuð af vatnasviði. Eðli málsins samkvæmt verði því lagt til grundvallar að ytri mörk jarðanna náí til miðbundu Drangajökuls, enda séu vatnaskil þar.

Landeigendur leggja áherslu á að um leið og kröfur þeirra fái stoð í landamerkjabréfum og staðháttum sé hvergi til að dreifa heimildum sem bendi til þess að Drangajökull sé ekki undirorpinn beinum eignarrétti. Kröfugerð íslenska ríkisins sé raunar einungis á því byggð að þar sem kröfusvæðið sé jökull hnígi öll rök að því að landið sé ekki undirorpið beinum eignarrétti.

Landeigendur mótmæli því að við setningu þjóðlendulaga, nr. 58/1998, hafi á einhvern hátt verið gengið út frá þeirri forsendu að jöklar teldust utan eignarlanda. Bent sé á að við setningu laganna hafi verið sérstaklega litið til þess að aðeins það landsvæði innan jökla sem teldist ekki til eignarlands gæti talist þjóðlenda. Í því sambandi sé af þeirra hálfu bent á að í athugasemdum við frumvarp til þjóðlendulaga sé þvert á móti getið um að jöklar *sem ekki teljist til eignarlanda* falli undir flokk þjóðlendna, en í athugasemdunum sé getið um að eins fari um t.d. almenninga, óbyggðir og hálendi utan eignarlanda. Afstaða íslenska ríkisins sækir ekki heldur stoð í *Almennar niðurstöður*

óbyggðanefndar, enda sé þar sérstaklega getið um að jöklar geti fallið innan eignarlands og skýr fyrirvari þar um gerður, m.a. með vísan til skrifa fræðimanna.

Á því sé sérstaklega byggt af hálfu landeigenda að í tengslum við kröfusvæðið verði, auk þess sem rakið hafi verið, að líta til þeirrar sérstöðu sem Drangajökull njóti í jöklafræðilegum skilningi. Jökulmörk hans séu t.a.m. lægri og afkoma því hagstæðari. Þá sé og til þess að líta að það land sem að honum liggja sé víðast í aflíðandi halla og hafi jökullinn að líkindum verið, af jökli að vera, tiltölulega aðgengilegur yfirferðar frá örófi alda. Hann markist á stórum svæðum ekki af skyndilegri og mikilli hækkun fjalls eins og glöggst megi sjá í landslaginu. Kristallist sérstaðan ekki síst í því að í sumum tilvikum hafi jökullinn, vegna þeirra aðstæðna sem þarna séu, eytt slægjalandi sem að honum liggja, sbr. skrif sr. Sveinbjörns Eyjólfssonar frá 1859 um ástand jarða á Ströndum, sem hafi lýst því hvernig Kirkjuból í Ísafjarðarsýslu gengi árlega af sér fyrir þessar sakir.

Landeigendur telji einsýnt að land jarðanna eins og því sé lýst hafi verið innan landnámsvæða og mótmæla því að óljósar lýsingar Landnámu verði til þess að frumstofnun eignarréttar yfir landinu verði dregin í efa. Telji þeir einsýnt að hið umdeilda land hafi verið numið þegar við upphaf byggðar í landinu, rétt eins og annað land. Jarðanna Engjaness og Ófeigsfjarðar sé beggja getið í Landnámu. Þar komi m.a. fram að landnám Þorvaldar Ásvaldssonar, föður Eiríks rauða, hafi náð yfir Drangaland og Drangavík til Engjaness. Þar komi og fram að þrír synir Herröðar hvítaskýs, sem veginn hafi verið að ráðum Haralds Noregskonungs, hafi numið land á Ströndum. Eyvindur hafi numið Eyvindarfjörð, Ófeigur Ófeigsfjörð og Ingólfur Ingólfsfjörð, hvar þeir hafi síðan búið. Með vísan til þessa og annarra heimilda um landnám á Ströndum sé ljóst að landnám hafi í öndverðu tekið til jarðanna Engjaness og Ófeigsfjarðar og ekki séu efni til þess að ætla að það land sem þræta stendur nú um hafi verið þar undanskilið.

Landeigendur mótmæli því að stofnun eignarréttar geti með einhverju móti fallið niður í tímans rás eins og íslenska ríkið haldi fram.

Landeigendur telji að í kröfum ríkisins felist ásælni til beinna eignarréttinda þeirra án þess að skilyrði 72. gr. stjórnarskrárinnar séu uppfyllt og beri þegar af þeirri ástæðu að hafna kröfum íslenska ríkisins. Sambærilegt eignarréttarákvæði sé einnig að finna í 1. gr. 1. viðauka laga nr. 62/1994, um mannréttindasáttmála Evrópu. Landeigendur telji að eignarréttur þeirra njóti verndar þessara grundvallarlaga.

Vísað er til þess að málsmeðferð fyrir óbyggðanefnd lúti ákvæðum stjórnarsýslulaga, nr. 37/1993. Með hliðsjón af meðalhófsreglu þeirri sem lögfest sé í 12. gr. laganna sé óheimilt að leggja svo þunga sönnunarbyrði á landeigendur að þeim sé ómögulegt að axla hana. Sem dæmi um slíkar óhóflegar sönnunarkröfur megi nefna að á landeigendur sé lögð sú skylda að færa frekari sönnur á eignarrétt sinn en þær eignarheimildir sem þegar hafi verið minnst á. Slíkum kröfum sé ekki hægt að fullnægja með skjallægum sönnunargögnum.

Til vara byggja landeigendur kröfu sína á því að þeir hafi hefðað landið.

Hvað lagarök varðar er vísað til meginreglna í eignarrétti og stjórnarskrár, einkum 72. gr. hennar, jafnræðisreglu stjórnarskrárinnar, málsmeðferðar- og sönnunarreglna laga um meðferð einkamála, nr. 91/1991, landamerkjalaga, nr. 41/1919, auk eldri laga um landamerki, laga um hefð, nr. 46/1905, þinglýsingalaga, nr. 39/1978, laga um verndun fornmenja, dags. 16. nóvember 1907, þjóðminjalaga, nr. 52/1969, laga um skráningu og mat fasteigna, nr. 6/2001, auk eldri laga um sama efni, stjórnsýslulaga, nr. 37/1993, laga um afréttarmálefni, fjallskil o.fl., nr. 6/1986, laga nr. 64/1994 auk reglugerða með stoð í þeim, þjóðlendulaga, nr. 58/1998, laga um mannréttindasáttmála Evrópu, nr. 62/1994, og mannréttindasáttmála Sameinuðu þjóðanna. Um málskostnað er vísað til 17. gr. laga nr. 58/1998 og 129., 130. og 131. gr. laga nr. 91/1991.

6.3.3 Niðurstæða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar þeirra jarða sem kröfur eru gerðar vegna til ágreiningssvæðisins er rakin í köflum 5.3.1–5.3.5 hér að framan. Þá eru í kafla 5.2 raktar ýmsar heimildir um Drangajökul sem ná aftur til 18. aldar. Enn fremur er í köflum 5.4.1–5.4.14 fjallað um heimildir um jarðir í Norður-Ísafjarðarsýslu sem liggja nærri jöklinum og í kafla 5.3.6 um kirkjur og klaustur sem tengjast svæðinu með þeim hætti að þeim hafa samkvæmt fyrirliggjandi heimildum tilheyrt réttindi innan þeirra jarða sem kröfur hafa verið gerðar vegna.

Kemur þá til skoðunar hvernig landamerkjum jarða gagnvart ágreiningssvæðinu á Drangajökli er lýst í heimildum. Þar er einkum um að ræða heimildir um merki þeirra jarða í Strandasýslu sem kröfum hefur verið lýst vegna í málinu en þó einnig að nokkru marki þeirra jarða í Norður-Ísafjarðarsýslu sem eru nálægt jöklinum. Markmið þessarar athugunar er að upplýsa um hvort sá hluti jökulsins sem um ræðir sé að hluta eða heild innan merkja aðliggjandi jarða og jafnframt hvort samræmi sé á milli heimilda og afmörkunar málsaðila á ágreiningssvæðinu og einstökum hlutum þess í eignarréttarlegu tilliti. Kröfum og athugasemdum málsaðila er lýst í köflum 3.1–3.5. Að fenginni niðurstöðu um merki verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsins.

Eins og áður segir byggja gagnaðilar íslenska ríkisins á því að ágreiningssvæðið á jöklinum sé í heild innan landamerkja jarða í þeirra eigu, en sumir þeirra deila jafnframt um innbyrðis mörk milli jarðanna, þar á meðal á Drangajökli. Við úrlausn málsins reynir fyrst og fremst á túlkun fyrirliggjandi heimilda um merki umræddra jarða. Talið frá norðri til suðurs eru þetta jarðirnar Skjaldabjarnarvík, Drangar, Drangavík, Engjanes og Ófeigsfjörður og verða heimildunum gerð skil í þeirri röð. Landamerkjabréf þessara jarða eru öll frá árinu 1890 og þeim var þinglýst 2. júlí það ár.

Fyrst verða landamerki Skjaldabjarnarvíkur tekin til skoðunar. Í landamerkjabréfi Skjaldabjarnarvíkur, dagsettu 2. júlí 1890 og þinglýstu sama dag, er landamerkjum jarðarinnar lýst svo:

Jörðin á land og reka norður í klett þann, sem er nordan til við Geirhólmagnúp og kalladur er Biskup, að sunnanverdu á jörðin land og reka að Bjarnarfjardará og eru þar

skír landamerki milli Skjaldarbjarnarvík og Dranga. Sker þau, er liggja fram undan landinu liggja undir jörðina ásamt veiði við þau.

Landamerkjabréfið er áritað um samþykki vegna Dranga en ekki vegna annarra jarða eða landsvæða.

Ekki er getið um Drangajökul í landamerkjabréfinu en samkvæmt merkjalýsingu þess ræður Bjarnarfjarðará suðurmerkjum Skjaldarbjarnarvíkur gagnvart Dröngum. Þess er ekki getið í landamerkjabréfinu hve hátt til fjalla Bjarnarfjarðará ráði merkjunum. Efstu sýnilegu upptök árinna eru við jaðar Drangajökuls og því verður að mati óbyggðanefndar ekki talið að tilvitnaður texti í landamerkjabréfinu veiti því stöð að merki jarðarinnar nái inn á jökulinn. Í fyrri úrlausnum óbyggðanefndar hefur gjarnan verið við það miðað að í tilvikum þar sem landamerkjum jarða er lýst um ár allt til upptaka þeirra, þá ráði þær merkjum allt til efstu upptaka á vatnaskilum. Má í því sambandi nefna sem dæmi úrskurði nefndarinnar í málum nr. 4/2008 (Skagafjörður austan Vestari-Jökulsár) og 3/2016 (Hörðudalshreppur og Miðdalahreppur vestan Miðár). Það tilvik sem hér er til skoðunar er frábrugðið þessum málum, bæði að því leyti að ekki kemur fram í landamerkjabréfi Skjaldarbjarnarvíkur að áin ráði allt til upptaka og því að jökuljaðarinn markar skýr skil í landslagi og áin er einungis sýnileg neðan jökuljaðarsins. Í þessu sambandi skal þess einnig getið að þess finnast engin dæmi í fyrri úrskurðum óbyggðanefndar eða dómum Hæstaréttar í þjóðlendumálum að landamerkjalysingar sem miðast við ár eða læki með upptök í jöklum hafi verið túlkaðar á þann veg að merkin næðu ofar en að jökuljaðri. Hvað þetta varðar má einnig nefna að ætla má að þegar landamerkjabréfið var gert 1890, við lok litlu ísaldar, hafi jökuljaðarinn teygst sig nokkru neðar í átt að Bjarnarfirði en hann gerir nú, sbr. sérstaklega greinargerð Náttúrufræðistofnunar Íslands um ætlaða þróun á stærð og stöðu jökulsins sem aflað var vegna meðferðar málsins og hefur m.a. að geyma mynd sem sýnir ætlaða legu jökuljaðarsins á litlu ísöld.

Hvað varðar norðurmerki Skjaldarbjarnarvíkur kemur eins og áður segir fram í landamerkjabréfi jarðarinnar að land hennar nái norður að kletti sem nefnist Biskup og sé norðan til við Geirhólmagnúp en norðurmerkjum jarðarinnar er að öðru leyti ekki lýst þar. Geirhólmagnúpur⁴¹⁸ er á nesi sem skagar út í hafið milli Skjaldarbjarnarvíkur og Reykjarfjarðar. Samkvæmt örnefnaskrá fyrir Skjaldarbjarnarvík sem Þórarinn Ólafsson skráði eftir frásögn Herdísar Samúelsdóttur og dagsett er 23. júní 1998 er Biskup drangur framan í núpnunum, fyrir neðan mitt bjarg. Það er einnig í samræmi við það hvernig gagnaðilar íslenska ríkisins hafa staðsett Biskup á framlögðum uppdrætti.⁴¹⁹ Þaðan eru um 15 km í beinni loftlínu að Hrolleifsborg sem er við jökuljaðar og eigendur

⁴¹⁸ Geirhólmagnúpur (Geirhólmanúpur) er í fyrirliggjandi heimildum einnig nefndur Geirhólmur, Geirhólmsgnúpur (Geirhólmsnúpur), Geirhólmagnúpur (Geirhólmanúpur), Geirólfsnúpur (Geirólfsnúpur) og Hólmurinn.

⁴¹⁹ Í skýrslutökum við aðalmeðferð málsins kom fram að skiptar skoðanir væru um nákvæma staðsetningu Biskups. Frekari rannsókn á því atriði hefur ekki þýðingu við úrlausn málsins, enda ljóst að ekki er um að ræða örnefni nærri ágreiningssvæðinu á jöklinum.

Skjaldabjarnarvíkur byggja á að sé á vestanverðum norðurmerkjum jarðarinnar. Þessi takmarkaða lýsing norðurmerkja jarðarinnar mælir, ásamt því sem að framan er rakið um suðurmerki jarðarinnar, að mati óbyggðanefndar gegn því að við gerð landamerkjabréfsins hafi verið litið svo á að merki jarðarinnar næðu inn á jökulinn. Jökuljaðarinn markar skýr skil í landslagi og að mati óbyggðanefndar verður að telja líklegt að þess hefði verið getið með skýrum hætti í landamerkjabréfinu ef talið hefði verið við gerð þess að merki Skjaldabjarnarvíkur næðu inn á jökulinn.

Ekki hafa fundist neinar eldri heimildir en landamerkjabréf Skjaldabjarnarvíkur um merki jarðarinnar. Kröfugerð þeirra gagnaðila ríkisins sem lýst hafa kröfum vegna jarðarinnar er í samræmi við skjal, dagsett 10. október 2014, sem þeir hafa lagt fram og hefur að geyma uppdrátt af merkjum hennar ásamt landamerkjalyýsingu í texta. Byggja umræddir gagnaðilar ríkisins á því að auk þess sem merkjalýsingin sé byggð á landamerkjabréfinu sé þar stuðst við hefðir og venjur á Ströndum. Þar er merkjum jarðarinnar lýst á nánar tilgreindan hátt inn á jökulinn. Sönnunargildi þessa skjals takmarkast af því að ekki er um að ræða landamerkjabréf í skilningi landamerkjalaga nr. 5/1882 eða 41/1919, sem gert hafi verið í kjölfar setningar laganna og hlotið þá meðferð sem lögin mæla fyrir um, heldur einhliða lýsingu af hálfu landeigenda frá síðari árum. Þá nýtur merkjalýsing skjalsins ekki stuðnings landamerkjabréfsins frá 1890 eða annarra gagna sem hafi lögformlega þýðingu, hvað það varðar að merki Skjaldabjarnarvíkur nái inn á Drangajökul. Að mati óbyggðanefndar getur þetta skjal því ekki orðið grundvöllur niðurstöðu um að land jarðarinnar nái inn á jökulinn. Enn fremur verður að mati nefndarinnar, m.a. með hliðsjón af því sem fram kemur hér á eftir um merki annarra jarða á svæðinu, ekki talið að sýnt hafi verið fram á það í málinu að hefðir eða venjur á Ströndum standi til þess að líta svo á að merki jarðarinnar nái inn á jökulinn, eins og umræddir gagnaðilar ríkisins byggja á.

Samkvæmt framansögðu veita fyrirbyggjandi heimildir því ekki viðhlítandi stoð að merki Skjaldabjarnarvíkur nái inn fyrir jaðar Drangajökuls.

Næst verður fjallað um landamerki jarðarinnar Dranga. Í landamerkjabréfi Dranga, dagsettu 24. maí 1890 og þinglýstu 2. júlí sama ár, er landamerkjum jarðarinnar lýst svo:

Land jarðarinnar að norðanverðu við bæjinn er norðurað Bjarnafjarðará og eru þar skír landamerki milli Skjaldarbjarnarvíkur og Dranga.

Að sunnanverðu við bæjinn eiga Drangar land yzt út í Drangatanga nfl. sjónhendingu af lægsta Skarðatindinum í vörðu þá, sem er á klettunum skammt fyrir ofan sjóinn og svo eptir þeirri línu til sjávar. Til fjalls á jörðin land svo langt sem vötnum hallar að láglendi hennar.

J.J. Thorarensen áritaði landamerkjabréfið um samþykki vegna Skjaldabjarnarvíkur og Drangavíkur en ekki kemur fram að það sé áritað um samþykki vegna annarra jarða sem liggja nærri Dröngum. Í því sambandi skal þess þó getið að J.J. Thorarensen undir-

ritaði landamerkjabréf Engjaness rúmum mánuði síðar fyrir hönd umráðamanns Engjaness.

Líkt og í landamerkjabréfi Skjaldabjarnarvíkur er því lýst að Bjarnarfjarðará ráði landamerkjum milli Dranga og Skjaldabjarnarvíkur. Að því leyti eru merkjalýsingar þessara tveggja landamerkjabréfa mjög sambærilegar. Sömu sjónarmið og að framan eru rakin um merki Skjaldabjarnarvíkur um Bjarnarfjarðará og upptök árinna eiga því einnig við um túlkun landamerkjabréfs Dranga hvað varðar norðurmerki jarðarinnar um Bjarnarfjarðará. Verður því að mati óbyggðanefndar ekki talið að sá hluti landamerkjabréfs Dranga þar sem merkjunum er lýst um Bjarnarfjarðará veiti því stoð að merki jarðarinnar nái inn á Drangajökul.

Að sunnanverðu er merkjum Dranga lýst um Drangatanga, sjónhendingu af lægsta Skarðatindinum í vörðu sem sé á klettunum skammt fyrir ofan sjóinn og svo eftir þeirri línu til sjávar. Ljóst er að þessi hluti merkjalýsingar landamerkjabréfsins tekur einungis til merkjanna næst sjónum en nær ekki lengra inn til landsins en í lægsta Skarðatindinn við Drangaskörð og Drangatanga.

Auk framangreinds segir í landamerkjabréfi Dranga að til fjalls eigi jörðin „svo langt sem vötnum hallar að láglandi hennar“. Við túlkun landamerkjabréfa hefur orðalag sem þetta gjarnan verið skýrt á þann veg að þar sé átt við vatnaskil. Hvort þessi merkjalýsing verði með réttu heimfærð á vatnaskil uppi á Drangajökli þarfnast þó nánari skoðunar. Sem fyrr segir er suðurmerkjum Dranga einungis lýst að litlu leyti í landamerkjabréfinu og þá næst sjónum. Frá Drangatanga eru þó 15–16 km að jaðri Drangajökuls og um 18 km frá tanganum á hábungu jökulsins samkvæmt fyrirbyggjandi kortum. Á sömu kortum sést einnig að á Drangafjalli, sem er vestan Drangatanga og Drangaskarða, eru vatnaskil milli Húsárdals sem er norðan fjallsins og Drangavíkurdals sem er sunnan þess og í landi Drangavíkur samkvæmt málatilbúnaði þeirra gagnaðila ríkisins sem lýst hafa kröfum vegna þeirrar jarðar. Þar vestan við má svo áfram greina vatnaskil milli norðurs og suðurs allt að Drangajökli, þar á meðal vatnaskil milli annars vegar vatnasviðs Meyjarár sem rennur um land Dranga og hins vegar vatnasviðs Eyvindarfjarðará sem rennur til sjávar í Eyvindarfirði. Ljóst er að þau vatnaskil halda með einhverjum hætti áfram til vesturs upp á jökulinn og jafnframt er ljóst að á miðbungu jökulsins eru vatnaskil sem skilja milli austurs og vesturs, milli vatnasviða í Strandasýslu og Norður-Ísafjarðarsýslu. Sá gagnaðili íslenska ríkisins sem á aðild að málinu vegna Dranga byggir á því að land jarðarinnar nái allt vestur að þessum síðastnefndu vatnaskilum á miðbungu Drangajökuls.

Að mati óbyggðanefndar verður að telja líklegt að með þeim texta landamerkjabréfs Dranga þar sem fram kemur að jörðin eigi svo langt sem vötnum hallar að láglandi hennar sé að minnsta kosti að einhverju leyti átt við þau vatnaskil sem liggja til vesturs og koma í beinu framhaldi af suðurmerkjunum við Drangatanga og Drangaskörð sem lýst er í landamerkjabréfinu. Aftur á móti verður því ekki slegið föstu með neinni vissu að þar hafi jafnframt verið átt við vatnaskil uppi á Drangajökli. Jökuljaðarinn markar

skýr skil í landslagi og að mati óbyggðanefndar verður að telja líklegt að þess hefði verið getið með skýrum hætti í landamerkjabréfinu ef talið hefði verið við gerð þess að merki Dranga næðu inn á jökulinn.

Samkvæmt því sem hér var rakið verður ekki talið að landamerkjabréf Dranga frá 1890 veiti því viðhlítandi stoð að land jarðarinnar nái hærra til fjalls en að jaðri Drangajökuls.

Ekki hafa fundist eldri heimildir en landamerkjabréf Dranga frá 1890 um merki jarðarinnar. Aftur á móti liggur fyrir lýsing Böðvars Eyjólfssonar og Valgeirs Jónssonar á kirkjujörðinni Dröngum, dagsett 16. júlí 1908. Þar er merkjum jarðarinnar lýst með sama hætti og í landamerkjabréfinu. Umrætt skjal varpar því ekki frekara ljósi á landamerki jarðarinnar.

Samkvæmt framansögðu er niðurstaða óbyggðanefndar sú að landamerki jarðarinnar Dranga nái ekki inn fyrir jaðar Drangajökuls.

Næst verða landamerki Drangavíkur tekin til skoðunar. Í landamerkjabréfi Drangavíkur, sem dagsett er 2. júlí 1890 og var þinglýst sama dag, er landamerkjum jarðarinnar lýst svo:

Milli Dranga er Drangatangi við sjóinn sjónhending af lægsta Skardatindinum í vörðu þá sem er á Klettunum skammt fyrir ofan sjóinn og svo eptir þeirri línu til sjóar.

En milli Drangavíkur og Engjanes er Þrælskleif og nordanverdu kúpóttur klettur og varda beint upp af honum.

Bréfið er áritað um samþykki vegna Dranga en ekki vegna annarra aðliggjandi jarða. Í því sambandi skal þess þó getið að sá sem undirritaði bréfið fyrir hönd umráðamanns Drangavíkur var J.J. Thorarensen sem einnig ritaði undir landamerkjabréf Engjanes sama ár.

Efnislega eru landamerkjabréf Drangavíkur og Dranga samhljóða um merki milli jarðanna gegnt sjónum um lægsta Skardatindinn í vörðu á klettunum skammt fyrir ofan sjóinn og þaðan til sjávar. Líkt og á við um suðurmerki Dranga er norðurmerkjum Drangavíkur aftur á móti ekki lýst lengra inn til landsins í landamerkjabréfinu. Þá er suðurmerkjum Drangavíkur gagnvart Engjanesi lýst um Þrælskleif, kúpóttan klett og vörðu beint upp af honum. Líkt og á við um norðurmerki Drangavíkur munu þau örnefni sem getið er um varðandi suðurmerkin öll vera staðsett nærri sjónum. Að öðru leyti er merkjum jarðarinnar ekki lýst í landamerkjabréfinu. Þar er því ekki að finna neina lýsingu á merkjum jarðarinnar til vesturs gagnvart Drangajökli, heldur einungis merkjalýsingar sem varða norður- og suðurmerki jarðarinnar næst sjónum. Jökuljaðarinn markar skýr skil í landslagi og að mati óbyggðanefndar verður að telja líklegt að þess hefði verið getið með skýrum hætti í landamerkjabréfinu ef talið hefði verið við gerð þess að merki Drangavíkur næðu inn á jökulinn. Að mati óbyggðanefndar verður því ekki séð að landamerkjabréfið veiti því stoð að land jarðarinnar nái inn á jökulinn eins og meirihluti eigenda jarðarinnar byggir á í málinu.

Ekki hafa fundist eldri heimildir en landamerkjabréf Drangavíkur um merki jarðarinnar og ekki liggja heldur fyrir yngri heimildir sem gætu haft þýðingu í þessu sambandi.

Samkvæmt framansögðu veita fyrirbyggjandi heimildir því ekki viðhlítandi stoð að land Drangavíkur nái inn fyrir jaðar Drangajökuls.

Næst verða landamerki Engjaness tekin til skoðunar. Í landamerkjabréfi Engjaness, dagsettu 2. júlí 1890 og þinglýstu sama dag, er merkjum jarðarinnar lýst svo:

Hornmark milli Engjaness og Drangavíkur er Þrælskleif, þaðan beint til fjalls, svo eptir hæstu fjallsbrún að Eyvindarfjarðará en hún ræður merkjum til sjóar milli Engjaness og Ófeigsfjarðar.

J.J. Thorarensen skrifaði undir landamerkjabréfið sem umráðamaður Drangavíkur og undirritaði það einnig fyrir hönd umráðamanns Engjaness. Enn fremur var það áritað um samþykki vegna Ófeigsfjarðar en ekki vegna annarra jarða.

Líkt og í landamerkjabréfi Drangavíkur er merkjum milli Engjaness og Drangavíkur lýst um Þrælskleif. Að því er fram kom við skýrslutökur við aðalmeðferð málsins er Þrælskleif við sjóinn og málsaðilar deila ekki um staðsetningu hennar.⁴²⁰ Frá Þrælskleif er merkjum Engjaness lýst „beint til fjalls“ og svo „eptir hæstu fjallsbrún“ að Eyvindarfjarðará sem ráði merkjum til sjávar milli Engjaness og Ófeigsfjarðar. Þeir gagnaðilar íslenska ríkisins sem lýst hafa sameiginlegum kröfum vegna Engjaness og Ófeigsfjarðar vísa til þessarar merkjalýsingar landamerkjabréfsins og byggja á því að af henni verði ráðið að ytri mörk jarðanna nái að miðbungu Drangajökuls. Það atriði verður nú tekið til nánari skoðunar.

Í fyrri úrskurðum óbyggðanefndar hafa merkjalýsingar á borð við þá sem er að finna í landamerkjabréfi Engjaness, þar sem merkjum er lýst „eptir hæstu fjallsbrún“, gjarnan verið túlkaðar á þann veg að þar sé átt við vatnaskil. Hvort þessi texti veiti því stoð að merki Engjaness nái upp á vatnaskil á Drangajökli þarfnast þó frekari athugunar, enda um fleiri vatnaskil að ræða á svæðinu. Ofan og vestan við þann stað þar sem gagnaðilar ríkisins segja Þrælskleif (eða Þrælakleif) vera staðsetta er Drangavíkurfjall, milli Drangavíkurdals að norðanverðu og Eyvindarfjarðardals að sunnanverðu, á suður-mörkum þess svæðis sem kröfur vegna Drangavíkur taka til, en af hálfu eiganda Engjaness hefur ekki verið gerð grein fyrir ætlaðri staðsetningu norðurmerkja jarðarinnar utan jökulsins. Drangavíkurá rennur úr Drangavíkurvatni niður í Drangavíkurdal og síðan rennur áin um greinilega afmarkaðan farveg í dalnum, norðan Drangavíkurfjalls, í átt til sjávar. Eyvindarfjarðará rennur frá Neðra-Eyvindarfjarðarvatni⁴²¹ niður í Eyvindar-

⁴²⁰ Við skýrslutökur var hún einnig nefnd Þrælakleif.

⁴²¹ Við skýrslutökur í málinu kom fram af hálfu eins skýrslugjafa að aðgreining í Efra- og Neðra-Eyvindarfjarðarvatn væri líklega frá síðari tímum, enda væri einungis eitt Eyvindarfjarðarvatn merkt inn á eldri kort. Getið er um bæði Efra- og Neðra-Eyvindarfjarðarvatn í ritinu *Örnefnalýsing Ófeigsfjarðar* eftir Hauk Jóhannesson frá árinu 1988 og bæði vötnin hafa verið merkt inn á kröfulínukort málsaðila með þeim heitum. Við þessa lýsingu á vatnafari á heiðinni, og tilvísun til

fjarðardal og síðan eftir dalnum, sunnan Drangavíkurfjalls, í einni kvísl um greinilega afmarkaðan farveg að ósi í Eyvindarfirði. Ljóst er að á efstu brúnum Drangavíkurfjalls eru vatnaskil milli vatnasviða Eyvindarfjarðarar að sunnanverðu og Drangavíkurar að norðanverðu.

Jafnframt sést á fyrirbyggjandi kortum að vatnaskil sem afmarka vatnasvið Eyvindarfjarðarar halda áfram til vesturs eftir heiðinni og upp á Drangajökul, þótt ekki sé þar um að ræða greinilegar fjallsbrúnir með sama hætti og á Drangavíkurfjalli heldur óregluglegan vatnshalla á heiðarlandinu ofan dalanna og síðan á jöklinum. Má í því sambandi nefna það sem fram kemur í greinargerð Náttúrufræðistofnunar Íslands um berggrunnshásléttu sunnan Bjarnarfjarðar og rakið er í kafla 6.3.1 hér að framan. Nánar tiltekið sést að vatnaskilin milli vatnasviða Eyvindarfjarðarar og Drangavíkurar halda áfram til vesturs milli Neðra-Eyvindarfjarðarvatns að sunnanverðu og Neðra- og Fremra-Drangavíkurvatns að norðanverðu. Þaðan liggja þessi vatnaskil til norðvesturs austan Kringluvatns, en milli Neðra-Eyvindarfjarðarvatns og Kringluvatns er vatn með rennsli í Neðra-Eyvindarfjarðarvatn. Einnig rennur vatn í Neðra-Eyvindarfjarðarvatn frá Efra-Eyvindarfjarðarvatni sem er suðvestan við fyrrnefnda vatnið og ljóst er að vatnasvið Eyvindarfjarðarar nær enn lengra til vesturs, enda eru á svæðinu fleiri vötn og tjarnir sem vatn rennur úr í Efra-Eyvindarfjarðarvatn og Neðra-Eyvindarfjarðarvatn. Í Neðra-Eyvindarfjarðarvatn safnast vatn sem ofar á heiðinni rennur í nokkrum mismunandi kvíslum, þar á meðal þeirri sem rennur frá Efra-Eyvindarfjarðarvatni í Neðra-Eyvindarfjarðarvatn og þeirri sem rennur úr áðurnefndu vatni sem er milli Neðra-Eyvindarfjarðarvatns og Kringluvatns. Þegar komið er svo vestarlega á heiðina er því ekki lengur um að ræða eins skýra afmörkun á Eyvindarfjarðarar í einum farvegi eins og austan Neðra-Eyvindarfjarðarvatns og í Eyvindarfjarðardal og vatnaskilin eru heldur ekki jafn greinileg í landslaginu og á Drangavíkurfjalli sem skilur með skýrum hætti milli vatnasviða Drangavíkurar og Eyvindarfjarðarar. Jafnframt verður ráðið af fyrirbyggjandi kortum að suðaustasti hluti Drangajökuls sé innan vatnasviðs Eyvindarfjarðarar, enda hallar þeim hluta jökulsins í átt að umræddu vatnasviði.

Telja verður ljóst að þar sem merkjum Engjaness er lýst frá Þrælskleif „beint til fjalls“ og svo „eptir hæstu fjallsbrún“ sé a.m.k. átt við framangreind vatnaskil á Drangavíkurfjalli, enda liggur Drangavíkurfjall beint upp af Þrælskleif, myndar skýr skil milli vatnasviða Eyvindarfjarðarar og Drangavíkurar og eðlilegt má telja að vísa til hæstu brúna þess sem „hæstu fjallsbrúnar“. Meiri vafi leikur á um hvort merkjalýsingin verði með réttu heimfærð á þau vatnaskil sem vestar liggja. Þau vatnaskil eru ekki eins greinileg í landslagi og liggja um heiðarland en ekki tiltekið fjall. Því verður að telja að hugtakið „fjallsbrún“ verði síður heimfært á þau þar en á Drangavíkurfjalli og enn síður að það verði talið eiga við um línu sem dregin er inn á Drangajökul, eins og gagnaðilar ríkisins byggja á. Þá er til þess að líta að þegar komið er vestarlega á heiðina rennur

örnefna í henni, er einkum stuðst við kröfulínukortið, fyrirbyggjandi örnefnaskrár og þau kort og loftmyndir sem birtar eru í vefsíðu Landmælinga Íslands.

Eyvindarfjarðará ekki um einn farveg heldur rennur hún þar um nokkrar upptakakvíslar og landamerkjabréfið hefur ekki að geyma lýsingu á því í hverja þeirra merkin skyldu dregin frá „fjallsbrún“ sem staðsett væri svo ofarlega á heiðinni, enda kemur ekki fram í landamerkjabréfinu í hvaða stað í ánni línun skuli dregin.

Í umfjöllun um merki Skjaldabjarnarvíkur hér að framan var m.a. fjallað um upptök Bjarnarfjarðarár, sem ræður merkjum milli Skjaldabjarnarvíkur og Dranga samkvæmt landamerkjabréfum beggja jarðanna, og eiga sömu sjónarmið og þar voru rakin að nokkru leyti við um túlkun landamerkjabréfs Engjaness hvað varðar Eyvindarfjarðará. Til stuðnings kröfu sinni vísa gagnaðilar íslenska ríkisins m.a. til úrskurðar óbyggðanefndar í máli nr. 4/2008 (Skagafjörður austan Vestari-Jökulsár) og byggja á því að Eyvindarfjarðará ráði merkjum Engjaness og Ófeigsfjarðar allt til efstu upptaka sem séu á vatnaskilum á Drangajökli, sem einnig fái stoð í vatnatilskipun Evrópu. Þau tilvik sem voru til umfjöllunar í umræddum úrskurði eru að nokkru leyti frábrugðin því sem hér er til úrlausnar. Merkjum þeirra jarða sem um ræðir í máli nr. 4/2008 er lýst til upptaka viðkomandi áa í landamerkjabréfum jarðanna og árnar eru snjómiðaðar dragár sem eiga sér ekki ein tiltekin upptök sem eru greinileg í landslagi, utan vatnaskila sem þar eru staðsett á jökullausu landi. Aftur á móti kemur ekki fram í landamerkjabréfi Engjaness að Eyvindarfjarðará ráði til upptaka. Því skiptir ekki heldur máli hér þótt miðað sé við upptök vatnsfalla í rammatilskipun Evrópusambandsins um verndun vatns, sem innleidd var í íslenskan rétt með lögum um stjórn vatnamála, nr. 36/2011. Þá myndar jökuljaðarinn hér skýr skil í landslagi og Eyvindarfjarðará og upptakakvíslir hennar eru einungis sýnilegar neðan jökuljaðarsins. Jafnvel þótt lagt yrði til grundvallar að áin réði merkjum jarðarinnar til upptaka yrði því ekki unnt að fallast á með gagnaðilum ríkisins að áin réði merkjum Engjaness inn á Drangajökul. Því er hvorki unnt að fallast á með gagnaðilum ríkisins að merki Engjaness nái inn á Drangajökul á þeim grundvelli að túlka beri orðin „eptir hæstu fjallsbrún“ í landamerkjabréfi jarðarinnar á þann veg að átt sé við vatnaskil á jöklinum né að Eyvindarfjarðará verði talin ráða merkjunum til upptaka sem séu ofar en við jökuljaðarinn. Í þessu sambandi skal einnig áréttað að þess finnast engin dæmi í fyrri úrskurðum óbyggðanefndar eða dómum Hæstaréttar í þjóðlendumálum að landamerkjalyýsingar sem miðast við ár eða læki með upptök í jökulum hafi verið túlkaðar á þann veg að merkin næðu ofar en að jökuljaðri.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið er niðurstaða óbyggðanefndar sú að landamerkjabréf Engjaness styðji ekki að merki jarðarinnar nái inn á Drangajökul. Jökuljaðarinn markar skýr skil í landslagi og að mati óbyggðanefndar verður að telja líklegt að þess hefði verið getið með skýrum hætti í landamerkjabréfinu ef talið hefði verið við gerð þess að merki Engjaness næðu inn á jökulinn. Ekki hafa fundist eldri heimildir en landamerkjabréf Engjaness um merki jarðarinnar og ekki liggja heldur fyrir yngri heimildir sem gætu haft þýðingu í þessu sambandi.

Samkvæmt framansögðu veita fyrirbyggjandi heimildir því ekki viðhlítandi stoð að merki Engjaness nái inn fyrir jaðar Drangajökuls.

Næst verða landamerki Ófeigsfjarðar tekin til skoðunar. Í landamerkjabréfi Ófeigsfjarðar, sem dagsett er 21. janúar 1890 og þinglýst 2. júlí sama ár, er landamerkjum jarðarinnar lýst svo:

Land jarðarinnar er frá Helgaskjóli og norður að Eyvindarfjarðará og eru þar skír landamerki, fram til fjalls á Ófeigsfjörður svo langt sem vötnum hallar að Ófeigsfjarðarlandi og liggur því undir Ófeigsfjörð allur Húsadalur og allur Sýrárdalur út á Seljanesmúla að vörðum þeim, sem skilja milli Ófeigsfjarðar og Seljaneslands. Á sjó á Ófeigsfjörður út þangaðtil Helgaskjól er að bera í landamerkjavörðu, sem þar er uppi á múlanum, þ.e. Ófeigsfjörður á nokkuð lengra á sjó úteptir en á landi.

Í ljósi þess sem segir um að Ófeigsfjörður eigi „lengra á sjó úteptir en á landi“ er rétt að geta jafnframt um þann texta sem á eftir fylgir og varðar eyjar og sker á hafi úti. Þar segir:

Varplönd, sem liggja undir Ófeigsfjörð eru: Hrótey skammt undan landi Ófeigsfjarðarmeginn við Hróteyjarnes og hólmi, skammt undan landi innst á firðinum.

Sker, sem selveidi er við og liggja undir Ófeigsfjörð eru almennt nefnd Ófeigsfjarðarsker, þau eru talsvert undan landi, og eru hin einstöku sker nefnd, Flatasker, Hnúasker, Austurklakkar og Brimilsklakkar.

Landamerkjabréfið er undirritað af J.J. Thorarensen, Guðmundi Péturssyni, Þorkatli Þorkelssyni, Gísli Gíslasyni, Jóni Gíslasyni og Ragnheiði Óladóttur. Þau voru eigendur Ófeigsfjarðar en ekki kemur fram hvort undirritanir þeirra hafi einnig verið vegna annarra jarða. Í því sambandi má þó nefna að J.J. Thorarensen undirritaði sem fyrr segir einnig landamerkjabréf Engjaness og Drangavíkur sama ár.

Í tilvitnuðum texta landamerkjabréfs Ófeigsfjarðar kemur fram að land jarðarinnar nái frá Helgaskjóli og norður að Eyvindarfjarðará. Fram kom við skýrslutökur í málinu að Helgaskjól sé við sjóinn, um það bil miðja vegu milli fjarðarbotns Ófeigsfjarðar og Seljaness. Það fær einnig samræmst því sem fram kemur í örnefnalýsingum fyrir Ófeigsfjörð, þ.e. ódagsettri örnefnaskrá Péturs Guðmundssonar (f. 1890) og Guðmundar Guðmundssonar (f. 1898), sem mun vera frá árinu 1973,⁴²² og ritinu *Örnefnalýsing Ófeigsfjarðar* eftir Hauk Jóhannesson frá árinu 1988. Eyvindarfjarðará rennur sem fyrr segir um Eyvindarfjarðardal og til sjávar í Eyvindarfirði. Frá Helgaskjóli eru um 8 km í beinni loftlínu að ósi Eyvindarfjarðará samkvæmt fyrirliggjandi kortum.

Þá kemur fram í landamerkjabréfinu að „fram til fjalls“ eigi Ófeigsfjörður „svo langt sem vötnum hallar að Ófeigsfjarðarlandi“ og í framhaldinu segir að því liggi undir fjörðina allur Húsadalur og allur Sýrárdalur út á Seljanesmúla, að tilteknum vörðum sem skilji milli Ófeigsfjarðar og Seljaneslands. Seljanesmúla er ekki getið í örnefnaskráum fyrir Ófeigsfjörð en af samhengi landamerkjabréfsins verður ráðið að hann sé ofan Helgaskjóls. Þá er Seljanesmúli merktur inn á kort í vefsíðu Landmælinga Íslands norðan

⁴²² Þetta ártal er tilgreint þegar vísað er til örnefnaskrárinnar í ritinu *Örnefnalýsing Ófeigsfjarðar* eftir Hauk Jóhannesson frá 1988.

til í Seljanesfjalli. Nákvæm staðsetning hans skiptir ekki máli við úrlausn málsins, enda ljóst að ekki er um að ræða örnefni á eða nærri Drangajökli.

Telja verður líklegt að með tilvitnuðum orðum landamerkjabréfsins, þar sem segir að „fram til fjalls“ eigi Ófeigsfjörður „svo langt sem vötnum hallar að Ófeigsfjarðarlandi“, sé átt við vatnaskil. Hvort það veiti stoð fyrir kröfu eigenda Ófeigsfjarðar, sem byggist á því að hluti Drangajökuls sé innan merkja Ófeigsfjarðar, þarfnast nánari skoðunar, enda um fleiri vatnaskil að ræða á svæðinu. Ljóst er að suður af landi Ófeigsfjarðar liggja vatnaskil nærri mörkum Árneshrepps og Kaldrananeshrepps. Þá eru vatnaskil til vesturs nærri sýslu- og sveitarfélagamörkum sunnan Drangajökuls, þ.e. vesturmörkum Árneshrepps gagnvart þeim hluta Strandabyggðar sem er í Norður-Ísafjarðarsýslu. Í tengslum við tilvitnaðan texta um vatnaskil í landamerkjabréfinu er þess sérstaklega getið að allur Húsadalur og allur Sýrárdalur liggi undir Ófeigsfjörð. Sýrárdalur skerst inn í landið til suðurs milli Seljanesfjalls og Hádegisfjalls, við botn Ófeigsfjarðar, og vestan síðarnefnda fjallsins er Húsadalur⁴²³ sem einnig liggur til suðurs inn í landið. Húsadalur nær mun lengra til suðurs en Sýrárdalur og ljóst er að vatnasvið Húsár nær suður að fyrrnefndu vatnaskilunum. Vestan vatnasviðs Húsár er vatnasvið Hvalár. Það nær yfir víðáttumikið landsvæði og bæði suður að fyrrnefndu vatnaskilunum og vestur að þeim síðarnefndu. Hvalár eða nágrennis hennar er þó ekki getið í landamerkjabréfinu í tengslum við umrædda tilvísun til vatnaskila. Norðan vatnasviðs Hvalár, á heiðinni suðaustur af syðsta hluta Drangajökuls, tekur við vatnasvið Eyvindarfjarðarar, en áin er eins og fram hefur komið merki milli Ófeigsfjarðar og Engjaness samkvæmt landamerkjabréfum beggja jarðanna, þó svo að í hvorugu landamerkjabréfinu sé tilgreint hve hátt til fjalla og hve langt inn til landsins hún ráði merkjum. Um það atriði vísast annars til þess sem að framan segir í umfjöllun um landamerki Engjaness.

Enn fremur kemur fram í landamerkjabréfinu að á sjó eigi Ófeigsfjörður út þangað til Helgaskjól beri í landamerkjavörðu uppi á múlanum, þannig að Ófeigsfjörður eigi „nokkuð lengra á sjó úteptir en á landi“. Þessi texti verður vart skilinn á annan veg en að átt sé við að merki Ófeigsfjarðar nái lengra á haf út en inn til landsins og hlýtur því ásamt öðru að koma til skoðunar við mat á því hvort merki Ófeigsfjarðar verði talin ná inn á Drangajökul. Af loftmyndum sem birtar eru í vefsíðu Landmælinga Íslands verður ráðið að fjarlægð frá bæjarstæði Ófeigsfjarðar, nærri botni fjarðarins, að jaðri Drangajökuls sé 15–16 km í beinni loftlínu og að um 18 km séu frá bæjarstæðinu að þeim stað á jöklinum sem fjærst liggur af þeim hluta hans sem krafan vegna Ófeigsfjarðar og Engjaness tekur til. Þá kemur fram í greinargerð Náttúrufræðistofnunar Íslands sem aflað var vegna meðferðar málsins að jökullinn sé talinn hafa náð hámarksstærð seint á litlu ísöld, líklegast á milli árunna 1740 og 1890, og að sá hluti hans sem hér er sérstaklega til skoðunar hafi hopað um 800–1.500 m frá hámarksstöðu litlu ísaldar til ársins 2011. Því má ætla að jökuljaðarinn hafi náð lengra niður á heiðina við gerð landa-

⁴²³ Dalurinn er nefndur Húsárdalur í örnefnaskrár fyrir Ófeigsfjörð og á sumum fyrirliggjandi kortum.

merkjabréfs Ófeigsfjarðar 1890 en að munurinn sé þó ekki meiri en þessu nemur. Nákvæm staðsetning vörðu sem nefnd er í tilvitnuðum texta landamerkjabréfsins liggur ekki fyrir og af hálfu gagnaðila ríkisins hefur ekki verið gerð grein fyrir ætlaðri legu þess hluta merkjanna sem miðast við það þegar Helgaskjól ber í landamerkjavörðu uppi á múlanum. Allt að einu verður að telja ljóst að merki Ófeigsfjarðar geta varla náð lengra á haf út en nemur fjarlægðinni frá ströndinni að jöklinum og staðhæfing landamerkjabréfsins um að merki Ófeigsfjarðar nái lengra á haf út en inn til landsins fengi vart staðist ef merki jarðarinnar næðu inn á Drangajökul. Í því sambandi skal þess getið að Hrótey, sem nefnd er meðal varplanda Ófeigsfjarðar í landamerkjabréfinu, er um 5 km frá bæjarstaðinu samkvæmt fyrirbyggjandi kortum og af þeim skerjum sem nefnd eru og sögð liggja undir Ófeigsfjörð og vera „talsvert frá landi“ er Flatasker í um 8 km fjarlægð, Hnúasker í um 9 km fjarlægð, Austurklakkar í um 8 km fjarlægð og Brimilsklakkar í um 10 km fjarlægð. Sömu sker liggja um 3–5 km frá Hróteyjarnesi sem er sá staður á óumdeildu eignarlandi Ófeigsfjarðar sem er næstur þeim. Frá Hróteyjarnesi eru aftur á móti um 14 km að jökuljaðri samkvæmt áðurnefndum loftmyndum í vefsíða Landmælinga Íslands og 16–17 km eru frá Hróteyjarnesi að fjærsta punkti á jöklinum sem krafan vegna Ófeigsfjarðar tekur til. Þetta mælir að mati óbyggðanefndar gegn því að texti landamerkjabréfsins um merki „svo langt sem vötnum hallar að Ófeigsfjarðarlandi“ verði túlkaður á þann veg að merkin verði talin ná inn á jökulinn, þegar einnig er horft til þess að ekki er getið sérstaklega um jökulinn í landamerkjabréfinu. Í þessu sambandi skal þess einnig getið að túlkun á merkjalýsingum á borð við „svo langt sem vötnum hallar að Ófeigsfjarðarlandi“, sbr. landamerkjabréf Ófeigsfjarðar, kann eftir atvikum að vera breytileg eftir því hvort um er að ræða jökul eða annað land. Jökuljaðarinn markar skýr skil í landslagi og á heiðinni neðan hans er rennandi vatn víða sýnilegt í farvegum, ólíkt því sem er á jöklinum.

Samkvæmt framansögðu verður landamerkjabréf Ófeigsfjarðar að mati óbyggðanefndar ekki talið veita því viðhlítandi stoð að merki jarðarinnar nái inn á Drangajökul. Jökuljaðarinn markar skýr skil í landslagi og að mati óbyggðanefndar verður að telja líklegt að þess hefði verið getið með skýrum hætti í landamerkjabréfinu ef talið hefði verið við gerð þess að merki Ófeigsfjarðar næðu inn á jökulinn. Þá hafa ekki fundist eldri heimildir en landamerkjabréfið um merki jarðarinnar.

Með afsali, dags. 7. maí 1921, seldi Guðmundur Pétursson hálfá jörðina Ófeigsfjörð til Péturs Guðmundssonar. Í afsalinu er merkjum jarðarinnar lýst svo:

Milli Seljaness og Ófeigsfjarðar í læk, er fellur til sjávar hjá svonefndu Helgaskjóli, ræður hann merkjum frá sjó að vörðu á múlabrúninni þar upp af, þaðan sjónhending eptir sömu stefnu uppá há múlan. – Milli þess Drangavíkur og Ófeigsfjarðar ræður Eyvindarfjarðará merkjum frá sjó til upptaka, en á aðra vegu á Ófeigsfjörður land eins langt og vötn falla þar til sjávar.

Merkjum gagnvart Seljanesi er þarna lýst með ítarlegri hætti en gert er í landamerkjabréfinu, þar sem í afsalinu er getið um læk sem ráði merkjum frá Helgaskjóli að vörðu hjá múlabrúninni og þaðan upp á múlabrúnina. Þá er, ólíkt landamerkjabréfinu, tekið

fram að Eyvindarfjarðará ráði merkjum til upptaka. Enn fremur kemur fram að „á aðra vegu“ eigi Ófeigsfjörður „eins langt og vötn falla þar til sjávar“. Með vísan til þess sem að framan greinir verður ekki litið svo á að upptök Eyvindarfjarðará séu í þessum skilningi ofar en við jaðar Drangajökuls og sömuleiðis verður því ekki slegið föstu að með tilvitnuðum orðum afsalsins sé átt við vatnaskil ofan jökuljaðarsins. Þá hafa afsöl ekki sama vægi og landamerkjabréf við mat á landamerkjum jarða.⁴²⁴

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið veita fyrirbyggjandi heimildir því ekki viðhlítandi stoð að mati óbyggðanefndar að merki Ófeigsfjarðar nái inn á Drangajökul.

Nú er lokið umfjöllun um landamerki þeirra jarða sem kröfur eru gerðar vegna í málinu. Einnig liggja fyrir í málinu landamerkjabréf jarða í Norður-Ísafjarðarsýslu sem eru nærri Drangajökli. Merkjalyðingum þessara landamerkjabréfa verða nú gerð skil í þeim tilgangi að varpa ljósi á hvort merki þeirra kunni mögulega að ná inn á þann hluta jökulsins sem er til umfjöllunar í málinu. Í því sambandi skal þess getið að skv. 3. mgr. 13. gr. Þjóðlendlaga, nr. 58/1998, skal óbyggðanefnd hafa frumkvæði að því að kanna hvort aðili sem kann að telja til réttinda á svæði sem krafa um þjóðlendu tekur til falli frá tilkalli, en ella gefa honum kost á að gerast aðili máls. Af þessu, sem og þeirri rannsóknarskyldu sem lögð er á óbyggðanefnd skv. 5. mgr. 10. gr. laganna, leiðir að við úrlausn málsins er rétt að rannsaka ekki einungis heimildir um jarðir sem kröfum hefur verið lýst vegna heldur einnig aðrar nærliggjandi jarðir.

Af þeim jörðum sem liggja við norðanvert Ísafjarðardjúp koma hér til skoðunar, talið frá suðri til norðurs, jarðirnar Hraundalur, Laugaland, Skjaldfönn, Ármúli, Lónseyri, Bæir og Unaðsdalur. Norðan jökulsins eru jarðirnar Leira og Hrafnfjarðareyri en þær eru við Leirufjörð og Hrafnfjörð, inn af Jökulfjörðum. Norðaustan jökulsins er um að ræða, talið frá norðri til suðurs, jarðirnar Furufjörð, Þaralátursfjörð, Reykjarfjörð, Kirkjuból og Sæból. Verða nú landamerkjabréf þessara jarða skoðuð, að því leyti sem þeim er til að dreifa.

Í landamerkjabréfi Hraundals, dagsettu 13. júlí 1889 og þinglýstu 21. maí 1890, er merkjum þess hluta jarðarinnar sem liggur næst Drangajökli lýst svo:

Milli Langadals [svo] og Hraundals vestan til við Hraundalsá er lækur framan til við Yðufossvörðu og beina sjónhending úr honum í götunni neðan Magnúsarrjóður upp í Miðkrossdý og þaðan sjónhending upp á háls sem vötnum hallar. En austan til við Hraundalsá er lækur framan til við Stórhól af brún og ofan í Hraundalsá og fram fjall sem vötnum hallar að Hraundal og að vestan sem vötnum hallar að Hraundal ofan að fýrgreindum merkjum milli Laugalands.

Landamerkjabréfið er undirritað af Jóni Halldórssyni og Gísla Bjarnasyni en ekki kemur fram vegna hvaða jarða þeir undirrituðu það.

⁴²⁴ Um sönnunargildi landamerkjabréfa og annarra skjallegra heimilda við mat á eignarréttarlegri stöðu lands vísast annars til 5. kafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurðinum.

Ekki er að finna landamerkjabréf fyrir Laugaland eða Skjaldfönn í landamerkjabók Ísafjarðarsýslu. Í landamerkjabréfi Ármúla, sem er ódagsett en mánaðarsett í maí 1892 og móttakið til þinglýsingar 4. þess mánaðar, segir um landamerki gagnvart jöklinum:

Milli Lónseyrar og Ármúla er áin Mórilla landamerki frá Drangajökli til sjávar, en þar sem áin hvíslar sig er nyrsta hvísl hennar ávallt landamerki.

Í landamerkjabréfi Lónseyrar, dagsettu 12. júní 1891 og móttæknu til þinglýsingar 13. febrúar 1892, er merkjum lýst svo:

Milli Bæja og Lónseyrar er landamerki lækur, nefndur landamerkjælækur, sem rennur til sjávar milli Búðarness og Hafnar kleifar, skilur lönd milli Bæja og Lónseyrar, frá sjó og uppá Miðbrún; þaðan er landamerki hæðsti fjallgarður, eptir sem vötnum hallar fram í Drangajökul. Milli Ármúla og Lónseyrar er áin Mórilla landamerki, frá Drangajökli til sjávar, en þar sem hún kvíslar sig, er ávallt nyrsta kvíslin landamerki.

Í landamerkjabréfi jarðarinnar Bæja á Snæfjallaströnd, dagsettu 20. júní 1891 og móttæknu til þinglýsingar 13. febrúar 1892, er merkjum lýst svo:

Bæir á Snæfjallaströnd í Snæfjallahreppi eiga land í Unaðsdalsá frá fjöru til fjalls, þar til vötnum hallar norður af fjallgarði þeim, er liggur fyrir Bæjadal.

Með sjó eiga Bæir land frá Unaðsdalsá í landamerkjælæk á Bæjahlíð, er rennur frá neðri fjallsbrún í sjó skammt fyrir utan Hafnarkleif; frá Brún ræður sami lækur neðan svokallaðar Landamerkjalausir upp á fjallgarð, og eptir honum sem vötnum hallar í Drangajökul.

Í landamerkjabréfi Unaðsdals, dagsettu 22. maí 1890 og þinglýstu sama dag, er merkjum lýst svo:

Milli Bæja og Unaðsdals er Dalsá landamerki milli fjalls og fjöru, en milli Tirðilsmýrar og Unaðsdals er Mýrara landamerki milli fjalls og fjöru.

Til eru tvö landamerkjabréf fyrir Leiru í Leirufirði, annars vegar dagsett 24. júní 1889 og þinglýst 15. ágúst 1890, sem varðar merkin milli Leiru og Kjósar, og hins vegar dagsett 28. júní 1889 og þinglýst 15. ágúst 1890, sem varðar merki Leiru ásamt Öldugili gagnvart Dynjanda. Þessi landamerkjabréf hafa einungis að geyma merkjalýsingar fyrir Leiru gagnvart umræddum grannjörðum en ekki nálægt jöklinum.

Fyrir liggja tvö landamerkjabréf fyrir Hrafnfjarðareyri, bæði dagsett 24. júní 1889 og þinglýst 15. ágúst 1890. Í öðru þeirra er lýst merkjum jarðarinnar gagnvart jörðinni Álfstöðum og í hinu gagnvart jörðinni Kjós. Þær merkjalýsingar varða ekki jökulinn.

Í landamerkjabréfi Furufjarðar, dagsettu 27. desember 1885 og móttæknu til þinglýsingar 13. september 1887, er þeim hluta merkjanna sem liggur næst jöklinum lýst svo:

Ørnefni milli nefndrar jarðar og Þaralátursfjarðar það er klettur við sjó, nefndur Kanna, undir Furufjarðarnúp, sem skiptir reka milli téðra jarða, úr nefndum kletti beina sjónhending uppá brún, og svo eptir hæsta fjallhrygg austanvert fjarðarins og vestur á miðja Skorarheiði.

Ekki er að finna landamerkjabréf fyrir Þaralátursfjörð í landamerkjabók Ísafjarðarsýslu. Í landamerkjabréfi Reykjarfjarðar, dagsettu 8. janúar 1892 og móttæknu til þinglýsingar 6. september sama ár, er merkjum lýst svo:

Milli Reykjarfjarðar og Þaralátursfjarðar skilur varða, sem stendur í miðri Kerlingarvík, og svo sjónhending uppí svo kallaðar Kerlingardyr á fjallsbrúninni. Að austanverðu skilur Reykjarfjörður og Sæbólsland á, sem rennur frá fjalli til fjöru.

Ekki er að finna landamerkjabréf fyrir Kirkjuból í landamerkjabók Ísafjarðarsýslu.

Í landamerkjabréfi Sæbóls, dagsettu 8. janúar 1892 og móttæknu til þinglýsingar 6. september sama ár, er merkjum lýst svo:

Milli Reykjarfjarðar og Sæbóls skilur á, sem rennur frá fjalli til fjöru. Að austanverðu skilur Sæbóls og Skjaldbjarnarvíkurland klettur, sem er nefndur Biskup, og stendur undir Geirólfsgrúp.

Af þeim landamerkjabréfum sem hér voru rakin er það einungis í landamerkjabréfum Ármúla, Lónseyrar og Bæja við Ísafjarðardjúp sem getið er um Drangajökul og merkjum er ekki í neinu þeirra lýst inn á þann hluta jökulsins sem er innan Strandasýslu og er hér til umfjöllunar. Umrædd landamerkjabréf gefa því ekki tilefni til ályktunar um að merki þessara jarða nái inn á þann hluta jökulsins. Í þessu sambandi skal þess einnig getið að engin af þeim landamerkjabréfum jarða í Strandasýslu og Norður-Ísafjarðarsýslu sem hér hafa verið skoðuð hafa að geyma áritanir vegna jarða sem liggja hinum megin við jökulinn.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið er niðurstaða óbyggðanefndar sú að sá hluti Drangajökuls sem deilt er um í málinu sé utan landamerkja þeirra jarða sem kröfum hefur verið lýst vegna og að hann sé ekki heldur innan merkja annarra jarða. Raunar eru landamerkjabréf jarðanna að nokkru leyti óljós hvað varðar landamerki gagnvart jöklinum og heiðinni austan og sunnan hans. Á það sérstaklega við um merki Drangavíkur, Engjaness og Ófeigsfjarðar. Landamerkjabréf Drangavíkur hefur einungis að geyma lýsingar á merkjum næst sjónum og þótt merkjum sé lýst lengra inn til landsins í landamerkjabréfum Engjaness og Ófeigsfjarðar eru merkjalýsingar þeirra óglöggar hvað það varðar. Landamerkjabréf Skjaldabjarnarvíkur og Dranga veita því nokkru styrkari stoð að merki þeirra nái að jöklinum, með því að merkjunum er lýst um Bjarnarfjarðará sem rennur um nokkuð greinilegan farveg allt frá jökuljaðri. Þó er ekki sérstaklega tekið fram í umræddum landamerkjabréfum að áin ráði allt til upptaka. Þá er í engu af landamerkjabréfum umræddra fimm jarða getið um að merkin liggja að jöklinum, ólíkt því sem þó er gert í tilvikum áður nefndra þriggja jarða vestan jökulsins.

Þær heimildir sem liggja fyrir um umræddar jarðir í Strandasýslu og réttindi innan þeirra og raktar eru í köflum 5.3.1–5.3.6 hér að framan benda til þess að landsnytjar þeirra og hlunnindi hafi í gegnum tíðina að langmestu leyti verið bundin við svæðið næst sjónum, t.d. í tengslum við reka, hvalreka, eggjatekju, selveiði og fiskveiði, auk nytja á landi til hefðbundins búskapar nærri bæjarstæðunum við sjóinn. Ætla má að verðmæti jarðanna, sem víða er tilgreint í heimildum, hafi einkum ráðist af þessum nytjum næst ströndinni fremur en landstærð. Samkvæmt *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* frá 1706 var verðmæti Skjaldabjarnarvíkur þá 6 hundruð, Dranga 12 hundruð, Drangavíkur 6 hundruð, Engjaness 4 hundruð og Ófeigsfjarðar 24 hundruð. Verðmæti Ófeigsfjarðar var þannig mun meira en hinna jarðanna en um Ófeigsfjörð

segir í *Jarðabókinni* að reki hafi þar „áður verið óþverrandi, en nú í mörg ár hefur þar ekki rekið nema lítilsháttar“. Fram kemur að nokkrum kirkjum og einu klaustri séu þar eignuð ítök sem fólust í hlutdeild í hvalreka og öðrum reka, sem kann að vera til marks um verðmæti þessara réttinda. Heimildir greina aftur á móti ekki frá nytjum uppi á heiðinni nærri Drangajökli. Þá er land þar mjög lítið gróið eins og glöggt mátti sjá í vettvangsferð óbyggðanefndar vegna málsins og ítarlega er gerð grein fyrir því í greinargerð Náttúrufræðistofnunar Íslands um gróðurfar á svæðinu sem aflað var vegna meðferðar málsins. Af greinargerðinni verður ráðið að líklega hafi ekki orðið verulegar breytingar á gróðurfari á umræddum hluta heiðarinnar frá landnámi. Atriði sem þessi geta ásamt fleiru skipt máli við mat á óljósum landamerkjalyásingum og eftir atvikum þarf að gera ríkari kröfur til skýrleika landamerkjalyásinga í tilvikum þar sem staðhættir og gróðurfar mæla gegn því að svæði hafi orðið hluti af jörð eða jörðum.

Af dómum Hæstaréttar 16. maí 2007 í máli nr. 571/2006 (Rangárvallaafréttur) og 6. september 2005 í máli nr. 367/2005 (Skaftafell I og III) verður dregin sú ályktun að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, þó innan þeirra takmarka sem kröfugerð íslenska ríkisins setur hverju sinni, og verði að leysa úr málum á þeim grundvelli. Þrátt fyrir óljósar merkjalýsingar í fyrrnefndum landamerkjabréfum tekur krafa íslenska ríkisins um þjóðlendu einungis til jökulsins og er miðuð við ætlaða legu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga, nr. 58/1998, 1. júlí 1998. Samkvæmt framansögðu kemur því ekki til frekari skoðunar við úrlausn málsins eignarréttarleg staða lands á heiðinni austan og sunnan jökulsins, sem ekki var hulið jökli á því tímamarki.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða ágreiningssvæðisins. Í Sturlubók og Hauksbók Landnámu er Hella-Björn sagður hafa numið land frá Straumnesi til Dranga og síðar búið í Skjaldabjarnarvík. Einnig segir þar að Geirólfur hafi búið undir Geirólfsnúp að ráði Bjarnar. Enn fremur er greint frá því í Sturlubók að Þorvaldur Ásvaldsson hafi numið Drangaland og Drangavík til Engjaness og búið á Dröngum. Jafnframt er greint frá því í Sturlubók og Hauksbók að þrír synir Herröðar hvítaskýs hafi numið land á Ströndum, en af þeim hafi Eyvindur numið Eyvindarfjörð og Ófeigur Ófeigsfjörð. Af þessum frásögnum Landnámu verður ekki ráðið að ágreiningssvæðið á Drangajökli hafi verið numið, enda kemur ekki fram hversu hátt til fjalla landnám á svæðinu hafi náð og jökullinn er ekki nefndur. Sé tekið mið af staðháttum, ætluðu gróðurfari við landnám á heiðinni austan og suðaustan jökulsins og fjarlægð frá byggð við túlkun þessara landnámslýsinga verður að mati óbyggðanefndar að telja mjög ólíklegt að ágreiningssvæðið á jöklinum hafi verið numið, enda engar nytjar að hafa af jöklinum á þeim tíma. Þó ber að gera þann fyrirvara að óvissa um aðferðir við landnám og umfang þess hverju sinni

er það mikil að ekki verður fullyrt með afdráttarlausum hætti um nákvæma stærð þess, sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*.

Um almenna þýðingu landamerkjabréfa og hugtakanna jörð og afrétt(ur) við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi dóma Hæstaréttar og *Almennra niðurstöðna óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Við mat á eignarréttarlegri stöðu landsvæða skiptir almennt mestu máli hvort viðkomandi svæði sé eða hafi verið jörð eða hluti af jörð samkvæmt fyrirbyggjandi heimildum. Þá liggur fyrir að landsvæði hvernjar jarðar hefur frá öndverðu borið að afmarka með landamerkjum. Landamerkjabréf hafa þó bæði verið gerð fyrir jarðir og annars konar réttindasvæði, svo sem ítök og afrétti(r). Það á einnig við um aðrar tegundir heimilda um merki landsvæða en auk landamerkjabréfa er t.a.m. algengt að merkjum landsvæða sé lýst í máldögum, vísitásium og lögfestum. Landamerkjabréf jarða hafa almennt haft ríkara vægi en aðrar heimildir sem sönnunargögn um beinan eignarrétt og í fyrirbyggjandi dómum og úrskurðum hefur að meginreglu verið komist að þeirri niðurstöðu að þau afmarki eignarlönd. Land utan landamerkja jarða, þar á meðal afréttarland, hefur á hinn bóginn að meginreglu verið talið þjóðlenda. Á meðal þeirra atriða sem máli skipta við mat á stofnun og viðhaldi eignarréttar er eignarréttarleg staða aðliggjandi landsvæða. Jafnframt er mögulegt að unninn hafi verið réttur að áður eigendalausum landi, svo sem á grundvelli hefðar.

Að framan hefur verið komist að þeirri niðurstöðu að ágreiningssvæðið á Drangajökli, eins og það er afmarkað af hálfu íslenska ríkisins, sé allt utan landamerkja aðliggjandi jarða og byggist sú niðurstæða einkum á greiningu á landamerkjabréfum þeirra jarða sem kröfur eru gerðar vegna í málinu. Þá liggja ekki fyrir í málinu nein önnur gögn sem benda til þess að umræddur hluti Drangajökuls sé eignarland.

Óbyggðanefnd hefur áður komist að þeirri niðurstöðu að um eignarréttarlega stöðu jökulsvæða almennt fari eftir sömu reglum og um önnur landsvæði.⁴²⁵ Að því er varðar þann hluta Drangajökuls sem hér um ræðir bendir ekkert til að þar hafi stofnast til beins eignarréttar eða takmarkaðra eignarréttinda fyrir nám, löggerninga, hefð eða með öðrum hætti.

Af hálfu eiganda Dranga er sem fyrr segir byggt á því að þar sem áformað sé að friðlýsa þann hluta jökulsins sem byggt er á að sé innan merkja jarðarinnar gerist þess ekki þörf að úrskurða hann þjóðlendu en þess jafnframt farið á leit að settar verði strangar reglur um umgengni og nýtingu á jöklinum, verði hann úrskurðaður þjóðlenda. Hlutverk óbyggðanefndar við úrlausn málsins er að skera úr um það á grundvelli laga nr. 58/1998 hvort sá hluti Drangajökuls sem um ræðir sé eignarland eða þjóðlenda. Það verkefni snýr að því að greina hver eignarréttarleg staða jökulsins sé í reynd og í því sambandi hafa áform um friðlýsingu svæðisins eða aðrar ráðstafanir á því ekki þýðingu.

⁴²⁵ Sjá umfjöllun um jökla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Þá er það ekki á valdsviði nefndarinnar að setja reglur um umgengni eða nýtingu á jöklinum.

Í fyrri úrskurðum þar sem óbyggðanefnd hefur úrskurðað um þjóðlendumörk sem miðast við jökuljaðar hefur niðurstaðan verið sú að miða við ætlaða stöðu jökulsins þann dag sem þjóðlendulög, nr. 58/1998, tóku gildi, þ.e. 1. júlí 1998. Vísast í því sambandi t.d. til úrskurða nefndarinnar í málum nr. 1–5/2001 og dóms Hæstaréttar 11. maí 2006 í máli nr. 345/2005 (Fell í Suðursveit) þar sem rétturinn staðfesti þá niðurstöðu óbyggðanefndar að mörk eignarlands gagnvart jökli skyldu miðast við stöðu jökulsins við gildistöku laganna. Sömu rök og lágu til grundvallar niðurstöðum óbyggðanefndar um þetta atriði í tilvitnuðum úrskurðum eiga einnig við hér og verður því miðað við stöðu jökulsins við gildistöku þjóðlendulaga.

Með vísan til þess sem að framan er rakið er niðurstaða óbyggðanefndar sú að það landsvæði á Drangajökli sem er afmarkað hér á eftir sé þjóðlenda í skilningi 1. gr. laga nr. 58/1998, sbr. einnig a-lið 7. gr. laganna:

Upphafspunktur er við Hrolleifsborg. Þaðan er jökuljaðri Drangajökuls fylgt suður uns komið er að þeim stað sem er á sýslumörkum Strandasýslu og Norður-Ísafjarðarsýslu. Þaðan er farið norður eftir sýslumörkum og sveitarfélagamörkum og svo til norðausturs, eftir sömu mörkum, að upphafspunktinum Hrolleifsborg. Miðað er við stöðu jökulsins eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga, nr. 58/1998, 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. laganna.

6.4 Um málskostnað

Í samræmi við 2. mgr. 17. gr. laga nr. 58/1998 hefur óbyggðanefnd lagt mat á það hvað telja megí nauðsynlegan kostnað vegna hagsmunagæslu fyrir nefndinni í máli þessu. Við það mat hefur nefndin m.a. litið til þess hvort aðilar, sem svipaðra hagsmuna eigi að gæta, hafi sameinast um aðstoð lögmanns og annarra sérfræðinga, enda rekist hagsmunir ekki á. Við mat á fjárhæð kostnaðar hefur nefndin enn fremur litið til þess hvað telja megí sanngjarnt og eðlilegt endurgjald fyrir hagsmunagæslu í máli þessu, miðað við framlagðar tímaskýrslur og umfang hvers ágreiningsmáls fyrir sig, og er málskostnaður úrskurðaður til einstakra málsaðila að því marki sem aðild og sundurliðun tímaskýrslna gefur tilefni til.

Úrskurður um greiðslu málskostnaðar vegna hagsmunagæslu fyrir óbyggðanefnd er háður því að fram komi krafa þar að lútandi, sbr. áður nefnt ákvæði 2. mgr. 17. gr. laga nr. 58/1998. Þeir eigendur Drangavíkur sem lýstu kröfum vegna jarðarinnar nutu lögmannsaðstoðar við hluta af málsmeðferðinni, þar á meðal vegna kröfulýsingar þeirra, en að öðru leyti gætti einn af eigendunum hagsmuna þeirra, m.a. við munnlegan flutning málsins. Af þeirra hálfu var gerð krafa um málskostnað, bæði vegna aðstoðar lögmannsins og hagsmunagæslu umrædds landeiganda. Við ákvörðun fjárhæðar þóknunar til landeigandans var höfð hliðsjón af framkvæmd dómstóla í málum þar sem aðilar annast

mál sín sjálfir og litið til þess að ekki var þar um að ræða kostnað vegna aðkeyptrar sérfræðipjónustu heldur þóknun til landeiganda fyrir að gæta hagsmuna sinna og með-eigenda sinna. Eigendur Skjaldabjarnarvíkur fólu ekki lögmanni hagsmunagæslu vegna málsins heldur annaðist eiginmaður eins af eigendum jarðarinnar hana fyrir þeirra hönd og í kjölfar fyrirspurnar nefndarinnar var upplýst að ekki væri gerð krafa um greiðslu þóknunar vegna hennar. Stjórnarformaður félagsins sem á jörðina Dranga sá um hagsmunagæslu vegna þeirrar jarðar. Ekki var heldur gerð krafa um greiðslu þóknunar vegna hennar. Í þeim tilvikum þegar aðilar önnuðust mál sín sjálfir eða ólöglærðir fulltrúar fyrir þeirra hönd gætti óbyggðanefnd sérstaklega að leiðbeiningarskyldu sinni, sbr. 1. mgr. 7. gr. stjórnarsýslulaga, nr. 37/1993, m.a. að því er varðar kröfur um málskostnað.

7 ÚRSKURÐARORÐ

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. suðausturhluti Drangajökuls, er þjóðlenda í skilningi 1. gr. laga nr. 58/1998, sbr. einnig a-lið 7. gr. laganna:

Upphafspunktur er við Hrolleifsborg. Þaðan er jökuljaðri Drangajökuls fylgt suður uns komið er að þeim stað sem er á sýslumörkum Strandasýslu og Norður-Ísafjarðarsýslu. Þaðan er farið norður eftir sýslumörkum og sveitarfélagamörkum og svo til norðausturs, eftir sömu mörkum, að upphafspunktinum Hrolleifsborg. Miðað er við stöðu jökulsins eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga, nr. 58/1998, 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. laganna.

Gerður er almennur fyrirvari um hnitasetningu þjóðlendulína að liðnum málskotsfrestum eða að fenginni dómsniðurstöðu.

Málskostnaður gagnaðila íslenska ríkisins vegna þóknunar málflytjenda þeirra greiðist úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998, og ákvarðast svo:

Vegna Friðbjörns Garðarssonar lögmanns: Dánarþú Halldóru Sveinbjörnsdóttur, Guðrún Sveinbjörnsdóttir, Gunnar Gaukur Magnússon, Hallvarður E. Aspelund, Haraldur Sveinbjörnsson, Nýja húsið Ófeigsfirði, Pétur Guðmundsson og Valdimar Steinþórsson vegna Ófeigsfjarðar og Felix von Longo-Liebenstein vegna Engjaness: 1.550.000 kr.

Vegna Benedikts Ólafssonar lögmanns: Ásdís Virk Sigtryggisdóttir, Guðjón Egill Ingólfsson, Gunnar Ólafur Bjarnason, Halldór Kristján Ingólfsson, Ingunn Hinriksdóttir, Karl Sigtryggsson, Lára Valgerður Ingólfisdóttir, Ólafur Gunnarsson, Sigríður Sveinsdóttir og Þórhildur Hrönn Ingólfisdóttir vegna Drangavíkur: 1.100.000 kr.

Vegna Láru Ingólfisdóttur: Ásdís Virk Sigtryggisdóttir, Guðjón Egill Ingólfsson, Gunnar Ólafur Bjarnason, Halldór Kristján Ingólfsson, Ingunn Hinriksdóttir, Karl Sigtryggsson, Lára Valgerður Ingólfisdóttir, Ólafur Gunnarsson, Sigríður Sveinsdóttir og Þórhildur Hrönn Ingólfisdóttir vegna Drangavíkur: 350.000 kr.

Útlagður kostnaður málsaðila, annarra en fjármála- og efnahagsráðherra vegna íslenska ríkisins, utan þóknunar málflytjenda, hefur þegar verið eða verður endurgreiddur úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998.

Ása Ólafsdóttir

Þorsteinn Magnússon

Hulda Árnadóttir

**ALMENNAR NIÐURSTÖÐUR
ÓBYGGÐANEFNDAR**

— með viðaukum —

Svæði 1–9B

Sérprentun 21. febrúar 2020

EFNISYFIRLIT

FORMÁLI	III
1. INNGANGUR	IV
2. GRÓÐURFAR VIÐ LANDNÁM OG SÍÐARI BREYTINGAR	IV
3. STOFNUN EIGNARRÉTTINDA	V
3.1. Landnám	V
3.2. Hefð	VIII
3.3. Lög	XII
4. FLOKKUN LANDS	XIII
4.1. Almenn	XIII
4.2. Jörð	XIV
4.3. Almenningar	XIX
4.4. Afréttir	XXI
4.5. Jörð eða afréttur?	XXVIII
4.6. Jöklar	XXIX
4.7. Fjallskil	XXXIV
4.8. Ítök	XXXVIII
4.9. Fjörur og rekæign	XLI
5. HEIMILDIR UM EIGNARHALD	XLV
5.1. Almenn	XLV
5.2. Jarðamöt og jarðabækur	XLV
5.3. Máldagar og vísitasíur	XLVII
5.4. Lögfestur	XLIX
5.5. Jarðabréf og landamerkjabréf	L
5.6. Afsals- og veðmálabækur	LIV
5.7. Aðrar heimildir	LVI
6. NIÐURSTADA	LVII
7. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 5	LXI
7.1. Almenn atriði og dómafordæmi í þjóðlendumálum	LXI
7.1.1. Gildi landamerkjabréfa jarða	LXII
7.1.2. Heiðarbýli á Norðausturlandi	LXIV
8. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 6	LXVI
8.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum	LXVI
8.2. Afréttir einstakra jarða og stofnana	LXVI
9. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 7A	LXIX
9.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum	LXIX
10. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 7B	LXX
10.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum	LXX
10.2. Heimildir mæla í mót landamerkjabréfi jarðar	LXXI
10.3. Heimildir um legu jarða til forna	LXXII
11. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 8A	LXXIV
11.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum	LXXIV
11.2. Um túlkun landamerkjabréfa jarða og samspil við aðrar heimildir	LXXIV
11.3. Áhrif fyrri lögskipta íslenska ríkisins og annarra vegna viðkomandi landsvæðis	LXXVII
11.4. Réttaráhrif og sönnunargildi eldri dómsúrlausna	LXXX
12. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 9B	LXXXIII
12.1. Þinglýsing landamerkjabréfa og færsla í landamerkjabækur	LXXXIII
12.2. Almenningar stöðuvatna	LXXXV

FORMÁLI

Í úrskurðum óbyggðanefndar í málum á svæði 1 er í kaflanum *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* gerð grein fyrir athugunum og niðurstöðum um nokkrar staðreyndir og lagaatriði sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þjóðlendumála. Í úrskurðum í málum á svæði 2 var aukið við þessa umfjöllun og nokkrum nýjum atriðum bætt við. Kaflar þessir voru felldir saman, með lítilsháttar breytingum, og birtir þannig sem viðauki við úrskurði í málum á svæðum 3–9B. Fer sá texti hér á eftir, í 1.–6. kafla.

Í úrskurðum á svæðum 3–9B hefur jafnan verið gerð grein fyrir nýgengnum dómum í þjóðlendumálum og öðrum atriðum sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þjóðlendumála. Lagt hefur verið á það mat hvort breyta þyrfti eða bæta enn við fyrirbyggjandi *Almennar niðurstöður*. Tilefni til umfjöllunar eða viðauka af þessu tagi gafst einkum á svæðum 5, 6, 7A, 7B og 8A og fer sá texti lítilega stytur hér á eftir í 7.–11. kafla. Að auki hefur verið bætt inn sem 12. kafla atriðum úr úrskurðum á svæði 9B, annars vegar um þinglýsingu landamerkjabréfa og færslu þeirra í landamerkjabækur og hins vegar um almenninga stöðuvatna.

Niðurstöður óbyggðanefndar um eignarland eða þjóðlendu á einstökum landsvæðum eru í beinu samhengi og samræmi við *Almennar niðurstöður* með viðaukum og vísa til þeirra.

1. INNGANGUR

Hér verður gerð grein fyrir almennum athugunum og niðurstöðum óbyggðanefndar um nokkrar staðreyndir og lagaatriði sem þýðingu geta haft við úrlausn þeirra mála sem undir nefndina heyra.

Í upphafi verður gefið yfirlit um gróðurfar á Íslandi við landnám og þeim breytingum sem á því hafa orðið síðan. Þá verður fjallað um landnám, hefð og lög sem stofnunarhætti eignarréttinda.

Því næst verður gerð grein fyrir flokkun lands í *jarðir*, *almenninga* og *afrétti* og eignarréttarlegri þýðingu þessara hugtaka. Hugað verður sérstaklega að ákveðnum tilvikum sem virðast á mörkum framangreindra flokka ásamt eignarhaldi á landi undir jökklum og mörk við jökul eða á. Þá verður fjallað um hvort og þá hvaða vísbendingar um eignarréttarlega stöðu lands má draga af fyrirkomulagi fjallskila og tilvist ítaka til lands eða sjávar, hvaða réttur felist í fjörueign og hver séu merki sjávarjarða til hafsins.

Loks verður fjallað um efni og gildi þeirra heimilda sem einna helst fjalla um eignarréttindi fyrr á tímum. Gerð verður sérstök grein fyrir jarðamötum og jarðabókum, máldögum og vísitásium, lögfestum, jarðabréfum og landamerkjabréfum, afsals- og veðmálabókum.

2. GRÓÐURFAR VIÐ LANDNÁM OG SÍÐARI BREYTINGAR

Íslandi má skipta í þrjú hæðar- eða gróðurbelti, þ.e. *láglandisbelti*, *hlíðabelti* og *hálandis- eða fjallbelti*.¹ Þessi skipting byggist á því að lífsskilyrði fyrir plöntur og aðrar lífverur, þ. á m. búsetuskilyrði fyrir fólk, fara stigversnandi með vaxandi hæð yfir sjávarmáli og lækkandi meðalhita. Höfuðeinkenni gróðurfars breytast því frá láglandisbelti og upp til efstu gróðurmarka á hálendi, tegundum plantna fækkar mjög, harðgerar tegundir verða ríkjandi, uppskerumagn minnkar og gróðurþekjan verður gisnari.

Gróðurbeltin eru í mismunandi hæð í hinum ýmsu landshlutum, eftir því hvort um er að ræða innhéruð eða útnes, eftir snjóalögum o.s.frv. Milli gróðurbeltanna eru að sjálfsögðu ekki skörp skil heldur breytist gróðurfar stig af stigi með vaxandi hæð yfir sjávarmáli. Í grófum dráttum nær láglandisbelti landsins upp í 100–150 m hæð og sums staðar nokkru hærra sunnanlands. Hlíðabeltið tekur við og nær upp í 300–400 m hæð, en þar ofan við er hálandisbeltið. Ætla má að um landnám hafi mörkin legið nokkru ofar.

¹ Steindór Steindórsson, 1964: *Gróður á Íslandi*. Reykjavík. S. 28.

Talið er að við landnám hafi gróður þakið um $\frac{2}{3}$ hluta af yfirborði landsins.² Mikill hluti láglendis- og hlíðabelta, svo og hálendisbeltis upp að 600–700 m hæð á miðhálandinu, hefur verið þakinn nokkuð samfelldum gróðri og jarðvegi. Ofar hefur gróðurinn orðið stöðugt gisnari, uns hann hefur horfið að mestu í 800–1000 m hæð. Í fjalllendi útnesja og í bröttum fjallahlíðum hafa efri mörk samfellds gróðurs legið neðar.

Við landnám hefur birkiskógur og kjarr sett mestan svip á gróðurfar í láglendis- og hlíðabeltum og jafnvel teygt sig upp í hálendisbelti við bestu aðstæður. Áætlað er að skóglendi og kjarr hafi þakið um $\frac{1}{4}$ hluta landsins. Það var langverðmætasta gróðurlendi landsins vegna mikillar grósku, fjölþættra nota og jarðvegsverndar. Ofan skógarmarka hafa smárunnar, ýmsar lyngtegundir og harðgerar jurtir verið ríkjandi tegundir. Þar sem jarðvatnsstaða var há, á láglendi og hálendi, var gróskumikill votlendisgróður. Rýr mosagróður tók við þegar nálgadist efri mörk gróðurs, og loks voru plöntur á stangli á því landi sem í daglegu tali er nefnt ógróið.

Nú þekur gróður aðeins um $\frac{1}{4}$ hluta landsins í heild og um $\frac{10}{100}$ hluta ísfrírra svæða miðhálandisins, í stað nær helmings um landnám. Aðeins um $\frac{1}{100}$ hluti landsins er skógi eða kjarri vaxinn. Gróðurþekja landsins hefur þannig bæði dregist saman og gæði hennar rýrnað.

Langmest hefur rýrnun landgæða orðið í hálendisbeltinu, einkum á miðhálandinu. Afleiðingar þessa eru m.a. þær að verulegur hluti miðhálandisins, sem um landnám og fram eftir öldum var vel fallið til sumarbeitar, er nú gróðursnauðar auðnir.

3. STOFNUN EIGNARRÉTTINDA

Þeir stofnunarhættir eignarréttinda sem huga þarf sérstaklega að í þessu sambandi eru landnám, hefð og lög.

3.1. Landnám

Hér á landi var fyrst stofnað til eignarréttar yfir landi með námi. Telja verður líklegt að eigi síðar en með gildistöku ákvæða Jónsbókar um afrétti og almenninga hafi nám verið útilokað. Vafalaust er þó að eftir lögtöku nýbýlatilskipunar 1776 er nám úr sögunni sem stofnunarháttur eignarréttar hér á landi.³

Landnámabók hefur löngum verið talin mikilvægasta heimildin um upphaf byggðar á Íslandi. Þar eru nefndir um 430 karlar og konur sem námu land eða eignuðust það úr landnámi annarra. Þá eru þar nöfn um 600 bæja sem risið eiga að hafa á landnámsöld, þ.e. á árunum 874–930. Efni Landnámu er spunnið úr þremur meginþáttum: landnáma-

² Ingvi Þorsteinsson og Sigurður Blöndal, 1986: *Gróðureyðing og endurheimt landgæða*. Reykjavík. S. 13.

³ Sbr. Gaukur Jörundsson: „Um afrétti og almenninga“, óbirt fjölrit, bls. 10–11. Gaukur Jörundsson, 1982–83: *Eignaréttur II* (fjöl.). Reykjavík. S. 133–134. Þorgeir Örlygsson, 1994: „Um eignarhald á landi og náttúruauðlindum.“ *Afmælisrit. Gaukur Jörundsson sextugur 24. september 1994*. Reykjavík. S. 565.

frásögnum, greinargerð fyrir landnámsmönnum, ætt þeirra og niðjum og fróðleik af ýmsum toga sem lýsir m.a. viðskiptum manna, stjórnarfari, trú og siðum, skipakosti, húsakynnum, búpeningseign og landsháttum.

Landnáma er varðveitt í fimm gerðum, misjafnlega heillegum. Þrjár þeirra eru að stofni til frá miðöldum en tvær voru ritaðar á 17. öld. Melabók mun vera elst þeirra og standa næst frumgerð Landnámabókar, sem talin er rituð á fyrri hluta 12. aldar en er nú glötuð. Ljóst er því að tvö hundruð ár hið minnsta hafa liðið þar til frásagnir um landnám voru skráðar. Allmikill efnislegur munur er á varðveittum gerðum Landnámabókar en þó eru landnámalýsingar yfirleitt nokkuð samhljóða.

Ýmsar sagnir er að finna í Landnámu um það hvernig menn fóru að því að nema land. Í Hauksbókargerð Landnámu er greint frá því að Íslendingar hafi leitað til Haralds konungs hárfagra um aðstoð við að setja reglur um stærð landnáma. Þá voru sett ákvæði um að enginn skyldi víðara nema en hann mætti eldi yfir fara á einum degi með skipverjum sínum.⁴ Um konur virðist hins vegar hafa gilt sú regla að þær skyldu ekki nema víðara land en leiða mætti kvígu tvævetra vorlangan dag sólsetra á milli, vel fóðraða.⁵ Fleiri aðferðir eru tilfærðar. Helgi magri, sem nam allan Eyjafjörð, er t.d. sagður hafa gert eld mikinn við hvern vatnsós og helgað sér svo allt hérað, væntanlega allt vatnsvæði árinna. Stundum virðist kvikféð sjálft hafa ráðið ferðinni. Í upphafi þess hluta Landnámu sem fjallar um Sunnlendingafjórðung segir m.a. á þessa leið: „Sumir þeir, er fyrstir kómu út, byggðu næstir fjállum ok merkðu at því landskostina, at kvikféit fýstisk frá sjónum til fjallanna.“⁶

Á síðustu áratugum hafa ýmsir fræðimenn á sviði sagnfræði og bókmennta sett fram kenningar um sannfræði Landnámu. Annars vegar hefur því verið haldið fram að treysta megi frásögnum Landnámu í meginatriðum. Hér má nefna kenningar eins og þær að markmiðið með ritun Landnámu hafi verið að skapa grundvöll fyrir innleiðingu óðalsréttar hér á landi, undirbúa skiptingu landsins í kirkjusóknir eða varðveita ættartölur, með tilliti til erfða, hjúskapar o.fl., auk áhuga á sögu forfeðranna.⁷ Hins vegar hefur því verið haldið fram að frásagnir Landnámu eigi lítið skylt við sögulegan veruleika. Í því sambandi ber að nefna þá kenningu að markmiðið hafi verið að renna stoðum undir eignarheimildir höfðingjaættanna fyrir þeim jörðum, einkum aðalbólum, sem þær töldu sig eiga á ritunartíma Landnámu.⁸ Ennfremur hefur því verið haldið fram að sum nöfn

⁴ *Landnámabók*, 1986. Jakob Benediktsson gaf út. (Íslensk fornrit. 1. b.) Reykjavík. S. 337.

⁵ *Landnámabók* 1986, s. 321.

⁶ *Landnámabók* 1986, s. 337.

⁷ Sbr. Barði Guðmundsson, 1938: „Uppruni Landnámabókar.“ *Skírnir. Tímarit Hins íslenska bókmenntafélags*. S. 6–7, 20. Jón Jóhannesson, 1954–58: „Sannfræði og uppruni Landnámu.“ *Saga. Tímarit Sögufélags*. S. 225–226. Einar Gunnar Pétursson, 1986: „Efling kirkjuvalds og ritun Landnámu.“ *Skírnir. Tímarit Hins íslenska bókmenntafélags*. S. 193–222.

⁸ Sveinbjörn Rafnsson, 1974: *Studier i Landnámabók. Kritiska bidrag till den isländska fristatstidens historia*. Lundí. S. 203–217. Sveinbjörn Rafnsson, 1976: „Aðferðir og viðhorf í Landnámurannsóknunum.“ *Skírnir. Tímarit Hins íslenska bókmenntafélags*. S. 222–225, 231–233.

landnámsmanna séu dregin af kennileitum, náttúrufari eða búskaparháttum.⁹ Heimildargildi Landnámu er því umdeilt meðal fræðimanna.

Í úrlausnum dómstóla hafa skýrar lýsingar Landnámu á umfangi landnáms verið taldar hafa sönnunargildi við mat á því hvort stofnast hafi til eignarréttar yfir tilteknu landsvæði. Þessi afstaða kemur fram í H 1994 2227 (Geitland). Þar er frásögn Landnámu um nám Geitlands talin sanna að í kjölfar landnáms hafi landsvæðið verið eignarland. Jafnframt ber að nefna H 1960 726 (Skeljabrekka) þar sem talið var auðsætt af frásögn Landnámu að landspilda hefði í öndverðu verið hluti af landi jarðarinnar Skeljabrekku. Takmarkaðar lýsingar í Landnámu hafa hins vegar fremur verið taldar mæla gegn því að land hafi verið numið og þannig orðið undirorpið beinum eignarrétti, sbr. H 1997 1162 (Auðkúluheiði), H 1997 1183 (Eyvindarstaðaheiði), H 1997 2420 (Neðri-Hundadalur), H 1999 111 (Gilsá) og H 1999 2006 (Sandfellshagi). Þá hafa dómstólar litið til gróðurfars og staðhátta við mat á því hvort líkur séu á að landsvæði hafi verið numið, sbr. einkum H 1997 2420 (Neðri-Hundadalur) og H 1999 111 (Gilsá).

Það er álit óbyggðanefndar að Landnáma lýsi a.m.k. þeirri skiptingu lands sem menn töldu rétta eða voru ásáttir um á ritunartíma einstakra gerða. Þá er ljóst að landnámalýsingar hennar hafa verið vel kunnar landsmönnum og sannleiksgildi þeirra óumdeilt fram á síðustu áratugi. Þetta endurspeglast í úrlausnum dómstóla. Nefndin telur því að skýrar frásagnir Landnámu hafi sönnunargildi um tilvist eignarréttar. Jafnframt benda frásagnir Landnámu almennt séð til þess að landnám hafi í einhverjum tilvikum náð lengra inn til landsins en lýst landamerki jarða á síðari tímum. Rannsóknir á sviði sagnfræði, fornleifafræði og náttúrufræði styðja þetta.¹⁰ Svo sem fram kemur í kafla 2. hefur gróðurfar inn til landsins verið þannig að landnámsmenn kunna að hafa séð sér hag í að nema land ofar en byggð hefur náð á síðari tímum. Hins vegar hljóta staðhættir, þar á meðal hæð yfir sjávarmáli og fjarlægð frá byggð, að hafa takmarkað möguleika á nýtingu. Afar takmarkaðar ályktanir verða því dregnar af gróðurfari.

Í Landnámu er hins vegar sjaldan lýst nákvæmlega umfangi landnáms eða landamerkjum. Þetta á ekki hvað síst við inn til landsins. Óbyggðanefnd telur hæpið að af takmörkuðum lýsingum í Landnámu verði afdráttarlausar ályktanir dregnar um það hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar yfir landsvæði með námi.

Þá er ýmislegt óljóst um aðferðir við landnámið og hverju landnámsmenn sóttust eftir, þ.e.a.s. hvort þeir hafi einvörðungu miðað við gróðurfar og staðhætti eða hvort önnur atriði skiptu einnig máli, svo sem heppileg kennileiti, samgönguleiðir, völd og áhrif o.s.frv. Óvissa um aðferðir við landnám er of mikil til þess að hægt sé að fullyrða um stærð landnáma á þeim grundvelli.

⁹ Sbr. Þórhallur Vilmundarson, 1982: „- stad. Island.“ *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. 16. b. Kaupmannahöfn. D. 578–584. Sjá ennfr. greinar Þórhalls Vilmundarsonar í *Grimni. Riti um nafnfræði*. 1–3. b. (1980–1996).

¹⁰ Sbr. Kristján Eldjárn, 1974: „Fornþjóð og minjar.“ *Saga Íslands*. 1. b. Reykjavík. S. 115. Jakob Benediktsson, 1974: „Landnám og upphaf allsherjarríkis.“ *Saga Íslands*. 1. b. Reykjavík. S. 165.

3.2. Hefð

Hugtakið hefð er hvorki að finna í Grágás né Jónsbók. Í Jónsbók má þó sjá þess merki að afnot manna af tilteknum fasteignatengdum hlunnindum hafi þótt benda til ákveðinna réttinda. Í 26. kapitula landsleigubálks stendur m.a.: „Nú hefir maður skóg, eng eða haga, reka eða aðrar landsnytjar .xx. [þ.e. 20] vetr eða lengr ,átflulaust, þá á sá er haft hefir, nema hinn hafi lflgleg vitni til, at hann á, ef hann skal úrænt vera.“¹¹

Enda þótt hugtakið komi ekki fyrir í lögbókunum virðist sem mönnum hafi snemma verið það kunnugt. Undir lok 12. aldar deildu leikmenn og Þorlákur biskup Þórhallsson um yfirráð kirkjueigna (staðamál fyrri). Bændur kröfðust forræðis yfir kirkjueignum í krafti „landsskapar ok fornrar hefðar“ en biskupinn kvað forna hefð ekki vega þyngra en lög kirkjunnar¹². Þessi frásögn getur ekki ein og óstudd talist heimild um hefð í laga- legum skilningi. Allt eins er líklegt að orðið sé hér notað um eitthvað sem haldist hafi órofa um ótiltekinn tíma (sbr. orðasambandið „í hefð og haldi“).

Sumir fræðimenn hafa getið sér þess til að *hefð* sé komin inn í norræn lög úr kanónískum rétti. Í því sambandi er bent á að orðasamböndin „...sem að fornu hefir verið“ og „frá arilds tíð“ gætu verið þýðingar á latneska hugtakinu „praescriptio im- memorialis“.¹³

Kaldangursrecess (Koldinghúsrecess) frá 13. desember 1558 var lögleiddur með konungsbréfi 20. mars 1563. Í konungsbréfi þessu segir að recessinn „skuli einnig ganga fyrir lög um þau efni, „sem íslensk lög þar um ekki áhræra né forklára“.“ Í recessnum, 50. kapitula, segir m.a. um 20 vetra hefð:

Item huada godz og eigner nauckur madur hefur med haund haft og halldit xx wetur oklagad og okiært. þui ma hann kuijdulaust hallda og skal það ecki wndan honum ganga nema suo finnist og bijuijsist það sie j panta sett edur lient.¹⁴

Jón Þorkelsson þjóðskjalavörður athugaði á sínum tíma hvar vitnað væri til Kaldangursrecess í dómum og skjölum. Nefndi hann að í alþingisdómi 30. júní 1581, um Bjarneyjartolla, og í dómi Erlends sýslumanns Magnússonar 9. apríl 1594, um Kleifarblá, sé vitnað í 50. kapitula í recessinum.¹⁵ Af rannsókn Jóns verður ekki séð að recess þessi hafi haft þýðingu utan þessa.

Rétt er að taka fram að Kaldangursrecess er að engu getið í þeim umræðum sem fram fóru um miðja 19. öld um setningu hefðarlaga.

¹¹ *Jónsbók*. Kong Magnus Hakonssons lovbog for Island vedtaget paa Altinget 1281 og réttarboetr de for Island givne retterbøder af 1294, 1305 og 1314. Kaupmannahöfn 1904. S. 156.

¹² Sbr. *Biskupa sögur*. 1. b. Kaupmannahöfn 1858. S. 281 (Oddaverja þáttur, ritaður í byrjun 13. aldar).

¹³ Wallén, Per-Edwin, 1981: „Hævd. Sverige.“ *Kulturhistorisk lexikon for nordisk middelalder*. 7. b. Kaupmannahöfn (2. útg.). D. 285. Magnús Már Lárusson, 1981: „Hævd. Island.“ Sama rit, d. 287–288.

¹⁴ *Íslenskt fornbréfasafn*. 13. b. Reykjavík 1933–1939. S. 355. Sbr. *Alþingisbækur Íslands*. 1. b. Reykjavík 1912–1914. S. 425–426. *Alþingisbækur Íslands*. 3. b. Reykjavík 1917–1918. S. 33–35.

¹⁵ *Íslenskt fornbréfasafn*. 13., s. 351.

Af athugun á dómum í Íslensku fornbréfasafni og Alþingisbókum Íslendinga verður ekki dregin önnur og víðtækari ályktun en sú, að sá sem hafði haft umráð eignar um árabíl væri líklegur eigandi hennar nema annað kæmi fram í dómum eða skjölum, svo sem oft er gerður fyrirvari um. Er sá fyrirvari einnig í samræmi við fyrrnefnt ákvæði Jónsbókar.

Í Dönsku lögum Kristjáns V. frá 1683 voru ákvæði um hefð og fleira. Samsvarandi ákvæði voru í Norsku lögum frá 1687 og segir þar m.a. svo í 5. bók, 5. kapitula, 3. gr:

Hvis andet Gods og Ejendom nogen haver haft i Haand og Hævd i tyve Aar ulast og ukært til Tinge, det beholder hand uden anden Adkomst at fremvise, angerløst og uafvundet, med mindre det bevisis, at hand hafde det, enten til Pant, eller i Forlæning, eller i Forsvar.

Ákvæði þessi voru aldrei birt hér á landi en mörg dæmi eru þess að Yfirréttur og Landsyfirréttur beittu þessum lögum, sbr. t.d. dóm frá 5. maí 1830 þar sem vitnað er án nokkurs fyrirvara til Norsku laga 5-5-3.¹⁶

Þá var í erindisbréfi fyrir biskupana á Íslandi frá 1. júlí 1746 ákvæði í 16. gr. þar sem gert var ráð fyrir því að á 100 árum mætti hefða eignir og réttindi, sem verið hefðu kirkjueign.¹⁷

Vorið 1836 lagði Bjarni Thorsteinson amtmaður til við kansellið í Kaupmannahöfn að 26. kapituli landsleigubálks Jónsbókar yrði numinn úr gildi og tekin upp ákvæði Dönsku laga um hefð. Fram kom að óljóst þætti hvort reglan í Jónsbók tæki einungis til hlunninda eða einnig til fasteigna. Kansellið bar málið undir Landsyfirrétt og síðan embættismannanefndina sem skipuð var 22. ágúst 1838. Við athugun lögfróðra manna kom í ljós að íslenskir dómstólar á 17. og 18. öld og fram á þá 19. höfðu í langflestum tilvikum tekið mið af Dönsku og Norsku lögum í þeim málum sem snertu hefð. Flestir nefndarmanna voru þeirrar skoðunar að rétt væri að innleiða hér dönsk hefðarlög.¹⁸

Árið 1845 var lagt fyrir ráðgjafafingið frumvarp kansellisins til tilskipunar um hefð og fyrningu. Var þar gert ráð fyrir að ákvæði Dönsku laga um hefð og fyrningu yrðu lögleidd hér á landi.

Í umræðum á ráðgjafafinginu kom fram að algengt var að farið væri að ákvæðum Dönsku og Norsku laga um hefð enda þótt þau ákvæði hefðu ekki verið lögleidd hér. Skiptar skoðanir voru um þetta frumvarp. Þeir sem voru því fylgjandi töldu að hefðarlög gætu verndað eignarréttinn og leyst úr þeirri réttaróvissu sem ríkt hefði. Þeir sem andvígir voru tilgreindu ýmis rök gegn frumvarpinu. Í fyrsta lagi væru eignir og ítök oft langt hvert frá öðru og frá eigendum og þess vegna væri erfitt fyrir þá að verja rétt sinn gagnvart þeim sem vildu sölsa undir sig eignir þeirra í skjóli hefðarlaga. Að auki vísaði frumvarpið almennt til danskra lagareglna um hefð án þess að ljóst væri hver ákvæði lögleiða ætti hér. Ef hin danska hefð fengi lagagildi hér á landi gegn vilja þjóðarinnar

¹⁶ *Landsyfirrettardómar og hæstarjettardómar í íslenskum málum 1802–1873*. 3. b. Reykjavík 1925–1931. S. 360–374.

¹⁷ *Lovsamling for Island*. 2. b. Kaupmannahöfn 1853. S. 653.

¹⁸ *Tíðindi frá Alþingi Íslendinga. Fyrsta þing 1. júlí til 5. ágúst 1845*. Reykjavík 1845. S. 2–12.

þá væri það band á komið sem ekki yrði seinna leyst. Einnig var bent á að ákvæði Jónsbókar hefði ekki valdið neinum ágreiningi eða misskilningi fyrr en á síðustu tímum þegar íslenskir lögfræðingar hefðu farið að meta íslensk lög minna en hin dönsku. Loks tóku þeir fram að búast mætti við málaferlum sem ekki yrði séð fyrir endann á og myndu valda ærnum kostnaði ef frumvarpið yrði samþykkt. Lyktir málsins urðu þær að frumvarpið var fellt með 16 atkvæðum gegn 8 og engin tilskipun sett.¹⁹

Þrátt fyrir að Landsyfírréttur hefði um árábil dæmt eftir Dönsku og Norsku lögum fór að bera á efasemdum um gildi þeirra er leið á 19. öld. Loks var kveðið á um það í dómi 19. desember 1887 að enda þótt „eignar-hald á fasteign (possessio)“ hafi varað óátalið í 30–40 ár, veitti það eigi eignarheimild eftir íslenskum lögum.²⁰ Í dómi Landsyfírréttar frá 12. október 1896 var upprekstrarfélagi fjögurra hreppa í Mýrasýslu hins vegar dæmdur beinn eignarréttur að landsvæðinu Hellistungum á grundvelli uppreksturs „um ómuna tíð“ og með skírskotan til Jónsbókar, 26. kap. 11b. i.f.²¹

Samkvæmt framansögðu voru réttarreglur um hefð yfir fasteignum óljósar og lagaframkvæmd misvísandi allt til loka 19. aldar. Með setningu hefðarlaga, nr. 46/1905, fengust loks skýrar reglur á þessu sviði. Felld voru úr gildi þau ákvæði hér að lútandi sem löggjafinn taldi gildandi rétt, þ.e. ákvæði 26. kapítula landsleigubálks Jónsbókar sem og 16. gr. í erindisbréfi til biskupa frá 1. júlí 1746. Fleiri atriði tengd lögtöku hefðarlaga skipta og verulegu máli í þessu sambandi. Í greinargerð með frumvarpi til hefðarlaga segir svo:

Þar sem nú hefur fundizt ástæða til að leggja fyrir alþingi frumvarp til laga um hefð, þá byggist þetta ekki að eins á því, að eins og hefð er til í lögum allra síðaðra þjóða og hefur verið álitin nauðsynleg til að tryggja viðskiptalíf, eins muni vera þörf á þessu rjettartæki hjer á landi, heldur miklu fremur á því, að svo að segja árlega eykst þörfin á því fyrir landbúnaðinn að hafa greið og góð lántökuskilyrði, en eitt aðalskilyrði fyrir því er, að eigendur jarðanna hafi formlega eignarheimild fyrir jörðum sínum. Nú er það vitanlegt, að hjer á landi hafa menn verið mjög skeytingarlausir með að láta þinglýsa eignarheimildum sínum. Hefur löggjafinn fundið það vel, að þetta var óheppilegt fyrir viðskiptalíf, og sjest það meðal annars af því, að með lögum 15. febr. 1895 var fasteignarsölugjaldið afnumið, til þess að fá menn því heldur til að láta þinglýsa eignarheimildum sínum. ...

Auk framangreindra ástæðna fyrir því að lögleiða hefð hjer á landi, skal það einnig tekið fram, að með því að nú mun víðast vera búið að þinglýsa landamerkjum fyrir jörðum samkv. landamerkjälögum 17. marz 1882, þá er þar viss grundvöllur á að byggja um eignarhaldið milli jarðanna innbyrðis, og virðast því að miklu leyti burtfallnar ástæður þær, er menn höfðu á móti hefðinni 1845 ...²²

Af þessu má ráða að setning laga um hefð 1905 hafi verið þáttur í viðleitni löggjafans í lok 19. aldar og byrjun þeirrar 20. að skapa traustan grundvöll undir sölu, veðsetningu og skattlagningu jarða og annarra fasteigna, sjá einnig í köflum 5.2. og 5.5. Þess er

¹⁹ *Tíðindi frá Alþingi ... 1845*, s. 466.

²⁰ *Landsyfírrjettardómar og hæstarjettardómar í íslenskum málum*. 3. b. (1886–1889). Reykjavík 1890. S. 236–241.

²¹ *Landsyfírrjettardómar og hæstarjettardómar í íslenskum málum*. 5. b. (1895–1898). Reykjavík 1901. S. 327–330.

²² *Alþingistíðindi* 1905. A. Þingskjöl. Reykjavík 1905. S. 148, sbr. s. 426–428.

jafnframt að geta að eitt meginhlutverk hefðar er að styðja við og auka réttarvernd eignarréttinda sem eru lögmæt einnig af öðrum ástæðum.²³

Samkvæmt 1. gr. hefðarlaga má vinna hefð á hverjum hlut, jafnt fasteign sem lausafé, er getur verið eign einstakra manna, án tillits til þess, hvort hann var áður einstaks manns eign eða opinber eign. Niðurlag ákvæðisins verður ekki skilið svo að hefð verði ekki unnin á verðmætum sem ekki eru beinum eignarrétti háð. Þvert á móti verður að líta svo á að þar sem hægt er að hefða eign einstaklings eða hins opinbera sé því fremur hægt að hefða fasteignarréttindi sem ekki eru beinum eignarrétti háð.²⁴ Meginskilyrðið fyrir hefð á fasteign er 20 ára óslitið eignarhald sem fullnægir tilteknum huglægum og hlutlægum skilyrðum, sbr. 2. gr. laganna.

Ótvírætt er að virk yferráð og bein hagnýting án löggernings eru veigamiklir þættir við mat á eignarhaldi samkvæmt hefðarlögum. Jafnframt hafa ráðstafanir að lögum, t.d. afsal eignar, veðsetning, stofnun ítaks og veiting leyfa til hagnýtingar eignar, verið taldar veigamikil vísbending um eignarhald. Þá getur viðhorf hefðanda og annarra aðila haft þýðingu í þessu sambandi, auk annarra atriða sem minna máli skipta.

Í Hæstarétti hafa gengið nokkrir dómur þar sem reynt hefur á hvort aðilar hafi hefðað beinan eignarrétt að afréttum eða öðrum svæðum utan landamerkja jarða. Ber hér að nefna H 1955 108 (Landmannaafréttardómur fyrri), H 1981 1584 (Landmannaafréttardómur síðari), H 1997 1162 (Auðkúluheiði) og H 1997 1183 (Eyvindarstaðaheiði). Í öllum tilvikum var eignarhefð talin ósönnuð en ekki örlar á ráðagerð um að eigendalaus svæði verði ekki hefðuð. Af þessum dómum er ljóst að hefðbundin afréttarnot, þ.e.a.s. sumarbeit og e.t.v. önnur takmörkuð notkun, eru ekki nægjanleg ein sér. Jafnframt virðast ráðstafanir að lögum, svo sem sala tiltekinna réttinda, ekki hafa þýðingu við þetta mat. Samt sem áður verður af þessum dómum ráðið að ekki sé útilokað að hefða eignarrétt að slíku landsvæði. Skilyrði til þess eru hins vegar þröng.

Þá kemur til skoðunar hverjar séu kröfur dómstóla til eignarhefðar þegar um er að ræða land sem liggur innan merkja jarðar. Í H 1997 2792 (Laugavellir) var eignarhefð viðurkennd, enda þótt not hefðanda, sem jafnframt studdi rétt sinn við kaupsamning, hefðu verið sambærileg afréttarnotum, þ.e. beit og eftir atvikum önnur þrengri nýting. Í H 1939 28 (Einarsnes) taldist eignarhefð einnig fullnuð, enda þótt eignarheimild væri sögð glötuð og ekki annar grundvöllur fyrir hendi en takmörkuð not.

Þá er og ljóst að nytjar af þessu tagi hafa ekki nægt til að vinna eignarhefð með útrýmandi hætti innan marka jarðar svo sem þau hafa verið afmörkuð í landamerkja-bréfi hennar, sbr. H 1991 1444 (Skógar og Brúsholt) og H 1995 2120 (Nefsholt og Gata).

Það er áður rakið að skýrum réttarreglum um hefð var ekki til að dreifa fyrir setningu hefðarlaga nr. 46/1905. Í 12. gr. laganna kom fram að telja mætti eignarhald hefðanda fyrir gildistöku laganna til hefðartíma, þó þannig að engin hefð teldist fullnuð fyrr en í

²³ *Alþingistíðindi* 1905, A, s. 140. Gaukur Jörundsson, 1982–1983: *Eignarréttur* II, s. 156, 159.

²⁴ Sbr. Gaukur Jörundsson: „Um afrétti og almenninga“ (óbirt fjölrit), s. 14–15.

árslok 1910. Ljóst er að með þessu var ákveðið að hefðarlög giltu afturvirkir en ákvæðið tók þó aðeins til hefðarhalds sem fyrir hendi var við gildistöku laganna.

Um þýðingu venjuréttar er það að segja að afnot lands sem ekki uppfylla skilyrði hefðarlaga til hefðarhalds, geta ekki stofnað til eignarréttinda yfir landinu. Hins vegar kann viðurkennd beiting tiltekinna eignarráða, sem styðjast við aðrar eignarheimildir, að hafa áhrif á mat á því hvers eðlis eignarráðin eru, t.d. um sönnunarbyrði fyrir gildi eða efni eignarheimildar. Þýðing venju er því sönnunarlegs eðlis fremur en að þar geti verið um að ræða sjálfstæða eignarheimild.

3.3. Lög

Þá verður hugað að stofnun eignarréttinda með lögum. Átjándi öldin hefur löngum verið talin eitt mesta harðindatímabil í sögu þjóðarinnar og fjöldi jarða lagðist í eyði. Viðbrögð stjórnvalda voru þau að senda til landsins þriggja manna nefnd (landsnefndina fyrri) til að kynna sér landshagi og leggja fram tillögur um úrbætur. Það var við þessar aðstæður sem nýbýlatilskipunin um landnám og byggingu eyðijarða var gefin út, 15. apríl 1776. Í henni fólst heimild til að byggja jarðir á óbyggðum svæðum, jafnvel innan eignarlanda. Tilgangurinn var að hamla gegn fólksfækkun og eyðingu jarða með því að hvetja ungt fólk til að stofna heimili og byggja upp hin eyddu býli.

Samkvæmt ákvæðum tilskipunarinnar var skylt að taka í notkun „útlendi“ jarða sem lá notalaust og átti jarðeigandinn að hafa forgangsrétt til að byggja þar upp nýbýli. Ef hann gerði það ekki var öðrum látið það eftir. Á öðrum óbyggðum landsvæðum, þ. á m. „afréttaralmenningum“, höfðu allir jafnan rétt til að stofna nýbýli samkvæmt tilteknum reglum. Þetta gildi einnig um lönd og jarðir sem forðum voru í byggð en höfðu um langan aldur legið í eyði. Var þá litið svo á að enginn gæti lengur talist eigandi eða erfingi slíkra jarða.

Nýbýlatilskipunin var í gildi í rúm hundrað ár en ekki verður séð að hún hafi borið þann árangur sem til var ætlast. Þó er talið að um þrjátíu jarðir og hjáleigur hafi verið byggðar fyrstu tíu árin sem tilskipunin var í gildi, flestar að frumkvæði þeirra sem töldust eigendur þessara eyðijarða. Sjaldgæft er því að stofnað hafi verið til eignarréttinda á grundvelli nýbýlatilskipunar.²⁵

Í 1. gr. nýbýlalaga, nr. 15/1897, sem við tóku af nýbýlatilskipuninni var kveðið á um að nýbýli mætti stofna á eyðijörðum og í öðrum óbyggðum löndum, er enginn gæti sannað sína eign. Í 2. gr. laganna var kveðið sérstaklega á um það að nýbýlingur skyldi láta vita um fyrirætlun sína ef hann vildi stofna nýbýli á eyðijörð eða í óbyggðu landi og var þá gefinn sex mánaða frestur ef einhver vildi gefa sig fram með heimildarskírteini fyrir landinu. Skilyrði til stofnunar nýbýla voru þannig þrengd verulega og

²⁵ Þorkell Jóhannesson, 1950: *Saga Íslendinga*. 7. b. Reykjavík. S. 254–255.

munu þess engin þekkt dæmi að nýbýli hafi verið reist á grundvelli þessara nýbýlaga.²⁶

4. FLOKKUN LANDS

4.1. Almenn

Flokkun lands á grundvelli eignarhalds hefur verið með ýmsu móti í íslenskum rétti og hugtakanotkun ekki alltaf samræmd. Lengst af var að meginstefnu til greint á milli *jarða* og *afrétta*, auk *almenninga*. Þessi skipting kemur þegar fram í Grágás og má glögglega sjá í eftirfarandi ákvæði Jónsbókar:

Svá skulu almenningar vera sem at fornu hafa verit, bæði hit efra ok hit ytra; en ef menn skilr á, kallar annarr sér, annar afrétt eða almenning, þá festi sá l'g fyrir er sér kallar ok stefni þing er menn eigu því máli at skipta, ok hafi haft upp þingboð fyrir fimt.²⁷

Hér má að auki nefna tilskipun um veiði á Íslandi 1849 og frumvarp til landbúnaðarlaga 1878.²⁸ Í nýbýlatilskipun 1776 og landamerkjalogum, bæði 1882 og 1919, er gengið út frá flokkun lands í jarðir og afrétti en hugtakið almenningur er ekki notað. Þess í stað er í nýbýlatilskipun talað um „afréttaralmenninga“ og í landamerkjalogum um „aðrar óbyggðar lendur“.²⁹ Á síðari tímum hefur þessi flokkun riðlast, ný hugtök komið fram og hin eldri verið notuð í fleiri en einni merkingu.

Með þjóðlendulögunum er komið á þeirri nýskipan að land er flokkað í tvennt, *eignarland* og *þjóðlendu*, sjá 1. gr. laga nr. 58/1998. Eignarland er skilgreint sem „landsvæði sem er háð einkaeignarrétti þannig að eigandi landsins fer með öll venjuleg eignarráð þess innan þeirra marka sem lög segja til um á hverjum tíma.“ Þjóðlenda er skilgreind sem „landsvæði utan eignarlanda þó að einstaklingar eða lögaðilar kunni að eiga þar takmörkuð eignarréttindi.“ Hugtakið afréttur er ekki lengur notað sem lýsing á ákveðnu eignarformi lands og er skilgreint sem „landsvæði utan byggðar sem að staðaldri hefur verið notað til sumarþeirra fyrir búfé.“ Afréttur getur þannig verið hvort heldur er í eignarlandi eða þjóðlendu.

Hugtökin jörð, afréttur og almenningur samkvæmt hinni eldri flokkun hafa þýðingu við úrlausn mála á grundvelli þjóðlendulaga. Ræðst hún nánar af því hvernig þau falla að hugtökunum *eignarland* og *þjóðlenda*. Verður nú hugað að *jörðum*, *afréttum* og *almenningum* í þessu sambandi og einkanlega litið til stofnunar, nýtingar, afmörkunar og

²⁶ Þorkell Jóhannesson, 1948: *Alþingi og atvinnumálin. Landbúnaður og útvegsmál. Höfuðþættir.* (Saga Alþingis IV.) Reykjavík. S. 70.

²⁷ *Jónsbók* 1904, s. 185 (52. k. IIb). Sbr. einnig *Grágás. Lagasafn íslenska þjóðveldisins.* Gunnar Karlsson, Kristján Sveinsson, Mörður Árnason sáu útgáfuna. Reykjavík 1992. S. 342, 369 (46. k., 74. k. Iþb.).

²⁸ Frumvarp til landbúnaðarlaga fyrir Ísland (álit meirihlutans), Reykjavík 1877. Frumvarp til landbúnaðarlaga fyrir Ísland (álit minnihlutans). Reykjavík 1878. Sjá einnig 1.–2. gr. veiðitilskipunar frá 20. júní 1849 (*Lovsamling for Island*. 14. b. Kaupmannahöfn 1868. S. 316).

²⁹ Í nýbýlatilskipuninni er greint á milli víðátta í byggðum sveitum, eignarlanda, afréttaralmenninga og loks eyðilanda og eyðijarða í byggð (*Lovsamling for Island*. 4. b. Kaupmannahöfn 1854. S. 251–257). Sjá 1. gr. landamerkjalaga nr. 5/1882 og 41/1919.

inntaks réttinda og skyldna. Óbyggðanefnd leggur þó áherslu á að sú flokkun er ekki fortakslaus og að dæmi finnist um landsvæði sem ekki verða felld í neinn framan- greindra flokka, sbr. einnig umfjöllun í kafla 4.5.

4.2. Jörð

Komið hefur fram að helstu stofnunarhættir beins eignarréttar hér á landi eru nám, hefð og lög. Samkvæmt því sem í Landnámu greinir voru sum landnám í öndverðu mjög stór en var smám saman skipt niður í smærri einingar, jarðir. Um þetta eru ýmis dæmi, sbr. t.d. eftirfarandi frásögn af Skalla-Grími Kveldúlfssyni:

Skalla-Grímr var þar um vetrinn, sem hann kom af hafi, ok kannaði þá allt herað. Hann nam land útan frá Selalóni ok et efra til Borgarhrauns ok suðr allt til Hafnarfjalla, herað allt svá vítt sem vatnfjall deila til sjóvar. ... Síðan skipaði hann heraðit sínum féltgum, ok þar námu margir menn síðan land með hans ráði. Skalla-Grímr gaf land Grími enum háleyska fyrir sunnan fjtrð á milli Andakílsár ok Grímsár; hann bjó á Hvanneyri. Úlfr hét son hans, faðir Hrólfs í Geitlandi.³⁰

Allt frá tíma Grágásar hafa íslensk lög gert ráð fyrir að landsvæði jarðar væri afmarkað með landamerkjum.³¹ Þannig er mælt fyrir um það í Jónsbók að við sölu lands skyldu aðilar „kveða á um merki með sér, um land ok skóga ok engjar ok reka, veiðar ok afréttu ef eru, ok allra gœða skulu þeir geta þeira, er því landi eigu at fylgja, þó at þat sé í þinnur lþnd, eða aðrir menn eigi þanneg ’ttk“. Jafnframt var seljanda jarðar skylt að ganga á merki innan tólf mánaða, með þeirri undantekningu m.a. að eigi var „skylt at ganga á merki þar er fjþll þau eru, er vatnfjall deilaz millum heraða, ok eigi er skylt at ganga ór búfjargangi á fjþll upp, kveða skal þar á merki“³². Væri uppi ágreiningur um eignarhald á tilteknu landsvæði og „kallar annarr sér, annarr afrétt eða almenning“ skyldi leysa úr því máli eftir ákveðnum reglum. Í því fólst m.a. að sá „er sér kallar þá jþrð“ þurfti að leiða fram vitni máli sínu til stuðnings. Svardagi vitnis skyldi vera á þessa leið: „þat hefir ek heyrð, at þar skilr mark á meðal eignar bónda ok almennings eða afréttar ...“³³

Með landamerkjalögum, nr. 5/1882, var þó fyrst kveðið á um almenna skyldu landeiganda eða umráðamanns jarðar til að setja glögg landamerki fyrir jörð sinni, þar sem þau voru ekki fyrir, halda þeim við og skrásetja, sbr. 1.–3. gr. Samsvarandi ákvæði eru í 1.–3. gr. núgildandi landamerkjalaga, nr. 41/1919.

Þá kemur til skoðunar hver hafi verið réttur jarðeiganda innan merkja jarðar sinnar. Þar verður einna helst litið til þeirra landsnytja sem lengst hafa verið til umfjöllunar í löggjöf hér á landi, þ.e. beitar, veiði, vatns, reka og jarðefna. Síðar verður vikið að hliðstæðum atriðum varðandi afrétti.

³⁰ *Landnámabók* 1986, s. 71, sbr. einnig s. 139–146, 230–232.

³¹ *Grágás* 1992, s. 342 (46. k. lþþ.).

³² *Jónsbók* 1904, s. 124 (6. k. lþþ.). Samkvæmt ákvæðum Jónsbókar voru menn einnig í vissum tilvikum skyldir til að gera svokallaðan „löggarð“ um töðuvöll sinn, engjar og einnig bæja á milli, sbr. bls. 159–163 (31.–32. k. lþþ.).

³³ *Jónsbók* 1904, s. 186 (52. k. lþþ.).

Frá tíma Grágásar og fram á þennan dag hefur landeigandi átt beit og annan jarðargróður á jörð sinni, sjá nánar í kafla 4.7. Hann hefur sjálfur stjórnað því hvenær, hversu lengi og hvaða fjölda fjár þar væri beitt.

Á sama tíma hefur að meginreglu verið kveðið á um einkarétt jarðeiganda til veiði fugla, fiska og annarra nytjadyra á jörð sinni.³⁴ Í sumum tilvikum hefur beinlínis verið tekið fram að rétt landamerki jarðar hveðrar skyldu ráða veiði á landi.³⁵

Hér má að auki nefna þá meginreglu vatnalaga, nr. 15/1923, að vatnsréttindi fylgi landareign hverri, sbr. ákvæði 2. gr.³⁶ Regla þessi á rætur að rekja til ákvæða Grágásar og Jónsbókar.³⁷ Um vatnsréttindi voru þó að sönnu fábrotin fyrirmæli lengst af í íslenskri löggjöf og lutu þá fyrst og fremst að notum vatns til neyslu og áveitu. Stóð um það nokkur fræðilegur ágreiningur í hvaða mæli vatnsréttindi tilheyrðu viðkomandi fasteign og endurspeglast sá ágreiningur m.a. í viðhorfum innan Fossanefndarinnar svokölluðu sem lagði drögin að gildandi löggjöf um vatnsréttindi, vatnalögum nr. 15/1923.³⁸ Með þeim var sú tilhögun þó óumdeilanlega staðfest að allir helstu þættir vatnsréttinda og vatnsnota tilheyrðu þeirri fasteign sem land ætti undir vatninu, þ.m.t. orkunýtingarrétturinn, sbr. 49. gr. laganna. Hefur það enn frekar verið staðfest með síðari niðurstöðum Hæstaréttar, sbr. t.d. H 1955 431 og H 1963 173. Með lögtöku laga nr. 57/1998 var jafnframt staðfest að eigandi fasteignar færi með eignarráð þess grunnvatns sem undir fasteign hans fyndist.

Á sama hátt hefur sú meginregla gilt að hver maður ætti reka fyrir sínu landi.³⁹ Reka-bálgur Jónsbókar er að stærstum hluta enn í gildi, sjá nánar í kafla 4.9.

Af ákvæðum Grágásar um rétt leiglendings til mótaks í leigulandi og Jónsbókar um sams konar rétt til torfskurðar verður jafnframt ályktað að jarðeigandi hafi átt einkarétt til jarðefna á jörð sinni.⁴⁰ Sama meginregla virðist koma óslitið fram í síðari tíma

³⁴ Sjá t.d. *Jónsbók* 1904, s. 188–192 (56.–57. k. llb.); 1. gr. tilskipunar um veiði á Íslandi frá 20. júní 1849; 1. mgr. 121. gr. vatnalaga, nr. 15/1923; 1. mgr. 2. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 61/1932; 2. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 112/1941; 1. mgr. 2. gr. laga um fuglaveiðar og fuglafriðun, nr. 63/1954; 1. mgr. 2. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 53/1957; 1. mgr. 2. gr. laga um fuglaveiðar og fuglafriðun, nr. 33/1966; 1. mgr. 2. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 76/1970, og 2. mgr. 8. gr. laga um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum, nr. 64/1994.

³⁵ Sjá t.d. 3. gr. tilskipunar um veiði á Íslandi frá 20. júní 1849; 1. mgr. 4. gr. laga um fuglaveiðar og fuglafriðun, nr. 63/1954 og 1. mgr. 4. gr. laga um fuglaveiðar og fuglafriðun, nr. 33/1966.

³⁶ Sjá nú einnig 2.–3. gr. laga nr. 57/1998 um rannsóknir og nýtingu á auðlindum í jörðu.

³⁷ Sjá t.d. *Grágás* 1992, s. 324–325, 350–351 (34., 35. og 52. k. lþ.). *Jónsbók* 1904, s. 188–190 (56. k. llb.).

³⁸ Ólafur Lárusson sýnist þó hafa verið þeirrar skoðunar að vatnsréttindi, þ.m.t. réttur til grunnvatns, hafi jafnan fylgt landareign og studdi þá skoðuna sína m.a. túlkun ákvæða Grágásar og Jónsbókar þ.a.l., sbr. Ólafur Lárusson, *Skrifaðir kaflar úr hlutarétti, Vatnsrjettur*, Reykjavík 1929. Í H 1963 173 segir síðan beinlínis að það sé forn regla í íslenskum rétti að hver maður eigi vatn og veiði fyrir sinni jörð, sbr. 56. kap. llb. *Jónsbókar*.

³⁹ Sbr. *Jónsbók* 1904, s. 134–136, 194–196 (6. og 60. k. llb.).

⁴⁰ Sjá *Grágás* 1992, s. 345 (48. k. lþ.). *Jónsbók* 1904, s. 135–136 (6. og 7. k. llb.).

löggjöf.⁴¹ Framangreind lagaákvæði miðast við og endurspegla tilganginn með stofnun hverrar jarðar, að stunda þar búskap og nýta þannig landið til viðurværis.

Þá hafa eigendur og ábúendur jarða átt sérstökum lögákvæðnum skyldum að gegna. Nefna má að samkvæmt ákvæðum Grágásar og Jónsbókar skyldu þeir bera boð um þinghald milli bæja.⁴² Höfuðskyldan hefur þó fyrr og síðar falist í skattgreiðslum.

Elsta dæmi um jarðamat á Íslandi er að finna í tíundarlögnum 1096/97.⁴³ Tíund var í reynd 1% eignarskattur sem lagður var á jarðnæði bænda og flestar aðrar eigur landsmanna. Með jarðabókum á 17. öld og síðar leituðust stjórnvöld við að fá sem gleggsta hugmynd um skattskyldar jarðeignir í landinu og verðmæti þeirra og eru dæmi um að reynt hafi verið að meta jarðir að nýju til að komast sem næst raunvirði þeirra. Sjá nánar í kafla 5.2.

Notkun hugtaksins *jörð* í löggjöf hefur verið breytileg og á stundum óljós. Þannig bregður fyrir hugtakinu *aðalbóli* í Grágás og *höfuðbóli* í Jónsbók þegar rætt er um þær jarðir sem síst skyldi farga undan ættargóssi. Hugtakið *staður* er einnig víða notað í heimildum um sérstakan flokk kirkjujarða. Það táknaði fyrst og fremst full eignarráð kirkjustofnunar yfir heimalandi sínu.⁴⁴

Í Grágás og Jónsbók er ekki minnst á hjáleigur enda var leiguliða óheimilt að leigja út frá sér nema með leyfi landeiganda.⁴⁵ Ekkert virðist þó hafa verið því til fyrirstöðu að sjálfseignarbóndi leigði öðrum skika af landi sínu. Sjálft hugtakið *hjáleiga* kemur ekki fyrir í heimildum fyrr en í byrjun 15. aldar.⁴⁶ Fram að þeim tíma voru önnur hugtök notuð eins og *heimalönd*, *smálönd* og *hjábyli*.⁴⁷ Hjáleigubýggð mun fyrst hafa myndast á 13. öld en vaxið mjög á 14. öld.⁴⁸

Sumar hjáleigur urðu til í sellöndum þegar reynt var að breyta selstæði í varanlegan bústað.⁴⁹ Á grundvelli nýlegra rannsókna hefur þeirri kenningu verið haldið fram að seljabúskapur hafi mjög snemma orðið mikilvægur þáttur í íslenskum landbúnaði. Þar

⁴¹ Sjá 3. k., 8.–10. gr. tilskipunar frá 13. júní 1787 um verslunar og siglingamálefni á Íslandi (*Lovsamling for Island*. 5. b. Kaupmannahöfn 1855. S. 454–455), 1. mgr. 3. gr. og 13. gr. námulaga, nr. 61/1907, 1. gr. námulaga, nr. 24/1973 og 3. gr. laga um rannsóknir og nýtingu á auðlindum í jörðu, nr. 57/1998.

⁴² *Grágás* 1992, s. 182 (42. k. um fjárleigur). *Jónsbók* 1904, s. 106–108, 110–112 (29. og 32. k. ffb.).

⁴³ Sjá einnig t.d. lög um fasteignamat, nr. 22/1915, 3/1938, 70/1945, 28/1963, 94/1976, 6/2001.

⁴⁴ Sbr. Magnús Stefánsson 2000: *Staðir og staðamál. Studier i islandske egenkirkelige og beneficialrettslige forhold i middelalderen*. I. Bergen. S. 35.

⁴⁵ *Grágás* 1992, s. 344 (48. k. lþ.).

⁴⁶ *Íslenskt fornbréfasafn*. 3. b. Kaupmannahöfn 1896. S. 660 (árið 1401). Ólafur Lárusson (1944) telur elstu öruggu heimildina þar sem *hjáleiga* kemur fyrir vera frá 1431 (*Byggð og saga*. Reykjavík. S. 55).

⁴⁷ Árni Daníel Júlíusson, 1996: *Bønder i pestens tid. Landbrug, godsdrift og social konflikt i senmiddelalderens islandske bondesamfund*. Kaupmannahöfn. S. 94.

⁴⁸ Helgi Þorláksson, 1991: *Vaðmál og verðlag*. Reykjavík. S. 462–463.

⁴⁹ Sbr. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. 4. b. Kaupmannahöfn 1925 og 1927. S. 398. *Jarðabók Árna og Páls* 5 (Kph. 1931–1933), s. 98. *Jarðabók Árna og Páls* 6 (Kph. 1938), s. 231. *Jarðabók Árna og Páls* 7 (Kph. 1940), s. 232. *Jarðabók Árna og Páls* 8 (Kph. 1926), s. 382, 398, 431. *Jarðabók Árna og Páls* 9 (Kph. 1930), s. 335. *Jarðabók Árna og Páls* 10 (Kph. 1943), s. 4, 298. *Jarðabók Árna og Páls* 11 (Kph. 1943), s. 13, 66, 96, 98, 111, 123, 148, 153, 225, 252, 257, 272, 280, 333, 347, 368.

er jafnframt dregin sú ályktun að selstæði hafi í fyrstu verið í heimalöndum en snemma færst yfir á svæði sem öllum var heimilt að nýta. Þessi sameiginlegu sellönd hafi síðan komist í einkaeigu eða ábúendur einstakra jarða gert tilkall til þeirra.⁵⁰ Um þetta verður þó varla fullyrt nema hvert tilvik sé skoðað sérstaklega.

Hvernig sem til hjáleigubúskapar var stofnað í öndverðu var lengi ekki gert ráð fyrir að hjáleigur væru tíundaðar sérstaklega í jarðabókum. Það er ekki fyrr en í tilskipun um nýtt jarðamat frá 1. september 1848 að kveðið er á um að hjáleigur skuli metnar sem sérstakar jarðir ef þær hafi sín sérstöku landmerki og virðist þeirri reglu hafa verið fylgt í löggjöf eftir þann tíma.

Lögbýli var annað hugtak yfir jörð og þá gjarnan notað til að greina á milli *heimajarðar* og hjáleigu. Elstu dæmi þess í Orðabók Háskólans eru frá 16. öld. Í Grágás kemur þó fyrir hugtakið *lögbú* þegar rætt er um þá menn sem rétt sé að kveðja til búakviðar, en merkingin er að öðru leyti óljós. Í Jarðabók Árna og Páls má einnig sjá þess merki að lögbýli hafi verið skilgreint sem jörð er ætti skyldurekstur á afrétt.⁵¹ Þau hugtök sem hér hefur verið gerð grein fyrir lýsa mismunandi tegundum jarða en veita ekki frekari vitneskju um eignarréttarlega þýðingu hugtaksins jörð í samanburði við hugtökin afréttur og almenningur.

Þá kemur til athugunar hvort land innan jarðar geti haft mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Hugtakið *heimaland* kemur víða fyrir í heimildum, ekki síst máldögum. Í Jónsbók birtist það fyrst í fyrirsögn 53. kafla landsleigubálks: „Um afréttarfé ef það gengur í heimaland.“ Einnig er minnst á það í réttarbót Hákonar Magnússonar konungs árið 1305:

Þat er góðr vilji várr um geldfé at þat sé sektalaust í heimalöndum ef hreppstjórar og grannar lofa ok gefa enga sþk á því.⁵²

Hér sýnist *heimaland* merkja jörð aðskilda frá því landsvæði þar sem geldfé gengur að jafnaði, þ.e. afrétti.

Í máldögum er heimaland haft um þá jörð sem kirkja stóð á, stundum til aðgreiningar frá öðrum jörðum sem eignaðar voru kirkjunni. Í yngri heimildum eru þó dæmi um að heimaland hafi verið sérstök bújörð, aðskilin frá þeirri jörð sem hún heyrði undir. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir t.d. um jörðina Íshól í Ljósavats-hreppi að hún sé eign staðarins í Laufási og kallist „heimaland þess staðar“, þó að þaðan liggi næstum hálf önnur þingmannaleið, eða 50 km, til Íshóls.⁵³

Einnig hefur verið bent á að í heimildum frá 18. öld virðist heimaland stundum vera haft um „einskonar millistig á milli lögbýlis og hjáleigu, þó skyldara hjáleigu“. Býli sem á þennan hátt nefnist heimalönd í fyrrgreindum heimildum séu einatt mjög forn

⁵⁰ Hitzler, Egon 1979: *Sel – Untersuchungen zur Geschichte des isländischen Sennwesens seit der Landnahmezeit*. Ósló. S. 213–215, 226.

⁵¹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. 13. b. *Fylgiskjöl*. Reykjavík. S. 24.

⁵² *Jónsbók* 1904, s. 292.

⁵³ *Jarðabók Árna og Páls* 11, s. 143.

hjalönd eða hjáleigur sem byggst hafi áður en kom til hinnar eiginlegu hjáleigubýggðar. Venjuleg merking orðsins heimaland sé önnur, þ.e. afmörkuð landareign ákveðinnar, einstakrar jarðar heima fyrir, gagnstætt afrétti.⁵⁴

Hugtök þau sem hér hefur verið fjallað um koma víða fyrir í fjallskilareglugerðum án þess að þau séu skilgreind nánar. Þó er að finna undantekningar eins og fjallskilareglugerð fyrir Mýrasýslu, nr. 88/1892, en þar segir meðal annars svo í 4. gr.:

Heimalönd. Heimaland jarðar liggur umhverfis bæ hennar og út frá túni, og er hvergi sundur skorið af annarri landareign. Sumra jarða heimalandi utanhúss má aftur skipta í tvennt:

- a. *Búffjárhagar* er sá hluti af landareign jarðar, er búpeningur hennar gengur jafnaðarlega í árið um kring. Hér með teljast og engjar í heimalöndum. Flestra jarða heimaland heyrir allt undir þennan staflíð.
- b. *Útlenda* kallast hér sá hluti af heimalandi jarðar, er liggur út frá búffjárhögum hennar á eina hlið eða fleiri, og verður sökum fjarlægðar eða afstöðu eigi varinn almennings fé, eða notaður stórum meir til sumarþeirra af ábúanda þeirrar jarðar en mörgum öðrum. Þetta á aðeins við um landmiklar jarðir, er liggja við afrétt.⁵⁵

Í tilvitnaðri fjallskilareglugerð er gert ráð fyrir að útlenda sé hluti heimalands. Sami eða svipaður skilningur kemur reyndar fram í nýbýlatilskipuninni 15. apríl 1776 þegar fjallað er um „útlendi“ eignarlanda en þar skyldi jarðeigandinn hafa forgangsrétt til að byggja upp nýbýli. Einnig er rétt að benda á það sem Þorvaldur Thoroddsen segir í riti sínu *Lýsing Íslands* að útlendur „[heiti] þeir hlutir af heimalandi, er liggja út frá búffjárhögum“.⁵⁶

Í löggjöf tuttugustu aldar gætir þess í sívaxandi mæli að þær fasteignir eða fasteignaréttindi sem áður höfðu án sundurgreiningar verið felld undir jarðarhugtakið séu flokkaðar og skipt upp með nýjum hætti. Í fjölda laga er vikið að hugtökunum jörð, lögbýli, landareign lögbýla, eyðijarðir og heimaland jarða. Settar eru fram ýmsar skilgreiningar, sem oft vísa til annarra laga að einhverju leyti.⁵⁷

Niðurstaða óbyggðanefndar er sú að almennt megi gera ráð fyrir því að jörð sé landsvæði sem upprunalega hefur verið ráðstafað úr einstökum landnámmum, stofnað til nýbýlis á eða eignarhefð unnin yfir. Tilgangurinn með stofnun hvernar jarðar hefur verið að stunda þar búskap árið um kring. Samt sem áður getur að sjálfsögðu verið land innan jarðar sem ekki verður nýtt til landbúnaðar, enda getur setning merkja hæglega hafa tekið mið af öðrum atriðum. Nýting landsins hefur ráðist af búskaparháttum og umfangi búis á hverjum tíma. Innan merkja jarðar sinnar hefur eigandi farið með umráð og hagnýtingu, ráðstafanir með löggerningum, veðsett jörðina og látið hana ganga að erfðum, á sama hátt og gildir um eignarland almennt.

Landsvæði hvernar jarðar hefur frá öndverðu borið að afmarka með landamerkjum. Óbyggðanefnd telur hvorki verða ráðið af eldri né yngri löggjöf að almennt séð hafi

⁵⁴ Björn Teitsson, 1973: *Eignarhald og ábúð á jörðum í Suður-Þingeyjarsýslu 1703–1930*. Reykjavík. S. 78–79.

⁵⁵ *Stjórnartíðindi fyrir Ísland árið 1892*. B-deild. Reykjavík 1892. S. 140.

⁵⁶ Þorvaldur Thoroddsen, 1919: *Lýsing Íslands*. 3. b. Kaupmannahöfn. S. 189.

⁵⁷ Sjá t.d. vatnalög, lög um lax- og silungsveiði, jarðalög, ábúðarlög og lög um fasteignamat.

verið gert ráð fyrir því að land innan jarðar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Heimaland jarðar sýnist að jafnaði hafa tekið til alls lands henni tilheyrandi, gagnstætt hins vegar afréttum. Ekki virðist almennt hafa verið gert ráð fyrir skiptingu jarðar í heimaland, undirorpið sérstakri og meiriháttar nýtingu, og annað land, úthaga eða afréttarland, í takmarkaðri notum. Einstök dæmi um slíka skiptingu finnast þó og eins kann það í öðrum tilvikum að valda nokkrum vafa þegar undir einstakar jarðir lá eða liggur sjálfstætt afréttur, sjá einnig kafla 4.4. og 4.5. Í slíkum tilvikum er þó oft fyrir að fara glöggum og óumdeildum merkjum milli heimajarðar og afréttar, sbr. t.d. afréttina Auðkúluheiði og Eyvindarstaðaheiði. Af slíkum einstökum dæmum verða hins vegar engar almennar ályktanir dregnar um mismunandi eignarréttarlega stöðu lands innan jarðar. Sýnist þvert á móti mega leggja þá meginreglu til grundvallar að heimaland jarðar nái til alls lands henni tilheyrandi, nema sérstök frávik leiði til annars.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að líkur séu á því að land sem samkvæmt fyrirbyggjandi heimildum er eða hefur verið jörð eða hluti hennar sé beinum eignarrétti háð.

Þó svo að hugtakanotkun hafi ekki fyrr og síðar verið samræmd milli einstakra laga á þessu sviði, er ekki þar með sagt að hún stangist á. Mestu máli skiptir í þessu sambandi að við það mat sem fram fer fyrir óbyggðanefnd sýnist eftir sem áður mega líta til hinnar fornu og almennu skiptingar í *jarðir*, *afrétti* og *almenninga*, þar sem *jörð* hefur þá réttarstöðu og réttarsögulegu stöðu, sem hér hefur verið gerð grein fyrir.

4.3. Almenningar

Hugtakið almenningur hefur haft margræða merkingu í löggjöf fyrr og síðar. Hefðbundin greining gerir ráð fyrir að almenningar séu á landi, hafi og í vötnum en hugtakið hefur allt eins verið notað um ítaksrétt, t.d. rétt til nytja af skógi eða fjöru.⁵⁸ Eftirfarandi umfjöllun miðast fyrst og fremst við landalmenninga, þ.e. afmarkað landsvæði. Um slík landsvæði giltu tilteknar reglur sem einkum vörðuðu rétt til beitar, veiði og reka.

Fræðimenn hefur greint á um hvernig háttað sé eignarrétti að almenningum og hvort þá sé fyrst og fremst að finna inn til lands eða út við haf.⁵⁹ Sett hefur verið fram sú kenning að land sé annað hvort eignarland eða almenningur. Almenningar séu svæði inn til lands sem fjórðungsmenn hafi átt saman á grundvelli Grágásar og síðar Jónsbókar. Þar væri um að ræða sektarfé til fjórðungsmanna, land sem varð eftir þegar farið var að setja merki á milli býla, eða ónumið land.⁶⁰ Eignarrétturinn hefði flust yfir til ríkisins ekki síðar en við gildistöku nýbýlatilskipunarinnar 1776. Hugtakið afréttur fæli

⁵⁸ Sjá t.d. *Íslenskt fornbréfasafn*. 2. b. Kaupmannahöfn 1893. S. 305, 310, 620, 708, 866, 868–869. *Íslenskt fornbréfasafn*. 4. b. Kaupmannahöfn 1897. S. 141. *Íslenskt fornbréfasafn*. 9. b. Reykjavík 1909–1913. S. 642.

⁵⁹ Sbr. Þorvaldur Thoroddsen 1919, s. 187–189.

⁶⁰ Bjarni Jónsson frá Vogu, 1917–1919: *Almenningar og afriðjettir*. Nefndarálit meiri hluta Fossanefndar (B). S. 20–22, 24. Sjá hins vegar Eggert Briem, 1917: „Um afriðjettir og almenninga.” *Löggrjetta* 11. apríl 1917. S. 61–62.

einvörðungu í sér ítaksrétt í almenningsskiptum, þ.e. ríkisland, að þeim tilvikum undanskildum þegar um beutiland tilheyrandi einstökum jörðum væri að ræða.⁶¹ Ítaksrétturinn fæli fyrst og fremst í sér rétt til beitar og veiði. Þessum sömu sjónarmiðum var haldið fram af hálfu ríkisins í H 1981 1584 (Landmannaafréttardómur síðari) en var hafnað.

Einnig hafa komið fram gerólíkar kenningar um almenninga. Almenningar hafi legið við sjó og verið veiðistöðvar en ekki grasnytjar eða upprekstrarlönd til fjalla. Þeir hafi orðið til löngu eftir að landið var numið, með samkomulagi við landeiganda. Alþýða manna í fjórðungnum hafi þá öðlast þar þau réttindi sem lög gerðu ráð fyrir í almenningum, yfirleitt gegn greiðslu tolls.⁶²

Helsta ákvæði Grágásar um almenninga hljóðar svo:

Það er mælt að almenningar eru á landi hér. Það er almenning er fjórðungsmenn eiga allir saman. Þar eiga menn að fiskja og fylga svo að koma þangað er mánaður lifir vetrar og vera þar sjö mánaði. Þá skal almenning liggja fimm mánaði svo að sá einn skal þá beita er næstur býr. Þar eiga menn að höggva við og telgja og færa til skips eða búða, og er þá heilagur viðurinn.⁶³

Helsta ákvæði Jónsbókar um almenninga hljóðar svo:

Þat eru almenningar er at fornu hafa verit. Sætr má hverr þeira gera er þann almenning eigu er vill at sitja í sumarsetri, ef þat er ór búfjargangi. En ef tveir menn ganga báðir í eina sláttu senn, hafi báðir þat er þeir slá. En ef þá skilr á, hvárr þeira fyrri orti á, hafi sá sitt mál er sannar með einseiði, nema hinn hafi fleiri vátta í móti. Fiskivítn þll í almenningi eru þllum jafnheimil; þar megu menn fiskja ok fylga. Engi skal beita almenning frá krossmessu á vár ok til Bótólfsvíku; þar eigu menn at telgja við ok færa til skips eða búða, ok er þá heilagur viðurinn. Nú koma menn þar þðru skipi ok fá eigi þar farm, en aðrir hafa meirr en farm sínu skipi, hvárt er þat er viðr eða hvalr, þá er rétt at þeir taki farm sínu skipi, ok bæti hinum fyrir starf sitt. Nú kemr hvalr, þá er menn eru í almenningi, þá skal boð upp skera sá er næstr býr ok láta fara alla vega sem dagr deiliz; sekr er hann sex aurum við konung, ef hann skerr eigi boð upp, en eyri hverr er fellir, nema nauðsyn banni ...⁶⁴

Samkvæmt Jónsbók var gerður sá meginmunur á almenningum og afréttum að í þeim fyrrnefndu mátti slá og gera sel en í þeim síðarnefndu ekki.⁶⁵

Því hefur verið haldið fram að ýmis ákvæði Jónsbókar um almenninga upp til fjalla miðist við aðstæður í Noregi en ekki á Íslandi.⁶⁶ Í því sambandi hefur verið bent á beina samsvörun tveggja helstu ákvæða Jónsbókar um þetta efni, í 52. og 59. k. llb., við norsk lög.⁶⁷ Óvíst er því að hve miklu leyti þau hafa haft raunverulega þýðingu hér á landi, a.m.k. er ljóst að afréttarsvæði er að finna víða um land en almenninga „hið efra“ sér lítinn stað. Að löggjöf frátalinni eru heimildir um þá ekki aðrar en örnefni á stöku stað.

⁶¹ Bjarni Jónsson frá Vogu 1917–1919, s. 27–30.

⁶² Eggert Briem 1917, s. 61–62.

⁶³ *Grágás* 1992, s. 369 (74. k. llb.).

⁶⁴ *Jónsbók* 1904, s. 193–194 (59. k. llb.).

⁶⁵ *Jónsbók* 1904, s. 176, 193 (46. og 59. k. llb.).

⁶⁶ Eggert Briem 1917, s. 61–62.

⁶⁷ Sjá eldri Frostþingslög (k. XIV, 7 og 8) og landslög Magnúsar Hákonarsonar (llb., 61. k.) í *Norges gamle love indtil 1387*. 1. b. Christiania 1846. S. 250–251. *Norges gamle love indtil 1387*. 2. b. Christiania 1848. S. 144–145.

Heimildir um almenninga við sjávarsíðuna eru hins vegar allnokkrar. Þá sjaldan vísað er í fyrrnefnt ákvæði Jónsbókar virðist hafa verið um slíka almenninga að ræða.⁶⁸ Hins vegar verður ekki séð að almenningur hafi almennt verið notað um óbyggð svæði sem enginn hafði nýttjar af. Um slík svæði virðist fremur hafa verið notað orðið óbyggðir, stundum e.t.v. einnig öræfi.⁶⁹

Þess eru samt sem áður ýmis dæmi í síðari tíma löggjöf að fjallað sé um almenninga.⁷⁰ Hugtakið er þá oft notað í mun víðtækari merkingu en áður. Þannig er gert ráð fyrir að almenningar séu landsvæði sem enginn aðili geti talið til einstaklingseignarréttinda yfir.⁷¹ Ekki er þá gerður greinarmunur á annars vegar almenningum skv. hinum eldri skilningi hugtaksins, og hins vegar öræfasvæðum, sem engar hefðbundnar nýttjar eru af.⁷²

Óbyggðanefnd telur að heimildir bendi ekki til að hér á landi hafi verið að finna afmörkuð landsvæði inn til landsins sem lotið hafi reglum um almenninga. Hafi einhvern tíma svo verið, hefur munur á þeim og afréttum orðið lítill eða enginn er tímar liðu fram.⁷³ Heimildir skortir hins vegar um hvernig það kann að hafa gerst. Í því sambandi má benda á að í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns eru jöfnum höndum notuð orðin afréttur og almenningur eða almenningsafrétt, þegar um er að ræða afrétt sem margir nota sameiginlega.⁷⁴ Þá er ljóst að stærstur hluti lands utan einstakra jarða hefur fyrr og síðar verið í afréttarnotum. Samkvæmt þessu verður ekki talið að hugtakið almenningur hafi mikið sjálfstætt gildi við mat á grunneignarrétti á landi sem verið hefur í slíkum notum. Ekki er þó útilokað að slík landsvæði finnist og eins getur hugtakið haft þýðingu við mat á takmörkuðum eignarréttindum.

4.4. Afréttir

Uppruni hugtaksins *afréttur* er óljós en sett hefur verið fram sú kenning að afréttur hafi í upphafi merkt þá athöfn að reka geldfé úr heimahögum til fjarlægara beitolands. Síðar

⁶⁸ Sjá t.d. *Íslenskt fornbréfasafn*. 8. b. Reykjavík 1906–1913. S. 485. Að vísu kemur hugtakið almenningur fyrir sem afmarkað beitoland í svonefndum Þjórsártungudómi, en um sanngildi hans leikur vafi. Sbr. Aðalgeir Kristjánsson og Stefán Karlsson, 1979: „Fimm hundruð ára dómur eða fals?“ *Gripla* III. S. 104–114.

⁶⁹ Sbr. *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 43.

⁷⁰ Sjá t.d. 1. gr. nýbýlalaga, nr. 15/1879 ásamt fylgiskjölum þeirra laga, 4. gr laga um afréttarmálefni, fjallskil o.fl., nr. 42/1969, 4. gr. laga um afréttarmálefni, fjallskil o.fl., nr. 6/1986.

⁷¹ Gaukur Jörundsson, 1982–1983: *Eignaréttur* II, s. 133. Þorgeir Örlygsson: „Um eignarhald á landi og náttúruauðlindum.“ *Afmælisrit: Gaukur Jörundsson sextugur 24. september 1994*. Reykjavík. S. 576. Sjá einnig 2. gr. tilskipunar um veiði á Íslandi frá 20. júní 1849; 2. mgr. 5. gr. laga um fuglaveiðar og fuglafriðun, nr. 63/1954; 2. mgr. 5. gr. laga um fuglaveiðar og fuglafriðun, nr. 33/1966; 1. mgr. 8. gr. laga um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum, nr. 64/1994; 8.–1. gr. tilskipunar frá 13. júní 1787 um verzlunar og siglingamálefni á Íslandi. Sjá einnig 1. gr. námulaga, nr. 50/1909.

⁷² Sbr. t.d. 1. gr. landamerkjialaga, nr. 5/1882, 1. mgr. 1. gr. landamerkjialaga, nr. 41/1919.

⁷³ Ólafur Lárusson, 1950: *Eignaréttur*. Reykjavík. S. 83.

⁷⁴ Sbr. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. 12. b. Atriðisorðaskrá. Reykjavík 1990. S. 7 (almenningsafrétt, almenningur).

hafi það að auki farið að merkja réttinn til að reka fé í þetta beutiland. Loks hafi þriðja merkingin komið við hlið hinna, þ.e. svæðið sem rekið var á.⁷⁵

Afréttur hefur oft verið skilgreindur sem afmarkað landsvæði, að jafnaði utan byggðar, sem að fornu og/eða nýju hefur verið nýtt sem sumarbeutiland.⁷⁶ Þessi skýring virðist komast einna næst því sem sagt er um afrétti í Grágás og Jónsbók.⁷⁷

Allt frá tíma Grágásar hafa íslensk lög fyrst og fremst gert ráð fyrir að afréttur væri afmarkaður frá aðliggjandi jörðum, fremur en að þess gerðist þörf að hann væri skýrt afmarkaður í heild sinni. Í kafla 4.2. var gerð grein fyrir ákvæðum Jónsbókar um úrlausn ágreinings er „kallar annarr sér, annarr afrétt eða almenning“ og merkjalýsingu (eða merkjagöngu) við sölu lands. Sá er næstur þjó afrétt gat stefnt þeim við sig til garðlags er afréttinn áttu, að tilteknum skilyrðum uppfylltum.⁷⁸ Ákvæði Grágásar voru mjög keimlík því sem hér hefur verið lýst en ekki eins ítarleg. Í landamerkjalögum, nr. 5/1882, er einungis kveðið á um að landamerkjum afrétta og annarra óbyggðra lendna skuli haldið við „að því leyti því verður við komið“. Skylda jarðeigenda til merkjasetningar, viðhalds merkja og skrásetningar þeirra er hins vegar afdráttarlaus. Landamerkjalög, nr. 41/1919, sem enn gilda, verður að skilja svo að landamerki afrétta skuli skrásett. Hins vegar kemur skýrt fram að einungis skuli setja merki og halda við merkjum ef sá krefst þess sem land á að afrétti. Enn sem fyrr miðast því ákvæði landamerkjalaga fyrst og fremst við að afmarka lönd jarða. Síður er talin þörf á að afmarka afrétti í heild sinni með skýru móti. Sjá nánar í kafla 5.5.

Ætla má að sum afréttarlönd hafi legið innan upphaflegra landnáma. Önnur hafa legið utan þeirra. Sú kenning hefur verið sett fram að réttur til afrétta hafi í upphafi orðið til með afnotanámi á landi sem hvorki var háð eignarrétti einstaklinga né ríkis.⁷⁹ Af heimildum verður hins vegar ekki ráðið að landnámsmenn hafi numið land til annars en fullrar eignar. Afréttir virðast þannig hafa orðið til á þrennan hátt. Í fyrsta lagi er mögulegt að landsvæði hafi verið numið, gengið kaupum og sölum og fyrr eða síðar verið lagt til afréttar. Í öðru lagi getur verið um það að ræða að land hafi verið numið en beinn eignarréttur ekki yfirfærst og fallið niður. Í aldanna rás hafi menn óátalið farið að nýta svæðið sem afrétt. Í þriðja lagi kann ónumið landsvæði að hafa verið tekið til afnota sem afréttur, enda þótt með óformlegum hætti væri.

Með tilliti til uppruna afrétta má flokka þá í þrennt. Í fyrsta lagi er um þá afrétti að ræða sem kalla má *samnotaafrétti*. Þar er um að ræða afrétti sem skv. elstu heimildum hafa verið í sameiginlegum notum jarða í tilteknu sveitarfélagi eða á afmörkuðu svæði. Sýnast afréttir þeir sem lögbækurnar tóku til einkum falla í þennan flokk. Óhætt sýnist

⁷⁵ Bjarni Jónsson frá Vogu 1917–1919, s. 43.

⁷⁶ Efnislega svo í lögum um afréttarmálefni, fjallskil o.fl. Sjá jafnframt 1. gr. þjóðlendulaga, nr. 58/1998.

⁷⁷ *Jónsbók* 1904, s. 176–177, 187 (46. og 54. k. llb.). Sbr. einnig Grágás 1992, s. 330–331, 340, 342 (38., 44. og 46. k. llb.).

⁷⁸ *Jónsbók* 1904, s. 187 (54. k. llb.).

⁷⁹ Þórður Eyjólfsson: „Um afrétti og réttindi, sem afréttareign fylgja.“ September 1970 (ópr. fjölr.). S.1.

að álykta sem svo að hluti þeirra landsvæða, a.m.k., sem viðkomandi afréttir taka og/eða tóku til hafi legið utan þeirra svæða sem numin voru en eignarheimildir snemma fallið niður, hafi svo verið. Rétturinn til þeirra hafi orðið til með því að íbúar byggðarlagsins hafi tekið viðkomandi landsvæði, sem legið hefur utan þáverandi byggðarmarka, til samarbeitar fyrir búpening og eftir atvikum annarra takmarkaðra nota.

Í öðru lagi er um að ræða *afrétti einstakra jarða og stofnana*, en þar er um þá afrétti að ræða sem skv. elstu heimildum tilheyrðu einstökum jörðum, lögpersónum eða stofnunum, fyrst og fremst kirkjunum. Rekstur annarra aðila var þá heimill skv. venjum og samningum, en gegn greiðslu afréttartolls. Umræddir afréttir eru að meginstefnu til skildir frá viðkomandi heimajörð með sjálfstæðum merkjum eða í sumum tilvikum af öðrum fasteignum. Tilurð þessara afrétta er ekki með öllu ljós en þeim skýringum hefur m.a. verið hreyft að umræddir afréttir hafi verið hluti af landnámi einstakra landnámsjarða, en vegna legu sinnar, landkosta og búskaparháttanna verið nýttir til upprekstrar.

Í þriðja lagi er svo um það að ræða að land eða hluti lands einstakra jarða hafi verið lagt til afréttar.

Eignarréttarleg þýðing hugtaksins í löggjöf hefur verið á reiki. Hefðbundin greining gerir ráð fyrir að afréttir verið flokkaðir í þrennt. Í fyrsta lagi er um að ræða afrétti sem eru fullkomið eignarland, t.d. þegar lönd jarðar hafa verið lögð til afréttar. Í öðru lagi geta afréttir verið í afréttareign, og hún eingöngu talin fela í sér þrengri eignarráð, fyrst og fremst beitarrétt og veiði. Í þriðja og síðasta lagi er um að ræða afréttarítök sem felast þá í rétti jarðar eða jarða til uppreksturs á afrétt tilheyrandi annarri jörð eða stofnun, oftast gegn gjaldi. Sá afréttur getur verið hvort heldur er háður beinum eignarrétti eða einungis afréttareign, sbr. fyrri flokkana tvo. Hugtakið afréttareign getur svo haft viðtækari skírskotun, þ.e. framangreint afbrigði takmarkaðra eignarréttinda að landi.

Þá kemur til skoðunar hver hafi verið réttur manna til landsnytja innan afrétta (og almenninga). Þar verður einna helst litið til þeirra landsnytja sem lengst hafa verið til umfjöllunar í löggjöf hér á landi, þ.e. beitar, reka, veiði, vatns og jarðefna, sbr. kafla 4.2.

Frá tíma Grágásar og fram á þennan dag hefur verið kveðið á um það í löggjöf hverjir mættu reka á afrétt, hvenær, hversu lengi mætti beita þar og hverjar skorður yrðu settar við fjölda fjár. Ákvæði Grágásar og Jónsbókar miðuðust við afrétt er menn „eigu tveir eða fleiri saman.“ Samkvæmt lögum um afréttamálefni, fjallskil o.fl., nr. 42/1969 áttu „allir búfjáreigendur, sem landsafnot hafa í hreppi eða á félagssvæði ...“ upprekstrarrétt á afrétt hrepps eða annars upprekstrarfélags. Um upprekstrarrétt á afréttarland, sem lá undir einstaka jörð eða stofnun, fór hins vegar eftir fornri venju eða samningum. Sömu reglur er að finna í nágildandi lögum um afréttamálefni, fjallskil o.fl., nr. 6/1986.⁸⁰ Sjá nánar í kafla 4.7.

⁸⁰ *Jónsbók* 1904, s. 176–177 (46. k. llb.). *Grágás* 1992, s. 330–331 (38. k. llb.). Lög um afréttamálefni, fjallskil o.fl., nr. 42/1969, 7.–8. gr., og nr. 6/1986, 7.–8. gr.

Ákvæði lögbókanna um beit í almenningi voru rýmri en varðandi afréttina. Enn fremur var tekið fram að hver sem vildi mætti gera sel í almenningi, en það var bannað í afréttum, og öllum var heimilt að nýta sér reka í almenningi, hvort heldur var viður eða hvalur, svo framarlega sem hann hafði ekki áður verið öðrum merktur, sjá nánar í kafla 4.9.⁸¹

Í Grágás er kveðið á um rétt manna til að veiða í almenningum.⁸² Sams konar ákvæði voru í gildi samkvæmt Jónsbók.⁸³ Ekki er minnst á afrétti sérstaklega í þessu sambandi. Árið 1849 er gefin út tilskipun um veiði á Íslandi og réttur til veiði á afréttum, sem fleiri eigi saman, bundinn við þá menn sem afrétt heyri til en í almenningum er veiði öllum mönnum jafnheimil.⁸⁴ Með lögum nr. 63/1954 eru reglur um fuglaveiðar rýmkaðar mjög og öllum íslenskum ríkisborgurum heimilaðar fuglaveiðar í almenningum og afréttum utan landareigna lögbýla, enda gæti enginn sannað eignarrétt sinn til þeirra. Heimild til dýraveiða í almenningum og afréttum utan landareigna lögbýla, enda geti enginn sannað eignarrétt sinn til þeirra, er veitt íslenskum ríkisborgurum og erlendum ríkisborgurum með lögheimili hér á landi með lögum nr. 64/1994.⁸⁵

Engin sérákvæði hafa verið í íslenskri löggjöf um vatnsréttindi á afréttum og almenningum. Miklar deilur urðu um það í byrjun síðustu aldar hvernig eignarrétti að vatni væri háttað, í tilefni af auknum möguleikum til nýtingar vatnsorku. Lyktir urðu þær að í vatnalögum, nr. 15/1923, er sett sú almenna regla að vatnsréttindi fylgi eignarrétti að landi. Þess skal þó getið að við undirbúning vatnalaganna var Fossanefndin svokallaða sammála um að ríkið ætti öll vatnsréttindi utan landareigna einstakra manna.⁸⁶

Með vatnalögum, nr. 15/1923, var heimild til veiða í vötnum á afréttum og almenningum, sem héruð ættu eða notuðu með löglegri heimild og væru ekki einstaks manns eign, bundin við héraðsmenn. Öllum var hins vegar heimil veiði í vötnum á afréttum og almenningum og öðrum lendum utan landareigna lögbýla, enda gæti enginn sannað einstaklingsréttar heimild til þeirra. Umrædd regla þótti ekki fyllilega skýr og var það fyrst með dómi Hæstaréttar í Landmannaafréttarmálinu, H 1955 108 og með gildistöku 5. gr. lax- og silungsveiðilaga nr. 53/1957 sem tekið var af skarið um það, og án tillits til þess hvort að fyrir lægi sönnun um eignarrétt að viðkomandi landsvæði, að veiði í vötnum á afrétti tilheyrði búendum sem upprekstrarrétt ættu á afréttinn til búsparfa á sama hátt sem verið hefði enda væri veiðiréttur í þeim vötnum ekki í einkaeign, sbr. nú 5. gr. laga nr. 76/1970 um lax- og silungsveiði.

⁸¹ *Jónsbók* 1904, s. 193–194 (59. k. llb.). Grágás 1992, s. 369 (74. k. lþp.).

⁸² *Grágás* 1992, s. 349, 369 (50. og 74. k. lþp.).

⁸³ *Jónsbók* 1904, s. 193–194 (59. k. llb.).

⁸⁴ Sjá 2. gr. tilskipunar um veiði á Íslandi frá 20. júní 1849.

⁸⁵ Sjá 2. mgr. 5. gr. laga um fuglaveiðar og fuglafiðun, nr. 63/1954, 2. mgr. 5. gr. laga um fuglaveiðar og fuglafiðun, nr. 33/1966 og 1. mgr. 8. gr. laga um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum, nr. 64/1994.

⁸⁶ Nefndarálit minnihluta Fossanefndar, bls. IV og 32 og Nefndarálit meirihluta Fossanefndar, sbr. 16. og 17. gr. þess frumvarps og athugasemdir við þær greinar.

Allt að einu þykir verða að skýra 5. gr. lax- og silungsveiðilaga til samræmis við eignarhald viðkomandi afréttar/landsvæðis og að hún samkvæmt hljóðan sinni taki fyrst og fremst til samnotaafréttar. Lúti viðkomandi landsvæði, þ.e. afréttur beinum eignarrétti er veiðirétturinn að sama skapi á hendi þess sama aðila og fer með hinar beinu eignarréttarheimildir, skv. meginreglu 1. mgr. 2. gr. laga nr. 76/1970, einstaklinga, sveitarfélaga eða annarra. Sé afréttarland ekki undirorpið beinum eignarrétti, en allt að einu í afréttareign ákveðinna aðila, sbr. flokkunin í afrétti kirkna og stofnana hér að framan og afréttareignin eftir atvikum verið framseld sem slík, þá er ástæða til þess að ætla að veiðiréttur sé á hendi þess aðila sem er handhafi afréttareignarinnar. Á öðrum þeim landsvæðum sem hvorki falla í flokk afréttar né sýnt verði fram á tilvist einstaklingseignarréttarheimilda til veiði þá tilheyrir veiðiréttur, að óbreyttu, íslenska ríkinu, sbr. 1. mgr. 2. gr. laga nr. 58/1998.⁸⁷

Í Grágás og Jónsbók er ekki fjallað um rétt til jarðefna utan eignarlanda. Með tilskipun frá árinu 1878 er mælt fyrir um heimild hvers og eins til hagnýtingar tilgreindra jarðefna á fjöllum, þjóðvegum og öðrum stöðum, sem einskis eign væru. Árið 1907 er kveðið á um það í lögum að landssjóður teljist námueigandi í „afrjettum, almenningum og öræfum, sem ekki eru metin til dýrleika“.⁸⁸

Skyldur þeirra er hagsmuna hafa átt að gæta á afréttum hafa fyrst og síðast falist í að fylgja lagareglum, samþykktum eða samningum um tilhögun nýtingarinnar. Heimildir benda ekki til þess að afréttir hafi verið tíundaðir sérstaklega til skatts fyrr en á 20. öld. Sjá nánar í kafla 5.2.

Frá tíma nýbýlatilskipunarinnar 1776 má, a.m.k. framan af, merkja þann mun á samnotaafréttum og afréttum einstakra jarða og stofnana að löggjafinn hefur talið sig hafa rýmri heimildir til að skipa málum á hinum fyrrnefndu.⁸⁹ Í nýbýlatilskipuninni er einn flokkur óbyggðra landsvæða nefndur *afréttaralmenningur*, sbr. kafla 4.3. Það hugtak á sér eldri sögu og kemur m.a. fyrir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns í svipaðri merkingu og *samnotaafréttur*. Í nýbýlatilskipuninni virðist ekki gert ráð fyrir að afréttaralmenningar séu háðir beinum eignarrétti en viðurkennt að eigendur og ábúendur nærliggjandi jarða kunni að eiga þar einhvern nýtingarrétt.

Í 1. gr. nýbýlalaga, nr. 15/1897, sem við tóku af nýbýlatilskipuninni segir svo:

⁸⁷ Sjá 123. gr. vatnalaga, nr. 15/1923, lög um lax- og silungsveiði, nr. 61/1932; lög um lax- og silungsveiði, nr. 112/1941; 5. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 53/1957 og 5. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 76/1970.

⁸⁸ Sbr. tilskipun frá 13. júní 1787 um verslunar og siglingamálefni á Íslandi, 8.–10. gr.; 13. gr. námulaga, nr. 61/1907; og 1. gr. námulaga, nr. 50/1909. Í síðari löggjöf um þetta efni er ekki fjallað sérstaklega um afrétti og almenninga.

⁸⁹ Skýr dæmi um þetta má sjá í 1. og 4. gr. nýbýlalaga frá 1897, hugsanlega 2. gr. veiðitilskipunar frá 20. júní 1849, 1. og 13. gr. námulaga nr. 61/1907, 1. mgr. 12. gr. laga um fasteignamat og fasteignaskráningu nr. 28/1963, 7. og 8. gr. laga um afréttamálefni, fjallskil o.fl. nr. 6/1986, sbr. greinargerð með upphaflegu frumvarpi til þeirra laga. Auk þess má benda á þau gögn sem lágu til grundvallar þingsályktunartillögum frá 1917 og 1919 og svo sjálfum vatnalögum frá 1923. Það veldur þó vafa að í viðkomandi lögum eru ekki alltaf gerðir fyrirvara vegna þeirra landsvæða eða afréttar sem sveitarfélög hafa eignast á síðari tímum og eiga hugsanlega fullkomnar eignarheimildir fyrir.

Nýbýli má stofna á eyðijörðum og í öðrum óbyggðum löndum, er enginn getur sannað sína eign. Svo má og stofna nýbýli í afrjettum, er sveitarfélög eiga, og almenningum, ef sveitarstjórnir þeirra sveitarfélaga er afrjettina eiga eða eiga hagsmuna að gæta í almenningnum, leyfa það, og sýslunefndin veitir til þess samþykki sitt.

Í 2. gr. laganna er kveðið sérstaklega á um það að nýbýlingur skuli láta vita um fyrirætlun sína ef hann vilji stofna nýbýli á eyðijörð eða í óbyggðu landi og var þá gefinn sex mánaða frestur ef einhver vildi gefa sig fram með heimildarskírteini fyrir landinu.

Í upphaflegu frumvarpi til nýbýlalaga var ekki miðað við afrétti sveitarfélaga heldur afrétti ótilgreint. Stjórnarráðið taldi það hins vegar ekki ætlun þingsins að lögin tækju til afrétta sem væru eign einstakra aðila, jarða eða kirkna og því var orðalagi ákvæðisins breytt til þessa horfs.

Á sama tíma sýnast afréttir einstakra jarða og stofnana hafa verið aðgreindir frá samnotaafréttum og þá yfirleitt ekki neindir fyrirvarar gerðir varðandi grunneignarrétt jarðeigandans. Sama afstaða endurspeglast og í þeim sölum ríkisjarða sem áttu sér stað á fyrstu áratugum aldarinnar en þá voru afréttir einstakra jarða og stofnana seldir, að því er virðist sem bein og fyrirvaralaus eignarlönd.⁹⁰ Breytingar má þó merkja í síðari tíma löggjöf þar sem ekki virðist gerður neinn grundvallarmunur á samnotaafréttum og afréttum einstakra jarða og stofnana.⁹¹

Dómstólar hafa frá árinu 1955 fjallað um eignarréttartilkall einstaklinga, sveitarfélaga og ríkis til einstakra afrétta.⁹² Í H 1955 108 (Landmannaafréttardómur fyrri) og H 1981 1584 (Landmannaafréttardómur síðari) var tekist á um eignarréttartilkall að Landmannaafrétti. Í fyrra málinu var beinu eignarréttartilkalli afréttarhafa hafnað, enda voru þeir ekki taldir hafa sýnt fram á tilvist slíks réttar, hvorki fyrir nám, löggerninga, hefð né með öðrum hætti. Afnot sem falist hefðu í sumarheit fyrir sauðfé, veiði og öðrum takmörkuðum notum styddu ekki eignarréttartilkall í beinni merkingu. Í H 1969 510 (Nýjabæjarafréttur), H 1971 1137 (Reyðarvatn) um afrétt Lundarreykjadalshrepps austan Reyðarvatns, H 1997 1162 (Auðkúluheiði) og H 1997 1183 (Eyvindarstaðaheiði) var eignarréttartilkalli afréttarhafa í öllum tilvikum hafnað.

Auk þeirra atriða sem réðu tilhögun sönnunarbyrði í Landmannaafréttardóminum fyrri sýnast lega, staðsetning og landshættir hafa áhrif, sem og upplýsingar sem raktar verða til Landnámu og þá eru gerðar kröfur um heimildir varðandi órofa framsal réttinda yfir viðkomandi afréttum. Afsöl og/eða aðrar eignarheimildir sýnast þá ekki heldur duga einar og sér heldur eru þær kröfur gerðar að meintur réttihafi sýni fram á að sá sem afsalaði hafi í raun verið réttilega komin að umræddum réttindum. Í H 1971 1137 (Reyðarvatn) var eignarréttur Andakílshrepps að afrétti sínum staðfestur en til af-

⁹⁰ Sjá H 1994 2227 (Geitland) og H 1997 1162 (Auðkúluheiði).

⁹¹ Í dæmaskyni má benda á að samkvæmt ákvæði 2. mgr. 5. gr. laga nr. 33/1966 um fuglaveiði og fuglafiðun og 2. gr. nánulaga nr. 24/1973, sbr. athugasemdir með þeirri grein, sýnist sönnunarbyrðin um beinan eignarrétt að afrétti í öllum tilvikum hvíla á þeim aðila, sem heldur slíkum rétti fram.

⁹² Sjá jafnframt Lyfrd. eldri VII-223 og Lyfrd. yngri V-327.

réttarins hafði sérstaklega verið lögð Gullberastaðatunga, úr landi jarðarinnar Gullberastaða. Til athugunar í því sambandi er einnig niðurstaðan í H 1975 55, landamerkjamáli á Arnarvatnsheiði, þar sem engir fyrirvarar voru a.m.k. gerðir um eignarrétt Hálsa- og Reykholtisdalshreppa að afrétti sínum, landsvæði sem fyrrum hafði verið skipt út úr jörðinni Kalmanstungu.

Séu framangreindir dómar skoðaðir með hliðsjón af því sem áður greindi um flokkun afréttta með tilliti til uppruna virðist óhætt að fella Landmannaafrétt undir *samnotaafrétt*, sbr. H 1955 108 og H 1981 1584. Þá sýnast afréttir Lundarreykjadalshrepps austan Reyðarvatns, Auðkúluheiði og Eyvindarstaðaheiði verða felldir undir flokkinn *afréttir einstakra jarða og stofnana*, sbr. H 1971 1137, H 1997 1162, H 1997 1183 og að auki H 1969 510 (Nýjabæjarafréttur). Loks virðast Gullberastaðatunga við Reyðarvatn og Kalmanstunguland á Arnarvatnsheiði dæmi um það að *lönd eða hluti lands einstakra jarða hafi verið lögð til afréttar*, sbr. H 1971 1137 og H 1975 55.

Óbyggðanefnd telur ekki hægt að útiloka að landsvæði sem samkvæmt fyrirbyggjandi heimildum eru samnotaafréttir hafi verið numin eða á annan hátt orðið undirorpin beinum eignarrétti. Samhengi eignarréttar og sögu liggur hins vegar ekki fyrir. Nýting landsins hefur fyrr og síðar fyrst og fremst falist í sumarheit fyrir búfénað. Reglur um afmörkun á afréttum hafa verið mun rýmri en varðandi jarðir og fyrst og fremst miðast við hagsmuni eigenda aðbyggjandi jarða. Þá er ljóst að löggjafinn hefur ráðstafað eignarréttindum á afréttum til annarra en afréttarhafa og ekki lagt á þá sömu skyldur og eigendur jarða. Í stað þeirra almennu heimilda til umráða, hagnýtingar, ráðstöfunar o.s.frv. sem eigandi jarðar hefur um aldir verið talinn fara með hefur einungis verið um að ræða heimildir til takmarkaðrar nýtingar sem snemma urðu lögbundnar. Með vísan til úrlausna dómstóla er ljóst að beinn eignarréttur verður ekki byggður á slíkum notum. Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að líkur séu á því að land sem samkvæmt fyrirbyggjandi heimildum er samnotaafréttur sé þjóðlenda.

Að því er varðar afrétti einstakra jarða og stofnana, virðist munurinn sá að réttindi einstakra jarða til landsvæðisins og tilheyrsla þess í því sambandi eru meiri en varðandi samnotaafréttina. Jafnframt hefur löggjafinn ekki ráðstafað eignarréttindum á slíkum svæðum á sama hátt og á samnotaafréttum. Hvort tiltekinn afréttur einstakrar jarðar eða stofnunar er undirorpin beinum eða óbeinum eignarrétti heimajarðar er hins vegar ekki einhlítt og verður að meta í hverju tilviki fyrir sig. Kröfur dómstóla til sönnunar að því er varðar annars vegar afrétti einstakra jarða og stofnana og hins vegar samnotaafrétti virðast þó sambærilegar.

Um lönd eða hluta lands einstakra jarða sem lagt hefur verið til afréttar vísast til kafla 4.2. um hugtakið *jörð*, sbr. einnig H 1971 1137 (Reyðarvatn) og H 1975 55 (Arnarvatnsheiði).

4.5. Jörð eða afréttur?

Hér hefur að framan verið gerð grein fyrir þeirri flokkun lands sem byggt var á fram að gildistöku þjóðlendulaga og fól í sér skiptingu í jarðir, afrétti og almenninga. Í kafla 4.2. kemur fram að jörð sé landsvæði sem upprunalega hefur verið ráðstafað úr einstökum landnámunum, stofnað til nýbýlis á eða eignarhefð unnin yfir. Um hugtakið jörð segir einnig að þó svo hvorki verði ráðið af eldri né yngri löggjöf að almennt sé gert ráð fyrir því að land innan jarðar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu, annars vegar heimaland, undirorpið sérstakri og meiriháttar nýtingu, og hins vegar annað land, úthagi eða afréttarland í takmarkaðri notum, þá finnst allt að einu einstök dæmi um slíka skiptingu. Af slíkum dæmum verði þó engar almennar ályktanir dregnar um mismunandi eignarréttarlega stöðu lands innan jarðar.

Afrétti hefur óbyggðanefnd flokkað í þrennt á grundvelli uppruna, sbr. kafla 4.4. Í fyrsta lagi samnotaafrétti, þ.e. þá afrétti sem skv. elstu heimildum hafa verið í sameiginlegum notum jarða í tilteknu sveitarfélagi eða á afmörkuðu svæði. Í öðru lagi afrétti einstakra jarða og stofnana, sem skv. elstu heimildum tilheyrðu einstökum jörðum, lögpersónum eða stofnunum, fyrst og fremst kirkjunum. Umræddir afréttir eru að meginstefnu skildir frá viðkomandi heimajörð með sjálfstæðum merkjum eða, í sumum tilvikum, af öðrum fasteignum. Í þriðja lagi er um að ræða jarðir sem að hluta eða öllu leyti hafa verið lagðar til afréttar og gilda þar um sambærilegar sönnunarkröfur og um eignarhald að landi jarða yfirleitt.

Til viðbótar og fyllingar þessum meginforsendum er óhjákvæmilegt að huga nokkru nánar að ákveðnum tilvikum sem virðast á mörkum framangreindra flokka. Innan merkja jarða kunna að finnast svæði sem kölluð eru afréttur en hafa þó ekki sjálfstæða afmörkun. Jafnvel er sá möguleiki fyrir hendi að þau séu á einhvern hátt afmörkuð. Hér má einnig nefna svæði sem kölluð eru afréttarland, fjallhagi, beutiland, upprekstrarland eða eru auðkennd með sambærilegum hætti. Í þessu þarf ekki að felast mismunandi eignarréttarleg staða lands innan jarðarinnar. Hugsanlegt er að vísað sé til gamalgroinnar notkunar á viðkomandi jarðarhluta sem beitarlandi. Þýðing hugtaksins afréttur hefur lengi verið á reiki og ekki ósennilegt að notkun þess í tímans rás sé með einhverjum afbrigðum, e.t.v. tengdum staðháttum. Í sveitarfélögum þar sem ekki finnst afréttir samkvæmt þeirri flokkun sem óbyggðanefnd hefur lagt til grundvallar kann það jafnvel að vera notað um fjalllendi jarða á svæðinu almennt. Það er mat óbyggðanefndar að slík aðstaða ein og sér, og þá einkum ef svæði er kallað afréttur án sjálfstæðrar afmörkunar, raski ekki þeim eignarréttarlegu forsendum, þ.m.t. sönnunarstöðu, sem óbyggðanefnd hefur byggt á viðvíkjandi réttarstöðu jarða. Gera þarf hins vegar skýran greinarmun á tilvikum af þessu tagi og afréttum einstakra jarða eða stofnana sem eru skildir frá viðkomandi heimajörð með sjálfstæðum merkjum eða öðrum fasteignum.

Í þessu samhengi skal það rifjað upp að land jarða kann að vera nýtt sem beutiland með svipuðum hætti og afréttir, jafnvel þannig að viðkomandi landsvæði sé alfarið tekið undir fjallskilaf framkvæmd. Eins og fram kemur í almennri umfjöllun óbyggðanefndar

um fjallskil, sbr. kafla 4.7., gefur slík tilhögun ein og sér hins vegar enga vísbendingu um eðli eignarhalds að því landi. Í sögulegu ljósi getur það þó haft þýðingu við sönnunarmat um tilvist eignarréttar ef einstök landsvæði, sem gert er tilkall til sem hluta jarðar, hafa verið nýtt sem upprekstrarland af einhverju tagi af eigendum og ábúendum annarra jarða. Einstök tilvik af þessum toga verður að meta sérstaklega.

4.6. Jöklar

Í Landnámu er þess hvergi getið að menn hafi numið jökla til eignar, og kann því að hafa verið trúað að þar byggju hálftröll eða goðumlíkar persónur (sbr. frásagnirnar um Bárð Snæfellsás og Hallmund í Balljökli). Enda þótt jöklar séu ekki nefndir sérstaklega í lögbókunum fornu verður sú ályktun dregin að lögsaga þjóðveldisins hafi einnig náð til þeirra; sakamenn voru a.m.k. ekki óhultir á „fjöllum“ og í „óbyggðum“.⁹³ Ef marka má frásögn Grettis sögu hafa grið milli manna tekið jafnt yfir fjöll og jökla sem byggðar lendur.⁹⁴

Því hefur verið haldið fram að einhverjir hinna norsku landnámsmanna hafi þekkt jökla af eigin raun úr heimkynnum sínum. Hins vegar er erfitt að segja til um hversu nákvæm og víðtæk þekking þeirra á jöklum var.⁹⁵ Elsta lýsing á jöklum á Íslandi er í riti Saxo Grammaticus (Saxa hins málsþaka), *Gesta Danorum*, sem samið var um 1200. Þar er í fyrsta skipti lýst hreyfingu skriðjökla, nánar tiltekið hverfihreyfingu, þegar neðri hluti jökulsins hverfist upp á yfirborðið.⁹⁶ Saxi lýsir þessu sem furðufregn, og er alls ekki víst að frumbyggjar Íslands hafi í öndverðu verið betur að sér en hann um þann eiginleika skriðjökla að færast úr stað.⁹⁷ Hér er einnig ástæða til að benda á það sem stendur í formála Guðmundar sögu Arasonar eftir Arngrím ábóta Brandsson (rituð um 1350):

Á sjánum liggja þeir hafisar, at með sínum ofvægilegum vexti taka þeir at fylla norðr-höfin, en yfir háfjöll landsins svo *óbræðiligir jöklar* með yfirvættis hæð og vidd, at þeim mun ótrúligt þykkja, sem fjarri eru fæddir.⁹⁸

Landsmenn áttu eftir að komast að því, þótt síðar yrði, að stærð jökla var ekki föst og óbreytanleg heldur gátu þeir hlaupið fram í náttúruhamförum eins og gerðist við eldgosið í Knappafellsjökli 1362. En hægfara breytingar gátu einnig átt sér stað, og má nefna sem dæmi að um 1700 var landnámsbærinn Fell (Fjall) við Breiðá kominn undir jökul.⁹⁹ Um svipað leyti (1695) lauk Þórður Þorkelsson Vídalín Skálholtsrektor við rit-

⁹³ Sbr. Grágás 1992, s. 472. *Jónsbók* 1904, s. 43, 272–273.

⁹⁴ *Íslendinga sögur*. 6. b. Guðni Jónsson bjó til prentunar. [Reykjavík] 1953. S. 233 (72. k.): „Nú skulum vér vera sáttir ok sammála hverri við annan í huga góðum, hvárt sem vér finnumst á fjalli eða fjöru, skipi eða skíði, jörðu eða jökli, í hafi eða á hestbaki...“

⁹⁵ Sigurður Þórarinnsson, 1960: „Glaciological Knowledge in Iceland before 1800. A Historical Outline.“ *Jökull. Ársrit Jöklarannsóknafélags Íslands*. S. 1–2, 15.

⁹⁶ Sigurður Þórarinnsson 1960, s. 14–15.

⁹⁷ Sbr. Saxo Grammaticus, 1985: *Danmarks Krønike*. Kaupmannahöfn. S. XXII–XXIII.

⁹⁸ *Byskupa sögur*. 3. b. Hólabyskupar. Guðni Jónsson bjó til prentunar. [Reykjavík] 1953. S. 150. (Skáletur óbn.)

⁹⁹ *Landnámabók* 1986, s. 233 (1. nmgr.).

gerð sína um jökulfjöll á Íslandi þar sem hann, sennilega fyrstur manna, setti fram frostþenslukeninguna svonefndu til skýringar á jöklaskriði.¹⁰⁰ Þá er þess að geta að jökulhlaup voru eitt af því sem Árni Magnússon og Páll Vídalín áttu að gefa sérstakan gaum að þegar þeir voru sendir í rannsóknarleiðangur um landið í byrjun 18. aldar.¹⁰¹

Jökull hefur verið skilgreindur sem massi af ís og snjó sem orðinn er þjáll og hreyfanlegur og hnígur og skriður undan eigin fargi.¹⁰² Í aðdraganda að setningu vatnalaga í byrjun 20. aldar var ágreiningur um eignarrétt að vatni og eignarhæfi þess. Niðurstaðan varð sú að í vatnalögum, nr. 15/1923, er ekki kveðið á um eignarrétt landeiganda að vatni á landi sínu heldur felst í þeim að landeigandi á aðeins þann rétt sem lögin heimila honum sérstaklega. Þar var raunar um að ræða allar helstu hagnýtingarheimildir vatns.¹⁰³ Vatnalögin gera mun á mismunandi afbrigðum vatns en um jökla er ekki fjallað sérstaklega.

Eignarréttarleg staða jökulsvæða hefur ekki verið til sérstakrar umfjöllunar í íslenskri lögfræði. Jöklar hafa einna helst verið nefndir sem dæmi um óbyggð svæði sem enginn hafi nýttar af, eða landalmenninga samkvæmt síðari tíma flokkun. Með því hefur þó alls ekki verið útilokað að jökull geti fallið innan eignarlands og jafnvel gerður skýr fyrirvari um að sá möguleiki væri fyrir hendi.¹⁰⁴

Í almennum athugasemdum við frumvarp til þjóðlendlaga kemur fram að byggt sé á nokkrum meginatriðum, m.a. þessum:

Tekið verði upp nýtt hugtak fyrir landsvæði utan eignarlanda, þjóðlenda. Þetta hugtak taki til þeirra landsvæða sem nú eru ýmist nefnd afréttur, almenningur, óbyggðir eða hálendi utan eignarlanda. Jöklar, sem ekki teljast innan eignarlanda, falli undir flokk þjóðlendna.¹⁰⁵

Um jökla er ekki fjallað að öðru leyti í greinargerðinni og þeir eru ekki nefndir í ákvæðum laganna.

¹⁰⁰ *Dissertationcula de montibus Islandiæ chrySTALLINIS* (Smárit um jökulfjöll Íslands) (sbr. Sigurður Þórarinnsson 1960, s. 16–17).

¹⁰¹ *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 38.

¹⁰² Minnisblað Odds Sigurðssonar, jöklafræðings, til óbyggðanefndar, dags. 13.1.2003.

¹⁰³ Um aðdragandann að setningu vatnalaganna, sjá t.d. Gaukur Jörundsson, 1982–83: *Eignarréttur* I. Reykjavík. S. 43.

¹⁰⁴ Sbr. þessi orð Sigurðar Línalds: „Auk afrétta og almenninga kunna að vera til lönd inni á hálendinu, til dæmis öræfa- og jöklasvæði, sem enginn einstaklingur getur leitt heimildir að eða skírskotað til sérrettinda yfir né heldur neinn almennaréttur er bundinn við“ („Eignarréttur á landi og orkulindum.“ *Sérprentun úr skýrslu aðalfundar Sambands íslenskra rafveitna* 1983. S. 18). – Sbr. einnig Þorgeir Örlygsson: „Landalmenningur er landsvæði, sem enginn aðili telur til einstaklings- eignarréttinda yfir. Nú á tímum er erfitt að benda á staði, sem ótvírætt verða taldir til landalmenninga, þótt e.t.v. sé það ekki útilokað. Miðað við landnýtingu og búskaparhætti síðustu áratugi má ætla, að einhverju marki verið nýtt til sauðfjárbættar eða sauðfé farið þar um á sumrin og verið smalað að hausti. Ekki er þó hægt að útiloka, að slík svæði finnist inni á hálendinu. Jöklar landsins, að því marki sem þeir falla ekki innan fullkominna eignarlanda, teljast að öllum líkindum almenningar“ („Um eignarhald á landi og náttúruauðlindum.“ *Afmælisrit: Gaukur Jörundsson sextugur 24. september 1994*. Reykjavík 1994. S. 592).

¹⁰⁵ Þskj. 598. Alþtíð. 1997–1998, 122. lögþ. A: 2598.

Um ákvörðun eignarmarka/landamerkja að eða á jökli hefur ekki verið tekið af skarið í íslenskri réttarframkvæmd. Jaðrar jökla taka breytingum, ýmist ganga fram eða hopa. Meginálitaefnið er hvernig með skuli fara þegar landamerki virðast miðuð við jökuljaðar og merkjum jarðar að jökli því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi.

Í úrskurðum óbyggðanefndar í málum á svæði 1 er vikið að mörkum afréttar innan þjóðlendu við jökul og talið að með hliðsjón af því að um einhliða ákvörðun afréttarmarka sé að ræða en ekki mörk tveggja afrétta eða afréttar og eignarlands sé fullnægjandi að miða við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998, sbr. 3. mgr. 1. gr. laganna, enda eingöngu um beitarréttindi að ræða sem ráðist af gróðurfari og hafi ekki þýðingu í öðru sambandi. Engin afstaða er tekin til þessa álítamáls að því er eignarland varðar, enda ekki gefið að sömu reglur eigi að gilda.¹⁰⁶ Verður nú hugað nánar að því atriði.

Í grein sinni „Landamerki fasteigna“ reifar Tryggvi Gunnarsson þrjár leiðir sem til álita komi um mörk eignarlenda við jökul. Í fyrsta lagi mætti hugsa sér að merkin væru breytileg og miðuðust við jökulbrún á hverjum tíma. Í öðru lagi gætu þau náð að elstu þekktu jökulbrún, sbr. reglu vatnalaga um „fornan miðjan farveg“ í ám. Loks væri í þriðja lagi hægt að taka mið af jökulbrún á þeim tíma þegar landamerkin voru skráð eða þau ákveðin með öðrum hætti.¹⁰⁷ Taka ber fram að grein þessi er rituð fyrir gildistöku þjóðlendulaganna 1998. Niðurstaða Tryggva er sú að réttast sé að landamerkin séu breytileg og miðist við jökulbrúnina eins og hún er á hverjum tíma. Telur Tryggvi að þeir sem völdu jökul sem landamerkjaviðmiðun hafi gert sér grein fyrir því að jökulbrúnin færðist til. Með vísan til reglna íslensks réttar varðandi breytingu á fjöru og landauka sem þar myndast sé ástæða til að ætla að dómstólar beiti hliðstæðri reglu varðandi breytingar á landamerkjum þar sem jökulbrún færist til og landamerki í samræmi við breytingar á jökulbrúninni. Sérstök sjónarmið kunni síðan að koma upp, ef jökull hverfi með öllu þar sem hann hafi áður skilið að fasteignir.

Ástæða er til að huga hér nánar að reglum um merki sjávarjarða til hafsins, sjá einnig kafla 4.9. Þau hafa ýmist verið miðuð við neðri mörk fjöru eða netlög.¹⁰⁸ Fjaran er svæðið á milli stórstraumsflóðmáls og stórstraumsfjörumáls. Netlög eru í ýmsum lögum skilgreind sem sjávarbotn 115 metra út frá stórstraumsfjörumáli landareignar. Dómstólar hafa lagt til grundvallar að eigandi sjávarjarðar eignist landauka til sjávar.¹⁰⁹ Fjara jarðarinnar og netlög færast út og inn í samræmi við landauka eða landtap, þ.e. breytt stórstraumsfjörumál, og landamerki hennar þar með. Með lögum nr. 73/1990 voru auðlindir hafsbotsins utan netlaga og svo langt til hafs sem fullveldisréttur Íslands

¹⁰⁶ Sjá t.d. kafla 12.10. í máli nr. 5/2000 hjá óbyggðanefnd.

¹⁰⁷ Tryggvi Gunnarsson, 1994: „Landamerki fasteigna.“ *Afmælisrit: Gaukur Jörundsson sextugur 24. september 1994*. Reykjavík. S. 510–512.

¹⁰⁸ Í H 1996 2518 og 2525 er talinn vafi um beinan eignarrétt fasteignareiganda í netlögum.

¹⁰⁹ Sbr. H 1946 345. Sjá einnig Ólafur Lárusson, 1950: *Eignaréttur* I. Reykjavík. S. 45. Gaukur Jörundsson, 1982–83: *Eignaréttur* II. Reykjavík. S. 136.

nær lýstar eign íslenska ríkisins, sbr. 1. gr. Netlög eru þar skilgreind með sama hætti og áður, sbr. 3. mgr. 2. gr., og ekki verður talið að ætlunin hafi verið að afnema til fram-búðar áðurgreindan rétt sjávarjarða til landauka og fastsetja þar með í eitt skipti fyrir öll mörk sjávarjarða til hafsins. Vilji löggjafans til slíkrar breytingar hefði þurft að koma skýrt fram. Gildistaka laga nr. 73/1990 hafði þannig ekki í för með sér að merki sjávar-jarða til hafsins væru endanlega fastsett.

Samkvæmt ákvæði 1. gr. laga um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóð-lendna og afrétta, nr. 58/1998, er eignarhaldi á landi skipt í tvo flokka, eignarlönd og landsvæði utan eignarlanda, þ.e. þjóðlendur. Um leið eru þjóðlendur lýstar eign íslenska ríkisins, sbr. 2. gr. Í greinargerð með frumvarpi til þjóðlendulaganna kemur skýrt fram að jökull getur hvort heldur er verið í eignarlandi eða þjóðlendu, sbr. þá athugasemd sem að framan greindi. Þetta bendir ótvírætt til þess að löggjafinn hafi ekki álitnið að jökulrönd væri í eðli sínu afmörkun á eignarlandi og þjóðlendu. Breytingar á stöðu jökuls ættu því ekki að hafa í för með sér að eignarland breyttist í þjóðlendu og öfugt. Um eignarréttarlega stöðu þess lands sem hulið er jökli fer þannig eftir sömu reglum og um önnur landsvæði. Gildistaka þjóðlendulaganna hafði í för með sér endanlega skiptingu lands í annars vegar eignarland og hins vegar þjóðlendur. Hér skilur á milli laga um eignarrétt íslenska ríkisins að auðlindum hafsbotnsins og þjóðlendulaga. Í fyrra tilvikinu er gert ráð fyrir að nýtt land, þ.e. landauki, eigi eftir að verða til og merki eða eignamörk því ekki fastsett. Í síðara tilvikinu er hins vegar fjallað um allt land sem við gildistöku laganna var ofan sjávar, þ.m.t. landsvæði undir jökli, og merki endanlega fastsett. Land sem kemur undan jökli er þannig ýmist eignarland eða þjóðlenda, um það fer ekki eftir reglunni um merki sjávarjarða til hafsins.

Vatnsréttindi á jökulsvæðum í eignarlandi og túlkun vatnalaga í því sambandi er ekki til úrlausnar fyrir óbyggðanefnd. Tilkall annarra en íslenska ríkisins til vatnsréttinda á jökulsvæðum í þjóðlendum verður að meta í hverju tilviki fyrir sig.

Kemur þá til skoðunar hvort taka skuli mið af elsta þekktu jökuljaðri, legu jökuls þegar landamerki voru skráð, við gildistöku þjóðlendulaganna eða einhverju öðru, í þeim tilvikum að landamerki virðast miðuð við jökuljaðar.

Vísindamenn hafa slegið því föstu að jöklar landsins séu stærri nú en á landnáms-tíma.¹¹⁰ Hafi landnám náð að jökli hefur það land sem horfið hefur undir jökul tilheyr-t aðliggjandi jörðum. Þar getur jafnvel verið um að ræða heilar jarðir sem lítið eða ekkert er vitað um í dag. Lega jökuls á landnáms-tíma verður ekki ákvörðuð með nokkurri vissu. Töluvert er hins vegar vitað um stöðu jökuls við lok níttjándu aldar og byrjun

¹¹⁰ Sjá eftirfarandi greinar Odds Sigurðssonar jarðfræðings: „Útbreiðsla jökla á Íslandi á sögulegum tíma.“ Greinargerð, júlí 2001. „Minnispunktur um breytingar jökla frá landnámi Íslands“, dags. 7.6.2002. „Variations of termini of glaciers in Iceland in recent centuries and their connection with climate.“ Óbirt handrit, ódags. Minnisblað Odds Sigurðssonar, jarðfræðings, um hugtakið jökul o.fl., dags. 13.1.2003. – Helgi Björnsson, 1979: „Glaciers in Iceland.“ *Tímaritið Jökull. Jöklarannsóknafélag Íslands*. 29. árg. – Sigurður Þórarinnsson, 1974: „Ofgnótt jökla.“ *Saga Íslands*. 1. b. Reykjavík. S. 43–48.

þeirrar tuttugustu, þegar sett höfðu verið landamerkjalog og ætla má að flest landamerkjabréf hafi verið gerð. Jökla voru þá stærstir á sögulegum tíma en síðan hafa þeir almennt hopað, þó ekki alla leið aftur til stöðu sinnar um landnám. Innan þess jökuljaðars sem miðað kann að hafa verið við í kringum 1900 er í sumum tilvikum jökullaust land nú. Við gildistöku þjóðlendulaga 1998 lá jökuljaðarinn þannig á milli upphaflegra landnámsmarka og stöðu við gerð flestra landamerkjabréfa um aldamótin 1900, almennt séð þó nær hinni síðarnefndu. Óhætt er þannig að slá fastri þeirri meginreglu að land sem komið hefur undan jökli á tímabilinu frá því landamerkjalog eru sett 1882 og þar til þjóðlendulög taka gildi 1998 var jökullaust við landnám.

Óljóst er hvort landnámsmenn hafa gert sér grein fyrir því að jökuljaðar væri breytingum undirorpin en ekki fer á milli mála að um aldamótin 1900 var löngu orðið ljóst að svo væri. Jaðar jökulsins hefur að sjálfsögðu afmarkað það landsvæði sem nýtanlegt hefur verið og með honum eru dregin glögg skil frá náttúrunnar hendi. Eðli máls samkvæmt er hins vegar erfitt að finna þar fastan viðmiðunarpunkt. Mun þetta ástæða þess að merkjum er oft lýst „í jökul“ ótilgreint eða kennileiti skammt undan jökli. Sums staðar á landinu hagar þannig til að ein og sama jörðin liggur milli sjávar og jökuls. Jafnlgögg merki af völdum náttúrunnar kunna að hafa verið talin svo sjálfsögð viðmiðun að ekki þyrfti umfjöllunar við í landamerkjalytingu. Gagnvart jöklinum sjálfum er þá engri landamerkjalinu lýst. Ekki verður talið að viðkomandi jarðeigandi hafi þar með lýst því yfir að hann gæfi eftir eignarrétt eða afsalaði sér tilkalli til þess lands sem í tímans rás hefur horfið undir jökul. Líkur eru hins vegar á að í flestum tilvikum sé útilokað að afmarka það. Óbyggðanefnd ber að draga mörk á milli eignarlanda og þjóðlendna, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998, og niðurstaðan hverju sinni hlýtur að ráðast af tiltækum heimildum og almennum sönnunarreglum. Staðhættir og sönnunarstaða geta því leitt til sambærilegrar niðurstöðu og ef eignarréttur hefði verið gefinn eftir.

Ef líkindi eru fyrir því að land hafi verið numið inn til jökla styður það þá niðurstöðu að land sem jökullinn hefur skilað frá gerð landmerkjabréfanna falli til aðliggjandi jarða. Ekki verður talið að jökull hafi hopað svo hratt undanfarna rúma öld að komið sé í ljós að ráði land jarða sem ofar kunna að hafa legið, enda staða jökuls 1998 nær því sem var um 1900 en um landnám. Tilkall til lands sem komið hefur undan jökli kann jafnframt að byggjast á hefðarreglum. Til skoðunar koma þá almenn atriði eins og tímalengd, yfirráð, hagnýting, ráðstafanir að lögum, viðhorf hefðanda og annarra aðila o.fl. Staðhættir kunna að vera með þeim hætti að um eðlilegt framhald tiltekinnar jarðar sé að ræða, líkt og landauki til hafs, og nýting annarra útilokuð. Frávik frá þessum almennum ályktunum eru þó að sjálfsögðu möguleg og verður að skoða hvert tilvik fyrir sig. Jafnframt hlýtur réttur þessi að takmarkast við land sem komið var undan jökli við gildistöku þjóðlendulaga 1998, þegar löggjafinn kvað á um eignarhald ríkis á öllu því landi sem ekki væri sannanlega undirorpið beinum eignarrétti. Mögulegar væntingar jarðeigenda um rétt til þess lands sem kemur undan jökli eftir þann tíma njóta ekki réttarverndar sem eignarréttindi í skilningi 72. gr. stjórnarskrár. Þá ber þess að geta að

frá gildistöku þjóðlendulaganna er ekki unnt að öðlast eignarréttindi innan þjóðlendna fyrir nám eða hefð, sbr. 8. mgr. 3. gr.

Niðurstaða óbyggðanefndar er því sú að gildistaka þjóðlendulaga hafi undir þessum kringumstæðum haft það í för með sér að merki jarða gagnvart jökli væru fastsett, án tillits til síðari breytinga á jökuljaðrinum. Sú niðurstaða er jafnframt í eðlilegu samræmi við markmið og tilgang löggjafarinnar. Þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi ber þannig að miða við stöðu jökuljaðarsins 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll., enda sé jökullinn í þjóðlendu. Lega jökuljaðarsins kann þó að virðast óljós þar sem smájökklar eða fannir liggja aðskilið frá meginjöklinum. Í þeim tilvikum þar sem eignarland liggur að jökli í þjóðlendu verður að telja eðlilegt að íslenska ríkið beri hallann af þeim vafa sem þannig kann að vera fyrir hendi. Óbyggðanefnd telur því eðlilegt að í slíkum tilvikum miðist þjóðlendulína við jaðar meginjökuls, eins og hann er skilgreindur af sérfræðingum á því sviði. Smájökklar og fannir verða þá innan eignarlands á sama hátt og jökulsker eða annað land umlukið jökli verður innan þjóðlendu.

Sé jökulsvæði innan merkja jarðar gilda hins vegar þau almennu sjónarmið um túlkun landamerkja sem óbyggðanefnd hefur áður gert grein fyrir. Ljóst er að enda þótt lega jökuljaðarsins verði ákvörðuð með landfræðilegum gögnum er hann óhentug viðmiðun vegna lögunar sinnar og breytileika. Önnur og e.t.v. heppilegri útfærsla er hins vegar ekki á valdsviði óbyggðanefndar, en sá möguleiki fyrir hendi að ríkisvaldið og einstakir jarðeigendur nái um slíkt samkomulagi, eftir atvikum með nauðsynlegri aðkomu löggjafarvalds, sbr. ákvæði 40. gr. stjórnarskrár og II. kafla þjóðll.

4.7. Fjallskil

Af dómsúrlausnum má ráða að fyrirkomulag og tilhögun fjallskila og smölunar og nýting því tengd kunni að hafa áhrif við mat á eðli og inntaki eignarréttar að viðkomandi landi og þá þannig að litið sé til þess hvort með land hefur verið farið sem eignarland varðandi fjallskil eða ekki.

Lagafyrirmæli um smölun og fjallskil hafa haldist í hendur við byggð og búskap í landinu. Í þjóðveldislögunum, Grágás, voru allmörg ákvæði um afrétti, almenninga og ágang búfjár og munu þau flest hafa verið tekin upp í Jónsbók. Þá voru ennfremur tekin upp ákvæði í þessa veru í Réttarbót Eiríks konungs frá 1294. Þessi ákvæði giltu, a.m.k. að formi til, allt til þess að sett voru lög nr. 42/1969, um afréttamálefni, fjallskil o.fl.

Í Jónsbók kemur skýrt fram að landeigandi eða leiguliði hans átti einn beit á jörð sinni og skyldi greiða honum bætur, áverkabót og landnám, ef þessi réttur var brotinn.¹¹¹ Í réttarbót Hákonar konungs frá 1305 er þó mælt til þess að geldfé sé sektarlaust í heimalöndum ef hreppstjórar og grannar lofa og gefa enga sök á því.¹¹² Jarðeigandi átti

¹¹¹ Sbr. *Jónsbók* 1904, s. 134–136, 144–145 (6. og 18. k. llb.).

¹¹² *Jónsbók* 1904, s. 292.

einnig gróður á jörð sinni að því undanskildu að sá sem átti engi á annars manns landi mátti eiga þar rifhrís.¹¹³

Í Grágás og Jónsbók giltu mjög svipaðar reglur um hvenær mætti fara með búfé í sel, almenninga og afrétti og hvaða leiðir skyldu farnar. Markmiðið var hvort tveggja að vernda nærliggjandi bújarðir fyrir ágangi upprekstrarfjár og tryggja hagsmuni allra þeirra sem hlut áttu í afréttinum. Meginreglan var sú að allir þeir sem afrétt áttu skyldu reka fé sitt í miðjan afrétt er átta vikur voru af sumri en úr afrétti er fjórar vikur lifðu sumars. Tekið var sérstaklega fram að menn skyldu ekki reka málnytu sína í afrétt nema ítala væri. Samkvæmt Grágás máttu þeir menn er næstir bjuggu afrétti beita þangað búfé sínu yfir vetrarmánuðina en í Jónsbók var þetta bundið því skilyrði að þeir ættu hlut í afréttinum. Afréttareiganda var vetrararbeit því aðeins heimil að hann þyrfti ekki að reka fé sitt yfir land annarra. Þó skyldi ævinlega hvíla afrétt í tvær vikur, frá því er sex vikur voru af sumri til áttundu viku.¹¹⁴

Fleiri ákvæði voru sett til að vernda hina sameiginlegu beit afréttareigenda; t.d. mátti ekki gera sel og slá í afrétti.

Um lögréttir á haust og fjallgöngur sagði svo m.a. í 49. kapítula landsleigubálks Jónsbókar:

Eigi skulu réttir fyrr vera en .iiii.[þ.e. fjórar] vikur lifa sumars. Hverr maðr er sauði á skal ganga eitt sinn á fjall, ok um landeign sína hvert sinn er lǫgr-tt skal vera, skipa svá þórum gǫngum sem þeir ráða. Sekr er sá hálfri mǫrk við konung er eigi gengr um landeign sína, ok ábyrgiz sauði við þá er eigu, alla þá er í hans landi váru sénir þá er hann átti gǫnguna.

Síðan er kveðið á um það hvað gert skuli við óskilafé. Í tilvitnaðri grein er gert ráð fyrir að hver maður smali sitt eigið land jafnframt því sem hann gangi á fjall að hausti ásamt öðrum afréttareigendum. Ef afréttarfé gekk í land bónda var honum heimilt að reka það í miðjan afrétt. Hann gat einnig haft það áfram í sínu eigin landi eða rekið það heim til þess manns sem féð átti. Í Jónsbók er ekki fjallað um aðra afrétti en þá sem voru í sameign tveggja manna eða fleiri. Í heimildum frá miðöldum má þó finna dæmi um beitarlönd sem kölluð voru afréttir og töldust í einkaeign. Var þá greint á milli „eignar sérlegrar“, sem var í einkanotum, og „afréttar“, sem tilteknir bændur höfðu heimild til að nýta gegn ítölu.¹¹⁵

Ákvæði lögbókanna um beit í almenningi voru að því leyti frábrugðin því sem hér hefur verið greint frá að nýtingartími þeirra var annar. Samkvæmt Grágás var heimilt að beita almenning frá því er mánuður lifði vetrar og næstu sjö mánuði en með lögtöku Jónsbókar virðist beit hafa verið leyfð í almenningi allan ársins hring nema frá krossmessu á vor (3. maí) til Bótólfsvöku (17. júní). Í Grágás var þeim sem næstur bjó almenningi heimilað að beita almenning þá fimm mánuði sem hann annars átti að liggja ónýttur en um slíkt er ekki getið í Jónsbók. Enn fremur var tekið fram að hver sem vildi

¹¹³ *Jónsbók* 1904, s. 152–154 (24. k. llb.).

¹¹⁴ *Jónsbók* 1904, s. 176–177 (46. k. llb.). *Grágás* 1992, s. 330–331 (38. k. llb.).

¹¹⁵ *Íslenskt fornbréfasafn*. 8. b. Reykjavík 1906–1913. S. 149.

mætti gera sel í almenningi, en það var bannað í afréttum, og öllum var heimilt að nýta sér reka í almenningi, hvort heldur var viður eða hvalur, svo framarlega sem hann hafði ekki áður verið öðrum merktur.¹¹⁶

Í tilskipun um sveitarstjórn 4. maí 1872, 39. gr., var svo fyrir mælt að sýslunefnd skyldi semja reglugerðir um notkun afrétta, fjallskil, fjárheimtur o.fl. Fóru sýslunefndir eftir það að semja fjallskilareglugerðir. Voru í fjallskilareglugerðunum sett ítarleg ákvæði um þessi efni er byggðu að mestu á ákvæðum Jónsbókar. Í mörgum tilvikum voru ákvæði þessara reglugerða misvísandi og í öðrum tilvikum stönguðust þau beinlínis á við gildandi rétt. Af fjallskilareglugerðum verða ekki dregnar almennar ályktanir um það efni sem hér er til úrlausnar, en einstaka reglugerð, sett með stoð í tilskipuninni frá 1872 eða síðari löggjöf, getur vissulega skipt máli að því er tekur til mats einstakra svæða.

Um afréttamálefni og fjallskil voru fyrst sett heildarlög hér á landi árið 1969, lög nr. 42/1969, um afréttamálefni, fjallskil o.fl. Voru þau lög síðar endurútfengin með áorðnum breytingum sem núgildandi lög nr. 6/1986. Það var þannig fyrst með löggjöf þessari sem hin dreifðu ákvæði í landsleigubálki Jónsbókar og réttarbót Eiríks konungs frá 1294 voru leyst af hólmi. Ákvæði gildandi laga taka í ýmsu mið af reglum eldri löggjafar.

Ef litið er til helstu fyrirmæla gildandi laga er ljóst þegar af 3. og 4. gr. laganna að fyrirmæli þeirra taka að meira eða minna leyti til afrétta, annarra sameiginlegra sumarbeitolanda og heimalanda. Skulu nánari fyrirmæli sett í fjallskilasamþykktir fyrir einstök svæði, sbr. 3. gr. Í 4. gr. er skilgreint það land sem fjallskil taka til og það greint í annars vegar afrétti og hins vegar heimalönd. Samkvæmt lögunum er stjórn afréttamálefna og fjallskila í höndum héraðsnefndar. Í II. kafla laganna er fjallað um afrétti og notkun þeirra og þá greint á milli sameiginlegra afrétta hreppa eða upprekstrarfélaga, sbr. 7. gr., afréttarlönd, sem liggur undir einstaka jörð eða stofnun, sbr. 8. gr., og loks beitolanda einstakra jarða sem notað sé sameiginlega til beitar með líkum hætti og afréttir, sbr. 12. gr., og skuli reglum laganna um afrétti beitt um þau svæði eftir því sem við geti átt. Í V. kafla laganna eru síðan fyrirmæli um göngur og réttir, í VI. kafla er fjallað um smölun heimalanda eftir réttir og í VII. kafla er fjallað um eftirleitir og öræfaleitir.

Í meginatriðum má greina lagareglur þessar á þann veg að þar er í fyrsta lagi fjallað um notkun afrétta og rétt til þeirra nota. Í annan stað er síðan fjallað um smölun afréttanna og fyrirkomulag smölunar sem og skiptingu þess sameiginlega kostnaðar sem af hlýst og falla í þann flokk lönd þeirra einstöku jarða sem fjallað er um í 12. gr. laganna. Allt að einu er í lögunum, sbr. einkum ákvæði V. og VI. kafla, fjölþætt ákvæði sem taka til heimalanda einstakra jarða og kveða m.a. á um skyldu til vorsmölunar, sbr. 36. gr., skyldu jarðeiganda til smölunar heimlands samhliða leitum á afrétti, sbr. 39. gr., skyldu til smölunar heimalanda eftir réttir, sbr. 52. gr. o.s.frv. Um smölun eyðijarða er svo ákvæði í 41. gr. laganna. Að meginstefnu til er hins vegar gert ráð fyrir því að

¹¹⁶ *Jónsbók* 1904, s. 193–194 (59. k. IIb.). *Grágás* 1992, s. 369 (74. k. Ibb.).

smölun heimalands annist jarðeigandinn sjálfur og beri af henni allan kostnað. Sinni eigandi ekki þeirri skyldu skal honum gert að greiða kostnað eftir mati. Í 2. mgr. 40. gr. laganna er svo sérstök regla þess efnis að heimilt sé að ákveða í fjallskilasamþykkt að haustsmölun heimalanda verði metin til aðalfjallskila, að meira eða minna leyti, eftir því sem til hagar á hverjum stað.

Þá mun nokkuð víða háttá þannig til að bændur sammælist um smölun heimalanda sinna og standa sameiginlega að smölun í landi tveggja eða fleiri jarða. Slík samvinna um smölun fellur þó alla jafna algjörlega utan þeirra lögbundnu fjallskila sem um er fjallað í lögum og fjallskilasamþykkt.

Af öllu þessu má sjá að löggjafinn hefur um langan aldur mælt fyrir um skyldur landeigenda til að smala jarðir sínar, sbr. upphaflega fyrirmæli 49. kapítula landsleigubálks Jónsbókar. Þá sýnist líka beinlínis hafa verið gengið út frá því að land einstakra jarða sé nýtt sem beutiland með svipuðum hætti og afréttir, jafnvel þannig að viðkomandi landsvæði sé alfarið tekið undir fjallskilaframkvæmd. Í slíkum tilvikum gefa fjallskil þannig alls enga vísbendingu um eðli eignarhalds að því landi.

Í dómum Hæstaréttar Íslands hefur svo sem fyrir verið litið til þess í nokkrum tilvikum hvernig fjallskilum hefur verið háttáð á landsvæði því sem þá er til eignarréttarlegrar meðferðar. Í þessum dómum hefur ekki verið talið sannað að um beinan eignarrétt væri að ræða að viðkomandi landsvæði og sú niðurstaða þá m.a. rökstudd með vísan til þess að ekki hafi verið sýnt fram á eða í ljós leitt að með viðkomandi land hafi verið farið sem eignarland varðandi fjallskil. Verður ekki annað ráðið af dómum þessum en að fjallskil geti út af fyrir sig haft þýðingu um úrlausn máls en verði þó ekki ráðandi um niðurstöðu. Í dómum eru vísbendingar fremur í þá átt að framkvæmd fjallskila gæti hugsanlega stutt eignartilkall en að eignarréttur sem talin verður sannaður á grundvelli annarra gagna verði vefengdur á grundvelli þess hvernig framkvæmd fjallskila hefur verið háttáð.

Í ljósi alls þessa er það mat óbyggðanefndar að ekki verði dregnar víðtækar ályktanir um eignarrétt að landi af upplýsingum um framkvæmd fjallskila að fornu og nýju. Skiptir þar auðvitað mestu máli sú staðreynd að lengst af hefur smölun heimlanda, þ.e. lands einstakra jarða, ekki einungis verið háð lögbundnum skyldum og kvöðum um skyldur til smölunar, heldur hefur því jafnframt verið þannig háttáð að lönd einstakra jarða hafa verið nýtt með sambærilegum hætti og afréttir og þá fallið í einu og öllu undir viðkomandi fjallskilaframkvæmd. Eftir sem áður hafa slík landsvæði ekki verið talin falla í flokk afrétta, þau óumdeilt legið innan landamerkjá viðkomandi jarðar og eftir atvikum enginn ágreiningur verið uppi um eignarrétt að þeim. Þannig getur bæði háttáð svo til að með öllu skorti á upplýsingar um fjallskilaframkvæmd og/eða smölun á viðkomandi landsvæði eða að forsendur séu með einhverju því sérstaka móti sem nú hefur verið gerð grein fyrir. Hvað sem þessu líður verður þó ekki útilokað fyrirfram að upplýsingar í þessa veru geti haft eitthvert vægi við eignarréttarlegt mat. Það þarfnast þá

sérstakrar skoðunar í hverju einstöku tilviki þar sem glöggar upplýsingar um tilhögun og forsendur fjallskila liggja á annað borð fyrir.

4.8. Ítök

Í íslenskum rétti hafa ítök eða ítaksréttindi verið skilgreind sem réttindi er veiti rétthafa tiltekin þröng umráð og takmörkuð not fasteignar sem er í eigu og umráðum annars eða annarra aðila.¹¹⁷ Réttindi af þessum toga eiga sér langa sögu hér á landi og verður fyrst vikið að því hvað ráða megi af eldri rétti um ítök og inntak ítaksréttinda.

Í lögbókunum Grágás og Jónsbók er hugtakið *ítak* ekki skilgreint sérstaklega, en af einstökum ákvæðum má ráða í merkingu þess. Í landabrigðisþætti Grágásar er fjallað um þær réttarathafnir sem fram áttu að fara þegar maður vildi brigða öðrum land. Þar segir m.a. að brigðandi skyldi kveðja sér kviðar (væntanlega búakviðar) til að ganga úr skugga um hvort unnt væri að selja leiguból „eða ítök í annarra manna löndum“ áður en til þess kæmi að aðalbólið væri selt.¹¹⁸

Kaflinn um landamerki og lagakaup í Jónsbók (6. k. landsbrigðabálks) hefst á þessa leið:

Nú vill maðr selja land sitt við verði, þá skulu þeir kveða á um merki með sér, um land ok skóga ok engjar ok reka, veiðar ok afrétu ef eru, ok allra gæða skulu þeir geta þeira, er því landi eigu at fylgja, þó at þat sé í tinnur lftnd, eða aðrir menn eigi þanneg ítök; síðan skulu þeir takaz í hendr ok kaupa með váttum tveim eða fleirum.¹¹⁹

Annars staðar í lögbókinni er nánar rætt um sams konar réttindi án þess þó að tekið sé fram að um ítök sé að ræða. Þannig er fjallað um skóg, beituteig, fjöru, veiði og engi í annars jörðu en síður eða jafnvel ekki notuð orðin skógar-, beitar-, fjöru-, veiði- og engjaítak.¹²⁰ Ákvæði lögbókanna leiðir því til þeirrar niðurstöðu að ítak sé „réttur til ákveðinna nytja á landi annars“,¹²¹ og fær það vel samrýmst hinni lögfræðilegu skilgreiningu hugtaksins nú á dögum.

Til ítaka var stofnað með ýmsum hætti. Ítakaeign mun t.d. hafa orðið til við tíma-bundin lán hlunninda, kaup og ítakaskipti.¹²² Elsta skjalllega heimildin um ítakaeign mun vera máldagi Stafholtskirkju sem talinn hefur verið frá miðri 12. öld.¹²³ Þar er greint frá því að prestur nokkur, Steini Þorvarðsson, hafi gefið kirkjunni m.a. þrjá hluti laxveiðar í Þverá, kerveiði í Norðurá undir fossi, Engines á Ströndum norður „ok reki

¹¹⁷ Þorgeir Örlygsson, 1998: *Kaflar úr eignarétti* I. Reykjavík. S. 28 (hdr.). Gaukur Jörundsson, 1982–83: *Eignaréttur* I, s. 6. Ólafur Lárusson, 1950: *Eignaréttur* I, s. 13.

¹¹⁸ Sbr. Grágás 1992, s. 288.

¹¹⁹ *Jónsbók* 1904, s. 124. Sambærilegur kafli er í Grágás (1992, s. 290) án þess að orðið *ítak* sé þar notað.

¹²⁰ Sbr. Grágás 1992, s. 296, 321, 329. *Jónsbók* 1904, s. 147–148, 150.

¹²¹ Grágás 1992, s. 537. Sbr. Magnús Már Lárusson, 1981: „Jordejendom. Island.“ *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. 7. b. Kaupmannahöfn. D. 671.

¹²² Páll Sigurðsson, 1992: „Kirknaitök. Saga þeirra og réttarþróun.“ *Svipmyndir úr réttarsögu. Þættir um land og sögu í ljósi laga og réttarframkvæmdar*. Reykjavík. S. 277.

¹²³ *Íslenskt fornbréfasafn*. 1. b. Kaupmannahöfn 1857–76. S. 178–180. Sbr. Páll Sigurðsson 1992, s. 279.

með“ og selför í Þverárdal upp frá Kvíum. Í máldaganum er lýst einum algengasta stofnunarhætti kirknaítaka sem var gjöf í sáluhjálparskyni. Þannig hefur frá fyrstu tíð byggðar hér á landi verið stofnað til ítaka með beinni yfirfærslu eða afhendingu tiltekinnna réttinda.

Frá 13. öld hafa varðveist nokkrar skrár um ítök, einkum reka, m.a. elsta rekaskrá Skálholtskirkju frá um 1270. Bendir það til þess að á þeim tíma hafi ítök verið orðin eftirsótt gæði sem ekki síst kirkjulegar stofnanir sóttust eftir.¹²⁴ Ítökum fjölgaði síðan jafnt og þétt, og í byrjun 18. aldar, þegar Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns var tekin saman, hafði myndast þéttriðið net ítaka um land allt.¹²⁵

Ljóst er að ítakaeign skipti í margar aldir verulegu máli fyrir afkomu landsmanna og mun að einhverju leyti hafa stuðlað að jafnari dreifingu landgæða. Á sumum stöðum á landinu hagaði þannig til að jörð sem ekki átti mikilvæg hlunnindi eins og upprekstrarland, skóg eða fjörunytjar eða gat ekki nýtt þau í eigin landi vegna staðhátta fékk þau sem ítök í öðru landi. Nefna má sem dæmi að í Þórisdal í Lóni áttu nokkrar jarðir skógarítak. Ein þeirra var Efri-Fjörður í Lóni. Hún átti skógarítak í Skálahvömmum í Þórisdal eða Laxárdal, en í staðinn var heimilað útræði frá Klifunum (Þorgeirsstaðaklif).¹²⁶ Slík ítakaskipti munu víðar hafa tíðkast, ekki síst á þeim svæðum þar sem útræði var gott. Hraunskarð undir Jökli átti t.d. „frí kolatak í Hrisaskóg og raptvidahögg í jörðunne til upheldis“ í staðinn fyrir uppsátur og „ítaksbúðir“ í Hraunskarðsjörð.¹²⁷ Annars staðar þar sem ekki var um ítök eða ítakaskipti að ræða var venjulega greitt ákveðið gjald fyrir útræðið, svonefndur vertollur.¹²⁸

Mörg ítök gengu smám saman úr sér ýmist af völdum eyðingarafla náttúrunnar, ofnýtingar eða vegna breyttra búskaparháttar og urðu því ekki annað en inntakslaus réttur sem setti ákveðnar hömlur á eignarrétt fasteigna.¹²⁹ Um miðbik nýliðinnar aldar var því svo komið að fjölmörg þeirra ítaka sem á jörðum hvíldu komu ítakshafanum að litlu sem engu gagni auk þess sem ýmis þeirra virtist augljóslega hagkvæmara að nýta samhliða nýtingu á viðkomandi jörð. Lagasetning frá þeim tíma ber skýran vott um þá stefnu löggjafans að tryggja það, að eðlileg gæði fasteigna fylgi þeim sjálfum og séu nytjuð í sambandi við notkun þeirra.¹³⁰ Það var einkum gert með því að banna að tiltekin

¹²⁴ *Íslenskt fornbréfasafn* 1, s. 67–76. Tímasetning rekaskrárinnar er ekki örugg. Sbr. einnig sama rit, s. 4, 246–248 (ítakaskrá Viðeyjarklausturs [1284]), 248–251 (reka- og landamerkjaskrá Þingeyraklausturs [1285]).

¹²⁵ Sbr. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. 12. b. (Atriðisorðaskrá), undir *afrétt, beit/beitarítak, melaslægja/meltak, lax/laxveiði, fugl/fuglatekja, eggjatak/eggiatekja/eggver, skógur/skógarítak, hris/hrisrif/hrítak, torf, mósukurður/mótak, engjatak/engjaitak, reki/rekítak*.

¹²⁶ Þetta kom fram í vitnisburði Vilhjálms Geirs Þórhallssonar, eiganda Efra-Fjarðar, við skýrslutöku 9.9. 2002 í máli nr. 5/2001 hjá óbyggðanefnd. Sbr. einnig vitnisburð Þorsteins Geirssonar á Reyðará við sömu skýrslutöku.

¹²⁷ *Íslenskt fornbréfasafn*. 3. b. Kaupmannahöfn 1896. S. 141. Fleiri dæmi eru um slík ítakaskipti í þessari heimild sem talin er frá um 1360.

¹²⁸ Sbr. *Jarðabók Árna og Páls* 12, undir *naust, uppsátur, útræði, verbúð, vertollur*.

¹²⁹ Sbr. hugtakið *servitut* í merkingunni *ítak eða ískýlda*.

¹³⁰ Þegar um miðja 19. öld tók að gæta þeirrar tilhneigingar löggjafans að sporna við frekari stofnun ítaka, sbr. 4. gr. tilskipunar um veiði á Íslandi frá 20. júní 1849.

hlunnindi, sem fasteign fylgdu, væru frá henni skilin auk þess sem eigendum fasteigna sem ítök hvíldu á var gert kleift að leysa þau af eignum sínum gegn fjárgreiðslu. Þannig var t.d. lausn veiðiítaka í ám og vötnum heimiluð með lögum nr. 40/1942, sbr. nú lög nr. 76/1970 og lausn skógarítaka af jörðum með lögum nr. 100/1940, sbr. nú lög nr. 3/1955, sbr. lög nr. 76/1984. Þá fjalla lög nr. 13/1956 um sölu kirkjuítaka. Veigamesti þátturinn í þessari viðleitni löggjafans var þó setning laga nr. 113/1952 um lausn ítaka af jörðum en þau taka til allra ítaka í jarðir annarra en lax- og silungsveiðiítaka í ám og vötnum og skógarítaka, sbr. 2. og 3. gr. laganna.¹³¹ Með þeim var sú skylda lögð á þá sem töldu sig eiga slík ítök að lýsa þeim í samræmi við efni laganna. Væri það ekki gert féll ítakið úr gildi. Lögin hafa enn fremur að geyma reglur um það hvernig eigandi jarðar, sem ítak er í, eldra en 25 ára, getur leyst það af jörð sinni. Þrátt fyrir þessa viðleitni löggjafans er þó ljóst að enn kunna að finnast gild ítök hér á landi.

Óbyggðanefnd telur að tilvist ítaks í fasteign bendi fremur til þess að svæði það sem ítakið er á sé eða hafi einhvern tíma verið eignarland.¹³² Þannig hafi réttur yfir viðkomandi landsvæði verið nauðsynlegur grundvöllur undir stofnun ítaks á því og ítakshafinn öðlast rétt sinn innan marka þess réttar sem handhafi hinna beinu eignarréttinda átti.

Þrátt fyrir þetta kunna að finnast ítök í landsvæðum sem ekki eru undirorpin beinum eignarrétti nú og ekki unnt að sýna óbyggjandi fram á að hafi nokkurn tíman verið það. Sem dæmi um slíkt má nefna ákvæði í máldögum um takmörkuð réttindi kirknanna í Biskupstungum á Biskupstungnaafrétti. Þannig segir í máldaga kirkjunnar á Torfastöðum frá 1331 að hún eigi „skógarteig í Sandvatnshlíð“.¹³³ Hið sama kemur fram í Vilkinsmáldaga frá 1397¹³⁴ og Gíslamáldaga frá 1570.¹³⁵ Þá segir í Gíslamáldaga um kirkjuna í Bræðratungu að hún eigi „Skógartungu undir Bláfelli“.¹³⁶ Í máli nr. 4/2000, Biskupstungnaafréttur og efstu lönd í Biskupstungnahreppi, komst óbyggðanefnd að þeirri niðurstöðu að Framafréttur Biskupstungna, það landsvæði sem framangreind réttindi kirknanna náðu til, væri þjóðlenda. Nefndin útilokaði þó ekki að umrætt landsvæði hefði einhvern tíma verið undirorpið beinum eignarrétti en taldi umrædda máldaga eina og sér ekki veita næga sönnun í þeim efnum. Í slíkum tilvikum kann þó að vera um annars konar réttindi að ræða en ítök í hinni hefðbundnu lögfræðilegu merkingu hugtaksins.

¹³¹ Í 1. gr. laga nr. 113/1952 segir að ítak merki í lögnum hvers konar afnot fasteignar, sem eigi séu samfara vörslum hennar eða þess hluta hennar, sem afnotin taki til, enda sé réttur til afnotanna byggður á heimild einkaréttareðlis. Í greinargerð með frumvarpi því sem varð að umræddum lögum segir í athugasemdum að fylgt sé hinni venjulegu fræðilegu skýringu á því hvað ítak sé.

¹³² Í greinargerð með frumvarpi því sem varð að lögum nr. 113/1952 er í athugasemdum tekið fram að lögin taki ekki til ítaka í kaupstaðarlóðir eða í afrétti, sem sveitarfélög eiga. Í lögnum er þannig gert ráð fyrir því að unnt sé eða hafi verið að stofna til ítaka í afréttarlöndum. Með hliðsjón af hinni almennu lögfræðilegu skilgreiningu á hugtakinu ítak verður þó að ætla að með því sé átt við afréttarlönd sem undirorpin eru beinum eignarrétti eða hafi verið það á þeim tíma þegar til ítaksins var stofnað.

¹³³ *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 669.

¹³⁴ *Íslenskt fornbréfasafn* 4, s. 49.

¹³⁵ *Íslenskt fornbréfasafn* 15, s. 647.

¹³⁶ *Íslenskt fornbréfasafn* 15, s. 648.

4.9. Fjörur og rekæign

Eignarréttur að fasteign sem liggur að sjó nær einnig til fjörunnar fram af henni, þ.e. svæðisins á milli stórstraumsflóðmáls og stórstraumsfjörumáls.¹³⁷ Undir yfirborði sjávar taka við svokölluð netlög, sem í ýmsum lögum eru skilgreind sem sjávarbotn 115 metra út frá stórstraumsfjörumáli landareignar, sjá nánar síðar í þessum kafla.¹³⁸ Óumdeilt er að netlög fylgi sjávarjörðum en um hitt hefur fremur verið ágreiningur hvort eignarráð fasteignareiganda feli í sér beinan eignarrétt eða séu bundin við þau réttindi sem sérstaklega er mælt fyrir um í einstökum lögum.¹³⁹

Kemur þá til skoðunar hver hafi verið réttur landeigandans í fjöru og netlögum jarðar sinnar. Þar verður helst litið til þeirra fjörunytja sem lengst hafa verið til umfjöllunar í löggjöf hér á landi, þ.e. reka og veiði.

Rekinn hefur verið helsta verðmæti fjörunnar. Elstu ákvæði laga um reka eru í Grágás. Þau voru síðan tekin upp lítið breytt í rekabálk Jónsbókar, og er sá bálkur enn í gildi ásamt viðbótum um skotinn hval og skotmannshlut sem gefnar voru út í konungsbréfum 1778 og 1779.¹⁴⁰ Meginreglan var sú að jarðeigandi átti reka fyrir landi sínu. Í Jónsbók er reki nánar skilgreindur með svofelldum hætti: „Hverr maðr á reka allan fyrir sínu landi viðar ok hvala, sela ok fiska, fugla og þara, nema lǫgum sé frá komit.“¹⁴¹ Eignarréttur jarðeiganda á viðar- eða hvalreka var þó því aðeins hafinn yfir vafa að hann merkti sér rekann eða kæmi böndum á hann.¹⁴² Allan reka utan *rekamarka* var hverjum manni heimilt að flytja að landi, marka sér og slá eign sinni á, en landeigandi skyldi eiga alla aðra flutninga hvals og viðar.¹⁴³

Sú skýring hefur verið gefin á rekamarki að það sé „sá hluti fjöru og hafs sem bóndi eða rekamaður má nýta á allan reka“.¹⁴⁴ Lúðvík Kristjánsson taldi hins vegar rekamark vera sömu merkingar og fjörumark og tákna merki milli deildra reka.¹⁴⁵ Í Staðarhólsbók Grágásar er rekamark við það miðað „að sjá mundi mega þaðan fisk á borði ef eigi bæri

¹³⁷ Ólafur Lárússon, 1950: *Eignaréttur* I, s. 45. Gaukur Jörundsson, 1982–83: *Eignaréttur* I, s. 37. Þorgeir Örlygsson, 1998: *Kaflar úr eignarétti* I, s. 57.

¹³⁸ Sjá t.d. 3. mgr. 2. gr. laga um rannsóknir og nýtingu á auðlindum í jörðu, nr. 57/1998; 1. gr. laga um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum, nr. 64/1994; og 1. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 76/1970.

¹³⁹ Í H 1996 2518 og 2525 er talinn vafi um beinan eignarrétt fasteignareiganda í netlögum.

¹⁴⁰ Sbr. opið bréf um rekatilkall á Íslandi frá 4. maí 1778, 5. gr., og konungsbréf (til stiftamtmanns) um landshlut af flutningshvöllum á Íslandi frá 23. júní 1779, 1.–2. gr.

¹⁴¹ *Jónsbók* 1904, s. 194.

¹⁴² *Grágás* 1992, s. 351–352. Sbr. *Jónsbók* 1904, s. 194–195.

¹⁴³ *Grágás* 1992, s. 353–354. *Jónsbók* 1904, s. 196–197. Á öðrum stað í *Jónsbók* (s. 203) segir þó að þess hvals sem fluttur sé, eigi flytjendur þriðjung en landeigandi tvo hluti nema skot finnist í, þá eigi skotmaður þriðjung. Þetta ákvæði virðist eiga sér nokkra samsvörun í 71. k. landabrigðisþáttar Grágásar (*Grágás* 1992, s. 365).

¹⁴⁴ *Grágás* 1992, s. 552. Í *Jónsbók* virðist einnig gert ráð fyrir að rekamark geti tekið til hafsvæðis út fyrir netlög, sbr. þetta orðalag: „Ef maðr veiðir hval í rekamarki, þar er fisk sér á borði ok fyrir utan netlög, þá á sá allan er veiðir“ (*Jónsbók* 1904, s. 206 sbr. einnig s. 197).

¹⁴⁵ Lúðvík Kristjánsson, 1980: *Íslenzkir sjávarhættir*. 1. b. Reykjavík. S. 219.

land fyrir“.¹⁴⁶ Lýsing Konungsbókar á rekamarki er nokkru ítarlegri, og er hún sambærileg við skilgreiningu Jónsbókar á *fiskhelgi*:

Maður á að flytja við þann er hann finnur á floti fyrir utan það er fisk sér af borði, óflattan, fyrir annars manns landi. Það skal þorskur vera, sá skal svo mikill vera að hann sé álnar í öxarþærum flattur [álnarbreiður milli þunnildisnefja]. Sá fiskur heitir gildingur. Á því borði skal sjá þann fisk er til lands veit, þaðan úr fjöru er fyrir [fellur út] utast.¹⁴⁷

Fiskhelgi í þessu samhengi tákna svæðið út að rekamörkum sem að sínu leyti miðast við að óflattur þorskur sé í sjónmáli frá ströndinni.¹⁴⁸

Síðar, sennilega snemma á 14. öld, var kveðinn upp svofelldur alþingisdómur um rekamark til lands:

Rekamark til landz sem leingst ut fiarar. og flod geingur leingst i logne. þa hvorke æser brim nie vindur.

Það var logtekid um rekamark a Auxararþijngi af badum l'gm'nnunum og allri logriettunne a dogum Håkonar kongz. sem væri i almennelegu flædamåle þa siör rædur sier. Enn hvad hann æser brim edur vindur. edur kastar yfer Målarþkamp. edur eifartanga. so sem i logbok utvijsar. edur a land upp. þar sem so vid vijkur. þa eignast það landeigande hvort það er trie edur hvalur.¹⁴⁹

Hér virðist lögrétta skilgreina það sem í síðari löggjöf er nefnt stórstraumsflóðmál.

Algengt var á miðöldum og síðar að fjara innan merkja tiltekinnar jarðar væri nýtt frá annarri jörð. Eigandi hinnar síðarnefndu nefndist þá *rekamaður* eða *fjörumaður*, en rétturinn var þó bundinn jörð hans en ekki persónu. Landeigandi og fjörumaður skiptu með sér fjörugögnum eftir ákveðnum reglum. Um þetta segir í Jónsbók:

Ef maðr kaupir reka af landi manns at l'gmáli réttu, ok skilja þeir þat eigi gjørr en svá, þá á landeigandi af fj'ru þeiri álnarl'ng kefli t'll ok smæri, en rekamaðr á þar við allan annan útelgdan er þar rekr upp, ok svá hvali alla er þar hlaupa kvikir á land, nema menn valdi, og svá á hann þá hvali er þar rekr. Sá maðr er land á, hann á þara allan ok fugla alla, sela alla ok rostunga, ok svá ef maðr drepr sel; hann á þar at hafa hnísur ok háskerðinga, ok fiska alla, nema þar reki fleiri senn á land en .v. [5], þá á rekamaðr.¹⁵⁰

Rekamaður átti einnig allan ómerkta við og hval sem menn fluttu úr almenningi¹⁵¹, ef þeir fylgdu ekki festum eins og skylt var, og að auki allt það sem flaut í netlögum. Landeigandi átti hins vegar veiði alla í netlögum, flutninga hvals og viðar og allt það sem flaut utan netlaga og að rekamörkum og aðrir höfðu ekki áður eignað sér.¹⁵² Enn fremur skyldi landeigandi en ekki fjörumaður (rekamaður) varðveita vogrek, þar til eigandi kæmi fram en eignast ella, og skotmannshlut og fá ágóða af og hafa þriðjung af

¹⁴⁶ Grágás 1992, s. 353 (Staðarhólsbók). Skilgreining Konungsbókar er ítarlegri (sbr. Grágás 1992, s. 353–354). Samkvæmt Jónsbók 1904 (s. 206) var rekamark „þar er fisk sér á borði“.

¹⁴⁷ Grágás 1992, s. 353–354. Sbr. Jónsbók 1904, s. 203 og 206 (6. og 8. k. rekabálks).

¹⁴⁸ Sbr. Magnús Már Lárusson, 1981: „Hvalfangst“ *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. 7. Kaupmannahöfn. D. 169.

¹⁴⁹ *Íslenskt fornbréfasafn* 11, s. 1–2.

¹⁵⁰ Jónsbók 1904, s. 196–197.

¹⁵¹ Í Jónsbók er landeiganda eignaður allur flutningur (Jónsbók 1904, s. 197).

¹⁵² Grágás 1992, s. 354–355, 365. Jónsbók 1904, s. 196–197. Sambærilegt ákvæði um rétt rekamanns til flutninga úr almenningi er ekki í Jónsbók.

öllum þeim hvölum „er fyrir mönnum hlaupa á land“.¹⁵³ Í heimildum frá miðöldum eru einnig mörg dæmi um að rekinn væri ekki miðaður við ákveðið svæði heldur tiltekið magn af veiði sem ýmist var kallað afdráttur eða afreiðsla.¹⁵⁴

Af því sem hér hefur verið rakið má álykta að fjörueign í landi annarrar jarðar hafi fyrst og síðast verið ítak en ekki falið í sér eignarrétt á landinu sjálfu.¹⁵⁵ Í því sambandi má benda á þau orð Hans Kuhn að fjöruítök séu í elstu máldögum og skráum aðeins kölluð fjörur eða rekafjörur.¹⁵⁶ Hér verður þó að hafa á þann fyrirvara að rekamanni tilheyrði ekki einvörðungu fjaran í merkingunni fjöruítak heldur einnig *rekagrúnnurinn*, enda missti hann ekki rétt sinn til rekans þótt orpinn væri sandi eða grjóti.¹⁵⁷ Þegar þess er gætt að fjörur (reki) voru í mörgum tilvikum ítak í landi annarra en þeirra sem áttu rekann, þarf ekki að koma á óvart að fjörumörk og landamerki jarða til sjávar fóru ekki alltaf saman eins og t.d. landamerkjabréf jarða í Örfum vitna um. Samkvæmt lögum um lausn ítaka af jörðum, nr. 113/1952, féllu önnur ítök en skógarítök og lax- og silungsveiðiítök úr gildi væri ítaksrétti ekki lýst með tilteknum hætti, sjá nánar í kafla 4.8.

Í lögboekunum er einnig gert ráð fyrir að fjörur geti verið almenningur og heimildir um almenninga við sjávarsíðuna eru allnokkrar.¹⁵⁸ Þar skyldu fjórðungsmenn eiga reka allan nema þann sem skot var í. Þá skyldu þeir menn varðveita „er lönd eigu næst“.¹⁵⁹ Samkvæmt þessu virðist ekki gert ráð fyrir því að almenningsfjara sé ítak í eignarlandi, en dæmi um slíkt kunna þó að finnast.¹⁶⁰

Netlögum má líkja við „fiskveiðilögsögu“ sjávarjarða. Þau eru skilgreind á þessa leið í fornögum:

Þar eru netlög utast í sæ er selnet stendur grunn, tuttugu möskva djúpt, af landi eða af skeri og komi flár [þ.e. flotholt] upp úr sjánum að fjöru þá er þinur [þ.e. teinn á neti] stendur grunn. En fyrir það utan á hver að veiða að ósekju er vill.¹⁶¹

Landeigandinn átti einn alla veiði í netlögum og í fjörunni, og gilti einu þó að annar hefði eignast aðrar nýttar í fjöru og netlögum.¹⁶² Eins og áður hefur komið fram virðist

¹⁵³ Grágás 1992, s. 354. *Jónsbók* 1904, s. 197, 201–203, 208–209.

¹⁵⁴ Lúðvík Kristjánsson 1980, s. 220. Sjá einnig *Íslenskt fornbréfasafn* 3, s. 56–57.

¹⁵⁵ Sbr. einnig hugtakið *ítaksreki* um þann reka jarða eða hluta hans sem gengið hafði undan jörðinni (Lúðvík Kristjánsson 1980, s. 204).

¹⁵⁶ Kuhn, Hans, 1943–1948: „Hátúningamelur og Gnúpverjahreppur.“ *Árbók Hins íslenska fornleifafélags*. S. 73. Austfirðingar nota orðið *sandur* um það sem Sunnlendingar kalla fjöru (Lúðvík Kristjánsson 1980, s. 218).

¹⁵⁷ Lúðvík Kristjánsson 1980, s. 203.

¹⁵⁸ Sjá nánar í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar um hugtakið almenningar.

¹⁵⁹ Grágás 1992, s. 369. Sbr. *Jónsbók* 1904, s. 193–194.

¹⁶⁰ Af þessu yfirliti má sjá að samkvæmt lögboekunum, Grágás og *Jónsbók*, áttu nokkrir aðilar lögverndaðan rétt til hvals eftir ákveðnum reglum: Í fyrsta lagi var það landeigandinn, í öðru lagi rekamaður, ef rekinn hafði verið seldur undan jörð, í þriðja lagi skotmaður, sem átti hálfan hval sem hann náði ekki að festa í fjöru og loks fjórðungsmenn ef um almenningsfjöru var að ræða. Fleiri áttu einnig sinn rétt til rekahvals að uppfylltum ákveðnum skilyrðum eins og leiglendingur og sá sem fyrstur kom að hval er fluttur hafði verið úr almenningi (sbr. „fínnandaspik“). Sbr. Grágás 1992, s. 356, 365. *Jónsbók* 1904, s. 135.

¹⁶¹ Grágás 1992, s. 354. Sbr. *Jónsbók* 1904, s. 196.

¹⁶² *Jónsbók* 1904, s. 197.

fiskhelgi samkvæmt Jónsbók hafa verið miðuð við rekamörk og verður því ekki í öllum tilvikum lögð að jöfnu við netlög.

Ekki er ljóst af lögbókunum hversu langt til sjávar netlög náðu enda mun það að nokkru hafa farið eftir aðstæðum eins og grunnsævi við sjávarstrendur. Lúðvík Kristjánsson getur sér þess til að netlög hafi verið miðuð við 6 þumlunga selmöskvalegg, og hefur því mesta dýpt netlaga um fjöru verið 120 þumlungar eða 6 álnir.¹⁶³ Alin jafngilti um 47,7 sm svo að netlög hafa náð út að 2,9 m dýpi.

Í skipan goðorðsmannsins Sæmundar Ormssonar um almenninga í Hornafirði, sem talin er frá um 1245, er því lýst yfir að land og fjöru skyldi helga 30 faðma þaðan frá sem efst féll í meðalflæðum. Rekald þar fyrir utan skyldi vera *almennigur*.¹⁶⁴ Talið hefur verið að Sæmundur hafi í skipan sinni verið að lýsa netlögum.¹⁶⁵ Í löggjöf frá miðbiki 19. aldar var miðað við 60 faðma (u.þ.b. 112 metra) frá stórstraumsfjörumáli.¹⁶⁶ Í 20. aldar löggjöf hefur fyrst og fremst verið við það miðað að netlög séu 115 metrar á haf út miðað við stórstraumsfjörumál.¹⁶⁷ Sýnist nú óhætt að miða þau mörk sem meginreglu, þó svo önnur viðmið gildi vissulega skv. þeim eldri lögum sem enn eru í gildi.

Merki sjávarjarða til hafsins miðast annað hvort við ytri mörk fjöru eða netlaga. Um þetta álitafni er ekki þörf ítarlegrar umfjöllunar hér, enda fjalla þjóðlendulögin einungis um land ofan sjávar. Ljóst er að strandlengja landsins tekur breytingum, á einum stað kann að verða landrof en á öðrum landauki. Dómstólar hafa lagt til grundvallar að eigandi sjávarjarðar eignist þann landauka sem til verður í fjöru og netlögum fyrir landi hans.¹⁶⁸ Það á a.m.k. við um þann landauka sem til verður af náttúrulegum ástæðum eða fyrir tilverknað þriðja manns.¹⁶⁹

Með lögum nr. 73/1990 voru auðlindir hafsbotnsins utan netlaga og svo langt til hafs sem fullveldisréttur Íslands nær lýstar eign íslenska ríkisins, sbr. 1. gr. Netlög eru þar skilgreind með sama hætti og áður, sbr. 3. mgr. 2. gr., og ekki verður talið að ætlunin hafi verið að afnema til frambúðar áðurgreindan rétt sjávarjarða til landauka og fastsetja þar með í eitt skipti fyrir öll mörk sjávarjarða til hafsins. Vilji löggjafans til slíkrar breytingar hefði þurft að koma skýrt fram. Gildistaka laga nr. 73/1990 hafði þannig ekki í för með sér að merki sjávarjarða til hafsins væru endanlega fastsett. Fjara og netlög

¹⁶³ Lúðvík Kristjánsson 1980, s. 203.

¹⁶⁴ *Íslenskt fornbréfasafn* 1, s. 536.

¹⁶⁵ Sbr. Þorgeir Örlygsson, 1993: „Er Hornafjörður almennigur?“ *Tímarit Háskóla Íslands*. 6. árg. nr. 6. Reykjavík. S.33.

¹⁶⁶ Sbr. t.d. 3. gr. tilskipunar um veiði á Íslandi frá 20. júní 1849.

¹⁶⁷ Sjá t.d. 3. mgr. 2. gr. laga um rannsóknir og nýtingu á auðlindum í jörðu, nr. 57/1998; 1. gr. laga um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum, nr. 64/1994, og 1. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 76/1970.

¹⁶⁸ Sbr. H 1946 345. Sjá einnig Ólafur Lárusson, 1950: *Eignaréttur* I, s. 45 og Gaukur Jörundsson, 1982–83: *Eignaréttur* II, s. 136.

¹⁶⁹ Ekki verður ráðið af fyrirliggjandi réttarheimildum og fræðiskrifum að greinarmunur sé í þessu sambandi gerður á landauka sem til verður fyrir tilstilli fasteignareigandans sjálfs. Á það er þó bent að réttur fasteignareiganda í þessa veru geti ekki, í ljósi tækniframfara og nýrra viðhorfa, verið án takmarkana. Þær takmarkanir helgast þá af hagsmunum íslenska ríkisins, fullveldisrétti þess og eignarrétti, sbr. t.d. lög nr. 73/1990.

færast út og inn í samræmi við landauka eða landtap, þ.e. breytt stórstraumsfjörumál, og landamerki þar með.

5. HEIMILDIR UM EIGNARHALD

5.1. Almenn

Í köflunum „Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð voru“ undir „Gögn og gagnaöflun“ í hverjum úrskurði fyrir sig kemur fram hvaða flokkar frumheimilda, útgefinna og óútgefinna, voru yfirfarnir á vegum óbyggðanefndar í þeim tilgangi að fullnægja rannsóknarskyldu nefndarinnar, sbr. einnig sérstakan kafla í hverjum úrskurði um það efni. Hér verður gerð nánari grein fyrir nokkrum mikilvægum heimildum og þýðingu þeirra fyrir úrlausnarefni óbyggðanefndar.

5.2. Jarðamöt og jarðabækur

Elsta dæmi um jarðamat á Íslandi er að finna í tíundarlögunum 1096/97. Jarðir voru metnar til hundraða en eitt hundrað á landsvísu jafngilti 120 álum vöruvaðmáls eða einu kýrverði. Í tilefni af sölu konungsjarða á 17. öld var ákveðið að hvert jarðarhundrað skyldi jafngilda tveimur hundruðum á landsvísu (kúgildum).¹⁷⁰

Lítið er vitað um matsreglur eða viðmiðanir þegar jarðamatið fór upphaflega fram. Þegar elsta varðveitta jarðabókin var gerð 1639, um jarðeignir konungs, var við það miðað að dýrleiki skyldi vera tuttuguföld landskuld. Sama var gert í jarðabókinni 1686 en hún er elsta varðveitta jarðabókin sem hefur að geyma jarðir í einkaeign. Í jarðabókinni 1695 var aftur snúið til hins gamla mats enda jafnan við það stuðst í fasteignaviðskiptum.¹⁷¹ Þó ber að taka fram að í þessari jarðabók var eignarhlutur kirkju í heimalandi yfirleitt ekki reiknaður með í jarðamatinu og þess vegna var dýrleiki sumra kirkjujarða ekki í fullu samræmi við raunvirði þeirra.¹⁷²

Á árunum 1702–1712 var gerð hér á landi ný og mjög nákvæm jarðabók. Jarðabók þessi er jafnan kennd við þá tvo menn sem unnu mest að henni, Árna Magnússon og Pál Vídalín. Jarðabókin þykir mjög traust heimild og skýrist það einkum af því hvernig að verki var staðið. Þeir Árni og Páll eða umboðsmenn þeirra ferðuðust um nær land allt að boði konungs og reyndu að kynna sér aðstæður á hverjum stað en jafnframt höfðu þeir þann háttinn á að boða bændur í héraði til fundar og láta hvern ábúanda gera vandlega grein fyrir jörð sinni. Þetta var jafnharðan skráð niður og í lokin staðfest af áreiðanlegum mönnum í sveitinni. Þrátt fyrir það voru brögð að því að vitnisburður manna um jarðir sínar væri ekki nákvæmur, t.d. að meira væri gert úr landspjöllum en efni stóðu til eða að ekki væri samræmi á milli þess sem landeigendur sögðu og leiguliðar þeirra. En þá var stundum hægt að leiðrétta misræmið með samanburði við jarðabréf sem þeir

¹⁷⁰ Sbr. *Lovsamling for Island*. 1. b. Kaupmannahöfn. S. 356.

¹⁷¹ Sbr. Björn Lárusson, 1967: *The Old Icelandic Land Registers*. Lundi. S. 18. Björn Lárusson, 1982: *Íslands jordebok under förindustriell tid*. Lundi. S. 18.

¹⁷² Björn Lárusson 1967, s. 63.

Árni og Páll söfnuðu einnig á ferðum sínum. Í tengslum við jarðabókarverkið voru samdar tillögur að nýju jarðamati. Í tillögunum var gert ráð fyrir að grundvöllur matsins væri fóðurgildi jarðar, þ.e. hversu mörg kúgildi hún gæti borið í meðalári. Afréttur, útingangur, sellönd og ýmis hlunnindi skyldu metin til hundraða eftir ákveðnum reglum og greiða af þessu bæði tíund og landskyld. Frá því var horfið að ráðast í nýtt jarðamat hér á landi. Í stað þess lögðu þeir Árni og Páll hið forna jarðamat til grundvallar og höfðu hliðsjón af „almúgans tilsögn og undirrettingu“ í votta viðurvist. Þó má sjá þess merki að reynt hafi verið í einhverjum mæli að leggja nýtt mat á jarðirnar, einkum þegar getið er sérstaklega um heyfóður og nýtingu úthaga, afrétta og hlunninda.

Tillögur þær sem hér hefur verið vikið að eru að verulegu leyti í samræmi við svonefnda „Bergþórsstatútu“ sem sögð var frá fyrri hluta 12. aldar. Í statútunni var þó reiknað með að ákveðið hlutfall væri á milli fóðurgildis jarðar og stærðar hennar; eins kýreldis tún væri 140 norskir faðmar að stærð. Afrétti og heiðalönd skyldi meta til helmings á við beit í heimalandi og virðast því tún hafa verið sex sinnum verðmætari miðað við hverja einingu lands en afréttir.¹⁷³ Þess skal getið að samkvæmt Jónsbók var meðalkýr lögð að jöfnu við sex ær „og fæði lömb sín, órotnar, loðnar og lembdar.“¹⁷⁴

Flestum fræðimönnum ber saman um að Bergþórsstatúta sé fölsuð. Hún getur því ekki talist heimild um annað en það hvernig menn töldu á sínum tíma eðlilegt að meta jarðir og hlunnindi þeirra. Engu að síður má ætla að fóðurgildið, bæði af heyfeng og hagbeit, hafi upphaflega verið lagt til grundvallar jarðamatinu og þá ef til vill reiknað sem ákveðið hlutfall af smjörfjórðungum.¹⁷⁵ Þessu til stuðnings má nefna að skerðing á engi jarðar gat lækkað dýrleika hennar verulega og einnig eru dæmi um að selland hafi verið metið sérstaklega til tíundar.¹⁷⁶ Á sama hátt er svo að sjá sem afréttur einstakra jarða hafi, að minnsta kosti í sumum tilvikum, verið reiknaður með í jarðamatinu, einkum ef þær höfðu tekjur af upprekstartollum.

Dýrleikinn var mikilvægt auðkenni jarða og grundvöllur skattlagningar og erfðaskipta en ýmsar heimildir, einkum kaupbréf, benda til að dýrleikinn hafi ekki ævinlega sýnt raunvirði jarða. Úr því var reynt að bæta í byrjun 19. aldar þegar fram fór jarðamat um land allt á árunum 1800–1806. Viðmiðunarreglur voru þó hinar sömu og áður, þ.e. hversu mörg kúgildi hver jörð gat borið, en jafnframt skyldu ýmis hlunnindi og útingangur metin sérstaklega til dýrleika.¹⁷⁷ Árið 1848 kom út jarðatal kennt við J. Johnsen en þar var nær einvörðungu farið eftir gömlu jarðamati. Sama ár, 27. maí, gaf konungur út tilskipun um nýtt jarðamat á Íslandi og skyldi hver jörð metin til peningaverðs „að því sem slíkar jarðir verða sanngjarnlega seldar eptir gæðum sínum“.¹⁷⁸ Hjáleigur voru

¹⁷³ Halldór Einarsson, 1833: *Om Værdie-Beregning paa Landsviis og Tiende-Ydelsen i Island*. Kaupmannahöfn. S. 165–175.

¹⁷⁴ *Jónsbók* 1904, s. 215 (6. k. kb.).

¹⁷⁵ Björn Lárusson 1982, s. 17.

¹⁷⁶ Sbr. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. 10. b. Kaupmannahöfn 1943. S. 177. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. 4. b. Kaupmannahöfn 1925 og 1927. S. 317.

¹⁷⁷ *Lovsamling for Island*. 6. b. Kaupmannahöfn 1856. S. 475–481.

¹⁷⁸ *Lovsamling for Island*. 14. b. Kaupmannahöfn 1868. S. 175.

ekki metnar sérstaklega til dýrleika fyrr en 1848 og því ekki getið um dýrleika þeirra í jarðamötum fyrr en eftir þann tíma. Jarðamat þetta var gefið út 1861 undir heitinu *Ný jarðabók fyrir Ísland*. Hinni fornu verðeiningu, hundraði, er haldið, en að baki henni stóð ekki lengur kúgildi heldur slegin mynt og seðlar.

Með lögum um fasteignamat nr. 22/1915, var kveðið svo á í 1. gr., að allar jarðeignir, lóðir og hús á landinu skyldi meta til peningaverðs tíunda hvert ár. Hér var um að ræða mikla breytingu frá því óreglulega fasteignamati sem tíðkast hafði, oft með löngu millibili.

Heimildir segja ekki ótvírætt til um það hvort afréttir hafi verið tíundaðir sérstaklega til skatts þó að sjá megi viðleitni í þá veru í þeim tillögum um nýjar jarðamatsreglur frá byrjun 18. aldar sem Árni Magnússon og Páll Vídalín virðast hafa ætlað að fara eftir og áður er getið. Þær tillögur tóku þó aldrei gildi. Í reglugerð rentukammers um nýtt jarðamat 1. sept. 1848 er gert ráð fyrir að tún og engjar, hagi og útbeit séu metin og einnig hlunnindi jarða en ekki er þar minnst á afrétti. Það mun ekki hafa verið fyrr en með fasteignalögum nr. 22/1915 sem kveðið var skýrt á um að afréttir skyldu teknir til greina við jarðamat. Í 7. gr. laganna segir á þessa leið:

Afrjettarlönd þau, sem eru eign sveita og einungis notuð til uppreksturs, skal eigi meta sjerstaklega, en aftur á móti ber að taka upprekstrarrjettinn til greina við mat jarða þeirra, er hann eiga.

Þrætulönd milli jarða skulu metin sjer í lagi.

Óbyggðanefnd telur að jarðamöt sýni tilvist sjálfstæðrar jarðar á þeim tíma sem um ræðir. Dýrleiki jarðar sé hins vegar fyrst og fremst heimild um landgæði fyrr á tímum, einkum grasfeng og útigang, en miklu síður um stærð jarða eða víðáttu. Jarðabækur og jarðamöt geta þannig gefið vísbendingar um eignarréttindi, landnýtingu og í einstaka tilvikum jafnvel um landamerki.

5.3. Máldagar og vísitasíur

Hugtakið *máldagi* var í fornu máli haft um hvers kyns samninga, munnlega og skriflega, en í þrengri merkingu var máldagi samningur sem gerður var við stofnun kirkju. Máldaginn kvað á um réttindi og skyldur allra þeirra sem hagsmuna áttu að gæta, en hann var jafnframt skrá yfir eignir viðkomandi kirkju. Í kristinna laga þætti Grágásar segir svo:

Þar er maður leggur fé til kirkju, hvort sem það er í löndum eða lausum aurum, í búfé eða tíundum af þeim bólstöðum er héraðsmenn skulu þangað inna, og skal sá maður er kirkju varðveitir láta gera þann máldaga á skrá allan, hvað hann hefir fjár gefið þangað, eða aðrir héraðsmenn til þeirrar kirkju. Þann máldaga er honum rétt að lýsa að Lögbergi eða í lögrétu eða á vorþingi því er hann heyr, hvað þar liggur fjár til þeirrar kirkju. Hann skal láta ráða [lesa] skrá og lýsa þann máldaga heima að kirkju um sinn [einu sinni] á tólf mánuðum hverjum, þá er menn hafa þangað tíðasókn flestir.¹⁷⁹

¹⁷⁹ Grágás 1992, s. 12.

Ákvæði þetta er talið vera frá biskupsárum Gissurar Ísleifssonar (1082–1118) og að líkindum sett í kjölfar tíundarlaganna 1096/1097.¹⁸⁰ Eins og fram kemur í tilvitnuðu ákvæði öðlaðist máldagi gildi um leið og honum hafði verið þinglýst á alþingi eða vorþingi.

Máldagi var í reynd samningur milli þriggja aðila: kirkjubónda, biskups og safnaðar. Bóndinn lagði kirkjunni til ákveðið stofnfé í samráði við biskup og nefndist það *heimanfylgja* hennar. Ávöxtur stofnfjár, svonefnd *afvinna*, ásamt tíund átti að duga fyrir rekstri kirkju en að auki bættust smám saman við gjafir af ýmsum toga, bæði í föstu og lausu, sem kirkjubóndinn eða einhver annar, er biskup skipaði til þess, hafði umsjón með. Sóknarfólkið greiddi tíund en fékk í staðinn kirkjulega þjónustu, sálusorgun og sakramenti í kirkju sinni. Hlutverk biskups var fyrst og síðast fólgið í því að gæta þess að kirkjan væri ekki hlunnfarin. Það gerði hann einkum í árlegum vísitásiuferðum sínum.¹⁸¹

Eins og flest opinber skjalagögn frá miðöldum fylgdi efnisskipan máldaga ákveðinni reglu sem var þáttur í trúverðugleika skjalsins. Venja var að greina fyrst frá stofnfé kirkjunnar. Engin eign var kirkju mikilvægari en grunnurinn sem hún stóð á og þess vegna var yfirleitt byrjað á því að tilgreina hversu stóran hlut kirkjan átti í heimalandi, þ.e. þeirri jörð sem hún stóð á. Hvorki aðrar fasteignir, eins og útjarðir (þ.e. jarðir utan heimajarðar kirkjunnar), né heldur afréttir gátu myndað þann grundvöll sem kirkja þurfti til að geta talist myndug og sjálfstæð, m.ö.o. *staður* að skilningi kirkjulaga. Þetta kom skýrt fram í svokölluðum *staðamálum* á síðari hluta 13. aldar.¹⁸² Jafnframt gildi sú regla að kirkjueign mátti aldrei láta af hendi hvorki að hluta til né í heild sinni, nema önnur jafngóð kæmi í staðinn.¹⁸³

Því næst voru aðrar eignir kirkjunnar taldar upp, fasteignir, fríður peningur og hlunnindi, síðan kirkjugripir, messuskrúði og bækur sem notaðar voru við helgihaldið. Að lokum var lýst kvöðum sem hvíldu á kirkjueigninni, ef nokkrar voru, og greint frá tíundarumdæmi eða upphæð tíundar um tiltekinn tíma. Þessi niðurröðun gat raskast af ýmsum ástæðum. Það gerðist t.d. þegar ný eign var færð inn í máldaga neðan við þann texta sem fyrir var í stað þess að skrifa hann allan upp að nýju. Í máldögum má því stundum sjá fasteignir nefndar á fleiri en einum stað ef þær voru lagðar til kirkju á mismunandi tímum.

Í kristinna laga þætti Grágásar var tekið fram að máldaginn skyldi lesinn upp við kirkju á þeim degi þegar tíðasókn þangað var mest. Trúlega hefur það verið á vígsludegi kirkjunnar eða einhverjum öðrum hátíðisdegi. Á þann hátt var reynt að tryggja hagsmuni kirkju og sóknarbarna í viðurvist vitna jafnframt því sem réttargildi heimildar-

¹⁸⁰ Magnús Stefánsson, 1999: „Die isländischen Stiftungsurkunden – Kirkjumáldagar.“ *Karl von Amira zum Gedächtnis*. Peter Lang. Europäischer Verlag der Wissenschaften. S. 134–135.

¹⁸¹ Hólabiskup átti að fara um allt umdæmi sitt á einu ári en Skálholtsbiskup á þremur árum.

¹⁸² Sjá t.d. Magnús Stefánsson, 1978: „Frá goðakirkju til biskupskirkju.“ *Saga Íslands*. 3. b. Reykjavík. S. 123–126, 223–226.

¹⁸³ Sjá *Álitsgerð kirkjueignanefndar*. Fyrri hluti. 1984. S. 40–49.

innar var endurnýjað. Ákvæði þetta hélst að mestu óbreytt í nýjum kristinrétti sem samþykktur var fyrir Skálholtsbiskupsdæmi 1275 og síðar (1354) einnig fyrir Hólabiskupsdæmi.¹⁸⁴ Þar var hins vegar ekki lengur tekið fram að máldaga skyldi lýst á alþingi (Lögbergi, lögréttu) eða vorþingi. Líklega hefur staðfesting biskups í viðurvist votta þá verið talin nægja til löggildingar máldaga. Um líkt leyti hafa biskupar eða skrifarar þeirra farið að skrá máldaga í sérstakar máldagabækur sem geymdar voru á biskupsstólunum. Á vísitasíuferðum hefur biskup síðan borið saman máldaga einstakra kirkna við það sem áður hafði verið skráð í máldagabók embættisins og var máldagabókin talin að öllu jöfnu hafa meira réttargildi. Elsta varðveitta máldagasafnið er frá 1318, kennt við Auðun rauða Þorbergsson biskup á Hólum.¹⁸⁵

Máldagar eru flestir varðveittir í afskriftum frá 17. öld og eru þeir birtir í Íslensku fornbréfasafni. Sú útgáfa er með þeim annmörkum að þar hefur máldagasöfnum verið sundrað og einstakir máldagar tímasettir af mismikilli nákvæmni. Engu að síður hafa máldagar verið taldir með mikilvægustu heimildum okkar frá fyrri tíð. Til marks um það má geta þess að í íslensku lagasafni er enn að finna konungsbréf frá 5. apríl 1749 þar sem kveðið er á um að máldagi Gísla biskups Jónssonar (frá um 1575) sé auk máldagabókar Vilkins biskups (frá 1397) „áreiðanlegt og autentískt“ kirkjuregistur.¹⁸⁶ Eftir siðaskipti tóku vísitasíubækur við af máldagabókum og voru þær lögboðnar með konungsbréfi 1. júlí 1746.¹⁸⁷

Sagnfræðingar hafa yfirleitt ekki séð ástæðu til að efast um heimildargildi máldaga þó að sjálfsagt þyki að kynna sér varðveislusögu þeirra, aldur og samsetningu. Af úrlausnum dómstóla má ráða að heimildargildi máldaga og vísitasía um tilvist eignarréttinda er metið með mikilli varfærni en að þessar heimildir geti þó, ásamt öðru, haft nokkra þýðingu.

5.4. Lögfestur

Í íslenskum réttarheimildum kemur hugtakið *lögfesta* fyrst fyrir í Jónsbók (1281) en mun þangað komið úr landslögum Magnúsar lagabætis. Lögfesta var að fornu notuð um lögformlega athöfn sem átti að tryggja tiltekin réttindi í fasteign. Leiguliði gat lögfest ábúðarrétt sinn gagnvart landeiganda (IIb. 4), heimilt var að lögfesta landamerki milli jarða, beitarrétt og önnur ítök o.s.frv. (IIb. 16, 26). Í öllum þessum tilvikum beindist lögfestan gegn ákveðnum einstaklingum (IIb. 26). Einnig var unnt að lögfesta réttindi í þeim tilgangi að hún gildi almennt, en þá skyldi henni lýst við kirkju eða á þingi. Slík lögfesta gildi aðeins í 12 mánuði (IIb. 17).¹⁸⁸

¹⁸⁴ *Norges gamle love indtil 1387*. 5. b. Christiania, 1895. S. 35.

¹⁸⁵ Magnús Már Lársson, 1981: „Máldagi.“ *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. 11. b. Kaupmannahöfn. D. 265.

¹⁸⁶ *Lagasafn. Íslensk lög 1. október 1995*. S. 513–514.

¹⁸⁷ Björn K. Þórólfsson, 1956: *Biskupsskjalasafn*. Skrár Þjóðskjalasafns 3. Reykjavík. S. 47–48.

¹⁸⁸ Sbr. Sigurður Línal, 1982: „Foreløpige rettsmidler. Island.“ *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. 21. b. Kaupmannahöfn. D. 175–176.

Í Jónsbók er ætlast til að lögfestu sé fylgt eftir með dómsmáli, að öðrum kosti falli hún úr gildi (11b. 52). Í 26. kafla landsleigubálks segir í upphafi:

Alt þat er menn skilr á um áverka á akri eða eng, holti eða haga, skóga, eða reka, þá skal lǫgfesta fyrir. Sá leggi fimtarstefnu er heldr þykkiz þurfa; hann skal svá mæla: Ek lǫgfesti eign þessa er N. heitir eða þar liggir, bú ok lóð, og alt þat er þar má til gagns af hafa, þar til er dómr fellur á, at lǫgmáli réttu...

Að vísu er ekki alls staðar tekið fram þar sem fjallað er um lögfestur að þeim skuli fylgt eftir með málsókn en gera verður ráð fyrir að til þess hafi verið ætlast. Páll Vídalín lögmaður skýrir þetta svo að lögfesta sé „að festa lög, lofa lögum“, þ.e. fylgja máli eftir til laga.¹⁸⁹ Fleiri dæmi má nefna um að löglærðir menn hafi lagt þennan sama skilning í ákvæði Jónsbókar um lögfestur. Ólafur Árnason á Höfðaströnd í Jökulfjörðum greinir t.d. frá því í bréfi 10. apríl 1704 að hann hafi 12. apríl 1686 lögfest 6 hundruð í Neðrabakka. Lögmaðurinn hafi hins vegar sagt sér í lögréttu (á Alþingi) að hafa lagasókn á eigninni eftir landabrigðum. Ólafur hafði enn ekki komið lagasókninni í verk með heimstefnu, þegar hann ritaði fyrrnefnt bréf, „sökum harðinda, fjúka og óveðráttu“. Hann varð því að sjá af þessum 6 hundruðum í Neðrabakka.¹⁹⁰ Annað dæmi er fimmtarstefna og dómsúrskurður sem fylgdi í kjölfar lögfestu Sigurðar Sigurðssonar landþingsskrifara fyrir jörðinni Háeyri.¹⁹¹

Hér má einnig geta þess að á Alþingi 1751 var langvarandi hefð eigenda Holts í Flóa á engjaplássinu Ljósateigi dæmd áreiðanlegri eignarheimild en einhliða lögfesta ráðsmannsins í Skálholti.¹⁹² Þrátt fyrir fleiri dæmi af sama toga¹⁹³ virðist sú skoðun hafa verið almenn að lögfesta hafi nægt sem eignarheimild ef enginn hreyfði við andmælum.

Dómstólar hafa lagt lítið upp úr lögfestum sem sönnunargögnum um tilvist eignarréttinda en ekki er þó útilokað að þær geti, ásamt öðru, haft nokkra þýðingu.

5.5. Jarðabréf og landamerkjabréf

Fyrir gildistöku landamerkjalaga, nr. 5/1882, voru í gildi ákvæði Jónsbókar um að gera skyldi skriflegan samning við jarðakaup.¹⁹⁴ Fjöldi jarðabréfa hefur varðveist frá fyrri tíð en jafnljóst er að mikið hefur glatast auk þess sem ekki er víst að slíkir samningar hafi ævinlega verið gerðir við jarðakaup þrátt fyrir ákvæði laganna. Jarðabréfin eru einnig með þeim annmörkum að í þeim er sjaldan lýst umfangi jarða eða landamerkjum. Á vegum óbyggðanefndar fór fram athugun á rúmlega 1500 útgefnum jarðabréfum frá ýmsum tímum, einkum 17. og 18. öld. Niðurstaðan var sú að í 72 þeirra (um 5%) er landamerkjum lýst, stundum ítrekað um sömu jörð. Tekið skal fram að hér er ekki

¹⁸⁹ Páll Vídalín, 1854: *Skýringar yfir Fornyrði Lögbókar þeirrar, er Jónsbók kallast...* Reykjavík. S. 165.

¹⁹⁰ *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 303. Sbr. *Jarðaskjöl frá 16. og 17. öld. Útdráttir*. Reykjavík 1993. S. 162.

¹⁹¹ *Alþingisbækur*. 15. b. Reykjavík 1982. S. 519–521.

¹⁹² Sjá *Alþingisbækur*. 14. b. Reykjavík 1977. S. 17, 28. Sbr. einnig *Alþingisbækur* 15, s. 300.

¹⁹³ Sjá t.d. *Alþingisbækur*. 10. b. Reykjavík 1967. S. 179.

¹⁹⁴ Sjá *Jónsbók* 1904, s. 222 (12. k. kb.).

einungis um kaupbréf að ræða, heldur jarðabréf af hvers kyns toga, svo sem testamentisbréf, eignayfirlýsingar og vísitasíur. Jarðir voru gjarnan seldar „með öllum þeim gögnum og gæðum, landsnytjum og ítökum sem fylgt hefur og fylgja ber að fornu og nýju í ystu landamerki“ eða álíka orðalagi. Gera verður ráð fyrir að sammingsaðilum hafi verið kunnugt um landamerkin, hvort sem þau voru til skráð eða einvörðungu varðveitt í munnlegri geymd.

Frá 1847 og til setningar landamerkjalaga 1882 komu ítrekað fram á Alþingi mál er vörðuðu nauðsyn þess að landamerki jarða hér á landi yrðu skýrð og skráð.¹⁹⁵ Af umfangillun þingsins má ráða það almenna álit þingmanna að landamerki víða um land væru í ólestri.¹⁹⁶ Þingmenn virtust sammála um að eignarrétturinn væri að sama skapi óviss og brún þörf úrbóta. Gera þyrfti mönnum mögulegt að vernda eignarréttindi sín til fasteigna landsins. Koma þyrfti fastri og áreiðanlegri skipan á landamerki og fyrirbyggja óvissu eftirleidis.¹⁹⁷ Skyldu landeigenda til að gera landamerkjálýsingar var líkt við að skipa mönnum að merkja fé sitt, svo sem lögskipað hefði verið frá ómunatíð.¹⁹⁸ Þá var nefnt að slík skrásetning skapaði hentugan grundvöll fyrir nýtt fasteignamat.¹⁹⁹ Af þessu má ráða að setning landamerkjalaga 1882 hafi verið þáttur í viðleitni löggjafans í lok níttjándu aldar og byrjun þeirrar tuttugustu að skapa traustan grundvöll undir sölu, veðsetningu og skattlagningu jarða og annarra fasteigna, sjá einnig í köflum 3.3. og 5.2.

Í lögum um landamerki, nr. 5/1882, var í fyrsta skipti í íslenskri löggjöf kveðið á um almenna skyldu eigenda og umráðamanna jarða til að skrásetja nákvæma lýsingu á landamerkjum jarða sinna. Skyldi einnig getið ítaka eða hlunninda annarra í viðkomandi jörð svo og meðfylgjandi henni í annarra manna lönd. Eigendur aðliggjandi lands sem og aðilar ítaka skyldu rita samþykki sitt á bréfið, enda væru þeir sammála efni þess. Auk þinglesturs á næsta manntalsþingi var varðveisla landamerkjaskráa nú tryggð með færslu í landamerkjabók sýslumanns. Skrásetningu landamerkja, merkjasetningu og þinglýsingu landamerkjaskráa skyldi lokið innan fimm ára frá gildistöku laganna, að viðlögðum sektum. Kveðið var á um eftirlit sýslumanns með því að menn uppfylltu skyldur sínar í þessu efni. Ágreining skyldi útkljá fyrir merkjadómi.

Skylda til að halda við glöggum landamerkjum gildi því aðeins um afrétti og aðrar óbyggðar lendur „að því leyti því verður við komið“, sbr. 1. gr., í stað afdráttarlausrar skyldu jarðeigenda. Í ákvæði 2. gr. um skyldu til merkjasetningar virðist miðað við mörk milli tveggja jarða og skylda til skrásetningar landamerkja hvíldi á eiganda eða

¹⁹⁵ Sjá *Tíðindi frá Alþingi Íslendinga* 1847, s. 67–68; 1849, s. 26, 261–263. *Alþingistíðindi* 1877 (fyrri partur), s. 515–516; 1879 (fyrri partur), s. 24–28; 1881 (síðari partur), s. 118.

¹⁹⁶ Sjá *Tíðindi frá Alþingi Íslendinga* 1849, s. 28–29, 31, 337 *Alþingistíðindi* 1877 (fyrri partur), s. 516–518; 1879 (fyrri partur), s. 197, 485; 1879 (síðari partur), s. 763–764, 766; 1881 (fyrri partur), s. 553; 1881 (síðari partur), s. 408, 422.

¹⁹⁷ Sjá *Tíðindi frá Alþingi Íslendinga* 1849, s. 29, 31, 261, 274–275, 281, 513. *Alþingistíðindi* 1877 (fyrri partur), s. 517; 1879 (síðari partur), s. 763–764, 766, 783; 1879 (fyrri partur), s. 485. Sjá ennfr. *Alþingistíðindi* 1919 A I, s. 172.

¹⁹⁸ Sjá *Alþingistíðindi* 1879 (síðari partur), s. 766.

¹⁹⁹ Sbr. *Alþingistíðindi* 1877 (fyrri partur), s. 516–518; 1879 (síðari partur), s. 783. Sjá ennfr. *Alþingistíðindi* 1919, A I, s. 172.

umráðamanni „hverrar jarðar“, sbr. 3. gr. Ekkert er minnst á afrétti eða aðrar óbyggðar lendur í því sambandi. Lögnum virtist þannig fyrst og fremst ætlað að fjalla um landamerki milli jarða.

Landamerkjalögin frá 1882 þóttu ekki ná tilgangi sínum til hlítar. Landamerkjaskrár voru ekki gerðar fyrir allar jarðir á landinu og margar einungis að nafninu til, án samþykkis allra hlutaðeigandi. Af þessum ástæðum þótti nauðsynlegt að endurskoða lögin og lauk þeirri vinnu með setningu núgildandi laga um landamerki o.fl., nr. 41/1919.²⁰⁰ Í 1. gr. þeirra laga er kveðið á um skyldu eigenda eða fyrirvarsmanna jarða til merkja-setningar. Jafnframt segir svo í ákvæðinu: „Sama er um merki milli jarða og afrjetta eða annara óbyggðra lendna, ef sá krefst þess, er land á að afrjetti eða lendu.“ Í ákvæði laganna um viðhald merkja segir að eiganda eða fyrirvarsmanni „lands“ sé skylt að halda við löglega settum merkjum að sömu tiltölu sem í 1. gr. segi um merkjagerð, sbr. 3. gr. Þá virðist ákvæði laganna um skyldu til skrásetningar landamerkja rýmra en ákvæði eldri laga að því leyti að þar er nú fjallað um „land“ í stað „jarðar“ og „fyrirvarsmann“ í stað „umráðamanns“, sbr. 2. gr. laga nr. 41/1919 og 3. gr. laga nr. 5/1882. Eðlilegt virðist að túlka ákvæðið þannig að afréttir falli þar undir eins og önnur landsvæði. Sú skylda kemur þó ekki skýrt fram. Samkvæmt þessu skyldi skrásetja fyrirbyggjandi landamerki afrétta en einungis setja merki og halda við merkjum ef sá krafðist þess sem land átti að afrétti. Enn sem fyrr miðast því ákvæði landamerkjalaga fyrst og fremst við að afmarka lönd jarða. Þessi ákvæði eru enn í gildi.

Þá er kveðið á um það í 6. gr. að jafnskjótt sem lögin komi til framkvæmda skyldu valdsmenn, hver í sínu umdæmi, rannsaka það hvort merkjaskrár þar hafi verið þinglýst. Komi í ljós að merkjaskrár hafi ekki verið þinglýst eða að samþykki sumra aðilja vanti á þinglýsta merkjaskrá, skyldi valdsmaður gefa til þess ákveðinn frest, að viðlögðum sektum, sbr. 7. gr. Jafnframt var kveðið á um að valdsmaður skyldi af sjálfsdáðum kveðja aðila fyrir dóm þegar hann fengi vitneskju um ágreining eða vafa þeirra á meðal um landamerki eða merkjaskrá væri eigi afhent til þinglýsingar, sbr. 8. gr.

Ljóst er að landamerkjalögin mæla fyrir um formsatriði, svo sem hvernig landamerki skuli úr garði gerð og hvað skuli koma fram í landamerkjaskrá.²⁰¹ Orðin landamerkjalyking og -bréf hafa einnig verið notuð um þessa löggerninga. Lögin kveða hins vegar ekki á um efnisleg atriði, þ.e. hvar mörk skuli dregin eða hvaða réttindi fylgja í lönd annarra. Í samræmi við þetta felur landamerkjabréf ekki í sér sönnun um beinan eignarrétt yfir því landsvæði sem afmarkað er.

Gildi landamerkjabréfs er komið undir ýmsum atriðum. Þannig dregur augljóslega úr vægi þess ef eigendur eða fyrirvarsmenn aðliggjandi lands hafa ekki áritað um samþykki sitt. Samanburður við landamerkjabréf þeirra, séu þau fyrir hendi, ætti þó að geta leitt í ljós hvort þar var um ágreining að ræða. Þá gat verið vandkvæðum bundið að afla tilskilinna áritana ef menn áttu mörk til óbyggða. Eignarhald á slíku svæði eða

²⁰⁰ Sjá *Alþingistíðindi* 1919, A I, s. 172.

²⁰¹ Sbr. *Alþingistíðindi* 1919, A I, s. 174.

fyrirsvar vegna þess var e.t.v. óljóst eða ekki á neins manns hendi. Væri um afrétt að ræða verður að telja hreppsnefnd í fyrirsvari, en samkvæmt 17. gr. tilskipunar um sveitastjórn á Íslandi frá 4. maí 1872 skyldi hreppsnefnd sjá um „notkun afrijetta, fjallskil, fjárheimtur og ráðstafanir til að eyða refum ...“ Þess eru enda ýmis dæmi í kjölfar landamerkjaganna að fyrirsvarsmenn hreppa áriti landamerkjabréf jarða sem liggja að afrétti og að gerð séu sérstök landamerkjabréf fyrir afrétti.

Auk þess að uppfylla formskilyrði þarf viðkomandi bréf að vera lögmætt að efni til. Þannig er ljóst að með gerð landamerkjabréfs máttu menn ekki einhliða auka við land sitt eða annan rétt umfram það sem verið hafði. Því dregur úr gildi landamerkjabréfs ef eldri heimildir mæla því í mót. Á sama hátt eykur það gildi landamerkjabréfs ef því má finna stuðning í eldri heimildum.

Samkvæmt ákvæðum landamerkjaganna 1882 og 1919 skyldi sýslumaður hafa eftirlit með því að menn uppfylltu skyldu sínar til skrásetningar merkja. Hafi bréf verið þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki tiltekinnar jarðar, án athugasemda yfirvalda eða ágreinings við nágretta eða sveitarfélag, virðist það benda til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Í þessu sambandi ber þess að geta að könnun óbyggðanefndar á dómum Landsyfírréttar á tímabilinu 1886–1920 bendir ekki til þess að í kjölfarið á setningu landamerkjaganna hafi komið upp umtalsverður ágreiningur milli sveitarfélaga og eigenda efstu jarða um mörk jarða og afrétta. Jafnframt er ljóst að þinglýstir eigendur hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Ljóst virðist af úrlausnum dómstóla í einkamálum að við mat á gildi landamerkjabréfs skiptir máli hvort um er að ræða jörð eða annað landsvæði. Þegar um hefur verið að ræða svæði sem áður höfðu legið innan landamerkja jarða en verið keypt af hreppsfélögum og lögð til afrétta hefur landamerkjabréf verið talið ákvarða mörk eignarlands, sbr. H 1971 1137 (Reyðarvatn) og H 1975 55 (Arnarvatnsheiði).²⁰²

Hafi svæði hins vegar ekki legið innan landamerkja jarðar hefur landamerkjabréf haft aðra þýðingu. Litið hefur verið til margra atriða, svo sem Landnámu, staðhátta, gróðurfars og nýtingar, og komist að þeirri niðurstöðu að beinn eignarréttur væri ekki fyrir hendi. Tilvist landamerkjabréfs hefur ekki breytt þeirri niðurstöðu en bréfið talið ákvarða mörk afréttareignar, sbr. H 1955 108 (Landmannaafréttardómur fyrri), H 1997 1162 (Auðkúluheiði) og H 1997 1183 (Eyvindarstaðaheiði).

Hæstiréttur hefur hins vegar í þremur refsímálum sýknað menn af ákæru um ólöglegar fuglaveiðar á eignarlandi, þrátt fyrir að veiðarnar færu örugglega fram innan landamerkja jarðar samkvæmt landamerkjabréfi, sbr. H 1999 2006 (Sandfellshagi), H 1997 2420 (Neðri-Hundadalur), og H 1994 2227 (Geitland).²⁰³ Í öllum tilvikum var um að ræða jarðir með mörk til óbyggða. Taldi Hæstiréttur að vafi léki á um beinan eignarrétt yfir viðkomandi landsvæði. Í tveimur þessara mála var um það að ræða að eldri

²⁰² Ennfremur til athugunar í þessu sambandi er H 1997 2792.

²⁰³ Þess ber þó að geta að Geitland hefur ekki verið nýtt sem jörð um langan aldur.

heimildir en landamerkjabréf jarðarinnar voru ekki fyrir hendi, sbr. H 1999 2006 (Sandfellshagi) og H 1997 2420 (Neðri-Hundadalur). Staðhættir, gróðurfar og nýting þóttu hins vegar ekki benda til að stofnast hefði til beins eignarréttar yfir landsvæðinu. Sömu sjónarmið voru uppi í H 1999 111 (Gilsá), auk þess sem vafi var um hvar ákærði var við veiðarnar og hvar hann náði bráð sinni. Í H 1994 2227 (Geitland) var hins vegar um það að ræða að eldri heimildir voru taldar valda vafa um hvort landið væri eignarland. Niðurstöður Hæstaréttar í þessum málum ber að skoða í ljósi þeirrar meginreglu refsiréttar að vafa beri að meta ákærða í hag. Tekið er sérstaklega fram í H 1997 2420 (Neðri-Hundadalur) og H 1999 111 (Gilsá) að vafi sé um að stofnast hafi að lögum til beins eignarréttar „þrátt fyrir“ umrætt landamerkjabréf.

Í málum þessum var til úrlausnar hvort brotið hefði verið gegn einkarétti landeiganda til fuglaveiða og vafi um beinan eignarrétt nægði til sýknu. Með hliðsjón af því að dómstólar hafa ekki tekið óbyggjandi afstöðu til þess að einkarétti hvernig jarðir skuli afmarkaðar gagnvart öðrum landsvæðum, fyrst og fremst óbyggðum, er skiljanlegt að í refsimálum hafi verið talinn vafi á ferðum. Það er hins vegar verkefni óbyggðanefndar að úrskurða að einkarétti um slík mörk þar sem vafi er á ferðum. Óbyggðanefnd telur því að almennar eða bindandi ályktanir um eignarréttarlega þýðingu landamerkjabréfa verði ekki dregnar af umræddum fjórum refsidómum.

5.6. Afsals- og veðmálabækur

Samkvæmt Grágás þurfti ekki að lýsa landakaupum á þingi en ýmsum kvöðum (lög-málum), svo sem forkaupsrétti og veði, skyldi lýsa að Lögbergi.²⁰⁴ Samkvæmt 11. og 12. kapítula kaupabálks Jónsbókar var skylt að gera kaupbréf þegar menn keyptu jarðir. Ekki þurfti að lýsa gerningunum en áfram skyldi lesa lög mála á Alþingi, sbr. 8.–9. kapítula landsbrigðapáttar í Jónsbók.²⁰⁵

Í 28. gr. 3. kapítula 5. bókar Dönsku laga, um kaup og sölu og makaskipti, sagði m.a. að afsöl á húsum og jörðum skyldu fram fara á þingi þar sem jörðin væri og skyldi lesa og árita öll afsalsbréf á fyrsta eða öðru þingi. Réttarfarsákvæði Norsku laga Kristjáns V. voru lögleidd hér með opnu bréfi 2. maí 1732. Í 1. bók, 10. gr. 3. kafla, voru ákvæði um störf manntalsþinga en á þeim skyldu fara fram þinglýsingar. Landsmenn hirtu ekki nægilega um skyldu þessa og var hún áréttuð með úrskurðum kansallísins 3. nóvember 1766 og 22. apríl 1790. Var stiftamtmani falið að áminna menn um að láta lesa, áskrifa og bóka öll eignarskjöl og veðbréf en við það var miðað að þinglýsingar færu fram við lögpingsrétt. Áminning þessi kom fram með auglýsingu í lögpingsbókinni 1793. Ekki voru nánari reglur um hvernig skyldi standa að þinglýsingu jarðakaupa-, gjafa- og veðbréfa og var um það mikil óvissa hvar skyldi þinglýsa heimildarbréfum. Með tilskipun frá 24. apríl 1833, um afsalsbréf og pantsetningar á Íslandi, voru settar ítarlegri reglur

²⁰⁴ Grágás 1992, s. 300 (14. k. lbb.).

²⁰⁵ Jónsbók 1904, s. 127–128 (8.–9. k. lbb.), 221–222 (11.–12. k. kb.).

um þetta efni. Var þar kveðið svo á að efni heimildarbréfs um fasteign skyldi lesast á því þingi sem eigindómurinn heyrði til. Eftir gildistöku laga nr. 30/1928, um þinglýsing skjala og aflýsing, fóru þinglýsingar fram á manntalsþingi, en í Reykjavík bæjarþingi. Hætt var lestri sérhvers skjals en þess í stað voru ákvæði um lestur skrár yfir skjöl sem borist höfðu til þinglýsingar. Lög þessi tóku nær eingöngu til framkvæmdar þinglýsinga en snertu ekki efnisatriði nema í litlum mæli. Þau lög giltu fram að setningu nógildandi þinglýsingalaga nr. 39/1978.

Þinglýsingareglur fjölluðu fyrir gildistöku nógildandi þinglýsingalaga ekki um þýðingu þinglýsingar. Engu að síður var litið svo á að registur samkvæmt tilskipuninni frá 1833 ættu að veita hverjum sem hafa vildi „áreiðanlega skírslu um heimild að fasteignum, ískyldur þær (ítök, veðsetningar o.s.frv.) er þeim fylgja, og hvört nokkuð það sé á þingi birt sem verið geti umráðum eigandans til tálmunar ...“²⁰⁶ Þá var talið að í gildistíð laga nr. 30/1928 mætti binda nokkurt traust við þær upplýsingar sem fá mátti í afsals- og veðmálabókum ásamt tilheyrandi skráum þeirra.²⁰⁷ Nær engin ákvæði fjölluðu þó um réttaráhrif þinglýsingar og var það m.a. yfirlýst hlutverk með frumvarpi því, sem varð að þinglýsingalögum nr. 39/1978, að bæta úr brýnni þörf að því leyti.²⁰⁸

Eins og áður segir virðist hafa verið brotalöm í framkvæmd þinglýsinga fram undir lok 18. aldar og að þá hafi verið um það óvissa hvort lesa ætti heimildarbréf að fasteignum á manntalsþingum eða lögbingsréttinum (á Alþingi, síðar Landsyferréttinum). Eftir gildistöku tilskipunarinnar frá 1833 voru skjöl einungis lesin við undirrétt (manntalsþing) og hefur þá verið miðað við að það teldist til dómstarfa. Sama gegndi um þinglýsingar í gildistíð laga nr. 30/1928 og síðan nógildandi þinglýsingalaga nr. 39/1978 þangað til lög nr. 92/1989, um aðskilnað dómsvalds og umboðsvalds í héraði, öðluðust gildi 1. júlí 1992. Þá var kveðið svo á að störf við þinglýsingar teldust til stjórnsýslu. Enda þótt þinglýsing teldist til dómstarfa til ársins 1992, var viðurkennt að þau væru frábrugðin venjulegum dómstörfum þar sem um væri að ræða skráningu í bækur, samningu á skráum og framlagningu þeirra.²⁰⁹ Það girti ekki fyrir dómsmeðferð ágreinings um efnisatriði skjala, þótt þeim hefði áður verið þinglýst og hafði þinglýsingin þannig ekki gildi sem dómur um það sem í skjalinu fjallaði. Einskorðaðist starf við þinglýsingu við formkönnun skjala.

Lestur skjala á þingi og skrásetning skjala í registur og síðar þinglýsingabækur hefur verið gerð í þeim tilgangi að skrá réttindi manna yfir viðkomandi eign. Skrár þessar hafa því verið réttindaskrár en þeim hefur aldrei verið ætlað það hlutverk að lýsa eiginleikum eignar eða ástandi á hverjum tíma.²¹⁰ Vissum skjölum hefur þó verið ætlað sérstakt hlutverk, svo sem jarðabréfum og landamerkjabréfum, en um þau hefur áður

²⁰⁶ Jón Johnsen, 1840: *Hugvekja um þinglýsingar, jarðakaup, veðsetningar og peningabrukun á Íslandi*. Kaupmannahöfn. S. 57.

²⁰⁷ Þorgeir Örlygsson, 1993: *Þinglýsingar. Mistök í þinglýsingum. Réttarreglur*. Reykjavík. S. 29.

²⁰⁸ *Alþingistíðindi A 1977–1978*, s. 1382.

²⁰⁹ Þorgeir Örlygsson 1993, s. 46.

²¹⁰ Þorgeir Örlygsson 1993, s. 19.

verið rætt. Þinglýsing slíkra skjala hefur þá haft svipað gildi og yfirlýsing gagnvart aðliggjandi jörðum eða svæðum, í því skyni að draga fram hugsanlegan ágreining um landamerki, en í þinglýsingunni fólst ekki staðfesting á efni skjalanna um stærð, legu eða annan eiginleika jarðanna.

5.7. Aðrar heimildir

Upplýsingar um eignarréttindi getur einnig verið að finna í ýmsum öðrum heimildum en þeim sem að framan greinir. Má þar fyrst nefna eldri dóma. Í því sambandi ber að líta til þess að vafi getur leikið á því hvort um frumrit sé að ræða, seinni tíma uppskrift eða jafnvel fölsun. Auk þess kann að vera vafi um upprunalegt gildi dómsins skv. þá-gildandi lögum. Þá er viðfangsefnið oft greiðsla afréttartolla, skylda til upprekstrar o.þ.h. Af úrlausnum verður sjaldan ráðið hvort til grundvallar er lagður beinn eða óbeinn eignarréttur að viðkomandi landsvæði, enda ekki ljóst í hvaða mæli hugtök eignarréttar voru notuð í sambærilegri merkingu og í dag. Almennt gildi eldri dóma verður því að teljast takmarkað en einstakir dómur hljóta að koma til athugunar á þeim svæðum sem þeir fjalla um. Hlýtur aldur dóms að skipta nokkru máli og óhjákvæmilegt annað en að gildir dómur sem gengið hafa í gildistíð samtíma réttarskipunar okkar verði eftir því sem við á lagðir til grundvallar efnislegri niðurstöðu um einstök álitafni.

Heimildir um stjórnslu veraldlegra yfirvalda er að finna í bréfa- og gerðabókum sýslumanna og hreppstjóra og enn fremur í skjalasöfnum æðstu embættismanna þjóðarinnar. Um hendur þeirra fóru m.a. flest erindi sem snertu sölu kirkjueigna.

Heimildir um eignausýslu kirkjunnar eru umtalsverðar. Áður var gerð grein fyrir máldögum og vísitásum en fleiri má nefna. Bréfabækur biskupa eru einhliða heimildir en styðjast þó oft við eldri gögn að því leyti sem lýst er eignum og ítökum kirkna. Þá voru við flestar kirkjur sérstakar bækur sem nefndust kirkjustóll. Í þær voru skráðar eignir kirknanna og annað efni eftir skoðunargerð biskups eða prófests. Skjalaflokkurinn klausturumboð veitir einnig mikilsverðar upplýsingar um eignir þeirra jarða sem á miðöldum heyrðu undir klaustrin en konungur lagði hald á eftir siðbreytingu.

Hér hefur verið fjallað um þær heimildir sem óbyggðanefnd telur almennt ástæðu til að kanna í hverju máli. Auk þeirra getur að sjálfsögðu verið sérstök ástæða til að kanna önnur prentuð eða óprentuð frumgögn. Jafnframt geta eftirheimildir á borð við almenn uppláttarrit og ítarefni um svæðið, svo sem byggðar- og héraðslýsingar, t.d. sýslu- og sóknarlýsingar frá 19. öld og landfræðisaga Þorvaldar Thoroddsens, árbækur, o.s.frv. haft nokkra þýðingu. Loks geta fornleifarannsóknir varpað ljósi á búsetusögu viðkomandi svæðis.

Af úrlausnum dómstóla má ráða að heimildir af því tagi sem hér hefur verið gefið ágrip af, geti ásamt öðru haft nokkra þýðingu við mat á tilvist eignarréttinda.

6. NIÐURSTAÐA

Af úrlausnum dómstóla fyrir gildistöku þjóðlendlaga 1998 var ljóst að tiltekin landsvæði á hálendi Íslands væru ekki í eigu sveitarfélaga eða ríkis. Jafnframt mátti ætla að svipað ætti við um fleiri landsvæði en þau sem komið höfðu til umfjöllunar dómstóla. Réttarstaða þessara landsvæða var því að miklu leyti óljós. Þörfin á skýrum reglum um eignarráð og forræði jókst hins vegar með aukinni og fjölbreyttari nýtingu.

Þjóðlendlögin voru sett til að leysa úr þessum vanda. Með þeim er íslenska ríkið lýst eigandi slíkra svæða, þau kölluð þjóðlendur og óbyggðanefnd falið að greina á milli þeirra og eignarlanda. Jafnframt er gert ráð fyrir að innan þjóðlendu geti einstaklingar eða lögaðilar átt takmörkuð eignarréttindi og óbyggðanefnd falið að úrskurða um þau.

Hlutverk óbyggðanefndar er skilgreint í 7. gr. laga um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998. Samkvæmt því skal óbyggðanefnd:

- a. Kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.
- b. Skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.
- c. Úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

Verkefni óbyggðanefndar er þannig lögbundið og felst í að upplýsa um mörk eignarlanda og þjóðlendna og skilgreina óbein eignarréttindi innan þjóðlendu. Við úrlausn verkefnis síns hlýtur óbyggðanefnd að byggja annars vegar á heimildum um eignarréttindi og hins vegar almennum sönnunarreglum. Það er ekki á valdsviði óbyggðanefndar að ákvarða frá grunni mörk, eftir atvikum ný mörk, svo sem á grundvelli hæðarlínu eða annarra almennra viðmiðana af því tagi, sbr. 5. gr. laga nr. 58/1998. Óbyggðanefnd hefur ekki heimild til að svipta menn eignarlöndum sínum eða skerða eignarréttindi þeirra á annan hátt. Í vafa- og takmarkatilvikum er þó óhjákvæmilegt annað en að ætla nefndinni nokkurt svigrúm við mat á mörkum eignarlanda og þjóðlendna, í samræmi við þær sönnunarreglur íslensks réttar sem nefndin er bundin af og grein er gerð fyrir í forsendum þessum. Þá telur nefndin að heimildir hennar til afmörkunar og ákvörðunar marka afrétta innan þjóðlendu séu eðli málsins samkvæmt rýmri en þegar um fyrrgreind mörk eignarlanda og þjóðlendna er að ræða.

Frumstofnun eignarréttar hér á landi hefur farið fram með landnámi, hefð og lögum, sbr. löggjöf um nýbýli og þjóðlendur.

Landnáma er grundvallarheimildin um landnám Íslands en heimildargildi hennar er umdeilt meðal fræðimanna. Óbyggðanefnd telur að Landnáma lýsi a.m.k. þeirri skiptingu lands sem menn töldu rétta eða voru ásáttir um á ritunartíma einstakra gerða hennar. Af frásögnum þar og rannsóknum á sviði sagnfræði, fornleifafræði og náttúrufræði virðist jafnframt óhætt að draga þá almennu ályktun að landnám hafi víða náð lengra inn til landsins en byggð á síðari tímum. Óbyggðanefnd telur jafnframt að skýrar frásagnir Landnámu hafi sönnunargildi um tilvist eignarréttar. Af takmörkuðum

lýsingum í Landnámu verða hins vegar engar afdráttarlausar ályktanir dregnar um það hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar yfir landsvæði með námi.

Hefð er annar frumstofnunarháttur eignarréttar. Dómstólar hafa hafnað því að eignarhefð verði unnin á grundvelli hefðbundinna afréttarnota af landi utan landamerkja jarða. Eignarhefð hefur hins vegar verið viðurkennd á grundvelli sambærilegra nota innan landamerkja jarðar. Jafnframt er ljóst að nýttjar af þessu tagi hafa ekki nægt til að vinna eignarhefð með útrýmandi hætti innan marka jarðar svo sem þau hafa verið afmörkuð í landamerkjabréfi hennar. Óbyggðanefnd telur að við mat á því hvort tekist hafi að fullna eignarhefð yfir landsvæði skipti máli hvort það er innan eða utan landamerkja jarðar. Skilyrði fyrir því að eignarhefð verði unnin á landsvæði utan landamerkja jarðar eru þröng, þó að ekki sé slíkt útilokað.

Þá telur óbyggðanefnd það ekki á færi sínu, þrátt fyrir lögbundna rannsóknarskyldu nefndarinnar, að ákvarða einstökum aðilum réttindi á grundvelli réttarskapandi úrræðis sem hefðar, án þess að til komi beint og ótvírætt tilkall viðkomandi aðila um ákveðin og afmörkuð eignarréttindi og að hann eftir atvikum beri fyrir sig og byggi rétt á hefð.

Lög eru þriðji frumstofnunarháttur eignarréttar. Stofnun nýbýla á grundvelli nýbýlailskipunar frá 15. apríl 1776 eða laga um nýbýli frá 6. nóvember 1897 virðist þó ekki hafa mikla almenna þýðingu í þessu sambandi enda fátíð, þó ekki sé hún dæmalaus.

Fram að gildistöku þjóðlendulaga var land að meginstefnu flokkað á grundvelli eignarhalds í *jarðir*, *afrétti* og *almenninga*. Þýðing þeirrar flokkunar nú ræðst af því hvernig hún fellur að hugtökunum *eignarland* og *þjóðlenda*.

Óbyggðanefnd telur að almennt megi gera ráð fyrir að jörð sé landsvæði sem upprunalega hefur verið ráðstafað úr einstökum landnámu, stofnað til nýbýlis á eða eignarhefð unnin yfir. Tilgangurinn með stofnun hvernar jarðar hefur verið að stunda þar búskap árið um kring. Samt sem áður getur að sjálfsgöðu verið land innan jarðar sem ekki verður nýtt til landbúnaðar, enda getur setning merkja hæglega hafa tekið mið af öðrum atriðum. Nýting landsins hefur verið í samræmi við búskaparhætti og umfang bús á hverjum tíma. Land hvernar jarðar hefur frá öndverðu borið að afmarka með landamerkjum. Innan merkja jarðar sinnar hefur eigandi almennt séð farið með umráð og hagnýtingu, gert ráðstafanir með löggerningum, veðsett jörðina og látið hana ganga að erfðum, á sama hátt og gildir um eignarland yfirleitt. Óbyggðanefnd telur hvorki verða ráðið af eldri né yngri löggjöf að almennt séð hafi verið gert ráð fyrir því að land innan jarðar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Staðhættir, gróðurfar og nýtingarmöguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Einstök dæmi um slíka skiptingu finnast þó og eins kann það í öðrum tilvikum að valda nokkrum vafa þegar afréttur liggur eða lá sjálfstætt undir einstakar jarðir. Þá kunna að finnast svæði innan merkja jarða sem kölluð eru afréttur, e.t.v. með vísan til þess að sá hluti hennar hafi helst verið nýttur til beitar, án þess þó að eignarréttarleg staða þess landsvæðis hljóti að vera önnur. Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að líkur séu á því að land sem

samkvæmt fyrirbyggjandi heimildum er eða hefur verið jörð sé beinum eignarrétti háð. Sönnunarbyrðin hvílir því á þeim sem öðru heldur fram.

Óbyggðanefnd telur að tilvist ítaks í fasteign bendi fremur til þess að svæði það sem ítakið er á sé eða hafi einhvern tíman verið eignarland. Þannig hafi réttur yfir viðkomandi landsvæði verið nauðsynlegur grundvöllur undir stofnun ítaks á því og ítakshafinn öðlast rétt sinn innan marka þess réttar sem handhafi hinna beinu eignarréttinda átti. Þrátt fyrir þetta kunna að finnast ítök í landsvæðum sem ekki eru undirorpin beinum eignarrétti nú og ekki unnt að sýna fram á að hafi nokkurn tíman verið það. Í slíkum tilvikum kann þó að vera um annars konar réttindi að ræða en ítök í hinni hefðbundnu merkingu hugtaksins.

Óbyggðanefnd telur að heimildir bendi ekki til að hér á landi hafi verið að finna afmörkuð landsvæði inn til landsins sem lotið hafi reglum um almenninga svo óbyggjandi sé. Hafi einhvern tíma svo verið, hefur munur á þeim og afréttum orðið lítill eða enginn er tímar liðu fram. Þá er ljóst að stærstur hluti lands utan einstakra jarða hefur fyrr og síðar verið í afréttarnotum. Samkvæmt þessu verður ekki talið að hugtakið almenningur hafi mikið sjálfstætt gildi við mat á grunneignarrétti á landi sem verið hefur í slíkum notum. Það getur hins vegar haft þýðingu við mat á takmörkuðum eignarréttindum og eins verður ekki útilokað að slík landsvæði finnist.

Óbyggðanefnd telur ekki hægt að útiloka að landsvæði sem samkvæmt fyrirbyggjandi heimildum eru samnotaafréttir hafi verið númer eða á annan hátt orðið undirorpin beinum eignarrétti. Samhengi eignarréttar og sögu liggur hins vegar ekki fyrir. Nýting landsins hefur fyrr og síðar fyrst og fremst falist í sumarheit fyrir búfénað. Reglur um afmörkun á afréttum hafa verið mun rýmri en varðandi jarðir og fyrst og fremst miðast við hagsmuni eigenda aðbyggjandi jarða. Þá er ljóst að löggjafinn hefur ráðstafað eignarréttindum á afréttum til annarra en afréttarhafa og ekki lagt á þá sömu skyldur og eigendur jarða. Í stað þeirra almennu heimilda til umráða, hagnýtingar, ráðstöfunar o.s.frv. sem eigandi jarðar hefur um aldir verið talinn fara með hefur einungis verið um að ræða heimildir til takmarkaðrar nýtingar sem snemma urðu lögbundnar. Með vísan til úrlausna dómstóla er ljóst að beinn eignarréttur verður ekki byggður á slíkum notum. Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að líkur séu á því að land sem samkvæmt fyrirbyggjandi heimildum er samnotaafréttur sé þjóðlenda. Sönnunarbyrðin hvílir því á þeim sem öðru heldur fram.

Að því er varðar afrétti einstakra jarða og stofnana, virðist munurinn sá að réttindi einstakra jarða til landsvæðisins og tilheyrsla þess í því sambandi eru meiri en varðandi samnotaafréttina. Jafnframt hefur löggjafinn ekki ráðstafað eignarréttindum á slíkum svæðum á sama hátt og á samnotaafréttum. Hvort tiltekinn afréttur einstakrar jarðar eða stofnunar er undirorpin beinum eða óbeinum eignarrétti heimajarðar er hins vegar ekki einhlítt og verður að meta í hverju tilviki fyrir sig. Kröfur dómstóla til sönnunar að því er varðar annars vegar afrétti einstakra jarða og stofnana og hins vegar samnotaafrétti virðast þó sambærilegar.

Um lönd eða hluta lands einstakra jarða sem hefur verið lagt til afréttar vísast til umfjöllunar um hugtakið *jörð*.

Landfræðileg afmörkun fasteigna var ekki skráð á samræmdan máta fyrr en í lok 19. aldar. Fram er komið að fyrir þann tíma eru heimildir um mörk jarða fágætar. Þá liggur fyrir að heimildargildi Landnámu er umdeilt og lýsingar hennar oft ónákvæmar. Úrskurður um eignarland eða þjóðlendu verður ekki byggður á þeim einum.

Með setningu laga um landamerki, nr. 5/1882, var í fyrsta skipti í íslenskri löggjöf kveðið á um almenna skyldu eigenda og umráðamanna jarða til að skrásetja nákvæma lýsingu á landamerkjum jarða sinna. Tilgangur löggjafans með setningu laga um landamerki 1882 og laga um hefð 1905 var sá að koma fastri skipan á afmörkun fasteigna og heimildir til þeirra. Hér má einnig nefna lög um fasteignamat 1915 þar sem kveðið var á um reglubundið mat fasteigna á tíu ára fresti. Með þessu móti leitaðist löggjafinn við að skapa traustan grundvöll undir sölu, veðsetningu og skattlagningu jarða og annarra fasteigna.

Samkvæmt ákvæðum landamerkjaganna skyldi sýslumaður hafa eftirlit með því að menn uppfylltu skyldur sínar til skrásetningar merkja. Hafi bréf verið þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki tiltekinnar jarðar, án athugasemda yfirvalda eða ágreinings við nágranna eða sveitarfélag, virðist það benda til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Séu bréf aðliggjandi jarða samhljóða hlýtur það að benda til hins sama. Könnun óbyggðanefndar á dómum Landsyfirréttar á tímabilinu 1886–1920 bendir ekki til þess að í kjölfarið á setningu landamerkjaganna hafi komið upp umtalsverður ágreiningur milli sveitarfélaga og eigenda efstu jarða um mörk jarða og afrétta. Jafnframt er ljóst að þinglýstir eigendur hafa haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst. Ennfremur hlýtur gildistaka hefðarlaga árið 1905 að styrkja eignartilkall slíkra aðila.

Ljóst virðist af úrlausnum dómstóla að við mat á gildi landamerkjabréfs, skiptir máli hvort um er að ræða jörð eða annað landsvæði. Hafi gögn máls þótt bera með sér að afréttarlandsvæði væri einungis óbeinum eignarréttindum háð hefur tilvist landamerkjabréfs ekki breytt þeirri niðurstöðu. Í slíkum tilvikum hafa landamerkjabréf einungis verið talin ákvarða mörk afréttareignar. Hins vegar hafa dómstólar í einkamálum talið landamerkjabréf ákvarða mörk eignarlands í tilvikum þar sem um var að ræða landsvæði sem áður höfðu legið innan landamerkja jarða.

Með vísan til tilgangs landamerkjalaga 1882, síðari tíma löggjafar og úrlausna dómstóla, telur óbyggðanefnd að leggja verði til grundvallar að jörð, svo sem hún er afmörkuð í landamerkjabréfi, sé beinum eignarrétti háð. Útilokað er að fullyrða um rétta afmörkun og órofa yfirfærslu eignarréttinda allt frá landnámi og til dagsins í dag. Í þeim tilvikum þar sem einstaklingar eða lögaðilar hafa samkvæmt elstu heimildum farið með þau réttindi og skyldur sem í beinum eignarrétti felast, verður að telja eðlilegt að íslenska ríkið beri hallann af þeim vafa sem fyrir hendi kann að vera. Einstaklingar og lögaðilar hafa haft réttmætar ástæður til að vænta þess að beinn eignarréttur væri fyrir

hendi og getað leitað til handhafa opinbers valds honum til verndar. Hins vegar er þó ljóst að meta verður sérstaklega gildi hvers landamerkjabréfs. Þannig dregur úr gildi landamerkjabréfs ef eldri heimildir mæla því í mót.

Á hinn bóginn telur óbyggðanefnd að líkur séu á því að land sem samkvæmt fyrirbyggjandi heimildum hefur ekki með einum eða öðrum hætti tilheyrt jörð, hafi ekki orðið beinum eignarrétti háð fyrir en með setningu þjóðlendulaga. Ekki er hægt að útiloka að þessi landsvæði hafi verið numin eða á annan hátt orðið undirorpin beinum eignarrétti en samhengi eignarréttar og sögu liggur ekki fyrir. Í stað þeirra almennu heimilda til umráða, hagnýtingar, ráðstöfunar o.s.frv. sem eigandi jarðar hefur um aldir verið talinn fara með hefur einungis verið um að ræða heimildir til takmarkaðar nýtingar sem snemma urðu lögbundnar. Með vísan til úrlausna dómstóla er ljóst að beinn eignarréttur verður ekki byggður á slíkum notum. Sönnunarbyrðin hvílir því á þeim sem slíku heldur fram.

Um eignarréttarlega stöðu þess lands sem hulið er jökli fer eftir sömu reglum og um önnur landsvæði. Þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi ber þannig að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga, 1. júlí 1998, enda sé jökullinn í þjóðlendu. Sé jökulsvæði innan merkja jarðar gilda hins vegar almenn sjónarmið um túlkun landamerkja. Merki sjávarjarða til hafsins fylgja breytingum á stórstraumsfjörumáli og landamerki færast inn og út í samræmi við landauka eða landtap.

7. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 5

7.1. Almenn atriði og dómafordæmi í þjóðlendumálum²¹¹

[...]

Á þeim tíma sem liðinn er frá því *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og viðauki við þær [sbr. kafla 1–6 hér að framan] birtist hefur Hæstiréttur kveðið upp nokkurn fjölda dóma sem fela í sér afstöðu réttarins til atriða sem almenna þýðingu hafa við efnislega úrlausn þjóðlendumála. Skal þar fyrst getið um dóm Hæstaréttar frá 6. september 2005 í máli nr. 367/2005, sem fjallað var um í inngangi að niðurstöðum óbyggðanefndar í málum á svæði 4 [mál nr. 1–6/2004]. Svo sem þar segir verður sú ályktun af honum dregin, sbr. nú einnig dóm Hæstaréttar frá 16. maí 2007 í máli nr. 571/2006, að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, og verði að leysa úr máli á þeim grundvelli. Í tilvikum ríkisjarða hefur því þó verið lýst yfir af hálfu íslenska ríkisins að í þjóðlendukröfu felist ekki afsal á eignarlandi og því eigi niðurstæða óbyggðanefndar, að því leyti sem hún tekur til ríkisjarða, að ráðast af sömu atriðum og lögð séu til grundvallar um annað eignarland. Aðrir dómur varða fremur heimildamat og sönnunarkröfur, nánar tiltekið tveir dómur Hæstaréttar frá 21. október 2004 (mál nr. 47 og 48/2004); þrír dómur frá 11. maí 2006

²¹¹ Kafli 6.1 í málum nr. 1–5/2005 (svæði 5).

(mál nr. 496/2005, 454/2005 og 345/2005); tveir dómur frá 28. september 2006 (mál nr. 497/2005 og 498/2005); tveir dómur frá 5. október 2006 (mál nr. 67/2006 og 133/2006) og nú síðast þrjú dómur frá 16. maí 2007 (mál nr. 448/2006, 536/2006 og 24/2007).

[...]

Hér á eftir verður fyrst lagt mat á hvort dómur gefi tilefni til að herða sönnunarkröfur til landamerkjabréfa jarða og að því loknu fjallað almennt um stofnun heiðarbyggðar á Norðausturlandi. [...]

7.1.1. *Gildi landamerkjabréfa jarða*²¹²

Í forsendum dóms Hæstaréttar í máli nr. 48/2004, sem birtur er í dómasafni þess árs á bls. 3796, tók rétturinn almenna afstöðu til mats á gildi landamerkjabréfa, annars vegar jarða og hins vegar annarra landsvæða, og inntaks eignarréttar á svæði, sem lýst er í landamerkjabréfi jarðar, sbr. einnig tilvísanir í síðari dómum í þjóðlendumálum, t.d. máli nr. 345/2005. Orðrétt segir svo:

Við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði, sem þar er lýst, skiptir almennt máli hvort um er að ræða jörð eða annað landsvæði, en þekkt er að landamerkjabréf hafa ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig til dæmis afrétti, sem ekki tengjast sérstaklega tiltekinni jörð. Felur landamerkjabréf fyrir jörð í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega.

Einnig kemur fram það álit réttarins að áritun um samþykki eigenda aðliggjandi jarða, þinglýsing og innfærsla í landamerkjabók auki sönnunargildi landamerkjabréfs. Sama máli gegnir ef ekki hefur verið ágreiningur um merki viðkomandi jarðar. Hins vegar verði ekki litið fram hjá þeirri staðreynd að fyrir gildistöku laga nr. 58/1998 hafi engum verið til að dreifa sem gat sem handhafi beins eignarréttar gert samninga um mörk þess lands sem nú nefnist þjóðlenda. Þá verði þess að gæta að með því að gera landamerkjabréf gátu menn ekki einhliða aukið við land sitt eða annan rétt umfram það sem verið hafði. Verði til þess að líta hvort til séu eldri heimildir sem fallið geti að lýsingu í landamerkjabréfi, enda stangist sú lýsing heldur ekki á við staðhætti, gróðurfar og upplýsingar um nýtingu lands.

Segja má einnig að í nýjustu dómum, sbr. mál nr. 536/2006 og 24/2007, hafi enn verið hnekkð á þýðingu þess að landsvæði teljist innan merkja jarðar. Samkvæmt þessu er óbyggðanefnd rétt að leggja áfram áherslu á landamerkjabréf jarða, sbr. umfjöllun um þau í *Almennum niðurstöðum*, enda þótt með skýrum fyrirvörum sé.

Umfjöllun dómstóla um landamerkjabréf jarðanna Úthlíðar, Stafafells (hluta), Skaftafells og Hóla gefur þó tilefni til að huga sérstaklega að því hvort óbyggðanefnd beri að herða kröfur til sönnunar eignarlands innan landamerkjabréfa jarða, frá því sem lagt er til grundvallar í *Almennum niðurstöðum*. Viðkomandi landsvæði voru öll talin

²¹² Kafli 6.1.1. í málum nr. 1–5/2005 (svæði 5).

eignarlönd en í forsendum dóma samt sem áður lýst efasemdum um að svo væri að öllu leyti.

Í tilvikum Úthlíðar og þess hluta Stafafellslands sem liggur sunnan og vestan Jökulsár, sbr. mál nr. 48/2004 og 498/2005, lágu fyrir bæði landamerkjabréf og eldri heimildir um merki. Lýsingar þessar fengu vel samrýmst en beinn eignarréttur á hluta þeirra landsvæða sem afmörkuð voru þrátt fyrir það talinn vafa undirorpinn. Fram kemur að staðhættir og fyrirbyggjandi heimildir um gróðurfar styðji ekki að þar hafi verið stofnað til beins eignarréttar með námi. Ekki voru þó talin skilyrði til að skilja þessi landsvæði undan eignarlandi jarðanna, einkum þar sem ekkert hefði komið fram af hálfu íslenska ríkisins sem leggja mætti til grundvallar við nánari afmörkun að þessu leyti. Varðandi umræddan hluta Úthlíðar var einnig tekið fram að ekki hefði verið sýnt fram á að landsvæðið hefði verið nýtt sem samnotaafréttur.

Í tilvikum Skaftafells og Hóla, sbr. mál nr. 496/2005 og 48/2004, voru landamerkjabréf fyrir hendi en engar eldri heimildir. Um landamerkjabréf Skaftafells, sem er ódagsett en var þinglesið á árinu 1890, segir svo í dómi Hæstaréttar:

Þótt landamerkjabréfið geti haft sönnunargildi um mörk eignarlands Skaftafells með því að það var áritað um samþykki af eigendum aðliggjandi jarða, þinglesið og fært í landamerkjabók, verður að líta til þess að ekki var á valdi eigenda jarðarinnar að auka með landamerkjabréfinu við land sitt eða annan rétt umfram það, sem áður hafði verið. Getur landamerkjabréf þetta því ekki eitt og sér nægt gegn andmælum áfrýjanda til að sanna beinan eignarrétt eigenda Skaftafells II að landinu á Skeiðarársandi, sem deilt er um í málinu, heldur verða önnur atriði jafnframt að koma til, sem stutt geta sömu niðurstöðu, sbr. dóm Hæstaréttar 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 [sem fjallar m.a. um Hóla], sem birtur er í dómasafni þess árs á bls. 3796.

Hér skal einnig getið dóms í máli nr. 345/2004, varðandi jörðina Fell í Suðursveit. Þar lá fyrir skýr eldri heimild, nánar tiltekið lögfesta frá árinu 1851, þar sem merki inn til landsins voru m.a. miðuð við aðliggjandi jökul. Landamerkjabréf jarðarinnar frá árinu 1922 var mun óskýrara, náði skemur inn til landsins, þ.e. í átt að jökli, og gat ekki sérstaklega um merki gagnvart jöklinum. Fjalllendið næst jökli var dæmt þjóðlenda og þannig fremur miðað við hina yngri heimild, þ.e. landamerkjabréfið, sem náði skemur en hin eldri. Þar höfðu þó önnur atriði einnig vægi.

Óbyggðanefnd hefur nú þegar kveðið upp úrskurði sem fjalla um fjölda jarða á sunnanverðu landinu, þ.e. svæðum 1–4, og heimilda um afmörkun og eignarréttindi á ágreiningssvæðum verið skipulega leitað, m.a. á Þjóðskjalasafni og hjá sýslumannsembættum. Séu þær skoðaðar heildstætt kemur í ljós að landamerkjabréf hátt í tvö-hundruð jarða hafa verið könnuð sérstaklega. Í upp undir helmingi tilvika hefur það verið elsta lýsing á merkjum jarðar og beinn samanburður við eldri heimildir þannig ekki mögulegur. Því fer einnig fjarri að eldri heimildir séu almennt heildstæðar merkjalýsingar. Þvert á móti geta þær verið brotakenndar og jafnvel fremur falið í sér vísbendingar en ótvíræðar lýsingar. Loks eru tíu tilvik þar sem ekkert landamerkjabréf, í skilningi landamerkjalaga, er fyrir hendi og verður ekki séð að það hafi nokkurn tíma verið gert. Að því er varðar mikinn meirihluta jarða á svæðum 1–4, var niðurstaðan sú

að aðrar heimildir um merki, væru þær til, ýmist styddu lýsingu bréfs eða mæltu henni ekki í mót. Merkjum væri því rétt lýst í landamerkjabréfi, svo sem óbyggðanefnd skýrði það. Tekið skal fram að sú skýring var í ákveðnum tilvikum önnur en málsaðila.

Svo sem að framan greinir virðast dómstólar þannig gera fremur strangar kröfur til landamerkjabréfa jarða, þ. á m. að þau hafi stuðning af öðru og þá einkum eldri heimildum. Til þess ber þó að líta að fleiri atriði eru hér samofin og lögð til grundvallar niðurstöðu hverju sinni, þar á meðal mismunandi vægi eða trúverðugleiki einstakra heimilda, nýting, gróðurfar og staðhættir. Með hliðsjón af því og með tilliti til stjórnskipulegrar jafnræðisreglu telur óbyggðanefnd að fara beri varlega í að draga víðtækar ályktanir af þessari umfjöllun. Líta ber til þess að eftir að gengið hafði verið frá landamerkjabréfi, með tilheyrandi opinberri skráningu, hafði jarðeigandi síður ástæðu til að varðveita skjöl sem þar kann að hafa verið byggt á. Eðlilegt verður að telja að íslenska ríkið beri hallann af þeim vafa sem fyrir hendi kann að vera í slíkum tilvikum.

Niðurstaða óbyggðanefndar er því sú að ekki sé ástæða til að herða sérstaklega kröfur um sönnun eignarlands innan lýsingar í landamerkjabréfi jarðar, umfram það sem áður hefur verið lagt til grundvallar og samrýmist vel þeirri almennu afstöðu Hæstaréttar til landamerkjabréfa sem áður var lýst. Eftir sem áður er ljóst að dómstólar gera nokkuð strangar kröfur til sönnunar eignarlands, sbr. einnig þá meginreglu í íslenskum rétti að sá sem telur til eignarréttar yfir landi verður að færa fram heimildir fyrir eignartilkalli sínu. Jafnframt liggur fyrir að landamerkjabréf hafa ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, sbr. t.d. dóm Hæstaréttar 28. september 2006 í máli nr. 497/2005, þar sem segir svo:

... nær frá upphafi Íslandsbyggðar mörkuðu menn sér ekki eingöngu ákveðin landsvæði, sem voru háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu manna. Meðan landsvæði gaf eitthvað af sér lágu hagsmunir til þess að halda merkjum réttindanna við, hvers eðlis sem þau voru. Af framanrituðu þykir leiða að skýra verði hvaða réttindi það séu sem menn voru að skipta á milli sín.

7.1.2. *Heiðarbylí á Norðausturlandi*²¹³

Í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* er gerð almenn grein fyrir þeirri stofnun eignarréttar sem heimilaður var í nýbýlatilskipun frá 15. apríl 1776, um landnám og byggingu eyðijarða, og síðar nýbýlalögum, nr. 15/1897.²¹⁴ Að því er varðar Norðausturland sérstaklega í þessu sambandi benda heimildir til að í kjölfar nýbýlatilskipunar og fram yfir miðja 19. öld hafi þar verið stofnað til heiðarbyggðar í meiri mæli en á þeim landshlutum sem áður hafa komið til umfjöllunar hjá óbyggðanefnd. Byggð þessi stóð að jafnaði stutt, oft slitrótt, og þegar komið var fram á miðja 20. öld var henni nær alveg

²¹³ Kafli 6.1.2. í málum nr. 1–5/2005 (svæði 5).

²¹⁴ Sbr. kafla 3.3. [...].

lokið. Í kjölfar gildistöku landamerkjálaga voru ýmist gerð sérstök landmerkjabréf fyrir slík heiðarbýli eða þau felld innan landamerkjálýsingar tiltekinnar jarðar.

Samkvæmt ákvæðum nýbýlatilskipunar gat slík býlisstofnun hvort heldur er verið í landi jarðar eða utan þess. Kveðið var á um útmælingu viðkomandi landsvæðis undir stjórn sýslumanns og útgáfu amtmanns á byggingarbréfi til handa nýbýlingi, enda hefði skilyrðum verið fullnægt.

Í þeim tilvikum að stofnað var til nýbýlis í landi jarðar með lögformlegum hætti, sbr. einkum 2. gr. nýbýlatilskipunar, er ljóst að með því hefur ekki orðið breyting á eignarréttarlegri stöðu landsvæðisins. Hér gegnir sama máli og ef þar var stofnað til byggðar með öðrum hætti, svo sem leigu eða sölu hluta jarðar.²¹⁵ Um slík landsvæði hlýtur því að fara eftir sömu sjónarmiðum og jarðir almennt, hvernig sem formlegum frágangi hefur verið háttað. Um jarðir almennt vísast nánar til *Almennra niðurstaðna óbyggðanefndar*.

Hafi hins vegar tekist byggð utan jarðar, sbr. einkum 4. gr. nýbýlatilskipunar, verður að kanna hvort þar hafi verið stofnað til lögformlegs nýbýlis. Hafi svo verið, er ljóst að viðkomandi landsvæði er eignarland, þá þegar af þeirri ástæðu. Ella verður að líta svo á að ekki hafi verið stofnað til beins eignarréttar á grundvelli þeirrar löggjafar. Eignarréttarleg staða viðkomandi landsvæðis breyttist því ekki, hvernig sem henni var farið. Annað mál er að í kjölfarið kann að hafa stofnast þar eignarland á öðrum grundvelli, sbr. lög nr. 46/1905 um hefð.

Heiðarbyggð á Norðausturlandi er nefnd ýmsum nöfnum í heimildum, einkum nýbýli, afbýli, heiðarkot og hjáleiga. Notkun þessara hugtaka er misvísandi og tekur ekki endilega mið af ákvæðum nýbýlatilskipunar eða nýbýlalaga. Þannig kann tiltekið býli að vera nefnt nýbýli í heimildum án þess að byggingarbréf liggi fyrir. Málsmeðferð nýbýlaumsóknar getur þá af einhverjum ástæðum hafa lokið á einhverju stigi, svo sem eftir útmælingu, eða jafnvel ekki hafist yfirleitt. Á hinn bóginn getur verið að byggingarbréf hafi verið gefið út en býlið þrátt fyrir það nefnt annað en nýbýli, t.d. hjáleiga.

Útgáfa byggingarbréfs, sem stundum er nefnt nýbýlaleyfi, tekur af vafa um stofnun eignarlands og að landsvæði hafi frá þeim tíma öðlast stöðu jarðar að lögum. Að öðru leyti hlýtur að þurfa að leggja mat á eignarréttarlega stöðu viðkomandi landsvæðis áður en þar tókst byggð og hvort sú staða hafi tekið breytingum síðan. Í því sambandi ber að líta til þeirra krafna sem Hæstiréttur hefur gert til sönnunar eignarlands, sbr. kafla [7].1.1.

²¹⁵ Sbr. kafla 4.2. [...].

8. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 6

8.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum²¹⁶

[...]

Frá því óbyggðanefnd kvað upp [...] úrskurði [síðast], í málum nr. 1–5/2005 (svæði 5), hafa gengið níu Hæstaréttardómar sem tengjast fyrri svæðum. Nánar tiltekið eru þetta fimm dómar frá 14. júní 2007, þ.e. í málum nr. 22/2007 (Þórsmörk og Goðaland), nr. 23/2007 (Steinsholt), nr. 25/2007 (Almenningar), nr. 26/2007 (Merkurtungur), nr. 28/2007 (Stakkholt), einn dómur frá 4. október 2007, í máli nr. 27/2007 (Græna fjall/Fljótshlíðarafréttur), einn dómur frá 11. október 2007, í máli nr. 99/2007 (Skaftártunguafréttur) og loks tveir dómar frá 18. október 2007, í málum nr. 47/2007 (Núpsstaður og fleiri jarðir í Fljótshverfi) og 79/2007 (Mörtunga og Prestbakkajarðir).

Tveir hinir síðastnefndu dómar eru fremur til staðfestingar á [...] niðurstöðu [þeirri sem greinir í kafla 7.1.1.], þ.e. að ekki beri að herða sérstaklega kröfur til landamerkjabréfa jarða. Að öðru leyti telur óbyggðanefnd nauðsynlegt að taka til athugunar samhengi eldri og yngri dóma um eignarréttarlega stöðu tiltekinna afrétta einstakra jarða og/eða stofnana og hvort tilefni sé til breytinga á sönnunarmati óbyggðanefndar í sambærilegum tilvikum. Fer sú umfjöllun hér á eftir.

8.2. Afréttir einstakra jarða og stofnana²¹⁷

Um þýðingu hugtakanna jörð, afréttur og almenningur er rækilega fjallað í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* [...]. Að því er varðar hugtakið jörð er niðurstaðan sú að almennt megi gera ráð fyrir að slíku landi hafi upphaflega verið ráðstafað úr einstökum landnámmum, stofnað til nýbýlis á eða eignarhefð unnin yfir. Þannig eru taldar líkur á því að jörð, svo sem hún er afmörkuð í landamerkjabréfi eða innan annarra ótvíræðra merkja, sé beinum eignarrétti háð. Tilvist landamerkjabréfs ein og sér ræður því ekki úrslitum um mat á eignarrétti, heldur staða landsvæðisins sem jarðar.

Afrétti hefur óbyggðanefnd flokkað í þrennt á grundvelli uppruna, sbr. kafla 4.4. og 4.5. í áður nefndum *Almennum niðurstöðum*. Þar eru í fyrsta lagi samnotaafréttir, þ.e. þeir afréttir sem skv. elstu heimildum hafa verið í sameiginlegum notum jarða í tilteknu sveitarfélagi eða á afmörkuðu svæði. Í öðru lagi eru afréttir einstakra jarða og stofnana, sem skv. elstu heimildum tilheyrðu einstökum jörðum, lögpersónum eða stofnunum, fyrst og fremst kirkjunum. Í þriðja lagi er um að ræða jarðir sem að hluta eða öllu leyti hafa verið lagðar til afréttar og gilda þar um sambærileg sjónarmið og að framan greindi um eignarhald á landi jarða yfirleitt.

Hafi umþrætt landsvæði ekki legið innan merkja jarðar hefur óbyggðanefnd talið að líkur séu á því að það hafi ekki orðið beinum eignarrétti háð fyrr en með setningu þjóðlendulaga. Tilvist landamerkjabréfs skiptir þá ekki grundvallarmáli en litið til atriða svo

²¹⁶ Kafli 6.1.2. í málum nr. 1–5/2007 (svæði 6).

²¹⁷ Kafli 6.1.3. í málum nr. 1–5/2007 (svæði 6).

sem umfjöllunar í heimildum, nýtingar, staðháttu, gróðurfars og landnáms. Ekki er þó alltaf augljóst hvort landsvæði hefur stöðu jarðar eða afréttar. Á það álitafni hefur sérstaklega reynt þegar undir einstakar jarðir og/eða stofnanir hafa legið svæði sem skilin hafa verið frá viðkomandi heimajörð með sjálfstæðum merkjum eða, í sumum tilvikum, af öðrum fasteignum. Eru aðstæður þá oft þær að landsvæðisins er getið með sérstökum hætti í heimildum, stundum beinlínis kallað afréttur og heimildir um afnot einskorðaðar við beit eða önnur þrengri og þá sambærileg not.

Til úrlausnar hjá óbyggðanefnd hefur komið nokkur fjöldi landsvæða sem fella má undir framangreinda lýsingu. Þessi landsvæði hafa verið úrskurðuð þjóðlendur og afréttir/landsvæði í afréttareign, eftir atvikum með vísan til heimilda, legu, sögu, staðháttu, nota o.fl. Ber hér að nefna Afrétt norðan vatna í máli nr. 4/2000 (svæði 1), Hrunaheiðar í máli nr. 5/2000 (svæði 1); Hoffellslambatungur í máli nr. 4/2001 (svæði 2); Þórsmörk, Goðaland, Almenna, Teigstungur, Múlatungur, Merkurtungur, Stakkholt, Steinsholt, Hólatungur, Borgartungur og Skógafjall í máli nr. 5/2003 (svæði 3); Hvítmögu og Stórhöfða í máli nr. 6/2003 (svæði 3); Villingadal, Suðurfell og Múla í máli nr. 1/2005 (svæði 5); Steinvarartungu og Þorbrandsstaðatungur í máli nr. 3/2005 (svæði 5); Þverfellsland og sunnanverða Grímólfsártungu í máli nr. 4/2005 (svæði 5) og loks afréttarland á Hólsfjöllum í máli nr. 5/2005 (svæði 5).

Segja má að Hæstiréttur hafi einnig tekið skýra afstöðu til landamerkjabréfa annarra landsvæða en jarða, þegar í fyrstu dómum í þjóðlendumálum. Í forsendum réttarins í dómi frá 21. október 2004, máli nr. 48/2004, segir þannig svo:

Við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði, sem þar er lýst, skiptir almennt máli hvort um er að ræða jörð eða annað landsvæði, en þekkt er að landamerkjabréf hafa ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig til dæmis afrétti, sem ekki tengjast sérstaklega tiltekinni jörð. Felur landamerkjabréf fyrir jörð í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega.

Að auki segir svo í dómi réttarins frá 28. september 2006 í máli nr. 497/2005:

... nær frá upphafi Íslandsbyggðar mörkuðu menn sér ekki eingöngu ákveðin landsvæði, sem voru háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu manna. Meðan landsvæði gaf eitthvað af sér lágu hagsmunir til þess að halda merkjum réttindanna við, hvers eðlis sem þau voru. Af framanrituðu þykir leiða að skýra verði hvaða réttindi það séu sem menn voru að skipta á milli sín.

Þá hefur komið fram það skýra mat Hæstaréttar að sé ekki um jörð að ræða hafa landamerkjabréf takmarkaðra vægi sem „sönnunargagn um beinan eignarrétt“, sbr. dóm Hæstaréttar 14. júní 2007 í máli nr. 22/2007.

Úrskurðir óbyggðanefndar um þær þjóðlendur og afrétti/landsvæði í afréttareign sem áður voru tilgreindar hafa verið staðfestir efnislega með dómum Hæstaréttar að því er varðar Afrétt norðan vatna, Hoffellslambatungur, Hrunaheiðar, Þórsmörk, Goðaland, Steinsholt, Almenna, Merkurtungur og Stakkholt, sbr. dóma frá 21. október 2004, 28. september 2006, 5. október 2006 og 14. júní 2007 í málum nr. 47/2004, nr.

497/2005, nr. 133/2006, nr. 22/2007, nr. 23/2007, nr. 25/2007, nr. 26/2007 og nr. 28/2007. Í tilvikum Skógafjalls, Hvítmögu og Stórhöfða var sams konar niðurstöðum óbyggðanefndar á hinn bóginn snúið við og komist að þeirri niðurstöðu að þar væru eignarlönd en ekki þjóðlendur í afréttareign, sbr. dóma frá 16. maí 2007 í málum nr. 24/2007, nr. 536/2006 og nr. 448/2006. Önnur framangreind landsvæði hafa ekki komið til kasta dómstóla en af dómum um eignarland frá því fyrir gildistöku þjóðlendulaga ber að nefna Hrd. frá 29. febrúar 1996 (Hrd. 1996/696) um Blikdal í Esju og dóm aukadómþings Árnassýslu 23. febrúar 1980 um Tunguheiði í Biskupstungum.

Úrskurðir óbyggðanefndar um þjóðlendur í afréttareign á þessum svæðum eru þannig almennt í góðu samræmi við úrlausnir Hæstaréttar, fyrr og síðar, þó svo forsendur séu ekki einsleitar í öllum tilvikum og taki þess utan mið af sérstöðu einstakra svæða. Dómar Hæstaréttar um landskikana þrjá sunnan Mýrdalsjökuls, þ.e. Skógafjall, Hvítmögu og Stórhöfða, skera sig þar hins vegar nokkuð úr.

Framangreind úrlausnarefni eiga það sameiginlegt að viðkomandi landsvæði hefur legið undir einstaka jörð/jarðir eða stofnun, landfræðilega aðskilið frá henni/þeim með einum eða öðrum hætti, jafnan getið með sérstökum hætti í heimildum, stundum beinlínis kallað afréttur og afnot einskorðuð við beit eða önnur þrengri og þá sambærileg not.

Ef reynt er að taka saman þau sameiginlegu atriði sem leiða til niðurstöðu Hæstaréttar um eignarland í umræddum þremur undantekningartilvikum, þá sýnist landfræðileg lega, m.a. gagnvart aðliggjandi eignarlöndum og að einhverju marki almennir staðhættir, vega mjög þungt. Í tilvikum Hvítmögu og Skógafjalls var á því byggt að svæðin hefðu verið innan merkja jarða og að hvorki staðhættir né gróðurfar mæltu gegn því að þau hefðu verið numin, a.m.k. að einhverju leyti. Beinn eignarréttur hefði þannig stofnast. Um Stórhöfða segir að líkur séu fyrir því að hann hafi verið innan upphaflegs landnáms eins og aðliggjandi lönd. Hann hafi ekki verið talinn til samnotaafréttta og ekkert sé komið fram í málinu sem stutt geti að munur verði að þessu leyti gerður á Stórhöfða og aðliggjandi landsvæðum. Nægilega sé því leitt í ljós að hann hafi frá landnámi verið háður beinum eignarrétti sem heiðaland jarðar.

Dómar Hæstaréttar um þjóðlendur í Þórsmörk, Goðalandi, Almennungum, Merkur-tungum, Stakkholti og Steinsholti, eru kveðnir upp mánuði síðar en dómar um eignar-lönd í Stórhöfða, Hvítmögu og Skógafjalli. Fyrstnefndu svæðin sex liggja norðan Eyja-fjallajökuls og voru öll talin heyra undir einstaka jörð/jarðir sem þau eru landfræðilega aðskilin frá. Í forsendum Hæstaréttar er m.a. vísað til möguleikans á landnámi, legu og staðháttu, skorts á skriflegum eignarheimildum og samræmis milli þeirra innbyrðis. Tekið er sérstaklega fram að ekki sé sýnt fram á önnur not meintra rétthafa en hefð-bundin afréttarnot til sumararbeitar fyrir búfé. Í öllum þessum sex tilvikum var dæmd þjóðlenda í afréttareign.

Sýnist þannig ekki vera fullt samræmi í mati réttarins að því er varðar hin tilgreindu atriði í annars vegar tilvitnuðum þremur dómum og hins vegar öðrum úrlausnum um sams konar landsvæði, auk eldri dóma um Hoffellslambatungur og Hrunaheiðar.

Draga má þá ályktun af framangreindum dómum að það séu fyrst og fremst staðbundnar aðstæður, þ.m.t. staðhættir, en þó einkum lega viðkomandi þriggja landsvæða að eignarlöndum til annarra átta en gagnvart Mýrdalsjökli sem úrslitum ráði. Til þess ber þó að líta að fleiri atriði eru hér samofin og lögð til grundvallar hverju sinni. Þá liggja fyrir eldri dómar um þjóðlendur á landsvæðum með svipaða legu gagnvart annars vegar eignarlöndum og hins vegar þjóðlendum, sbr. einkum Hoffellslambatungur og Hrunaheiðar í Hrd. 28. september 2006 í máli nr. 497/2005 og Hrd. 5. október 2006 í mál nr. 133/2006. Ekki liggur fyrir skýr yfirlýsing Hæstaréttar um breytta afstöðu að þessu leyti. Með hliðsjón af framangreindu og að teknu tilliti til stjórnskipulegrar jafnræðisreglu telur óbyggðanefnd útilokað að líta svo á að umræddir þrjú dómar, um Hvítmögu, Skógafjall og Stórhöfða, feli í sér að lega þrætusvæðis að eignarlandi eða eignarlöndum geti ein og sér vegið svo þungt að önnur sú sönnunarfærsla sem ella fer fram við slíkar kringumstæður hafi hverfandi þýðingu.

Óumdeilt er hins vegar að eignarréttarleg staða aðliggjandi svæða getur auk hefðbundinna og viðurkenndra eignarheimilda haft vægi við eignarréttarlegt mat og ásamt öðru leitt til þeirrar niðurstöðu að um eignarland sé að ræða. Má þar um vísa til dóms Hæstaréttar 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 varðandi efstu jarðir í Biskupstungnahreppi, sbr. einnig úrskurð óbyggðanefndar um þau landsvæði. Hið sama má segja um eignarland í dómi Hæstaréttar 18. október 2007 í máli nr. 47/2007 um jarðir í Fljótshverfi, sbr. og úrskurð óbyggðanefndar um sama svæði.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að ekki séu forsendur til þess að breyta því sönnunarmati sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum tilvikum. Fyrir liggur að í málum nr. 4 og 5/2007 á svæði 6 hjá óbyggðanefnd snúa sérstök álitæfni af þessum toga að eftirtöldum landsvæðum: Hálsmannatungur, Draflastaðakirkjuland á Gönguskarði, Tjarnahverfi á Gönguskarði, Finnsstaðadalur, Grimsland og Kambsmýrar í máli nr. 4/2007 og Upprekstrarland milli Höfðagilja og Eyvindará/Laufáshagi í máli nr. 5/2007.

9. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 7A

9.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum²¹⁸

[...]

Við uppkvaðningu úrskurða í málum nr. 1–5/2008, á svæði 7 suður, liggja ekki fyrir nýir dómar Hæstaréttar í þjóðlendumálum en geta ber um ákvörðun Mannréttindadómstóls Evrópu frá 23. september 2008 í máli nr. 46461/06. Þar var því hafnað að taka til efnismeðferðar kærsmål sem varðaði dóm Hæstaréttar Íslands frá 11. maí 2006 í máli

²¹⁸ Kafli 6.1.2. í málum nr. 1–5/2008 (svæði 7A).

nr. 496/2005. Kærumálið varðaði nánar tiltekið landsvæðin Fjall og Breiðármörk í Örnæfum, sem Hæstiréttur hafði dæmt þjóðlendur, og til skoðunar voru ákvæði Mannréttindasáttmála Evrópu, sbr. lög nr. 62/1994, í 1. gr. 1. viðauka [Friðhelgi eignarréttar], 1. mgr. 6. gr. [Réttur til réttlátrar málsmeðferðar fyrir dómi] og 14. gr. [Bann við mismunun]. Kvörtun málshefjenda til Mannréttindadómstólsins varðaði bæði lög nr. 58/1998, um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, og meðhöndlun Hæstaréttar á umræddu máli, þar á meðal sönnunarkröfur.

Mannréttindadómstóllinn komst að þeirri niðurstöðu að 1. gr. 1. viðauka við sáttmálann ætti ekki við í umræddu máli þar sem umþrætt land teldist ekki eign kæranda í skilningi ákvæðisins. Í því sambandi tók dómstóllinn sérstaklega fram að þegar um kröfu til eignarréttinda er að ræða geti sá sem hana hefur uppi einungis átt lögmætar væntingar til að um eign sé að ræða ef krafa hans hefur fullnægjandi stoð í landsrétti viðkomandi aðildarríkis, svo sem þegar fyrir hendi eru fordæmi dómstóla í þá veru. Þá kvað dómstóllinn Hæstarétt Íslands bæði hafa farið að viðeigandi lagaákvæðum og fylgt eigin fordæmum um að landamerkjabréf eitt og sér teljist ekki fullnægjandi sönnun ef eldri gögn mæla því í mót. Þannig taldi dómstóllinn að kændur hefðu ekki sýnt fram á að þeir ættu lögmætar væntingar til þess að umþrætt land teldist eign þeirra og þeir gætu því ekki notið verndar 1. gr. 1. viðauka við sáttmálann að þessu leyti. Mannréttindadómstóllinn komst enn fremur að þeirri niðurstöðu að ekkert benti til þess að brotið hefði verið gegn 1. mgr. 6. gr. eða 14. gr. sáttmálans í máli kæranda og taldi því ekki að á þá hefði verið lögð óhóflega þung sönnunarbyrði.

10. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 7B

10.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum²¹⁹

[...]

Hér verður gerð grein fyrir þeim 22 dómum sem gengið hafa frá því óbyggðanefnd kvað síðast upp úrskurði. Sambærileg umfjöllun um eldri dóma í fyrri úrskurðum, að því marki sem hún hefur almenna þýðingu, hefur verið felld inn í framangreindar *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og vísast þangað.

Um er að ræða eftirfarandi 22 dóma Hæstaréttar: Dómur frá 24. september 2009 í máli nr. 102/2009 (Brú og Brúaröræfi); dómur frá 29. október 2009 í máli nr. 685/2008 (Afréttur Seltjarnarneshrepps hins forna, Elliðavatn, Vatnsendi, Lækjarbotnar og Geirland); dómur frá 19. nóvember 2009 í máli nr. 69/2009 (Gunnarsstaðir); dómur frá 25. mars 2010 í máli nr. 409/2009 (Skriðuklaustur); tveir dómar frá 3. júní 2010, í málum nr. 198/2009 (Selvogs- og Ölfusafréttur) og 184/2009 (Landsvæði aðliggjandi Ölfusafrétti); dómur frá 16. september 2010 í máli nr. 473/2009 (Krepputunga); sjö dómar frá 7. október 2010, í málum nr. 379/2009 (Heiðarmúli), nr. 517/2009 (Grímólfsártunga), nr. 722/2009 (Hvammur), nr. 723/2009 (Laxárdalur), nr. 748/2009 (Vatnsendi),

²¹⁹ Kafli 6.1.2.1 í málum nr. 1–2/2009 (svæði 7B).

nr. 749/2009 (Þverfellsland) og nr. 750/2009 (Hvappur); dómur frá 11. nóvember 2010 í máli nr. 768/2009 (Afréttur Álftaneshrepps hins forna/norðaustanverður hluti Almenningskóga Álftaness, Skógræktarsvæði norðan Krýsuvíkur og sunnan Garðakirkjulands og Garðakirkjuland vegna Selskarðs); dómur frá 10. febrúar 2011 í máli nr. 299/2010 (Valþjófsstaður í Fljótsdal); dómur frá 11. apríl 2011 máli nr. 199/2011 (Hofsafreittur); tveir dómur frá 22. september 2011 í málum nr. 293/2010 (Þorvaldsstaðir og Hamar) og nr. 294/2010 (Mælifell og Selsárvellir); og loks þrjú dómur frá 29. september 2011, í málum nr. 40/2011 (Sameignarland Fagradals, Víðirhóls, Hólssels og Nýhóls), nr. 75/2011 (Grímsstaðir á Fjöllum) og nr. 56/2011 (Hvannstaðir).

Nítján af framangreindum 22 dómum fjalla um efnisleg atriði og í fjórtán þeirra var niðurstaða óbyggðanefndar staðfest í öllum meginatriðum. Í fimm tilvikum var henni hins vegar hnekkt og dæmt eignarland þar sem óbyggðanefnd hafði úrskurðað þjóðlendu. Nánar tiltekið er þar um að ræða landsvæðin Hvamm, Laxárdal, Vatnsenda, sameignarland Fagradals, Víðirhóls, Hólssels og Nýhóls og Hvannstaði.

Þau fimm mál, þar sem úrskurði óbyggðanefndar var hnekkt, varða í meginatriðum mat á efni og samhengi fyrirbyggjandi heimilda um viðkomandi landsvæði. Niðurstöður þeirra leiða ekki til breytinga á sönnunarmati í málum af þessu tagi almennt en hnykkja á fyrirbyggjandi meginreglum, sbr. *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* sem fylgja í viðauka með úrskurði þessum. Í næstu tveimur köflum er gerð nánari grein fyrir samhengi umræddra dóma og meginreglna.

10.2. Heimildir mæla í mót landamerkjabréfi jarðar²²⁰

Í tveimur dómum Hæstaréttar frá 7. október 2010, um eignarland Hvamms og Laxárdals í Svalbarðshreppi, er fjallað um land innan afmörkunar í þinglýstum landamerkjabréfum jarða. Slíkt land hefur að meginreglu verið dæmt og úrskurðað eignarland en óbyggðanefnd taldi að önnur afmörkun í tiltekinni eldri heimild leiddi til þeirrar niðurstöðu að innan bréfa Hvamms og Laxárdals væru þjóðlendir að hluta.

Það er ekki tilvist landamerkjabréfs ein og sér sem hefur ráðið úrslitum um mat á eignarrétti, heldur staða landsvæðisins sem jarðar. Mikilvægi landamerkjabréfa jarða felst í sönnunargildi þeirra en hvert og eitt bréf er metið sérstaklega. Hefur þá einkum verið til þess litið hvort fyrir hendi séu eldri heimildir, sem fallið geti að lýsingu í landamerkjabréfinu, enda stangist sú lýsing heldur ekki á við staðhætti, gróðurfar og upplýsingar um nýtingu landsins. Mæli heimild í mót landamerkjabréfi jarðar, hvort heldur er afmörkun lands og/eða stöðu þess sem jarðar, þarf að meta hvort vægi hennar sé slíkt að það rýri sönnunargildi bréfsins að sama skapi.

Á svæðum 1-7A eru fimmtán tilvik þar sem óbyggðanefnd hefur úrskurðað að land innan landamerkjabréfs jarðar væri eignarland að hluta og þjóðlenda að hluta. Er þá miðað við yngra landamerkjabréf viðkomandi jarðar, hafi verið gerð tvö, og skýringu

²²⁰ Kafli 6.1.2.2 í málum nr. 1–2/2009 (svæði 7B).

óbyggðanefndar á texta viðkomandi bréfs, en hún getur verið önnur en skýring málsaðila.

Þau fimmtán tilvik sem hér um ræðir eru eftirfarandi: Þingvellir; Mörtunga á Síðu; Fell í Suðursveit; Stafafell í Lóni; Skriðuklaustur og Valþjófsstaður í Fljótsdal; Brú á Jökuldal; Þorvaldsstaðir og Hamar í Selárdal; Gunnarsstaðir, Kverkártunga og Miðfjörður í Skeggjastaðahreppi; Hvammur og Laxárdalur í Svalbarðshreppi; Reykjahlíð í Mývatnssveit. Að undanskildum Hvammi og Laxárdal hafa þeir dómur Hæstaréttar sem gengið hafa um þessi tilvik staðfest niðurstöðu óbyggðanefndar í öllum meginatriðum. Umfjöllun um Kverkártungu og Miðfjörð í fyrrum Skeggjastaðahreppi og Reykjahlíð í Mývatnssveit er ólokið hjá dómstólum.

Í flestum þessara tilvika hafa legið fyrir eldri heimildir um afmörkun jarðarinnar, stundum eldri landamerkjabréf, sem mælt hafa í mót lýsingu landamerkjabréfs. Þetta er þó ekki einhlítt og mál Þingvallakirkjulands, Skriðuklausturs og Valþjófsstaðar í Fljótsdal vörðuðu fremur mat á heimildum um takmörkuð réttindi innan merkja. Loks getur hvort tveggja hafa verið fyrir hendi, eldri merkjalýsingar og heimildir um takmörkuð réttindi, sbr. einkum Stafafell í Lóni og Fell í Suðursveit.

Til viðbótar við framangreind fimmtán tilvik eru þess tvö dæmi á svæðum 1–7A að eignarréttur að jörð hafi verið gefinn upp eða glatast, sbr. dóma Hæstaréttar um Fjall og Breiðármörk frá 11. maí 2006.

Af framangreindu er ljóst að undantekningar frá meginreglunni um eignarland innan afmörkunar í landamerkjabréfi jarðar eru fáar og ríkar kröfur gerðar í því sambandi. Nýjar úrlausnir dómstóla um jarðirnar Hvamm og Laxárdal í Svalbarðshreppi áréttu þetta enn frekar. Þar taldi Hæstiréttur að land innan landamerkjabréfa annars vegar Hvamms og hins vegar jarðarinnar Laxárdals væri í heild sinni eignarland. Hafnað var þeirri röksemdafærslu óbyggðanefndar að önnur afmörkun í tiltekinni eldri heimild leiddi til þeirrar niðurstöðu að þar væru þjóðlendur að hluta.

Loks skal þess getið að ýmis dæmi eru um að uppi hafi verið álítaefni af þeim toga sem hér um ræðir í málum sem lyktað hefur með niðurstöðu óbyggðanefndar um eignarland. Úrskurðum um eignarland hefur almennt verið unað og þeir því ekki komið til endurskoðunar hjá dómstólum. Sem dæmi um ríkt sönnunargildi landamerkjabréfs jarðar í slíku máli má nefna Hjaltadal og Kambfellskjálka í máli nr. 3/2007 á svæði 6.

10.3. Heimildir um legu jarða til forna²²¹

Eftir er þá að gera grein fyrir þremur nýjum dómum þar sem hnekkt var úrskurðum óbyggðanefndar um þjóðlendu, nánar tiltekið varðandi Vatnsenda í Svalbarðshreppi, sameignarland Fagradals, Víðirhóls, Hólssels og Nýhóls í Öxarfjarðahreppi og Hvannstaði, einnig í Öxarfjarðahreppi.

²²¹ Kafli 6.1.2.3 í málum nr. 1–2/2009 (svæði 7B).

Í þessum málum er fjallað um þýðingu þess að landsvæði hafi upphaflega verið hluti jarðar. Slíkt land hefur að meginreglu verið úrskurðað og dæmt eignarland, svo sem áður sagði. Flokkun landsvæða í jarðir, afrétti(r) jarða, afrétti(r) kirkna og klaustra, samnotaafrétti(r) og annað land er þannig veigamikil atriði.

Landamerkjabréf hafa einnig verið gerð fyrir annars konar réttindasvæði en jarðir, svo sem ítök og afrétti(r). Slík bréf hafa takmarkaðra vægi sem sönnunargögn um beinan eignarrétt og að meginreglu hefur verið við það miðað í fyrirliggjandi dómum og úrskurðum að svæði utan lands jarða sé þjóðlenda. Þá getur verið bæði jörð og afrétt(ur) innan sama bréfs, með eða án aðgreiningar af einhverju tagi, svo sem að framan greindi.

Jafnframt er ljóst að notkun hugtaksins afrétt(ur) í landamerkjabréfi og/eða öðrum heimildum hefur ekki úrslitaþýðingu um að þar sé þjóðlenda, enda hefur merking þess ekki verið einhlít. Slíkt landsvæði er því eftir atvikum eignarland eða þjóðlenda. Á meðal þeirra atriða sem máli skipta við mat á stofnun og viðhaldi eignarréttar er eignarréttarleg staða aðliggjandi landsvæða. Þessu til viðbótar er mögulegt að unninn hafi verið réttur að áður eigendalausum landi, svo sem á grundvelli hefðar.

Um fjöllum í landamerkjabréfi og notkun hugtaksins afrétt(ur) eru þannig dæmi um atriði sem veita ekki einhlít svör við því hvort tiltekið landsvæði sé jörð, afrétt(ur) jarðar, afrétt(ur) kirkju og klausturs, samnotaafrétt(ur) eða annað land. Þess utan kunna heimildir að vera óljósar og brotakenndar, afmörkun og nýting breytileg, réttindi jafnvel gefin upp eða glötuð.

Heimildir um legu jarða til forna, enda þótt takmarkaðar séu, geta hins vegar gefið mikilvægar vísbendingar um að landsvæði hafi upphaflega haft stöðu jarðar en síðar verið nýtt sem afrétt(ur). Í framangreindum þremur dómum Hæstaréttar, um Vatnsenda, sameignarland Fagradals, Víðirhóls, Hólssels og Nýhóls og Hvannstaði, felst áhersla á þetta atriði, enda þótt fleira komi þar til. Þar lagði dómstóllinn til grundvallar að umrædd landsvæði hefðu talist hluti af jörðinni Álandi, í tilviki Vatnsenda, og jörðinni Hólum, í tilvikum Fagradals, Víðirhóls, Hólssels, Nýhóls og Hvannstaða. Þau hefðu því verið háð beinum eignarrétti. Hafnað var þeirri niðurstöðu óbyggðanefndar að landsvæðin hefðu ekki stöðu jarðar að lögum.

Sem dæmi um skyld álitaefni í úrskurðum óbyggðanefndar þar sem niðurstaðan hefur verið eignarland má hér nefna Núpufellsdal og Þormódsstaðasel í máli nr. 1/2008 á svæði 7a, Gnýsstaði í máli nr. 3/2005 á svæði 5 og Háreksstaði í máli nr. 2/2005 á svæði 5.

11. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 8A

11.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum²²²

[...]

Hér verður gerð grein fyrir þeim tíu dómum sem gengið hafa frá því óbyggðanefnd kvað síðast upp úrskurði. Sambærileg umfjöllun um eldri dóma í fyrri úrskurðum, að því marki sem hún hefur almenna þýðingu, hefur verið felld inn í framangreindar *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og vísast þangað.

Um er að ræða eftirfarandi [10] dóma Hæstaréttar: Dómur frá 20. september 2012 í máli nr. 65/2012 (Reykjahlíð); dómur frá 27. september 2012 í máli nr. 350/2011 (vesturhluti Hofsafréttar og Lambatungur); dómur frá 21. febrúar 2013 í máli nr. 433/2011 (Steinvarartunga og hluti Mela); dómur frá 28. febrúar 2013 í máli nr. 432/2011 (Þorbrandsstaðatungur); dómur frá 19. september 2013 í máli nr. 656/2012 (Möðruvallafréttur); dómur frá 26. september 2013 í máli nr. 411/2012 (Bleiksmýrardalur austan Fnjóskár og mörk jarðanna Mjóadals, Kambfellskjálka, Hjaltadals og Sörlastaða); dómur frá 26. september 2013, í máli nr. 413/2012 (Bleiksmýrardalur vestan Fnjóskár); dómur frá 10. október 2013 í máli nr. 617/2012 (landsvæði sunnan Ölfusafréttar); dómur frá 28. nóvember 2013 í máli nr. 546/2012 (Eyvindarstaðaheiði og Hraunin) og loks dómur frá 18. september 2014 í máli nr. 24/2014 (Vaskárdalur).

Allir framangreindir dómur fjalla um efnisleg atriði og í átta þeirra var niðurstaða óbyggðanefndar staðfest í öllum meginatriðum. Í tveimur af dómunum var niðurstöðu nefndarinnar hins vegar hnekkt. Í öðrum þeirra var dæmt eignarland þar sem óbyggðanefnd hafði úrskurðað þjóðlendu. Nánar tiltekið er þar um að ræða þann dóm er varðar landsvæði sunnan Ölfusafréttar. Í máli því sem varðaði ágreining um eignarréttarlega stöðu Bleiksmýrardals austan Fnjóskár og mörk jarðanna Mjóadals, Kambfellskjálka, Hjaltadals og Sörlastaða í Þingeyjarsveit gagnvart þjóðlendu var aftur á móti hnekkt þeirri niðurstöðu óbyggðanefndar að Bleiksmýrardalur austan Fnjóskár væri eignarland og dæmt að um þjóðlendu væri að ræða. Þá var mörkum umræddra jarða gagnvart þjóðlendu breytt nokkuð, nánar tiltekið á þann veg að landsvæði sem óbyggðanefnd hafði talið innan marka jarðanna var dæmt þjóðlenda.

[...]

11.2. Um túlkun landamerkjabréfa jarða og samspil við aðrar heimildir²²³

Af forsendum fyrir niðurstöðu dóms Hæstaréttar um mörk framangreindra jarða í Þingeyjarsveit gagnvart þjóðlendu má ráða að það sé einkum tvennt sem ráði því að niðurstaða réttarins um afmörkun jarðanna er frábrugðin niðurstöðu óbyggðanefndar. Fyrri atriðið er að í tilvikum Hjaltadals ásamt Kambfellskjálka og Sörlastaða er afmörkun jarðanna til fjalla að nokkru leyti miðuð við almenna staðhætti sem einkenna fjallendið

²²² Kafli 6.1.2.1 í málum nr. 1–4/2013 (svæði 8A).

²²³ Kafli 6.1.2.2 í málum nr. 1–4/2013 (svæði 8A).

á svæðinu en ekki ákveðin náttúruleg kennileiti eða örnefni sem unnt er að staðsetja með nákvæmum hætti. Nánar tiltekið er fjallað um „eyðigrót og sanda“ í landamerkjabréfi Sörlastaða og „fjallið“ og „öræfi“ í landamerkjabréfi Hjaltadals. Taldi óbyggðanefnd að þrátt fyrir að landamerkjabréf jarðanna væru óljós um afmörkun þeirra til suðurs fengi sú afmörkun jarðanna sem krefjendur beins eignarréttar héldu fram, stoð í landamerkjabréfum þeirra og öðrum heimildum um þær. Hæstiréttur leit aftur á móti svo á að kröfur eigenda jarðanna um merki þeirra ættu sér ekki stoð í landamerkjabréfum þeirra að þessu leyti.

Síðara atriðið sem veldur mismunandi niðurstöðu óbyggðanefndar og Hæstaréttar varðar samspil landamerkjabréfs og yngri heimildar um jörðina Mjóadal. Nánar tiltekið taldi Hæstiréttur að um merki Mjóadals til suðurs og vesturs yrði ekki byggt á landamerkjaskjali frá 1897 svo sem gert hafði verið í úrskurði óbyggðanefndar, þar sem leggja yrði til grundvallar að með því að eigandi jarðarinnar hefði látið útbúa og þinglýsa skrá yfir afréttarlönd árið 1904, sem tók m.a. til lands Mjóadals, hefði hann í raun fellt landamerkjaskjalið úr gildi að því leyti sem ekki gætti samræmis milli umræddra skjala. Óbyggðanefnd hafði aftur á móti lagt landamerkjabréfið til grundvallar um afmörkun Mjóadals og taldi að lýsing þess á vesturmerkjum Mjóadals samræmdist öðrum heimildum um merkin, þ.m.t. afréttarskránni. Í landamerkjabréfinu er vesturmerkjum Mjóadals lýst þannig að frá „hágrjóti“ liggi merkin norður háfjallið, eftir því sem vatnsföll deili sveita milli, norður gegnt upptökum Syðri-Bótarár. Í afréttarskránni er vesturmerkjunum lýst þannig að þeim ráði bein stefna vestan við öll drög er liggi að tilteknum ám að botni Syðri-Bótarár. Taldi óbyggðanefnd að samræmi væri milli þessara tveggja merkjalýsinga en Hæstiréttur ekki.

Í þessu samhengi skal þess ennfremur getið að þrátt fyrir að niðurstaða óbyggðanefndar og Hæstaréttar um mörk jarðarinnar Reykjahlíðar gagnvart þjóðlendu væri hin sama má sjá af forsendum fyrir niðurstöðu dómsins að Hæstiréttur metur heimildir um tiltekinn hluta ágreiningssvæðisins með öðrum hætti en óbyggðanefnd gerði. Var þar um að ræða þann hluta ágreiningssvæðisins sem liggur handan við fjallgarðana sem liggja austan Mývatns og suður að línu sem liggur frá Veggjafelli í Bræðraklif í Hafragjá og þaðan beina stefnu til austurs í Jökulsá á Fjöllum. Umrætt svæði er innan lýstra merkja Reykjahlíðar samkvæmt landamerkjabréfi jarðarinnar en mat Hæstaréttar og óbyggðanefndar á tilteknum eldri heimildum um viðkomandi hluta ágreiningssvæðisins var ólíkt. Einkum voru það þrjú efnisatriði í þeim sem rétturinn taldi mæla gegn því að umræddur hluti ágreiningssvæðisins væri háður beinum eignarrétti. Í fyrsta lagi var þar um að ræða heimildir um að Möðrudal tilheyrðu tiltekin afnotaréttindi á svæðinu án þess að tiltekið væri að um væri að ræða ítak í landi annarra jarða. Í öðru lagi taldi rétturinn það sem fram kom í heimildunum um tilkall eigenda Reykjahlíðar til ómerkinga á svæðinu mæla gegn því að það væri háð beinum eignarrétti. Í þriðja lagi taldi rétturinn að umfjöllun í úrskurði frá 1506 um átölulaus afnot til rökstuðnings

eignarrétti, m.a. með vísan til 26. kap. landsleigubálks Jónsbókar, mælti gegn því að svæðið væri háð beinum eignarrétti.

Í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar voru með úrskurðum á svæði 1 og fylgja í viðauka með úrskurði þessum er m.a. fjallað um sönnunargildi landamerkjabréfa. Fram kemur að ljóst virðist af úrlausnum dómstóla í einkamálum að við mat á gildi landamerkjabréfs skipti máli hvort um er að ræða jörð eða annað landsvæði. Með vísan til tilgangs landamerkjalaga 1882, síðari tíma löggjafar og úrlausna dómstóla, telji óbyggðanefnd að leggja verði til grundvallar að jörð, svo sem hún er afmörkuð í landamerkjabréfi, sé beinum eignarrétti háð. Hins vegar sé þó ljóst að meta verði sérstaklega gildi hvers landamerkjabréfs. Þannig dragi úr gildi landamerkjabréfs ef eldri heimildir mæla því í mót.

Í köflum 6.1.1 í úrskurðum óbyggðanefndar á svæði 5 er frekari umfjöllun um gildi landamerkjabréfa jarða og hefur sá kafli verið felldur inn í *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar*. Þar er fjallað um nokkra dóma Hæstaréttar sem þá höfðu nýlega fallið og varða mat á sönnunargildi landamerkjabréfa jarða. Fram kemur það mat að í tilteknum dómum hafi enn verið hnykkt á þýðingu þess að landsvæði teldist innan merkja jarðar. Samkvæmt þessu sé óbyggðanefnd rétt að leggja áfram áherslu á landamerkjabréf jarða, samanber umfjöllun um þau í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*, enda þótt með skýrum fyrirvörum sé. Lýst er þeirri niðurstöðu óbyggðanefndar að ekki sé ástæða til að herða sérstaklega kröfur um sönnun eignarlands innan lýsingar í landamerkjabréfi jarðar, umfram það sem áður hafi verið lagt til grundvallar og samrýmist vel almennri afstöðu Hæstaréttar til landamerkjabréfa. Eftir sem áður sé ljóst að dómstólar geri nokkuð strangar kröfur til sönnunar eignarlands, samanber einnig þá meginreglu í íslenskum rétti að sá sem telji til eignarréttar yfir landi verði að færa fram heimildir fyrir eignartilkalli sínu.

Afstaða óbyggðanefndar hefur samkvæmt framansögðu frá upphafi verið sú að þrátt fyrir meginregluna um að land sem afmarkað er í landamerkjabréfi jarðar sé háð beinum eignarrétti sé ljóst að meta þurfi sérstaklega gildi hvers landamerkjabréfs. Þannig dragi úr gildi landamerkjabréfs ef eldri heimildir mæla því í mót. Dómarnir sem að framan er getið um mörk jarðanna Hjaltadals ásamt Kambfellskjálka, Sörlastaða, Mjóadals og Reykjahlíðar gagnvart þjóðlendu fá að mati óbyggðanefndar fyllilega samræmst umræddri meginreglu, enda er hún háð tilteknum undantekningum. Mismunandi niðurstæða óbyggðanefndar og Hæstaréttar varðandi mörk Hjaltadals ásamt Kambfellskjálka og Sörlastaða gagnvart þjóðlendu skýrist af mismunandi túlkun á landamerkjabréfunum að því leyti sem merkjalýsingar þeirra eru óljósar. Þá skýrist mismunandi afstaða nefndarinnar og réttarins til tiltekinna hluta þeirra landsvæða sem eru innan lýstra merkja samkvæmt landamerkjabréfum Mjóadals og Reykjahlíðar af ólíkum ályktunum af öðrum heimildum um viðkomandi landsvæði. Forsendur og niðurstöður Hæstaréttar í þeim dómum sem hér hefur verið fjallað um kunna að kalla á breytt sönnunarmat óbyggðanefndar ef upp koma tilvik sem eru í öllum aðalatriðum sambærileg en kalla

að mati nefndarinnar ekki, fremur er dómarnir sem raktir eru í köflum 6.1.1 í úrskurðum á svæði 5, á að nefndin herði almennt kröfur um sönnun þess að land sem afmarkað er í landamerkjabréfi jarðar teljist eignarland.

11.3. Áhrif fyrri lögskipta íslenska ríkisins og annarra vegna viðkomandi landsvæðis²²⁴

Í dómi Hæstaréttar í máli nr. 617/2012 snéri ágreiningurinn að því hvort tiltekið landsvæði sunnan Ölfusafréttar væri þjóðlenda eða eignarland. Umræddu ágreiningssvæði hafði verið skipt út úr landi tiltekinna jarða sunnan afréttarins og selt til Orkuveitu Reykjavíkur árið 1999. Íslenska ríkið var meðal seljenda. Í forsendum Hæstaréttar kemur fram að rétturinn túlkar landamerkjabréf umræddra jarða á þann veg að ágreiningssvæðið sé samkvæmt þeim innan merkja jarðanna. Rétturinn taldi hins vegar að eldri heimildir mæltu gegn því að land jarðanna hafi náð svo langt til norðurs áður en landamerkjabréf þeirra voru gerð á ofanverðri 19. öld.

Aftur á móti var litið til þess að íslenska ríkið var meðal þeirra sem gerðu kaupsamninga við Orkuveitu Reykjavíkur um landið. Í kaupsamningunum var vísað um afmörkun landsins til tiltekins uppdráttar þar sem mörk hins selda lands til norðurs og suðurs voru sýnd og þau jafnframt tilgreind nákvæmlega með hnitum. Að auki kom fram á uppdrættinum að ágreiningur væri um legu þverlínu á mörkum jarðanna til norðurs og í því sambandi voru sýndir tveir kostir. Í kaupsamningi íslenska ríkisins og Orkuveitunnar hafi þessu til viðbótar verið ákvæði þar sem fram hafi komið að báðum samningsaðilum væri kunnugt um að ágreiningur kynni að rísa um hvor þverlínan sem sýnd væri á uppdrættinum ætti að ráða merkjum jarðanna gagnvart Ölfusafrétti og tæki Orkuveitan alla áhættu af þeim ágreiningi. Í forsendum fyrir niðurstöðu Hæstaréttar kom fram að óhjákvæmilegt væri að líta svo á að fyrirvarinn hlyti a.m.k. öðrum þræði að hafa verið settur með tilliti til þess að lög nr. 58/1998 höfðu tekið gildi. Í samningsákvæðinu hafi aðeins verið getið um tvo hugsanlega kosti um legu þverlínu á norðurmerkjum landsins og þeir hafi báðir reynst vera langt norðan við þá línu sem þjóðlendukrafa ríkisins miðaðist við. Tekið er fram að því hafi verið haldið fram af hálfu Orkuveitu Reykjavíkur að aðrir jarðeigendur sem áttu í hlut hafi ekki viljað ljúka samningum um kaupin fyrr en ljóst væri hvort og þá að hvaða leyti íslenska ríkið myndi í tengslum við söluna til Orkuveitunnar draga í efa að land á þessu svæði væri háð beinum eignarrétti. Þessari staðhæfingu hefði íslenska ríkið ekki andmælt. Síðan segir í dómnum:

Með þessum gerðum viðurkenndi hann [þ.e. íslenska ríkið] ekki aðeins í lögskiptum sínum við áfrýjanda [þ.e. Orkuveitu Reykjavíkur] að landið, sem skipt hafði verið út úr jörðunum Kröggólfsstöðum og Þúfu og var sýnt sunnan við þverlínu 1 á uppdrætti Forverks ehf. frá október 1998, væri háð beinum eignarrétti, svo sem leiða mátti samkvæmt áðursögðu af landamerkjabréfum fyrir þær frá 4. og 9. júní 1890, heldur mátti honum og vera ljóst að aðrir jarðeigendur, sem hér áttu í hlut, myndu leggja traust á að það sama hlyti að eiga við um landareignir þeirra. Aðalkrafa stefnda íslenska ríkisins fyrir

²²⁴ Kafli 6.1.2.3 í málum nr. 1–4/2013 (svæði 8A).

óbyggðanefnd um mörk þjóðlendu og eignarlanda á landsvæðinu, sem áfrýjandi keypti eftir að því var skipt út úr jörðunum [...], var þessu alls ósamrýmanleg, sbr. dóm Hæstaréttar 11. maí 2006 í máli nr. 496/2005. Verður því að taka til greina kröfu áfrýjanda um að fellt verði úr gildi ákvæði í úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 6/2004 um að landsvæðið á Hellisheiði sunnan Ölfusafréttar, sem um ræðir í máli þessu, sé þjóðlenda.

Af þessu má sjá að það eru fyrri athafnir íslenska ríkisins í lögskiptum við eigendur umræddra jarða sem ráða niðurstöðu Hæstaréttar um að ágreiningssvæðið sé eignarland en ekki þjóðlenda.

Óbyggðanefnd hafði áður úrskurðað að umrætt landsvæði væri þjóðlenda. Líkt og Hæstiréttur gerði síðar túlkaði óbyggðanefnd fyrirbyggjandi heimildir um jarðirnar á þann veg að ágreiningssvæðið teldist ekki vera innan þeirra. Nefndin hafnaði því aftur á móti að framangreindar athafnir íslenska ríkisins í lögskiptum við kaupendur landsins hefðu áhrif á niðurstöðuna. Var sú niðurstaða einkum rökstudd með því að eigandi fasteignar getur ekki afsalað víðtækari eignarréttindum en hann sjálfur er sannanlega kominn að. Aðild ríkisins að umræddum kaupsamningnum gæti ekki haft aðra þýðingu en að styðja mögulegar og réttmætar væntingar samningsaðila til inntaks þess eignarréttar sem ráðstafað var í umræddum samningum. Þess væri á hinn bóginn að gæta að umrædd lögskipti hafi átt sér stað eftir lögtöku þjóðlendulaga og afsalshafa í lófa lagið að hafa uppi alla þá eignarréttarlegu fyrirvara sem þörf var á við samningsgerðina í ljósi þess réttarástands sem skapað var við lögfestingu þjóðlendulaga á árinu 1998. Að þessu virtu var því hafnað að aðkoma ríkisins með þessum hætti hefði getað skapað neinar þær væntingar sem gætu haft efnisleg áhrif á mat eignarréttar á svæðinu.

Vert er að fjalla í þessu samhengi einnig um dóm Hæstaréttar frá 11. maí 2006 í máli nr. 496/2005. Þar var m.a. deilt um landsvæði á Skeiðarársandi sem er innan merkja jarðarinnar Skaftafells II samkvæmt ódagsettu landamerkjabréfi sem var þinglesið árið 1890. Hæstiréttur taldi aftur á móti að eldri heimildir styddu ekki að landið sem ágreiningur var um hefði verið numið til eignar og þannig orðið hluti jarðarinnar. Til þess verði á hinn bóginn að líta að í tengslum við ráðagerðir um stofnun þjóðgarðs í Skaftafelli hafi tveir af þáverandi eigendum jarðarinnar gefið út afsal árið 1966 handa „Náttúruverndarráði vegna ríkissjóðs“ fyrir hluta jarðarinnar. Í afsalinu, sem m.a. hafi verið undirritað af menntamálaráðherra fyrir hönd kaupandans, hafi verið vísað í landamerkjabréfið og „landamerki við það miðuð við söluna“. Skeiðarársandur hafi verið undanskilinn við söluna. Þá hafi menntamálaráðherra og eigandi Skaftafells gert samning árið 1969 um að fela gerðardómi að draga landamerkjalinu samkvæmt fyrirnefndu afsali „til ríkissjóðs“ og að „framkvæma landskipti milli samningsaðila á öllu óskiptu landi jarðarinnar Skaftafells“. Við landskiptin, sem gerðardómurinn kvað á um sama ár, hafi stór hluti landsins, sem kom í hlut tiltekinna eigenda Skaftafells (annarra en íslenska ríkisins) og sé nú jörðin Skaftafell II, verið það sama og deilt var um í þessum þætti málsins. Þá liggi fyrir yfirlýsing Náttúruverndarráðs frá árinu 1987, þar sem fram komi að umrætt ágreiningssvæði liggi utan þjóðgarðsins og sé í eigu lög-

býlisins. Var þar um merkin vísað til landamerkjabréfsins frá 1890. Síðan segir í dómnum:

Með þessum gerðum hafa menntamálaráðherra og Náttúruverndarráð, sem hafði meðal annars með höndum stjórn þjóðgarða samkvæmt ákvæðum þágildandi laga nr. 47/1971 um náttúruvernd, ítrekað í orði og verki lagt til grundvallar í lögskiptum við þá, sem núverandi eigendur Skaftafells II leiða rétt sinn frá, að landið á Skeiðarársandi, sem hér er deilt um, sé eignarland þeirra, svo sem leitt verður af landamerkjabréfinu frá 1890. Dómkröfur áfrýjanda á hendur stefndu [...] eru þessu alls ósamrýmanlegar. Verður því staðfest niðurstaða héraðsdóms um sýknu þessara stefndu af kröfum áfrýjanda.

Af þessum forsendum fyrir niðurstöðu dómsins má ráða að hún hefði orðið önnur ef umræddar athafnir menntamálaráðherra og Náttúruverndarráðs í lögskiptum við eigendur jarðarinnar hefðu ekki komið til. Óbyggðanefnd hafði áður komist að þeirri niðurstöðu að umrætt ágreiningssvæði væri innan marka jarðarinnar Skaftafells og væri eignarland. Ekki var sérstaklega fjallað um umrædd lögskipti ríkisins og eigenda Skaftafells í rökstuðningi fyrir þeirri niðurstöðu nefndarinnar heldur voru það aðrar heimildir sem réðu niðurstöðunni.

Það vekur athygli að í báðum þeim dómum Hæstaréttar sem hér um ræðir, þ.e. annars vegar um landsvæði sunnan Ölfusafréttar og hins vegar um landsvæði á Skeiðarársandi, ráða fyrri lögskipti handhafa ríkisvalds við eigendur viðkomandi jarða úrslitum um að umrædd landsvæði eru talin innan þeirra, jafnvel þótt viðkomandi handhafar ríkisvalds hafi ekki verið bærir að lögum til að afsala landinu eða breyta eignarréttarlegri stöðu þess. Þau lögskipti sem um ræðir vegna landsvæðisins sunnan Ölfusafréttar áttu sér stað eftir gildistöku þjóðlendlaga og það var landbúnaðarráðherra sem undirritaði umrætt afsal fyrir hönd ríkisins. Framangreind lögskipti menntamálaráðherra og Náttúruverndarráðs við eigendur Skaftafells áttu sér aftur á móti stað fyrir gildistöku þjóðlendlaga. Af forsendum Hæstaréttar má ráða að rétturinn líti svo á að fyrir þann tíma hafi umrætt landsvæði á Skeiðarársandi verið eigendalaus en orðið undirorpið beinum eignarrétti vegna téðra lögskipta þrátt fyrir að þágildandi réttarreglur hafi ekki haft að geyma heimildir til handa menntamálaráðherra eða Náttúruverndarráði til að stofna til beins eignarréttar á eigendalausum svæðum.

Umræddir dómur Hæstaréttar kunna að leiða til breytts sönnunarmats óbyggðanefndar í tilvikum þar sem athafnir handhafa ríkisvalds í lögskiptum við hagsmunaaðila benda til að litið hafi verið svo á að viðkomandi ágreiningssvæði sé háð beinum eignarrétti. Í slíkum tilvikum þarf að meta sérstaklega hvort þau lögskipti hafi áhrif á niðurstöðu um eignarréttarlega stöðu svæðisins. [...] Aðrir fyrirbyggjandi dómur hafa að mati óbyggðanefndar ekki áhrif á sönnunarmat nefndarinnar að þessu leyti.²²⁵

²²⁵ Auk framangreindra dóma hefur óbyggðanefnd skoðað sérstaklega m.t.t. þessa eftirfarandi dóma Hæstaréttar: Dóm frá 3. nóvember 1994 í máli nr. 247/1994 (Geitland), dóm frá 10. apríl 1997 í máli nr. 66/1996 (Auðkúluheiði), dóm frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 (Framafréttur), dóm frá 28. september 2006 í máli nr. 498/2005 (Stafafell), dóm frá 18. október 2007 í máli nr. 79/2007 (Mörtunga), dóm frá 22. september 2011 í máli nr. 294/2010 (Mælifell), dóm frá 26. september 2013 í máli nr. 411/2012 (Bleiksmýrardalur austan Fnjóskár) og loks dóm einnig frá 26. september 2012 í máli nr. 413/2012 (Bleiksmýrardalur vestan Fnjóskár).

11.4. Réttaráhrif og sönnunargildi eldri dómsúrlausna²²⁶

[...]

Í dómi Hæstaréttar í máli nr. 411/2012 kom til skoðunar hvaða þýðingu dómur Landsyfírréttar frá 25. júní 1855 í máli nr. 1/1855, um Bleiksmýrardal austan Fnjóskár, hefði fyrir úrlausn málsins. Afstaða Hæstaréttar til þýðingar umrædds dóms Landsyfírréttar var frábrugðin afstöðu óbyggðanefndar, sem varð til þess að Hæstiréttur hnekkti niðurstöðu nefndarinnar um að þar væri eignarland.

Í máli því sem lauk með umræddum dómi Landsyfírréttar deildu Munkaþverárklostur og eigendur Illugastaða um eignarrétt á svæðinu. Í dómi aukahéraðsréttar Þingeyjarsýslu, sem var að því leytinu til staðfestur af Landsyfírrétti, segir meðal annars:

Afjettarlandið Bleiksmýrardalur allur fyrir austan Fnjóská frá Hamarslæk og sudur á örfæfi, á ad tilheyra Munkaþverár klaustri, sem fullkomin og átölulaus eign, og eigindómur þess.

Í máli nr. 3/2007 hjá óbyggðanefnd deildu íslenska ríkið og Þingeyjarsveit um eignarréttarlega stöðu svæðisins. Nefndin komst að þeirri niðurstöðu að um eignarland væri að ræða. Í úrskurði óbyggðanefndar kom m.a. fram að nefndin teldi ljóst að beinn eignarréttur hafi verið til úrlausnar í umræddum dómi Landsyfírréttar. Rêð dómurinn niðurstöðu óbyggðanefndar um að um eignarland væri að ræða.

Í dómi Hæstaréttar er dregin sú ályktun af fyrirbyggjandi heimildum að réttur Munkaþverárklosturs yfir landsvæðinu hafi verið bundinn við óbein eignarréttindi. Tekið er fram að aðilar að því máli sem lauk með dómi Landsyfírréttar hafi ekki verið þeir sömu og málsaðilar fyrir Hæstarétti og þeir síðarnefndu hafi heldur ekki á báða vegu komið í stað þeirra fyrrnefndu, enda hafi íslenska ríkið ekki komið í stað eigenda Illugastaða þó svo að Þingeyjarsveit leiddi rétt sinn frá Munkaþverárklaustri. Í skilningi einkamálaréttarfars hafi sakarefnið í því máli því ekki verið það sama. Dómur Landsyfírréttar hafi því ekki þau áhrif sem um ræði í 1. mgr. 116. gr. laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála en hann hafi á hinn bóginn fullt sönnunargildi um þau málsatvik sem í honum greinir, þar til hið gagnstæða sé sannað, sbr. 4. mgr. sömu lagagreinar. Hæstiréttur komst síðan að þeirri niðurstöðu að þótt dómsorð héraðsréttarins, sem Landsyfírréttur létt standa óraskað, hafi kveðið á um að afréttarlandið Bleiksmýrardalur fyrir austan Fnjóská tilheyri Munkaþverárklaustri sem fullkomin og átölulaus eign hafi ekki að öllu leyti verið leyst úr því hvert inntak þessara réttinda væri. Dómur Landsyfírréttar geti því ekki haft sönnunargildi um það atriði skv. 4. mgr. 116. gr. laga nr. 91/1991, sem vikið geti til hliðar þeirri ályktun, sem dregin var af öðrum fyrirbyggjandi heimildum í málinu, að Munkaþverárklostur hafi aðeins notið óbeinna eignarréttinda yfir Bleiksmýrardal fyrir austan Fnjóská.

²²⁶ Kafli 6.1.2.4 í málum nr. 1–4/2013 (svæði 8A).

Í dómi Hæstaréttar um Eyvindarstaðaheiði í máli nr. 546/2012 reyndi einnig á atriði tengd áhrifum eldri dómsúrlausnar. Var þar um að ræða dóm réttarins frá 10 apríl 1997 í máli nr. 67/1996 en í því máli deildu Bólstaðahlíðarhreppur, Lýtingsstaðahreppur og Seyluhreppur við Landsvirkjun um bótarétt vegna annars vegar fallréttinda (virkjunaréttinda) í Blöndu og hins vegar lands á heiðinni sem Landsvirkjun hafði fengið til ótímabundinna umráða og afnota vegna Blönduvirkjunar á grundvelli nánar tiltekins samnings við hreppana. Íslenska ríkinu var stefnt til réttargæslu. Hæstiréttur sýknaði Landsvirkjun af kröfum hreppanna í umræddu máli og var sú niðurstaða reist á því að Eyvindarstaðaheiði væri ekki háð beinum eignarrétti.

Í máli nr. 546/2012 deildu annars vegar íslenska ríkið og hins vegar Sjálfseignarstofnunin Eyvindarstaðaheiði og Sveitarfélagið Skagafjörður um eignarréttarlega stöðu Eyvindarstaðaheiðar. Í dómi Hæstaréttar kom fram að Sjálfseignarstofnunin Eyvindarstaðaheiði og Sveitarfélagið Skagafjörður væru komin í stað hreppanna sem voru aðilar að fyrra málinu. Gagnaðili þeirra hafi á hinn bóginn verið Landsvirkjun en íslenska ríkið hafi aðeins átt þar hlut að máli á grundvelli 1. mgr. 21. gr. laga nr. 91/1991 (réttargæsluáðild) og hafi af þeim sökum ekki verið aðili að því í skilningi 1. mgr. 116. gr. sömu laga. Þótt hrepparnir þrír hafi reist áður nefndar dómkröfur sínar í fyrra málinu á þeim grunni að þeir nytu beins eignarréttar yfir Eyvindarstaðaheiði hafi þær snúið að viðurkenningu réttar hreppanna til bóta úr hendi Landsvirkjunar. Dómkröfur í þessu máli snéru á hinn bóginn að því hvort hnekkt yrði úrskurði óbyggðanefndar um að Eyvindarstaðaheiði og Hraunin séu þjóðlenda og eftir atvikum ákvörðun um hvers konar réttindi gagnaðilar íslenska ríkisins kynnu að njóta að þessum landsvæðum. Í skilningi einkamálaréttarfars væri sakarefnið málinu þannig ekki það sama og í fyrra dómsmálinu. Dómur Hæstaréttar í máli nr. 67/1996 hafi því ekki þau áhrif hér, sem um ræði í 1. mgr. 116. gr. laga nr. 91/1991, en hann hafi á hinn bóginn fullt sönnunargildi um þau málsatvik, sem í honum greinir, þar til það gagnstæða sé sannað, sbr. 4. mgr. sömu lagagreinar.

Í úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 5/2008, sem tók til landsvæðisins, kom fram að nefndin teldi ljóst að beinn eignarréttur hafi verið til úrlausnar í dómi Hæstaréttar í máli nr. 67/1996. Þannig lægi fyrir dómsúrlausn um eignarréttarlega stöðu Eyvindarstaðaheiðar. Til þess beri þó að líta að dómurinn feli ekki í sér úrlausn um eignarréttarlega stöðu Eyvindarstaðaheiðar samkvæmt lögum um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998 með síðari breytingum. Til athugunar hljóti því að koma hjá óbyggðanefnd hvaða áhrif aðild að málinu sem þá var til umfjöllunar hjá nefndinni, gögn eða önnur þau atriði sem dómstólar hafa ekki þegar tekið afstöðu til, hafi á eignarréttarlega stöðu Eyvindarstaðaheiðar samkvæmt lögum nr. 58/1998. Síðan rakti nefndin að Sjálfseignarstofnunin Eyvindarstaðaheiði (sem var í eigu Húnavatnshrepps) og Sveitarfélagið Skagafjörður væru komin í stað þeirra hreppa sem áttu aðild að umræddu máli hjá Hæstarétti. Í málinu lögju ekki fyrir nein gögn sem sýni fram á rýmri rétt annarra hreppa sem sameinuðust undir merkjum

Sveitarfélagsins Skagafjarðar og Húnavatnshrepps, til Eyvindarstaðaheiðar. Þá taldi nefndin, eftir að hafa borið skjalaskrá málsins saman við skjalaskrá Hæstaréttarmáls nr. 67/1996 að engin ný gögn væru komin fram í málinu sem skipt gætu máli að þessu leyti.

Af framangreindum dómi Hæstaréttar í máli nr. 411/2012 má ráða þá afstöðu réttarins að dómur Landsyfírréttar kunnir að vera bindandi um úrslit sakarefnis milli aðila máls og þeirra sem þeir leiða rétt sinn til að uppfylltum þeim skilyrðum og fram koma í 1. mgr. 116. gr. laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála, með sambærilegum hætti og dómur þeirra dómstóla sem starfa samkvæmt núverandi réttarskipan. Samkvæmt ákvæðinu er dómur bindandi um úrslit sakarefnis milli aðila og þeirra sem koma að lögum í þeirra stað, um þær kröfur sem eru dæmdar þar að efni til. Í umræddu máli var um það að ræða að annar málaðilanna, þ.e. íslenska ríkið, átti ekki aðild að máli nr. 1/1855 fyrir Landsyfírrétti og leiddi ekki heldur rétt sinn til aðila þess máls. Dómurinn var því að mati Hæstaréttar ekki bindandi um úrslit sakarefnisins jafnvel þótt þar hafi verið dæmt um að svæðið væri „fullkomin og átölulaus eign“ þess aðila sem krefjendur eignarréttar í máli nr. 411/2012 leiddu rétt sinn til.

Með sambærilegum hætti var dómur Hæstaréttar í máli nr. 67/1996 ekki bindandi um úrslit sakarefnisins í máli nr. 546/2012 þar sem íslenska ríkið átti ekki aðild að fyrrnefnda málinu auk þess sem dómkröfur voru ekki hinar sömu. Gilti einu í því sambandi þótt krefjendur beins eignarréttar í máli nr. 546/2012 leiddu rétt sinn til aðila sem Hæstiréttur hafði í máli nr. 67/1996 í reynd hafnað að ættu beinan eignarrétt á svæðinu. Er það í aðalatriðum í samræmi við þá afstöðu óbyggðæfndar til áhrifa hins eldra dóms sem fram kemur í forsendum fyrir niðurstöðu nefndarinnar í máli nr. 5/2008, enda lagði nefndin sjálfstætt mat á sönnunargildi dómsins en taldi hann ekki bindandi um úrslit sakarefnisins í skilningi 1. mgr. 116. gr. laga nr. 91/1991.

Fyrir liggja nokkrir dómur Hæstaréttar í þjóðlendumálum þar sem eldri dómsúrlausnir hafa verið taldar bindandi um niðurstöðu málsins. Í fyrsta lagi má nefna dóm Hæstaréttar frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 þar sem íslenska ríkið og Bræðratungukirkja deildu um eignarréttarlega stöðu Tunguheiðar. Í málinu lá fyrir dómur aukadómsþings Árnassýslu frá 23. febrúar 1980 í eignardómsmáli þar sem Bræðratungukirkja og íslenska ríkið deildu um eignarrétt á landinu. Viðurkennt var að Bræðratungukirkja ætti beinan eignarrétt á landinu. Í forsendum fyrir niðurstöðu dóms Hæstaréttar í máli nr. 48/2004 kemur fram að umræddur dómur aukadómsþings Árnassýslu sé bindandi um úrslit sakarefnisins og hafi hlotið að vekja réttmætar væntingar Bræðratungukirkju um að eignarréttur kirkjunnar á landinu væri óumdeildur. Kröfugerð ríkisins í þjóðlendumálinu fengi ekki samrýmst þeirri afstöðu íslenska ríkisins að una dómi aukadómsþingsins.

Í máli því sem lauk með dómi Hæstaréttar 11. nóvember 2010 í máli nr. 768/2009 (Afréttur Álftaneshrepps hins forna) lá fyrir dómur landamerkjadóms Gullbringu- og Kjósarsýslu og Hafnarfjarðar frá 14. desember 1971 þar sem skorið var úr um hver væru mörk Krýsuvíkur til norðurs og Garðakirkjulands til suðurs. Málið var rekið sem eignar-

dómsmál og íslenska ríkið var þar meðal málsaðila. Aðildin að máli því sem lauk með dómi Hæstaréttar í máli nr. 768/2009 var að nokkru leyti önnur en í landamerkjadómnum. Í dómi Hæstaréttar kemur fram að dómur landamerkjadómsins hafi fullt sönnunargildi um þau atvik sem þar var ráðið til lykta og feli í sér „bindandi úrslit sakarefnisins jafnt fyrir áfrýjendur sem aðra“. Dómurinn var því lagður til grundvallar um afmörkun þjóðlendunnar.

Í dómi Hæstaréttar í máli nr. 294/2010, sem kveðinn var upp 22. september 2011, kom til skoðunar hvaða þýðingu dómur Héraðsdóms Austurlands frá 8. janúar 2004 í eignardómsmáli hefði varðandi eignarréttarlega stöðu Mælifells og Selsárvallda. Í dómi Hæstaréttar kemur fram að þeir sem fengu eignardóminn hafi orðið eins settir og ef gefin hefði verið út skiptayfirlýsing um ráðstöfun viðkomandi réttinda. Þá segir að slík skiptayfirlýsing hefði í engu breytt réttarstöðu dómhafanna og áfrýjenda sem leiddu rétt sinn til þeirra gagnvart ákvæðum laga nr. 58/1998 og leiði þá af sjálfu sér að dómurinn frá 8. janúar 2004 geri það ekki heldur.

Þær forsendur fyrir niðurstöðum Hæstaréttar í málum nr. 411/2012 og 546/2012 sem að framan eru raktar kunna að hafa áhrif á mat óbyggðanefndar á þýðingu eldri dómsúrlausna um eignarréttarlega stöðu landsvæða ef upp koma sambærileg tilvik. [...] Aðrir fyrirliggjandi dómur Hæstaréttar gefa að mati óbyggðanefndar ekki tilefni til breytinga á sönnunarmati nefndarinnar. Niðurstaðan af framangreindri skoðun er í meginatriðum sú að meta þurfi áhrif eldri dómsúrlausna af varfærni. Þær geta haft sönnunargildi um þau atvik sem þar greinir en fela aftur á móti ekki í sér bindandi niðurstöðu um úrslit sakarefnisins nema milli aðila viðkomandi máls og þeirra sem leiða rétt sinn frá þeim með beinum hætti, sé sakarefnið það sama. Auk þess má draga þá ályktun að eldri dómsúrlausn feli því aðeins í sér bindandi niðurstöðu um eignarréttarlega stöðu landsvæðis ef þar hefur ótvírætt verið tekin afstaða til inntaks viðkomandi eignarréttinda.

12. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 9B

12.1. Þinglýsing landamerkjabréfa og færsla í landamerkjabækur²²⁷

Í kafla 5.5 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* er lýst þeirri afstöðu nefndarinnar að hafi landamerkjabréf verið þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki tiltekinnar jarðar, án athugasemda yfirvalda eða ágreinings við nágranna eða sveitarfélag, virðist það benda til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt sé ljóst að þinglýstir eigendur hafi um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

²²⁷ Úr kafla 6.3.3 í máli nr. 1/2018 (svæði 9B). Í málinu voru til umfjöllunar tilvik þar sem ekki kom með ótvíræðum hætti fram í heimildum að ákveðnum landamerkjabréfum hefði verið þinglýst. Af því tilefni fjallaði nefndin með ítarlegri hætti en gert er í kafla 5.5 um samspil þinglýsingar landamerkjabréfa og færslu þeirra í landamerkjabækur.

Í þeim málum sem óbyggðanefnd hefur til meðferðar á svæði 9B, þar á meðal því máli sem hér er til úrlausnar, eru allmörg dæmi um að ekki liggi fyrir upplýsingar um hvort og þá hvenær landamerkjabréfum jarða sem tengjast ágreiningssvæðunum hafi verið þinglýst og það þótt landamerkjabréfin séu varðveitt í landamerkjabók Snæfellsness- og Hnappadalssýslu. Á öðrum svæðum sem nefndin hefur haft til meðferðar hefur upplýsingar um þetta oftast verið að finna í dóma- og þingbókum viðkomandi sýslu, í registrum þinglýsingarbóka og/eða á landamerkjabréfunum sjálfum.

Í þessu sambandi skal þess getið að skv. 4. gr. eldri landamerkjálaga, nr. 5/1882, skyldi landeigandi, eftir að hann hafði aflað samþykkis eigenda aðliggjandi jarða á merkjalýsinguna (landamerkjabréfið), fá hana sýslumanni í hendur til þinglesturs á næsta manntalsþingi. Þá skyldi sýslumaður skv. 6. gr. laganna „hafa löggilta landamerkjabók, til að rita í allar merkjalýsingar, samninga og dóma um landamerki, sem á þingi eru lesnir“. Núgildandi landamerkjälög, nr. 41/1919, leystu lög nr. 5/1882 af hólmi. Í 5. gr. þeirra kemur fram að í hverju lögsagnarumdæmi skuli vera löggilt landamerkjabók og skuli sýslumaður²²⁸ rita í hana alla þinglýsta gerninga og dóma um landamerki. Þá kemur fram í 2. gr. laganna að eigandi lands eða fyrirsvarsmaður skuli færa hreppstjóra merkjaskrá eftir að aflað hafi verið áritana vegna aðliggjandi landsvæða og hreppstjóri skuli, eftir athugun á skránni, senda sýslumanni hana til þinglýsingar.

Af þessu verður ráðið að allt frá gildistöku eldri landamerkjálaga, nr. 5/1882, hafi gilt reglur sem fölu í sér að ekki skyldi færa landamerkjabréf í landamerkjabók nema þeim hefði verið þinglýst. Jafnframt er ljóst að frá upphafi hefur sú skylda hvílt á sýslumönnum að halda landamerkjabækur, auk þess sem það hefur verið á þeirra hendi að annast þinglýsingar. Það að þau landamerkjabréf sem hér um ræðir sé að finna í landamerkjabók Snæfellsness- og Hnappadalssýslu bendir a.m.k. til þess að þeir sem kölluðu til réttinda á grundvelli þeirra hafi uppfyllt þá skyldu að afhenda þau viðkomandi sýslumannsembætti til þinglýsingar og varðveislu í landamerkjabók eða, séu bréfin frá því eftir gildistöku laga nr. 41/1919, afhenda þau hreppstjóra sem síðan hafi sent þau til sýslumanns. Í ljósi þessa verður að mati óbyggðanefndar engu slegið föstu um að óvissa um þinglýsingu umræddra landamerkjabréfa á Snæfellsnesi bendi til þess að eigendur viðkomandi jarða hafi vanrækt skyldur sínar samkvæmt landamerkjälögum. Þessi landamerkjabréf hafa því eftir sem áður ríkt sönnunargildi um landamerki jarðanna, að öðrum framangreindum skilyrðum uppfylltum.

²²⁸ Í upphaflegri gerð þessarar greinar laganna og allt þar til henni var breytt með 6. gr. laga nr. 92/1991 um breyting á ýmsum lögum vegna aðskilnaðar dómsvalds og umboðsvalds í héraði o.fl. var orðið *valdsmaður* notað þar sem nú segir *sýslumaður*. Að öðru leyti er þessi lagagrein óbreytt. Ljóst er að sýslumaður bar þó frá upphafi þær skyldur valdsmanns sem kveðið er á um í greininni.

12.2. Almenningar stöðuvatna²²⁹

Í 1. tölul. 4. mgr. 1. gr. vatnalaga, nr. 15/1923, sbr. 1. gr. laga nr. 132/2011, er *almenn-ingur* skilgreindur sem sá hluti vatns sem liggur fyrir utan netlög landareigna. Þá eru *netlög* skilgreind í 17. tölulið sömu málsgreinar sem vatnsbotn 115 metra út frá bakka stöðuvatns eða vatnsfalls sem fasteign liggur að. Sambærilegar skilgreiningar á þessum hugtökum er einnig að finna í 2. og 30. tölul. 3. gr. laga nr. 61/2006, um lax- og silungsveiði. Fram kemur í 1. mgr. 4. gr. vatnalaga að þegar landareign liggur að stöðuvatni fylgi vatnsbotn þeim bakka sem hann verður talinn framhald af, 115 metra út í vatn (netlög). Í 3. mgr. sömu greinar segir að ef gras vex upp úr vatni við lágflæði fylgi vatnsbotn landi sem þurr land væri og í 4. mgr. kemur fram að ef eyjar, hólmar eða sker eru í stöðuvatni fylgi þeim netlög. Þá segir í 5. mgr. að jafnan skuli miða við lágflæði í vatni. Af athugasemdum við 4. gr. frumvarps sem varð að vatnalögum, nr. 15/1923, verður ótvírætt ráðið að gengið hafi verið út frá því að aðliggjandi fasteignir næðu ekki lengra út í stöðuvötn en næmi netlögum. Niðurstaða dóms Hæstaréttar sem birtur er á bls. 182 í dómasafni réttarins 1981 (Mývatnsbotn) er í samræmi við þetta. Veiðiréttur í almenningum stöðuvatna tilheyrir aftur á móti jafnan fasteignum sem að þeim liggja, sbr. 6. gr. laga um lax- og silungsveiði. Samkvæmt þessu verður að telja að almenningar stöðuvatna teljist að jafnaði til landsvæða utan eignarlanda í skilningi 1. gr. þjóðlendulaga og eigi því að falla í flokk þjóðlendna samkvæmt lögum, enda verður að telja að *landsvæði* í þessum skilningi geti bæði átt við um vatn og þurrlendi. Ekki verður þó útilokað fyrir fram að í einstökum tilvikum kunni að hafa stofnast til beinna eignarréttinda á slíkum svæðum, t.d. á grundvelli hefðar.

Þrátt fyrir þetta verður ekki ráðið af þeim gögnum sem varða undirbúning þess að þjóðlendulög voru sett að litið hafi verið til almenninga stöðuvatna í því sambandi og framkvæmd laganna hefur einnig endurspeglað það. Á þeim svæðum sem óbyggðanefnd hefur fjallað um til þessa eru fjölmörg dæmi um stöðuvötn sem eru það stór að þar gætu verið almenningar, þ.e. vötnin breiðari en 230 metrar. Þessi vötn eru ýmist innan eða utan svæða sem kröfugerðir íslenska ríkisins um þjóðlendur hafa lotið að. Í þeim tilvikum þar sem vötnin hafa verið innan marka þjóðlendukrafna hefur málatilbúnaður ríkisins ekki lotið sérstaklega að almenningum þeirra heldur byggst á því að vötnin væru, ýmist að hluta eða heild, innan stærri svæða sem væru þjóðlendur á öðrum grundvelli. Að sama skapi hafa úrlausnir óbyggðanefndar ráðist af stöðu viðkomandi svæða og ekki hefur verið úrskurðað um almenninga vatnanna sérstaklega.

Í máli þessu hefur íslenska ríkið ekki gert varakröfu um að almenningar Baulárvallavatns og Hraunsfjarðarvatns séu þjóðlendur og ekki heldur byggt málatilbúnað sinn á því að hann sé þjóðlenda á þeim grundvelli að hann sé utan netlaga aðliggjandi fasteigna. Sú ályktun verður dregin af dómum Hæstaréttar frá 16. maí 2007 í máli nr.

²²⁹ Úr kafla 6.3.3 í máli nr. 4/2018 (svæði 9B). Í málinu fjallaði óbyggðanefnd með almennum hætti um almenninga stöðuvatna í tilefni af því að tiltekið stöðuvatn og hluti af öðru vatni voru innan ágreiningssvæðis málsins.

571/2006 (Rangárvallaafreittur) og frá 6. september 2005 í máli nr. 367/2005 (Skaftafell I og III) að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, þó innan þeirra takmarka sem kröfugerð íslenska ríkisins setur hverju sinni, og verði að leysa úr málum á þeim grundvelli. Þá verður ráðið af dómi Hæstaréttar frá 24. september 2009 í máli nr. 102/2009 (Brú á Jökuldal) að málsástæður aðila kunni að reisa nefndinni skorður hvað varðar niðurstöður sem þó rúmist innan kröfugerða þeirra. Enn fremur verður að telja sjónarmið um jafnræði mæla gegn því að úrskurðað verði um þjóðlendu í almenningi Baulárvallavatns og hluta af almenningi Hraunsfjarðarvatns án þess að aðrir almenningar stöðuvatna sæti sams konar málsmeðferð og rannsókn. Að teknu tilliti til þessara atriða er að mati óbyggðanefndar eðlilegra að úrlausn um almenninga stöðuvatna á landinu fari eftir atvikum fram með heildstæðum hætti síðar og í ljósi þess hvernig þjóðlendulög hafa hingað til verið framkvæmd að þessu leyti kynni lagabreyting, þar sem tekin væru af tvímæli um afstöðu löggjafans til þessa, að vera æskilegur undanfari þeirrar vinnu.

FYLGISKJAL I: AÐILASKRÁ

Þjóðlenda:	Fjármála- og efnahagsráðherra f.h. íslenska ríkisins.
Skjaldabjarnarvík:	Ásdís Gunnarsdóttir, Guðrún Anna Gunnarsdóttir og Sigríður E. Gunnarsdóttir.
Drangar:	Fornasel ehf.
Drangavík:	Ásdís Virk Sigtryggisdóttir, Guðjón Egill Ingólfsson, Gunnar Ólafur Bjarnason, Halldór Kristján Ingólfsson, Ingunn Hinriksdóttir, Karl Sigtryggsson, Lára Valgerður Ingólfisdóttir, Ólafur Gunnarsson, Sigríður Sveinsdóttir og Þórhildur Hrönn Ingólfisdóttir.
Engjanes:	Felix von Longo-Liebenstein.
Ófeigsfjörður:	Dánarbú Halldóru Sveinbjörnsdóttur, Guðrún Sveinbjörnsdóttir, Gunnar Gaukur Magnússon, Hallvarður E. Aspelund, Haraldur Sveinbjörnsson, Nýja húsið Ófeigsfirði, Pétur Guðmundsson og Valdimar Steinþórsson.

FYLGISKJAL II: SKJALASKRÁ

a) Efnisflokkuð skjalaskrá¹

Skjöl lögð fram í máli nr. 1/2019 (OBN 19080003)

Lagt fram af Eddu Andradóttur lögmanni f.h. fjármála- og efnahagsráðherra:

1		Kröfulýsing fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 5.10.2018.
	1(1)	Skjalaskrá fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 5.10.2018.
	1(2)	Tilvísanaskrá fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 5.10.2018.
	1(3)	Bréf óbyggðanefndar til fjármála- og efnahagsráðherra um meðferð á svæði 10A og kröfulýsingarfrest, dags. 16.3.2018. Merkt 4, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(4)	Bréf óbyggðanefndar til lögmanna íslenska ríkisins um meðferð svæðis 10A og kröfulýsingarfrest, dags. 16.3.2018. Merkt 5, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(5)	Bréf óbyggðanefndar til lögmanna íslenska ríkisins um leiðréttingu á afmörkun svæðis 10A, dags. 20.8.2018. Merkt 6, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(6)	Bréf lögmanna íslenska ríkisins til óbyggðanefndar, beiðni um frest til að skila kröfulýsingu, dags. 10.9.2018. Merkt 7, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(7)	Bréf óbyggðanefndar til lögmanna íslenska ríkisins, beiðni um frest til að skila kröfulýsingu samþykkt, dags. 11.9.2018. Merkt 8, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(8)	Landamerkjabréf Skjaldabjarnarvíkur, dags. 2.7.1890. Merkt 9, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(9)	Landamerkjabréf Dranga, dags. 24.5.1890. Merkt 10, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(10)	Landamerkjabréf Engjaness, dags. 2.7.1890. Merkt 11, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(11)	Uppskrift frá Þjóðskjalasafni Íslands á landamerkjabréfum Skjaldabjarnarvíkur, Dranga, Engjaness o.fl., sbr. skjöl nr. 1(8)–1(10). Merkt 12, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(12)	Landamerkjabréf Sæbóls í Norður-Ísafjarðarsýslu, dags. 8.1.1892. Merkt 13, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(13)	Svör við fyrirspurn félagsmálaráðuneytis um afréttarmálefni sveitarfélaga frá Hólmavíkurbhreppi, dags. 7.11.1989; Kirkjubólshreppi, dags. 7.11.1989; Óspaks-eyrarhreppi, dags. 9.11.1989; Bæjarhreppi, dags. 3.11.1989; og Fellshreppi, dags. 7.4.1989. Nr. 4 í tilvísanaskrá, skjali 1(2).
	1(14)	Minnisblað um vatnasvið og vatnaskil frá sérfræðingi á Veðurstofu Íslands, dags. 14.9.2018.
	1(15)	Greinargerð fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 27.11.2019.

¹ Skjöl undir nr. 2 og 4 eru ekki í númeraröð heldur efnisflokkuð, sbr. „Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“: <https://obyggdaneind.is/wp-content/uploads/frumgagnayfirlit.pdf>

Lagt fram af óbyggðanefnd:

2	Heildarskilabréf Þjóðskjalasafns Íslands; yfirlit um heimildaleit í óprentuðum frumgögnum, dags. 18.11.2019.
---	--

Landamerkjabækur (skjalaflokkur A.1):

2(1) a–b	Skjaldabjarnarvík, landamerki 2.7.1890, þinglýst 2.7.1890. Merkt 1.
2(2) a–b	Drangar, landamerki dags. 24.5.1890, þinglýst 2.7.1890. Merkt 2a–b.
2(3) a–b	Engjanes, landamerki dags. 2.7.1890, þinglýst 2.7.1890. Merkt 3a–b.
2(4) a–b	Ófeigsfjörður, landamerki dags. 21.1.1890, þinglýst 2.7.1890. Merkt 4a–b.
2(5) a–b	Sæból á Ströndum, landamerki, dags. 8.1.1892, þinglýsingardags ekki getið. Merkt 5.
2(6) a–b	Drangavík, landamerki, dags. 2.7.1890, þinglýst 2.7.1890. Merkt 6.
2(7) a–b	Hraundalur, landamerki, dags. 13.7.1889, þinglýst 21.5.1890. Merkt 7.
2(8) a–b	Melgraseyri, landamerki, dags. 13.7.1889, þinglýst 21.5.1890. Merkt 8a–b.
2(9) a–b	Reykjarfjörður á Ströndum, landamerki, dags. 8.1.1892, móttakið til þinglýsingar 6.9.1892. Merkt 9a–b.
2(10) a–b	Árnes í Trékyllisvík, landamerki, dags. 1.7.1890, þinglýst 2.7.1890. Merkt 10a–b.
2(11) a–b	Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, landamerki, dags. 24.5.1886, þinglýst 8.6.1886. Merkt 11a–b.
2(12) a–b	Breiðabólsstaður í Vesturhópi, landamerki, dags. 30.5.1892, þinglýst 31.5.1892. Merkt 12.
2(13) a–b	Breiðabólsstaður í Vesturhópi, landamerki, dags. 13.12.1938, þinglýsingardags ekki getið. Merkt 13.
2(14) a–b	Stafholt í Stafholtstungum, landamerki, dags. í maí 1890, þinglýst 23.5.1892. Merkt 14a–c.
2(15) a–b	Helgafell í Helgafellssveit, landamerki, dags. 22.5.1891 og 11.10.1913, þinglýst 26.5.1914. Merkt 15a–c.
2(203) a–b	Ármúli, landamerki, dags. í maí 1892, móttakið til þinglýsingar 4.5.1892. Merkt 16a–c.
2(204) a–b	Bæir á Snæfjallaströnd, landamerki, dags. 20.6.1891, móttakið til þinglýsingar 13.2.1892. Merkt 17a–b.
2(205) a–b	Unaðsdalur, landamerki, dags. 22.5.1890, þinglýst 22.5.1890. Merkt 18.
2(206) a–b	Leira í Leirufirði, Kjós í Jökulfjörðum, landamerki, dags. 24.6.1889, þinglýst 15.8.1890. Merkt 19.
2(207) a–b	Leira í Leirufirði ásamt Öldugili, Dynjandi í Leirufirði, landamerki, dags. 28.6.1889, þinglýst 15.8.1890. Merkt 20a–b.
2(208) a–b	Kjós í Jökulfjörðum, Hrafnfjarðareyri við Hrafnfjörð, landamerki, dags. 24.6.1889, þinglýst 15.8.1890. Merkt 21.
2(209) a–b	Hrafnfjarðareyri við Hrafnfjörð, Álfstaðir í Hrafnfirði, landamerki, dags. 24.6.1889, þinglýst 15.8.1890. Merkt 22.
2(210) a–b	Álfstaðir í Hrafnfirði, Kvíar ásamt eyðjörðum í Lónafirði, landamerki, dags. 24.6.1889, þinglýst 15.8.1890. Merkt 23.
2(211) a–b	Bolungarvík á Ströndum, Barðsvík á Ströndum, landamerki, dags. 4.12.1891, þinglýst 19.8.1892. Merkt 24a–b.
2(212) a–b	Bolungarvík á Ströndum, Barðsvík á Ströndum, Smiðjuvík á Ströndum, landamerki, dags. 24.6.1889, þinglýst 15.8.1890. Merkt 25.
2(213) a–b	Furufjörður á Ströndum, landamerki, dags. 27.12.1885, móttakið til þinglýsingar 13.9.1887. Merkt 26a–b.
2(214) a–b	Lónseyri, landamerki dags. 12.6.1891, móttakið til þinglýsingar 13.2.1892. Merkt 27.

Jarðabréf á Þjóðskjalasafni (skjalaflokkur A.2):

2(174) a–b	Bréf, dags. 12.5.1883, frá Ásgeiri Einarssyni til sýslumanns í Strandasýslu um ágreining manna um rekalandamerki á nokkrum svæðum á Ströndum. Merkt 1a–c.
2(175) a–b	Eftirrit af sáttagerð, dags. 2.7.1856, milli Jóns Jónssonar vegna Þingeyra-klausturs og Runólfs M. Olsens, eiganda Þingeyra, um jörðina Kirkjuból og reka í Sigluvík. Einnig eftirrit af bréfi sr. Jóns Jónssonar sáttanefndarmanns, dags. 22.8.1856, til Runólfs M. Olsens um samþykki stiftsýfirvalda fyrir sáttinni. Merkt 2a–c.
2(176) a–b	Bréf, dags. 3.5.1875, frá Stefáni Bjarnarsyni, sýslumanni Ísafjarðarsýslu, til amtmanns Suður- og Vesturamts um ábúð og reka á Kirkjubóli á Ströndum, þar sem hann álitur jörðina óbyggilega ef reki fyrir landi Kirkjubóls fylgi ekki jörðinni. Merkt 3a–d.

Afsals- og veðmálabækur (skjalaflokkur A.3):

2(94) a–b	Skjaldabjarnarvík: Seld og afsöluð sex hundruð í jörðinni. Nefnd eru landamerki til fjalls og fjöru en þau eru ekki tilgreind. Dags. 10.8.1828, þinglýst 17.6.1829. Merkt 1a–b.
2(95) a–b	Skjaldabjarnarvík: Makaskiptagjörningur þar sem seld og afhent eru sex hundruð í jörðinni. Dags. 5.11.1852, þinglýst 6.6.1854. Merkt 2.
2(96) a–b	Drangar: Byggingarbréf fyrir hálfri jörðinni. Ódagsett en þinglýst 27.5.1873. Merkt 3.
2(97) a–b	Drangar: Byggingarbréf fyrir hálfri jörðinni. Dags. 21.11.1871, þinglýst 27.5.1873. Merkt 4.
2(98) a–b	Drangar: Kaupbréf. Dags. 16.11.1909, þinglýst 27.6.1910. Merkt 5.
2(99) a–b	Engjanes: Lögfesta fyrir Stafholtskirkjujörðinni Engjanesi. Dags. 5.12.1809, þinglýst 30.6.1812. Merkt 6a–b.
2(100) a–b	Bréf frá Bjarna Thorarensen, amtmanni Norður- og Austuramts, til Björns Olsens, umboðsmanns Þingeyraklausturs, um samþykkt rentukammers við tilboði Björns um að hann greiði 100 ríkisbankadali fyrir sjóreka fyrir nokkrum jörðum í Húnavatns- og Strandasýslum, þar á meðal Ófeigsfirði og Drangavík. Dags. 10.12.1835, þinglýst 22.5.1837. Merkt 7a–c.
2(101) a–b	Lögfesta Þingeyraklausturs um eignir og reka á Ströndum, m.a. reka í Ófeigsfirði, Eyvindarfirði, Drangavík og Sigluvík, og jarðirnar Drangavík og Kirkjuból á Ströndum. Dags. 31.3.1845, þinglýst 29.5.1845. Merkt 8a–c.
2(102) a–b	Bréf um að eigendur Skálholtskirkju og -jarðar selji og afhendi eigendum Ófeigsfjarðar svokallaða Ófeigsfjarðarreka á Norðurströndum. Dags. 20.1.1858, þinglýst 31.5.1858. Merkt 9a–c.
2(103) a–b	Ófeigsfjörður: Kaupgjörningur um m.a. fjögur hundruð í jörðinni. Dags. 13.12.1859, þinglýsingar ekki getið. Merkt 10a–c.
2(104) a–b	Ófeigsfjörður: Kaupsamningur um fjögur hundruð í jörðinni. Dags. 10.11.1881, þinglýst 3.7.1882. Merkt 11a–c.
2(105) a–b	Ófeigsfjörður: Afsal fyrir ½ hundraði í jörðinni. Dags. 17.5.1912, þinglýst 26.6.1913. Merkt 12a–b.
2(106) a–b	Ófeigsfjörður: Sýslumaður Strandasýslu staðfestir afsal fyrir kaupum 21.8.1912 á átta hundruðum í jörðinni. Dags. 8.2.1913, þinglýst 26.6.1913. Merkt 13a–b.
2(107) a–b	Ófeigsfjörður: Afsal fyrir einu hundraði í jörðinni. Dags. 23.12.1920, þinglýst 13.7.1922. Merkt 14a–b.
2(108) a–b	Ófeigsfjörður: Kaupsamningur um hálfa jörðina. Landamerkjum er lýst. Dags. 7.5.1921, þinglýst 2.7.1928. Merkt 15a–c.

2(109) a–b	Hraundalur: Lögfesta fyrir hálfri jörðinni. Landamerkjum er lýst. Dags. 3.5.1838, þinglýst 30.6.1898. Merkt 16.
2(110) a–b	Hraundalur: Byggingarbréf fyrir 10 hundruðum í jörðinni. Dags. 4.6.1861, þinglýst 13.6.1862. Merkt 17a–c.
2(111) a–b	Melgraseyri: Byggingarbréf fyrir hálfri jörðinni þar sem fram kemur að ábúandi skuli yrkja slægnastykki úr jörðinni Hraundal. Dags. 4.6.1861, þinglýst 13.6.1861. Merkt 18a–b.
2(112) a–b	Melgraseyri: Eignaskipti á jörðinni þar sem tekin eru fram landamerki á þeim hlutum sem var skipt. Tekið er fram að hvorki hafi verið skipt landamerkjaglag milli Melgraseyrar og Laugalands né stykki í Hraundal. Dags. 14.7.1884, þinglýst 12.6.1885. Merkt 19a–d.
2(113) a–b	Reykjarfjörður á Ströndum: Lögfesta, landamerkjum er lýst. Dags. 28.7.1836, þinglýst 2.8.1836. Merkt 20a–b.
2(114) a–b	Yfirlýsing um að Á. Jónsson afsali frá sér þrætuparti milli jarðanna Reykjarfjarðar á Ströndum og Þaralátursfjarðar. Landamerkjum þrætupartsins er lýst. Dags. 7.8.1857, þinglýst 11.7.1861. Merkt 21a–b.
2(115) a–b	Yfirlýsing um að Á. Jónsson lofi að fara eftir sáttgjörningi sem hann og Kristján Ebeneserson gerðu vegna þrætuparts milli Reykjarfjarðar og Þaralátursfjarðar. Landamerkjum þrætupartsins er lýst. Dags. 8.1.1858, þinglýst 11.7.1861. Merkt 22.
2(116) a–b	Lögfesta Vatnsfjarðarkirkju fyrir Sæbólsreka í Reykjarfirði. Dags. 23.7.1873, þinglýst 1.8.1873. Merkt 23a–b.
4(1)	Skjaldabjarnarvík, síða úr registri veðbókar frá sýslumanni Vestfjarða.
4(2)	Skjaldabjarnarvík, veðbandayfirlit frá Þjóðskrá Íslands, dags. 15.11.2019.
4(3)	Drangar, síður úr registri veðbókar frá sýslumanni Vestfjarða.
4(4)	Drangar, veðbandayfirlit frá Þjóðskrá Íslands, dags. 15.11.2019.
4(5)	Drangavík, síða úr registri veðbókar frá sýslumanni Vestfjarða.
4(6)	Drangavík, veðbandayfirlit frá Þjóðskrá Íslands, dags. 15.11.2019.
4(7)	Engjanes, síða úr registri veðbókar frá sýslumanni Vestfjarða.
4(8)	Engjanes, veðbandayfirlit frá Þjóðskrá Íslands, dags. 15.11.2019.
4(9)	Ófeigsfjörður, síður úr registri veðbókar frá sýslumanni Vestfjarða.
4(10)	Ófeigsfjörður, veðbandayfirlit frá Þjóðskrá Íslands, dags. 15.11.2019.

Fasteigna- og jarðamat (skjalaflokkur A.5):

Jarðamat 1804 (Skjalaflokkur A.5.a):

2(16) a–b	Jarðamat Strandasýslu 1804: Skjaldabjarnarvík. Merkt 1.
2(17) a–b	Jarðamat Strandasýslu 1804: Drangar. Merkt 2.
2(18) a–b	Jarðamat Strandasýslu 1804: Engjanes. Merkt 3.
2(19) a–b	Jarðamat Strandasýslu 1804: Ófeigsfjörður. Merkt 4.
2(20) a–b	Jarðamat Strandasýslu 1804: Drangavík. Merkt 7.
2(21) a–b	Jarðamat Strandasýslu 1804: Árnes í Trékyllisvík. Merkt 12.
2(22) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Skjaldfönn, Kirkjuból á Ströndum, Hraundalur, Melgraseyri, Laugaland, Reykjarfjörður á Ströndum og Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp. Merkt 5, 6, 8, 9, 10, 11, 13.
2(23) a–b	Jarðamat Húnavatnssýslu 1804: Þingeyrar/Þingeyraklaustur og Breiðabólsstaður í Vesturhópi. Merkt 14 og 15.
2(24) a–b	Jarðamat Mýrasýslu 1804: Stafholt í Stafholtstungum. Merkt 16.
2(25) a–b	Jarðamat Snæfellsnessýslu 1804: Helgafell/Helgafellsklaustur í Helgafellssveit. Merkt 17.

Jarðamat 1849–1850 (skjalaflokkur A.5.b):

2(26) a–b	Jarðamat Strandasýslu 1849–1850: Skjaldabjarnarvík. Merkt 1a–b.
2(27) a–b	Jarðamat Strandasýslu 1849–1850: Drangar. Merkt 2.
2(28) a–b	Jarðamat Strandasýslu 1849–1850: Ófeigsfjörður. Merkt 3a–b.
2(29) a–b	Jarðamat Strandasýslu 1849–1850: Drangavík. Merkt 6.
2(30) a–b	Jarðamat Strandasýslu 1849–1850: Árnes í Trékyllisvík. Merkt 13.
2(31)	Jarðamat Strandasýslu 1849–1850, verðlagsbók: Skjaldabjarnarvík, Árnes, Drangar, Drangavík, Ófeigsfjörður. Merkt 7, 8.
2(32) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850: Skjaldfönn, Sæból á Ströndum, Hraundalur, Reykjarfjörður á Ströndum, Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp. Merkt 4, 5, 9, 11a–b, 14a–b.
2(33)	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850, verðlagsbók: Hraundalur, Laugaland, Melgraseyri, Skjaldfönn, Kirkjuból á Ströndum, Reykjarfjörður á Ströndum, Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp. Merkt 10, 12, 15.
2(34)	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850, gjörðabók við rannsókn jarðamats: Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp. Merkt 16a–b.
2(35) a–b	Jarðamat Húnavatnssýslu 1849–1850: Þingeyrar/Þingeyraklaustur og Breiðabólstaður í Vesturhópi. Merkt 17a–c, 18a–b.
2(36)	Jarðamat Mýrasýslu 1849–1850: Stafholt í Stafholtstungum. Merkt 19a–b.

Fasteignamat 1916–1918 (skjalaflokkur A.5.c):

2(37) a–b	Fasteignamat Strandasýslu 1916–1918: Skjaldabjarnarvík. Merkt 1a–b.
2(38) a–b	Fasteignamat Strandasýslu 1916–1918: Drangar. Merkt 2a–b.
2(39) a–b	Fasteignamat Strandasýslu 1916–1918: Engjanes. Merkt 3.
2(40) a–b	Fasteignamat Strandasýslu 1916–1918: Ófeigsfjörður. Merkt 4a–c.
2(41) a–b	Fasteignamat Strandasýslu 1916–1918: Drangavík. Merkt 6a–b.
2(42) a–b	Fasteignamat Strandasýslu 1916–1918: Árnes í Trékyllisvík. Merkt 11a–c.
2(43) a–b	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Skjaldfönn, Hraundalur, Melgraseyri, Laugaland, Reykjarfjörður á Ströndum og Kirkjuból á Ströndum. Merkt 5, 7, 8a–b, 9a–b, 10a–b.
2(44)	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp. Merkt 12a–c.
2(45)	Fasteignamat Austur-Húnavatnssýslu 1916–1918: Þingeyrar/Þingeyraklaustur. Merkt 13a–b.
2(46)	Fasteignamat Vestur-Húnavatnssýslu 1916–1918: Breiðabólstaður í Vesturhópi. Merkt 14a–b.
2(47)	Fasteignamat Mýrasýslu 1916–1918: Stafholt í Stafholtstungum. Merkt 15.
2(48) a–b	Fasteignamat Snæfells- og Hnappadalssýslu 1916–1918: Helgafell í Helgafellssveit. Merkt 16.

*Bréfabækur, bréfasöfn og gerðabækur sýslumanna, hreppa og sáttanefnda (skjalaflokkur A.6):**Yfirlit úr dómabókum sýslumanna (skjalaflokkur A.6.a):*

2(49)	Yfirlit úr dómabókum sýslumanna um Dranga, Drangavík, Engjanes, Kirkjuból á Ströndum, Ófeigsfjörð, Skjaldabjarnarvík, Skjaldfönn, Árnes í Trékyllisvík, Hraundalur, Laugaland, Melgraseyri, Reykjarfjörð, Stafholt í Stafholtstungum og Þingeyrar/Þingeyraklaustur.
-------	---

Uppskriftir úr dómabókum sýslumanna (skjalaflokkur A.6.b):

2(117) a–b	Manntalsþing að Árnesi í Trékyllisvík 17.6.1829. Lesið kaupbréf fyrir Skjaldabjarnarvík, dags. Merkt 1a–b.
------------	--

2(118) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 27.5.1873. Þinglýst tveimur byggingarbréfum vegna Dranga, hvoru um sig fyrir hálfri jörðinni, annað bréfið dags. 21.11.1871. Merkt 2a–b.
2(119) a–b	Aukaréttur á skrifstofu Strandasýslu 15.5.1908. Sr. Böðvar Eyjólfsson og Valgeir Jónsson útnefndir til að gera lýsingu og mat á kirkjujörðinni Dröngum. Merkt 3a–b.
2(120) a–b	Aukaréttur að Reykjarfjarðarverslunarstað 29.8.1908. Lýsingar- og matsgjörð sr. Böðvars Eyjólfssonar og Valgeirs Jónssonar um kirkjujörðina Dranga, dags. 16.7.1908, staðfest. Merkt 4.
2(121) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 27.6.1910. Þinglesið afsalsbréf fyrir Dröngum. Merkt 5a–b.
2(122) a–b	Manntalsþingsréttur að Breiðabólstað í Vesturhópi 10.6.1836. Lesið bréf amtmanns yfir Norður- og Austuramti dags. 10.12.1835 um að Birni Olsen, umboðsmanni Þingeyraklausturs, séu afhent rekaitök í Strandasýslu, þar á meðal á jörðunum Drangavík og Ófeigsfirði, fyrir 100 ríkisbankadali. Einnig upplesið bréf amtmanns um kvittun fyrir greiðslunni. Merkt 6a–c.
2(123) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 15.5.1841. Lesin afskrift af konunglegu afsali fyrir jörðinni Drangavík til Björns Olsens, umboðsmanns Þingeyraklausturs, dags. 12.9.1838. Merkt 7a–b.
2(124) a–b	Manntalsþingsréttur að Breiðabólstað í Vesturhópi 24.5.1841. Lesið konunglegt afsalsbréf fyrir jörðinni Drangavík til Björns Olsens, umboðsmanns Þingeyraklausturs, dags. 12.9.1838. Merkt 8a–b.
2(125) a–b	Dómur, uppkveðinn 4.2.1915, í máli Magnúsar Vigfússonar á Þingeyrum gegn Sturlu Jónssyni, kaupmanni í Reykjavík, þar sem Magnús hafði stefnt Sturlu og krafist að fá útgefið eignarafsal fyrir jörðinni Þingeyrum ásamt nokkrum eignum, þar á meðal Drangavík. Stefndi var sýknaður af kröfum stefnanda. Merkt 9a–f.
2(126) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 30.6.1812. Upplesin lögfesta fyrir Stafholtskirkjujörðina Engjanes, dags. 5.12.1809. Inntak lögfestunnar er ekki skráð. Merkt 10.
2(127) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 5.5.1794. Upplesið afsalsbréf fyrir sex hundruðum í jörðinni Ófeigsfirði, dags. 25.3.1794. Merkt 11a–c.
2(128) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 2.5.1795. Upplesið afsalsbréf fyrir sex hundruðum í jörðinni Ófeigsfirði. Merkt 12a–b.
2(129) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 25.5.1835. Uppboð á 1/3 hluta jarðarinnar Ófeigsfjarðar. Merkt 13.
2(130) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 24.5.1837. Þinglýst byggingarbréfum Björns Olsens, umboðsmanns Þingeyraklausturs, og Gísla hreppstjóra á Bæ á rekapörtum og ítökum fyrir Ófeigsfjarðarlandi til Óla Viborg á Reykjarfirði. Bréfin voru dagsett 18.1.1836 og 3.12.1836. Merkt 14a–b.
2(131) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 25.5.1840. Upplesin friðlýsing Óla Viborg fyrir eignar- og ábýlisjörð hans Ófeigsfirði. Merkt 15a–b.
2(132) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 31.5.1858. Þinglesið afsalsbréf þar sem Bjarni Thorsteinsson og Hannes St. Johnsen afsöluðu frá sér Skálholtskirkjureka fyrir Ófeigsfjarðarlandi til eigenda Ófeigsfjarðar. Merkt 16a–b.
2(133) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 3.6.1861. Upplesið afsalsbréf dags. 13.12.1859 um fjögur hundruð í jörðinni Ófeigsfirði, 80 álnir í jörðinni Seljanesi og átta hundruð í jörðinni Krossnesi. Merkt 17a–b.
2(134) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 3.7.1882. Upplesið afsalsbréf, dags. 10.11.1881, um fjögur hundruð að fornu mati úr jörðinni Ófeigsfirði fyrir 1.100 kr. Merkt 18a–b.

2(135) a–b	Aukaréttur á skrifstofu Strandasýslu að Bæ við Hrutafjörð 19.11.1887. Tveir menn útnefndir til að meta tvö hundruð að fornu mati í jörðinni Ófeigsfirði. Merkt 19a–b.
2(136) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 10.6.1902. Tekið fyrir mál Guðmundar Péturssonar gegn J.J. Thorarensen um skuldir vegna vanefnda skv. byggingarbréfi fyrir jörðina Ófeigsfjörð. Merkt 20a–c.
2(137) a–b	Aukaréttur að Árnosi í Trékyllisvík 2.8.1902. Framhaldið máli Guðmundar Péturssonar gegn J.J. Thorarensen vegna ákvæða byggingarbréfs fyrir jörðina Ófeigsfjörð. Merkt 21a–b.
2(138) a–b	Aukaréttur að Reykjarfirði 5.8.1902. Framhaldið máli Guðmundar Péturssonar gegn J.J. Thorarensen vegna ákvæða byggingarbréfs fyrir jörðina Ófeigsfjörð. Vitni voru yfirheyrd um eignarrétt á tveimur hundruðum úr jörðinni. Merkt 22.
2(139) a–b	Aukaréttur að Árnosi í Trékyllisvík 15.9.1902. Framhaldið máli Guðmundar Péturssonar gegn J.J. Thorarensen vegna ákvæða byggingarbréfs fyrir jörðina Ófeigsfjörð. Vitni voru yfirheyrd um efni byggingarbréfsins. Merkt 23a–b.
2(140) a–b	Aukaréttur að Árnosi í Trékyllisvík 18.10.1902. Framhaldið máli Guðmundar Péturssonar gegn J.J. Thorarensen vegna ákvæða byggingarbréfs fyrir jörðina Ófeigsfjörð. Vitni voru yfirheyrd um búsetu á jörðinni. Merkt 24a–c.
2(141) a–b	Aukaréttur að Reykjarfirði 6.12.1902. Framhaldið máli Guðmundar Péturssonar gegn J.J. Thorarensen vegna ákvæða byggingarbréfs fyrir jörðina Ófeigsfjörð. Merkt 25a–b.
2(142) a–b	Aukaréttur að Ófeigsfirði 23.7.1903. Dæmt í máli Guðmundar Péturssonar gegn J.J. Thorarensen vegna ákvæða byggingarbréfs fyrir jörðina Ófeigsfjörð. Guðmundur var sýknaður með því skilyrði að hann færi með laganna eidd um afurðir af jörðinni. Merkt 26a–d.
2(143) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 26.6.1913. Þinglesið uppboðsafsal Guðmundar Péturssonar fyrir átta hundruðum í jörðinni Ófeigsfirði, dags. 8.2.1913. Merkt 27a–c.
2(144) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 26.6.1913. Þinglesið afsalsbréf Jóns Hróbjartssonar, f.h. Skúla Thoroddsens, dags. 17.5.1912, til Guðmundar Péturssonar fyrir 1/2 hundraði að fornu mati í jörðinni Ófeigsfirði. Merkt 28a–c.
2(145) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 13.7.1922. Þinglesið afsalsbréf frá Gísla Gíslasyni, dags. 23.12.1920, til Guðmundar Péturssonar fyrir einu hundraði að fornu mati í jörðinni Ófeigsfirði. Merkt 29a–b.
2(146) a–b	Manntalsþingsréttur að Nauteyri á Langadalsströnd 30.6.1838. Upplesin lögfesta, dags. 3.5.1838, fyrir hálfu Hraundalslandi. Inntak lögfestunnar er ekki skráð. Merkt 30a–b.
2(147) a–b	Manntalsþing að Nauteyri á Langadalsströnd 29.5.1855. Upplesið leyfisbréf, dags. 29.5.1849, þar sem Kristján Guðmundsson frá Vigur leyfir Gísla Bjarnasyni á Ármúla byggingarráð yfir eignarjörðum sínum, Melgraseyri og hálfum Hraundal, gegn því að Kristján Ebenesersson, bróðursonur Kristjáns, fengi að búa á eign Gísla, hálfum Reykjarfirði. Merkt 31a–b.
2(148) a–b	Manntalsþing að Nauteyri á Langadalsströnd 13.6.1861. Lesið byggingarbréf Kristjáns Ebeneserssonar, dags. 4.6.1861, til Hjalta Sveinssonar fyrir 12 hundruð af Melgraseyri. Einnig upplesið byggingarbréf Kristjáns Ebeneserssonar, dags. 4.6.1861, til Bjarna Einarssonar fyrir 10 hundruð úr Hraundal. Loks mótmælti Gísli Bjarnason á Ármúla að nokkur hefði byggingarrétt yfir jörðunum Melgraseyri og Hraundal. Merkt 32.
2(149) a–b	Manntalsþing að Hesteyri 16.6.1721. Upplesið kaupbréf þar sem öll jörðin Skáladalur í Aðalvíkurhreppi var seld gegn hálfri jörðinni Skjaldfönn, átta hundruð að dýrleika. Merkt 33a–b.

2(150) a–b	Manntalsþing að Nauteyri á Langadalsströnd 23.5.1849. Upplesið forboð Elíasar Ebeneserssonar á Skjaldfönn, dags. 10.4.1849, um áningu í Skjaldfannardal. Merkt 34a–b.
2(151) a–b	Manntalsþing að Skálanesi í Gufudalssveit 13.6.1849. Auglýst forboð Elíasar Ebeneserssonar á Skjaldfönn um að æja ekki hestum í Skjaldfannardal. Merkt 35.
2(152) a–b	Manntalsþing að Berufirði í Reykhólasveit 15.6.1849. Auglýst forboð Elíasar Ebeneserssonar á Skjaldfönn sem auglýst hafði verið á fyrri þingum, þ.e. um Skjaldfannardal. Merkt 36a–b.
2(153) a–b	Manntalsþing að Ánesi í Trékyllisvík 1.6.1831. Upplesið afrit af bréfi Jóns Einarssonar á Reykjanesi og Óla J. Viborg á Reykjarfirði, vegna Bjarna Bjarnasonar á Stóru-Ávík, um uppbyggingu og byggingarkjör sem hann kynni að setja á Reykjarfjarðarpláss við Geirhólm. Merkt 37.
2(154) a–b	Manntalsþingsréttur að Stað í Grunnavík 2.8.1836. Upplesin lögfesta fyrir Reykjarfirði, dags. 28.7.1836. Inntak lögfestunnar er ekki skráð. Merkt 38a–b.
2(155) a–b	Manntalsþing að Unaðsdal 23.6.1862. Þinglesin mótmæli Kr. Ebeneserssonar dags. 20.6.1862 gegn þinglesnu bréfi Á. Jónssonar frá 8.1.1858 um þrætupart milli Reykjarfjarðar og Þaralátursfjarðar. Rósinkar Árnason, sem umboðsmaður Reykjarfjarðar, mótmælti þessu bréfi Kristjáns sem ósönnuðu. Merkt 39.
2(156) a–b	Manntalsþing að Stað í Grunnavík 3.7.1862. Þinglesið neitunarbréf Kr. Ebeneserssonar dags. 20.6.1862 gegn þinglesnu bréfi Á. Jónssonar í Æðey frá 8.1.1858 um þrætupart milli Reykjarfjarðar og Þaralátursfjarðar. Merkt 40.
2(157) a–b	Manntalsþing að Ánesi í Trékyllisvík 4.5.1799. Upplesin lögfesta á Árnescirkjureka milli Drangatanga og Signýjargötu, og milli Skúmshellis og Drangatanga. Inntaki lögfestunnar er að öðru leyti ekki lýst. Merkt 41a–b.
2(158) a–b	Manntalsþingsréttur að Ánesi í Trékyllisvík 10.6.1826. Upplesin lögfesta sr. Þorleifs Jónssonar fyrir Ánesstað og kirkju, en henni var mótmælt af Magnúsi Guðmundssyni á Finnbogastöðum. Inntaki lögfestunnar er ekki lýst. Merkt 42a–b.
2(159) a–b	Manntalsþing að Kaldrananesi 29.5.1845. Upplesin lögfesta Björns Olsens á Þingeyrum um rekaítök Þingeyrakirkju á Norðurströndum, dags. 31.3.1845. Inntak lögfestunnar er ekki skráð. Merkt 43a–b.
2(160) a–b	Manntals- og konungsbréfastursþing að Ánesi í Trékyllisvík 2.6.1845. Upplesin lögfesta Björns Olsens á Þingeyrum um rekaítök og reka Þingeyra-klausturskirkju, dags. 31.3.1845. Inntak lögfestunnar er ekki skráð. Merkt 44a–b.

Kirknaskjöl (skjalaflokkur A.7):

2(177) a–b	Vitnisburður nokkurra manna, dags. 16.6.1800, um að Engjanesreki hafi ávallt fylgt jörðinni og greitt hafi verið fyrir hann til Stafholtskirkju. Merkt 1.
------------	---

Visitasíubækur biskupa (skjalaflokkur A.8):

2(50) a–b	Vatnsfjörður, vísitasía, dags. 9.8.1639. Merkt 1a–c.
2(51) a–b	Vatnsfjörður, vísitasía, dags. 2.9.1675. Merkt 5a–c.
2(52) a–b	Vatnsfjörður, vísitasía, dags. 15.8.1700. Merkt 10a–d.
2(53) a–b	Vatnsfjörður, vísitasía, dags. 18.8.1725. Merkt 15a–c.
2(54) a–b	Vatnsfjörður, vísitasía, dags. 21.8.1749. Merkt 17a–b.
2(55) a–b	Vatnsfjörður, vísitasía, dags. 15.8.1761. Merkt 21a–c.
2(56) a–b	Vatnsfjörður, vísitasía, dags. 4.8.1790. Merkt 24a–d.
2(57) a–b	Vatnsfjörður, vísitasía, dags. 5.7.1852. Merkt 27a–b.
2(58) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 22.9.1639. Merkt 2a–b.

2(59) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 4.9.1681. Merkt 6a–c.
2(60) a–b	Stafholt, um skjöl kirkjunnar úr úttekt á byggingum staðarins, dags. 24.5.1676. Merkt 7a–c.
2(61) a–b	Stafholt, afhending, dags. 25.–26.5.1676. Merkt 8a–c.
2(62) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 25.8.1700. Merkt 11a–c.
2(63) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 23.9.1713. Merkt 12a–b.
2(64) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 13.6.1725. Merkt 13a–c.
2(65) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 20.8.1751. Merkt 18a–b.
2(66) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 16.6.1759. Merkt 20a–c.
2(67) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 19.8.1783. Merkt 23a–b.
2(68) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 24.7.1831. Merkt 25a–c.
2(69) a–b	Árnes, vísitasía, dags. 15.8.1643. Merkt 3.
2(70) a–b	Árnes, vísitasía, dags. 13.8.1675. Merkt 4a–b.
2(71) a–b	Árnes, vísitasía, dags. 7.8.1700. Merkt 9a–b.
2(72) a–b	Árnes, vísitasía, dags. 15.8.1725. Merkt 14a–b.
2(73) a–b	Árnes, vísitasía, dags. 15.8.1749. Merkt 16a–c.
2(74) a–b	Árnes, vísitasía, dags. 27.8.1758. Merkt 19a–b.
2(75) a–b	Árnes, vísitasía, dags. 27.8.1782. Merkt 22a–d.
2(76) a–b	Árnes, vísitasía, dags. 11.5.1825. Merkt 26a–d.
2(77) a–b	Helgafell, vísitasía, dags. 15.9.1642. Merkt 28a–d.
2(78) a–b	Helgafell, vísitasía, dags. 16.9.1676. Merkt 29a–c.
2(79) a–b	Helgafell, vísitasía, dags. 25.8.1701. Merkt 30a–c.
2(80) a–b	Helgafell, vísitasía, dags. 21.9.1724. Merkt 31a–d.
2(81) a–b	Helgafell, vísitasía, dags. 9.9.1751. Merkt 32a–b.
2(82) a–b	Helgafell, vísitasía, dags. 23.9.1758. Merkt 33a–c.
2(83) a–b	Helgafell, vísitasía, dags. 29.8.1783. Merkt 34a–c.
2(84) a–b	Helgafell, vísitasía, dags. 7.8.1831. Merkt 35a–c.
2(85) a–b	Breiðabólsstaður, vísitasía, 1590. Merkt 36a–b.
2(86) a–b	Breiðabólsstaður, vísitasía, dags. 28.8.1679. Merkt 37a–b.
2(87) a–b	Breiðabólsstaður, vísitasía, dags. 22.8.1693. Merkt 38a–c.
2(88) a–b	Breiðabólsstaður, vísitasía, dags. 6.5.1700. Merkt 39a–d.
2(89) a–b	Breiðabólsstaður, vísitasía, dags. 22.8.1716. Merkt 40a–b.
2(90) a–b	Breiðabólsstaður, vísitasía, dags. 28.7.1749. Merkt 41a–c.
2(91) a–b	Breiðabólsstaður, vísitasía, dags. 7.7.1790. Merkt 42a–b.
2(92) a–b	Breiðabólsstaður, vísitasía, dags. 30.8.1833. Merkt 44a–b.
2(93) a–b	Þingeyrar, vísitasía, dags. 28.8.1833. Merkt 43a–b.

Skjalasöfn presta og prófesta (skjalaflokkur A.9):

2(178) a–b	Gjafabréf, dags. 20.1.1858, til Árneskirkju fyrir hvalrekaítökum Skálholtskirkju á Krossnesi, í Norðfirði, og í Trékyllisey á Norðurströndum í Strandasýslu. Merkt 1a–e.
2(179) a–b	Árnes, úttekt, dags. 10.6.1781. Merkt 17a–b.
2(180) a–b	Árnes, vísitasía, dags. 13.8.1854. Merkt 18a–d.
2(181) a–b	Árnes, vísitasía, dags. 19.8.1858. Merkt 19a–d.
2(182) a–b	Stafholt, um eignir kirkjunnar, dags. 19.5.1663. Merkt 2a–c.
2(183) a–b	Stafholt, úttekt, dags. 2.6.1855. Merkt 3a–e.
2(184) a–b	Stafholt, úttekt, 17.6.1867. Merkt 4a–d.
2(185) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 26.8.1694. Merkt 5a–e.
2(186) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 9.6.1721. Merkt 6a–b.

2(187) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 25.8.1702. Merkt 7a–b.
2(188) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 10.6.1744. Merkt 8a–b.
2(189) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 10.10.1746. Merkt 9a–c.
2(190) a–b	Stafholt, afhending, dags. 30.5.1707. Merkt 10a–e.
2(191) a–b	Stafholt, úttekt, dags. 3.6.1740. Merkt 11a–d.
2(192) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 10.10.1746. Merkt 12a–b.
2(193) a–b	Stafholt, úttekt, dags. 4.6.1767. Merkt 13a–c.
2(194) a–b	Stafholt, úttekt, dags. 17.6.1867. Merkt 14a–d.
2(195) a–b	Vatnsfjörður, vísitasía, dags. 24.4.1773. Merkt 15a–c.
2(196) a–b	Vatnsfjörður, úttekt, dags. 24.5.1780. Merkt 16a–e.
2(197) a–b	Þingeyrar, vísitasía, dags. 18.10.1824. Merkt 20a–e.
2(198) a–b	Þingeyrar, vísitasía, dags. 3.12.1836. Merkt 22a–g.
2(199) a–b	Þingeyrar, vísitasía, dags. 9.4.1844. Merkt 23a–f.
2(200) a–b	Þingeyrar, vísitasía, dags. 23.10.1848. Merkt 25a–b.
2(201) a–b	Breiðabólstaður, vísitasía, dags. 30.11.1836. Merkt 21a–c.
2(202) a–b	Breiðabólstaður, úttekt, dags. 4.6.1846. Merkt 24a–c.

Skjalasöfn Stjórnarráðs Íslands og dansk-íslenskrar stjórnýslu (skjalaflokkur A.11):

2(161) a–b	Bréf, dags. 4.4.1908, frá Guðmundi Péturssyni til Stjórnarráðs Íslands þar sem hann óskar eftir að fá ábýlisjörð sína Dranga keypta skv. lögum um sölu kirkjujarða frá 16.11.1907. Merkt 1.
2(162) a–b	Útskrift úr gjörðabók sýslunefndar Strandasýslu, dags. 27.4.1908. Tekin fyrir beiðni um kaup á jörðinni Dröngum. Sýslunefndin áleit ekkert vera á móti þeirri sölu. Merkt 2a–b.
2(163) a–b	Lýsing og mat á kirkjujörðinni Dröngum, dags. 16.7.1908, gert 13.7.1908. Landamerkjum er lýst. Merkt 3a–b.
2(164) a–b	Bréf, dags. 27.12.1908, frá sr. Páli Ólafssyni í Vatnsfirði við Ísafjarðardjúp til Stjórnarráðs Íslands um fyrirhugaða sölu á kirkjujörðinni Dröngum. Merkt 4a–b.
2(165) a–b	Bréf, dags. 10.4.1909, frá sr. Páli Ólafssyni í Vatnsfirði við Ísafjarðardjúp til biskups Íslands um jörðina Dranga. Merkt 5a–b.
2(166) a–b	Bréf, dags. 5.5.1909, frá Þórhalli Bjarnarsyni, biskupi Íslands, til Stjórnarráðs Íslands um jörðina Dranga og fyrirhugaða sölu hennar. Merkt 6.
2(167) a–b	Uppkast að afsalsbréfi frá Birni Jónssyni, ráðherra Íslands, á jörðinni Dröngum til Guðmundar Péturssonar, dags. 16.11.1909. Merkt 7a–b.

Klausturumboð (skjalaflokkur A.13):

2(168) a–b	Nóta, dags. 17.7.1804, frá Ó. Ólafssyni á Skagaströnd um reka og eignir Þingeyraklausturs á Ströndum, þar á meðal reka fyrir Ófeigsfjarðarlandi, jörðina Drangavík og eyðikotið Kirkjuból á Ströndum með tilheyrandi reka. Merkt 1.
2(169) a–b	Bréf, dags. 27.8.1859, frá sr. Sveinbirni Eyjólfssyni í Árnesi í Trékyllisvík til Runólfs M. Olsens, eiganda Þingeyra, um ástand jarða á Ströndum, s.s. um að Drangajökull eyði smátt og smátt slægjulandi Kirkjubóls á Ströndum. Merkt 2a–d.
2(170)	Kort af rekum í Ófeigsfirði og í Eyvindarfirði, ódagsett en líklega frá um 1800–1820. Rekar frá suðri til norðurs: Seljanesreki, Árnesreki, Skálholtsreki, Breiðabólstaðarreki, Básar (þ.e. Þingeyrabásar). Örnefni á korti: SótEyjarkleif [svo], Engjaneshlíð, Þrælskleif og Vébjarnarnaust. Merkt 3.
2(171)	Útskrift af sáttafundi 2.7.1856 að Steinnesi í Húnavatnssýslu um kröfu Jóns Jónssonar á Ytra-Hóli, vegna Þingeyraklausturs, gegn Runólfi M. Olsen, eiganda Þingeyra, vegna jarðarinnar Kirkjubóls á Ströndum og reka í Sigluvík. Sátt náðist þannig að Runólfur gaf eftir tilkall til Kirkjubóls á Ströndum en

		áskildi sér að kirkjan héldi átölulaust reka hvala og viðar fyrir landi jarðarinnar og í Sigluvík skv. bréfi rentukammers frá 29.8.1835. Sáttin var háð samþykki stiftsýfirvalda á Íslandi og amtmanns. Ekkert kemur fram um afmörkun Kirkjubóls á Ströndum. Merkt 4a–b.
2(172)	a–b	Bréf, dags. 12.7.1860, frá Pétri Havsteen, amtmanni Norður- og Austuramts, til Jens Andreasar Knudsens, factors og umboðsmanns Þingeyraklausturs, með afriti af bréfi dómsmálaráðuneytis til amtmanns vegna jarðarinnar Kirkjubóls á Ströndum og eyðihjáleignanna Sæbóls, Efra-Horns og Neðra-Horns. Landamerkjum er lýst. Merkt 5a–b.
2(173)		Afrit af máldaga Gísla Jónssonar frá 1575 um að Stafholtskirkja eigi Engjanes með öllum reka. Auglýst fyrir manntalsþingsrétti að Árnosi í Trékyllisvík 30.6.1812. Merkt 6.

Önnur óprentuð frumgögn (skjalaflokkur A.16):

4(11)		Bréf frá sýslumanninum í Strandasýslu, dags. 2.12.1985; svar við fyrirspurn um afrétti í sýslunni.
-------	--	--

Jarðabréf og máldagar og fleira úr Íslensku fornbréfasafni (skjalaflokkur B.1):

4(30)		Skrá Páls Jónssonar biskups um kirkjur og staði Skálholtsbiskupsdæmis, um 1200. Ísl. fornbr. XII, bls. 1–15.
4(31)		Fjarðatal á Íslandi, 1312. Ísl. fornbr. III, bls. 16.
4(32)		Árneskirkja, máldagi, um 1327. Ísl. fornbr. II, bls. 617.
4(33)		Árneskirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 132.
4(34)		Árneskirkja, Gíslamáldagi, 1570 eða síðar. Ísl. fornbr. XV, bls. 562.
4(35)		Breiðabólsstaðarkirkja, máldagi, um 1451. Ísl. fornbr. V, bls. 85–86.
4(36)		Eyrarkirkja í Bitru, máldagi um 1491–1518. Ísl. fornbr. VII, bls. 85–86.
4(37)		Kálfaneskirkja, Gíslamáldagi, 1570 eða síðar. Ísl. fornbr. XV, bls. 560.
4(38)		Kirkjubólaskirkja í Langadal, máldagi, um 1327. Ísl. fornbr. II, bls. 615.
4(39)		Kirkjubólaskirkja í Langadal, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 132–133.
4(40)		Melgraseyri, bænhús, Gíslamáldagi, 1570 eða síðar. Ísl. fornbr. XV, bls. 566.
4(41)		Skálholtsstaður, skrá um reka á Ströndum, 1327. Ísl. fornbr. II, bls. 621–623.
4(42)		Skálholtsstaður, skrá um reka á Ströndum, 1344. Ísl. fornbr. II, bls. 785.
4(43)		Stafholtskirkja, máldagi, um 1140. Ísl. fornbr. I, bls. 179–180.
4(44)		Stafholtskirkja, máldagi, 1354. Ísl. fornbr. III, bls. 88–89.
4(45)		Stafholtskirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 188–190.
4(46)		Stafholtskirkja, máldagi, um 1480. Ísl. fornbr. VI, bls. 268–269.
4(47)		Stafholtskirkja, Gíslamáldagi, 1570 eða síðar. Ísl. fornbr. XV, bls. 620–622.
4(48)		Vatnsfjarðarkirkja, rekaskrá, 1327. Ísl. fornbr. II, bls. 618–621.
4(49)		Vatnsfjarðarkirkja, rekaskrá [um 1360]. Ísl. fornbr. III, bls. 135–136.
4(50)		Vatnsfjarðarkirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 133–135.
4(51)		Sálugjafarbréf Bjarnar Einarssonar Jórsalafara, dags. 25.7.1405. Vatnsfjarðarkirkju gefinn þriðjungur í Drangareka. Ísl. fornbr. III, bls. 700–703.
4(52)		Vatnsfjarðarkirkja, máldagi 1509. Ísl. fornbr. VIII, bls. 286–288.
4(53)		Þingeyraklaustur, skrá um reka á Ströndum, um 1500. Ísl. fornbr. VII, bls. 461–462.
4(54)		Þingeyraklaustur, vitnisburður um reka í Sigluvík og jörðina Kirkjuból, dags. 26.11.1512. Ísl. fornbr. VIII, bls. 412–413.

4(55)	Þingeyraklaustur, eignir samkvæmt Sigurðarregistri, um 1525. Ísl. fornbr. IX, bls. 312–316.
4(56)	Gjafabréf um m.a. reka í Skjaldabjarnarvík, dags. 21.8.1374, og staðfesting á gjafabréfinu, dags. 13.3.1375. Ísl. fornbr. III, bls. 286–287 og 294.
4(57)	Skjaldabjarnarvík, ágríp af afsali frá 1393–1394. Ísl. fornbr. III, bls. 492–496.
4(58)	Gjafabréf um m.a. reka í Skjaldabjarnarvík, dags. 5.11.1415. Ísl. fornbr. III, bls. 766.
4(59)	Jarðaskiptabréf Eggert Hannessonar og Guðrúnar Björnsdóttur, dags. 22.1.1552, m.a. um Skjaldabjarnarvík. Ísl. fornbr. XIII, bls. 684–685.
4(60)	Kaupmálabréf Magnúsar Jónssonar prúða og Ragnheiðar Eggertsdóttur, dags. 22.9.1565, m.a. um Skjaldabjarnarvík. Ísl. fornbr. XIV, bls. 422–425.
4(61)	Testamentisbréf Einars Eiríkssonar, m.a. um land á Dröngum, dags. 5.4.1383. Ísl. fornbr. III, bls. 366. Sbr. skjal nr. 4(62) (Ísl. fornbr. XII, bls. 24–26) þar sem bréfið er prentað aftur með athugasemd um leiðréttu dagsetningu.
4(62)	Testamentisbréf Einars Eiríkssonar, m.a. um land á Dröngum, dags. 14.12.1382. Ísl. fornbr. XII, bls. 24–26.
4(63)	Kaupbréf dags. 30.5.1505, m.a. um tvær eyðijarðir á Ströndum hjá Dröngum. Ísl. fornbr. VII, bls. 769–771.
4(64)	Svör Eggerts lögmans Hannessonar við sakargiftum, m.a. vegna ágreinings um Reykjarfjörð [1560]. Ísl. fornbr. XIII, bls. 493–496.
4(65)	Kaupbréf um m.a. Reykjarfjörð á Ströndum, dags. 6.11.1562 og 25.5.1576. Ísl. fornbr. XIV, bls. 21–22.
4(66)	Skiptabréf eftir Björn Þorleifsson hinn ríka, dags. 23.10.1467. Ísl. fornbr. V, bls. 497–503.
4(67)	Skiptabréf eftir Björn Þorleifsson, dags. 23.10.1467. Ísl. fornbr. XII, bls. 46–53.
4(68)	Skiptabréf eftir Ólöfu Loftsdóttur, dags. 15.4.1480. Ísl. fornbr. VI, bls. 254–257.
4(69)	Bréf um uppgjör á skuld Björns Þorleifssonar, dags. 17.5.1508. Ísl. fornbr. VIII, bls. 206–207.
4(70)	Skrá um eignir Guðmundar (ríka) Arasonar á Reykhólum [1446]. Ísl. fornbr. IV, bls. 683–694.
4(71)	Skrá um jarðagóss og eignir Bjarna Andrésónar, 1509. Ísl. fornbr. VIII, bls. 266–269.
4(72)	Kaupmálabréf Jóns Einarssonar og Margrétar Björnsdóttur, dags. 21.10.1529, m.a. um Melgraseyri og Skjaldfönn. Ísl. fornbr. IX, bls. 502–504.

Prentuð fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur B.2):

4(12)	Jarðatal J. Johnsens 1847, bls. 211–221 (Strandasýsla).
4(13)	Ný jarðabók 1861, bls. 83–87 (Strandasýsla).
4(14)	Fasteignabók 1921, bls. 92–99 (Strandasýsla).
4(15)	Fasteignabók 1932, bls. 57–60 (Strandasýsla).
4(16)	Fasteignabók 1942–1944, opnur 22–25 (Strandasýsla).

Fjallskilareglugerðir (skjalaflokkur B.4):

4(17)	Reglugjörð fyrir Strandasýslu um refaeyðingu, notkun upprekstrarlands, fjallskil, rjettahöld og fleira, nr. 59/1893.
4(18)	Reglugjörð sem hefir inni að halda viðauka við reglugjörð fyrir Strandasýslu um refaeyðingu, notkun upprekstrarlands, fjallskil, rjettahöld og fleira, nr. 73/1903.
4(19)	Reglugjörð fyrir Strandasýslu um refeyðingar, notkun upprekstrarlands, fjallskil, rjettahöld o.fl., nr. 138/1914.
4(20)	Reglugerð fyrir Strandasýslu, um notkun upprekstrarlands, fjallskil, réttahöld o.fl., nr. 73/1921.

	4(21)	Reglugjörð um breyting á reglugjörð 15. desbr. 1914 fyrir Strandasýslu um refacyðingar, notkun upprekstrarlands, fjallskil, rjettahöld o.fl., nr. 42/1927.
	4(22)	Reglugerð um breyting á reglugerð fyrir Strandasýslu, um notkun upprekstrarlands, fjallskil, réttahöld o.fl., nr. 106/1932.
	4(23)	Fjallskilareglugerð fyrir Strandasýslu, nr. 32/1946.
	4(24)	Fjallskilasamþykkt fyrir Strandasýslu, nr. 485/1996.
	4(25)	Fjallskilasamþykkt fyrir Strandasýslu, nr. 715/2012.

Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja ásamt Stjórnartíðindum (skjalaflokkur B.6):

	4(26)	Auglýsing um staðfestingu á mörkum sveitarfélaganna Árneshrepps, Hólmavíkurrepps og Ísafjarðarbæjar á Drangajökli, nr. 228/2000.
--	-------	--

Landnáma (skjalaflokkur B.7):

	4(27)	Úr Landnámabók. Íslenzk fornrit I (1968), bls. 196–199 og kort.
	4(28)	Úr Landið og Landnáma eftir Harald Matthíasson (1982), bls. 231–239 og kort.

Önnur prentuð frumgögn (skjalaflokkur B.11):

	4(29)	Frumvarp til laga um heimild fyrir ríkisstjórnina til að selja tvær eyðijarðir og nefndarálit um málið (þingskjöl 405 og 504 í 162. máli á 75. löggjafarþingi 1955–1956).
--	-------	---

Lagt fram af óbyggðanefnd:

	5	Söguleg greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, lokagerð, dags. 18.11.2019.
	5(1)	Söguleg greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, drög, dags. 19.8.2019.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni lögmanni vegna Engjaness og Ófeigsfjarðar:

	6	Engjaness og Ófeigsfjörður, kröfulýsing, dags. 15.4.2019.
	6(1)	Engjaness og Ófeigsfjörður, útprent úr fasteignaskrá.
	6(2)	Engjaness og Ófeigsfjörður, greinargerð, 4.12.2019.

Lagt fram af Guðrúnu A. Gunnarsdóttur vegna Skjaldabjarnarvíkur og Drangavíkur:

	7	Skjaldabjarnarvík, kröfulýsing, dags. 5.9.2019.
	7(1)	Bréf frá Guðrúnu A. Gunnarsdóttur til óbyggðanefndar, dags. á jólum 2018, pósthímplað 18.3.2019, móttakið 19.3.2019.
	7(2)	Skjaldabjarnarvík, uppdráttur af jarðamörkum, dags. 10.10.2014.
	7(3)	Bréf frá Guðrúnu A. Gunnarsdóttur til óbyggðanefndar, dags. 26.6.2019.
	7(4)	Athugasemdir vegna Drangavíkur, dags. 3.10.2019, ásamt tveimur fylgiskjöllum: 1) bréfi til úrskurðarnefndar umhverfis- og auðlindamála dags. 27.6.2019 ásamt þremur kortum/loftmyndum, 2) textum sem tengjast áformum um friðlýsingu Dranga.

Lagt fram af lögmönnum og fulltrúum málsaðila:

	8	8(1)	Yfirlitskort, mál nr. 1/2019. Kröfulínur málsaðila, dags. 25.9.2019.
		8(2)	Yfirlitskort, mál nr. 1/2019. Kröfulínur málsaðila, dags. 14.10.2019.
		8(3)	Yfirlitskort, mál nr. 1/2019. Kröfulínur málsaðila, dags. 20.12.2019.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

	9	9(1)	Fundargerð 1. fyrirtöku, dags. 26.9.2019. (M.a. frásögn af vettvangsferð 25.9.2019.)
		9(2)	Fundargerð 2. fyrirtöku, dags. 20.11.2019.

	9(3)	Fundargerð aðalmeðferðar, dags. 10.12.2019.
	9(4)	Fundargerð 4. fyrirtöku, dags. 20.2.2020.

Lagt fram af Benedikt Ólafssyni lögmanni eða Láru Ingólfssdóttur vegna Drangavíkur:

10		Drangavík, kröfulýsing, dags. 9.10.2019.
	10(1)	Landamerkjabréf fyrir Ófeigsfjörð, Engjanes, Dranga og Drangavík, sbr. skjöl nr. 2(2)–2(4) og 2(6).
	10(2)	Drangavík, loftmynd með hnitsettum landamerkjum, dags. 30.9.2019.
	10(3)	Drangavík, veðbókarvottorð, dags. 9.10.2019.
	10(4)	Trausti Jónsson: „Um hitafar á Íslandi og á norðurhveli frá landnámi til 1800“, birt á vedur.is, dags. 9.3.2007.
	10(5)	Drangavík, greinargerð, dags. 4.12.2019.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

11		Vistgerðir í norðanverðum Árneshreppi á Ströndum. Greinargerð frá Náttúrufræðistofnun Íslands, nóvember 2019.
----	--	---

Lagt fram af Pétri Guðmundssyni vegna Ófeigsfjarðar:

12		Minnisblað frá verkfræðistofunni Vatnaskilum um aðrennsli til Efra-Eyvindarfjarðarvatns í Eyvindarfirði, dags. 13.2.2019.
----	--	---

Lagt fram af Sveini Kristinssyni f.h. Fornasels ehf. vegna Dranga:

13		Drangar, athugasemdir, dags. 19.11.2019.
	13(1)	Athugasemdir, dags. 5.12.2019, sbr. skjal nr. 7(4).

Lagt fram af óbyggðanefnd:

14		Greinargerð um Drangajökul frá Náttúrufræðistofnun Íslands, nóvember 2019.
15	15(1)	Bréf frá óbyggðanefnd, dags. 29.11.2019, til þriggja af eigendum Drangavíkur sem standa ekki að kröfu vegna jarðarinnar, sbr. skjöl nr. 10 og 7(4).
	15(2)	Bréf frá óbyggðanefnd, dags. 29.11.2019, til þriggja af eigendum Skjaldabjarnarvíkur sem standa ekki að kröfu vegna jarðarinnar, sbr. skjal nr. 7.

Hliðsjónargögn**Lagt fram til hliðsjónar af Eddu Andradóttur lögmanni f.h. fjármála- og efnahagsráðherra**

H-1	Landnámapók, Íslenzk fornrit I (1968), bls. 196–201. Nr. 1 í tilvísanaskrá, skjali 1(2).
H-2	Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns (1940), 7. bindi, bls. 321–456. Nr. 2 í tilvísanaskrá, skjali 1(2).
H-3	Sóknalýsingar Vestfjarða, II. bindi (1952), bls. 5–13 og 204–286. Nr. 3 í tilvísanaskrá, skjali 1(2).

Lagt fram til hliðsjónar af óbyggðanefnd

H-4	Almennar niðurstöður óbyggðanefndar með viðaukum, svæði 1–9A, dags. 15.8.2019.
H-5	Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar, sbr. 5. mgr. 10. gr. Þjóðlendulaga nr. 58/1998, með síðari breytingum, dags. 10.4.2015.
H-6	Jarðalisti sem notaður er við leit að gögnum um svæði 10A á Þjóðskjalasafni Íslands, dags. 9.8.2019.
H-7	Skjaldabjarnarvík, örnefnaskrár o.fl. frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-8	Drangar, örnefnaskrár o.fl. frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

H-9	Drangavík, örnefnaskrár o.fl. frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-10	Ófeigsfjörður, örnefnaskrár o.fl. frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-11	Minnisblað um leit óbyggðanefndar í skjalaflokki B.3 Dómar fyrir mál nr. 1/2019 á svæði 10A, dags. 14.11.2019.
H-12	Minnisblað um leit óbyggðanefndar í skjalaflokki B.6 Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja ásamt Stjórnartíðindum fyrir mál nr. 1/2019 á svæði 10A, dags. 14.11.2019.
H-13	Minnisblað um leit óbyggðanefndar í skjalaflokki B.9 Alþingisbækur Íslands fyrir mál nr. 1/2019 á svæði 10A, dags. 12.11.2019.
H-14	Úr Sýslulýsingum 1744–1749 (1957), bls. 202–208.
H-15	Úr Árbók Ferðafélags Íslands 1952 (Strandasýsla eftir Jóhann Hjaltason), bls. 5–7 og 130–143.
H-16	Úr Árbók Ferðafélags Íslands 1994 (Ystu strandir norðan Djúps eftir Guðrúnu Ásu Grímsdóttur), bls. 219–243.
H-17	Úr Árbók Ferðafélags Íslands 2000 (Í strandbyggðum norðan lands og vestan eftir Bjarna Guðmundsson, Hauk Jóhannesson og Valgarð Egilsson), bls. 99–117.
H-18	Skýrslur í máli nr. 1/2019 hjá óbyggðanefnd við aðalmeðferð 10.12.2019 (28 bls., skrifaðar upp eftir hljóðupptöku).
H-19	Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns: 4. bindi, bls. 333–335; 5. bindi, bls. 316–317; 7. bindi, bls. 214–215, 242–247, 314–337; 8. bindi, bls. 195–195, 248–251; 13. bindi, bls. 250, 272, 282, 285–286, 313, 320–323, 489.

b) Skjalaskrá í númeraröð

**Skjöl lögð fram í máli nr. 1/2019
(OBN 19080003)**

Lagt fram af Eddu Andradóttur lögmanni f.h. fjármála- og efnahagsráðherra:

1		Kröfulýsing fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 5.10.2018.
1(1)		Skjalaskrá fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 5.10.2018.
1(2)		Tilvísanaskrá fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 5.10.2018.
1(3)		Bréf óbyggðanefndar til fjármála- og efnahagsráðherra um meðferð á svæði 10A og kröfulýsingarfrest, dags. 16.3.2018. Merkt 4, sbr. skjal nr. 1(1).
1(4)		Bréf óbyggðanefndar til lögmanna íslenska ríkisins um meðferð svæðis 10A og kröfulýsingarfrest, dags. 16.3.2018. Merkt 5, sbr. skjal nr. 1(1).
1(5)		Bréf óbyggðanefndar til lögmanna íslenska ríkisins um leiðréttingu á afmörkun svæðis 10A, dags. 20.8.2018. Merkt 6, sbr. skjal nr. 1(1).
1(6)		Bréf lögmanna íslenska ríkisins til óbyggðanefndar, beiðni um frest til að skila kröfulýsingu, dags. 10.9.2018. Merkt 7, sbr. skjal nr. 1(1).
1(7)		Bréf óbyggðanefndar til lögmanna íslenska ríkisins, beiðni um frest til að skila kröfulýsingu samþykkt, dags. 11.9.2018. Merkt 8, sbr. skjal nr. 1(1).
1(8)		Landamerkjabréf Skjaldabjarnarvíkur, dags. 2.7.1890. Merkt 9, sbr. skjal nr. 1(1).
1(9)		Landamerkjabréf Dranga, dags. 24.5.1890. Merkt 10, sbr. skjal nr. 1(1).
1(10)		Landamerkjabréf Engjaness, dags. 2.7.1890. Merkt 11, sbr. skjal nr. 1(1).
1(11)		Uppskrift frá Þjóðskjalasafni Íslands á landamerkjabréfum Skjaldabjarnarvíkur, Dranga, Engjaness o.fl., sbr. skjöl nr. 1(8)–1(10). Merkt 12, sbr. skjal nr. 1(1).
1(12)		Landamerkjabréf Sæbóls í Norður-Ísafjarðarsýslu, dags. 8.1.1892. Merkt 13, sbr. skjal nr. 1(1).
1(13)		Svör við fyrirspurn félagsmálaráðuneytis um afréttarmálefni sveitarfélaga frá Hólmavíkurbhreppi, dags. 7.11.1989; Kirkjubólshreppi, dags. 7.11.1989; Óspaks-eyrarhreppi, dags. 9.11.1989; Bæjarhreppi, dags. 3.11.1989; og Fellshreppi, dags. 7.4.1989. Nr. 4 í tilvísanaskrá, skjali 1(2).
1(14)		Minnisblað um vatnasvið og vatnaskil frá sérfræðingi á Veðurstofu Íslands, dags. 14.9.2018.
1(15)		Greinargerð fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 27.11.2019.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

			Skjala-flokkur ¹
2		Heildarskilabréf Þjóðskjalasafns Íslands; yfirlit um heimildaleit í óprentuðum frumgögnum, uppfært. 18.12.2019.	
	2(1) a–b	Skjaldabjarnarvík, landamerki 2.7.1890, þinglýst 2.7.1890. Merkt 1.	A.1
	2(2) a–b	Drangar, landamerki dags. 24.5.1890, þinglýst 2.7.1890. Merkt 2a–b.	A.1
	2(3) a–b	Engjanes, landamerki dags. 2.7.1890, þinglýst 2.7.1890. Merkt 3a–b.	A.1

¹ Sbr. „Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“: <https://obyggdaneind.is/wp-content/uploads/frumgagnayfirlit.pdf>

		Skjala- flokkur ¹
2(4) a–b	Ófeigsfjörður, landamerki dags. 21.1.1890, þinglýst 2.7.1890. Merkt 4a–b.	A.1
2(5) a–b	Sæból á Ströndum, landamerki, dags. 8.1.1892, þinglýsingardags ekki getið. Merkt 5.	A.1
2(6) a–b	Drangavík, landamerki, dags. 2.7.1890, þinglýst 2.7.1890. Merkt 6.	A.1
2(7) a–b	Hraundalur, landamerki, dags. 13.7.1889, þinglýst 21.5.1890. Merkt 7.	A.1
2(8) a–b	Melgraseyri, landamerki, dags. 13.7.1889, þinglýst 21.5.1890. Merkt 8a–b.	A.1
2(9) a–b	Reykjarfjörður á Ströndum, landamerki, dags. 8.1.1892, móttakið til þinglýsingar 6.9.1892. Merkt 9a–b.	A.1
2(10) a–b	Árnes í Trékyllisvík, landamerki, dags. 1.7.1890, þinglýst 2.7.1890. Merkt 10a–b.	A.1
2(11) a–b	Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, landamerki, dags. 24.5.1886, þinglýst 8.6.1886. Merkt 11a–b.	A.1
2(12) a–b	Breiðabólstaður í Vesturhópi, landamerki, dags. 30.5.1892, þinglýst 31.5.1892. Merkt 12.	A.1
2(13) a–b	Breiðabólstaður í Vesturhópi, landamerki, dags. 13.12.1938, þinglýsingardags ekki getið. Merkt 13.	A.1
2(14) a–b	Stafholt í Stafholtstungum, landamerki, dags. í maí 1890, þinglýst 23.5.1892. Merkt 14a–c.	A.1
2(15) a–b	Helgafell í Helgafellssveit, landamerki, dags. 22.5.1891 og 11.10.1913, þinglýst 26.5.1914. Merkt 15a–c.	A.1
2(16) a–b	Jarðamat Strandasýslu 1804: Skjaldabjarnarvík. Merkt 1.	A.5
2(17) a–b	Jarðamat Strandasýslu 1804: Drangar. Merkt 2.	A.5
2(18) a–b	Jarðamat Strandasýslu 1804: Engjanes. Merkt 3.	A.5
2(19) a–b	Jarðamat Strandasýslu 1804: Ófeigsfjörður. Merkt 4.	A.5
2(20) a–b	Jarðamat Strandasýslu 1804: Drangavík. Merkt 7.	A.5
2(21) a–b	Jarðamat Strandasýslu 1804: Árnes í Trékyllisvík. Merkt 12.	A.5
2(22) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Skjaldfönn, Kirkjuból á Ströndum, Hraundalur, Melgraseyri, Laugaland, Reykjarfjörður á Ströndum og Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp. Merkt 5, 6, 8, 9, 10, 11, 13.	A.5
2(23) a–b	Jarðamat Húnavatnssýslu 1804: Þingeyrar/Þingeyraklaustur og Breiðabólstaður í Vesturhópi. Merkt 14 og 15.	A.5
2(24) a–b	Jarðamat Mýrasýslu 1804: Stafholt í Stafholtstungum. Merkt 16.	A.5
2(25) a–b	Jarðamat Snæfellsnessýslu 1804: Helgafell/Helgafellsklaustur í Helgafellssveit. Merkt 17.	A.5
2(26) a–b	Jarðamat Strandasýslu 1849–1850: Skjaldabjarnarvík. Merkt 1a–b.	A.5
2(27) a–b	Jarðamat Strandasýslu 1849–1850: Drangar. Merkt 2.	A.5
2(28) a–b	Jarðamat Strandasýslu 1849–1850: Ófeigsfjörður. Merkt 3a–b.	A.5
2(29) a–b	Jarðamat Strandasýslu 1849–1850: Drangavík. Merkt 6.	A.5
2(30) a–b	Jarðamat Strandasýslu 1849–1850: Árnes í Trékyllisvík. Merkt 13.	A.5
2(31)	Jarðamat Strandasýslu 1849–1850, verðlagsbók: Skjaldabjarnarvík, Árnes, Drangar, Drangavík, Ófeigsfjörður. Merkt 7, 8.	A.5
2(32) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850: Skjaldfönn, Sæból á Ströndum, Hraundalur, Reykjarfjörður á Ströndum, Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp. Merkt 4, 5, 9, 11a–b, 14a–b.	A.5

		Skjala- flokkur ¹
2(33)	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850, verðlagsbók: Hraundalur, Laugaland, Melgraseyri, Skjaldfönn, Kirkjuból á Ströndum, Reykjarfjörður á Ströndum, Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp. Merkt 10, 12, 15.	A.5
2(34)	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850, gjörðabók við rannsókn jarðamats: Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp. Merkt 16a–b.	A.5
2(35) a–b	Jarðamat Húnavatnssýslu 1849–1850: Þingeyrar/Þingeyraklaustur og Breiðabólsstaður í Vesturhópi. Merkt 17a–c, 18a–b.	A.5
2(36)	Jarðamat Mýrasýslu 1849–1850: Stafholt í Stafholtstungum. Merkt 19a–b.	A.5
2(37) a–b	Fasteignamat Strandasýslu 1916–1918: Skjaldabjarnarvík. Merkt 1a–b.	A.5
2(38) a–b	Fasteignamat Strandasýslu 1916–1918: Drangar. Merkt 2a–b.	A.5
2(39) a–b	Fasteignamat Strandasýslu 1916–1918: Engjanes. Merkt 3.	A.5
2(40) a–b	Fasteignamat Strandasýslu 1916–1918: Ófeigsfjörður. Merkt 4a–c.	A.5
2(41) a–b	Fasteignamat Strandasýslu 1916–1918: Drangavík. Merkt 6a–b.	A.5
2(42) a–b	Fasteignamat Strandasýslu 1916–1918: Árnes í Trékyllisvík. Merkt 11a–c.	A.5
2(43) a–b	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Skjaldfönn, Hraundalur, Melgraseyri, Laugaland, Reykjarfjörður á Ströndum og Kirkjuból á Ströndum. Merkt 5, 7, 8a–b, 9a–b, 10a–b.	A.5
2(44)	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp. Merkt 12a–c.	A.5
2(45)	Fasteignamat Austur-Húnavatnssýslu 1916–1918: Þingeyrar/Þingeyraklaustur. Merkt 13a–b.	A.5
2(46)	Fasteignamat Vestur-Húnavatnssýslu 1916–1918: Breiðabólsstaður í Vesturhópi. Merkt 14a–b.	A.5
2(47)	Fasteignamat Mýrasýslu 1916–1918: Stafholt í Stafholtstungum. Merkt 15.	A.5
2(48) a–b	Fasteignamat Snæfells- og Hnappadalssýslu 1916–1918: Helgafell í Helgafellssveit. Merkt 16.	A.5
2(49)	Yfirlit úr dómabókum sýslumanna um Dranga, Drangavík, Engjanes, Kirkjuból á Ströndum, Ófeigsfjörð, Skjaldabjarnarvík, Skjaldfönn, Árnes í Trékyllisvík, Hraundal, Laugaland, Melgraseyri, Reykjarfjörð, Stafholt í Stafholtstungum og Þingeyrar/Þingeyraklaustur.	A.6
2(50) a–b	Vatnsfjörður, vísitasía, dags. 9.8.1639. Merkt 1a–c.	A.8
2(51) a–b	Vatnsfjörður, vísitasía, dags. 2.9.1675. Merkt 5a–c.	A.8
2(52) a–b	Vatnsfjörður, vísitasía, dags. 15.8.1700. Merkt 10a–d.	A.8
2(53) a–b	Vatnsfjörður, vísitasía, dags. 18.8.1725. Merkt 15a–c.	A.8
2(54) a–b	Vatnsfjörður, vísitasía, dags. 21.8.1749. Merkt 17a–b.	A.8
2(55) a–b	Vatnsfjörður, vísitasía, dags. 15.8.1761. Merkt 21a–c.	A.8
2(56) a–b	Vatnsfjörður, vísitasía, dags. 4.8.1790. Merkt 24a–d.	A.8
2(57) a–b	Vatnsfjörður, vísitasía, dags. 5.7.1852. Merkt 27a–b.	A.8
2(58) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 22.9.1639. Merkt 2a–b.	A.8
2(59) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 4.9.1681. Merkt 6a–c.	A.8
2(60) a–b	Stafholt, um skjöl kirkjunnar úr úttekt á byggingum staðarins, dags. 24.5.1676. Merkt 7a–c.	A.8
2(61) a–b	Stafholt, afhending, dags. 25.–26.5.1676. Merkt 8a–c.	A.8
2(62) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 25.8.1700. Merkt 11a–c.	A.8
2(63) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 23.9.1713. Merkt 12a–b.	A.8

		Skjala- flokkur ¹
2(64) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 13.6.1725. Merkt 13a–c.	A.8
2(65) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 20.8.1751. Merkt 18a–b.	A.8
2(66) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 16.6.1759. Merkt 20a–c.	A.8
2(67) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 19.8.1783. Merkt 23a–b.	A.8
2(68) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 24.7.1831. Merkt 25a–c.	A.8
2(69) a–b	Árnes, vísitasía, dags. 15.8.1643. Merkt 3.	A.8
2(70) a–b	Árnes, vísitasía, dags. 13.8.1675. Merkt 4a–b.	A.8
2(71) a–b	Árnes, vísitasía, dags. 7.8.1700. Merkt 9a–b.	A.8
2(72) a–b	Árnes, vísitasía, dags. 15.8.1725. Merkt 14a–b.	A.8
2(73) a–b	Árnes, vísitasía, dags. 15.8.1749. Merkt 16a–c.	A.8
2(74) a–b	Árnes, vísitasía, dags. 27.8.1758. Merkt 19a–b.	A.8
2(75) a–b	Árnes, vísitasía, dags. 27.8.1782. Merkt 22a–d.	A.8
2(76) a–b	Árnes, vísitasía, dags. 11.5.1825. Merkt 26a–d.	A.8
2(77) a–b	Helgafell, vísitasía, dags. 15.9.1642. Merkt 28a–d.	A.8
2(78) a–b	Helgafell, vísitasía, dags. 16.9.1676. Merkt 29a–c.	A.8
2(79) a–b	Helgafell, vísitasía, dags. 25.8.1701. Merkt 30a–c.	A.8
2(80) a–b	Helgafell, vísitasía, dags. 21.9.1724. Merkt 31a–d.	A.8
2(81) a–b	Helgafell, vísitasía, dags. 9.9.1751. Merkt 32a–b.	A.8
2(82) a–b	Helgafell, vísitasía, dags. 23.9.1758. Merkt 33a–c.	A.8
2(83) a–b	Helgafell, vísitasía, dags. 29.8.1783. Merkt 34a–c.	A.8
2(84) a–b	Helgafell, vísitasía, dags. 7.8.1831. Merkt 35a–c.	A.8
2(85) a–b	Breiðabólsstaður, vísitasía, 1590. Merkt 36a–b.	A.8
2(86) a–b	Breiðabólsstaður, vísitasía, dags. 28.8.1679. Merkt 37a–b.	A.8
2(87) a–b	Breiðabólsstaður, vísitasía, dags. 22.8.1693. Merkt 38a–c.	A.8
2(88) a–b	Breiðabólsstaður, vísitasía, dags. 6.5.1700. Merkt 39a–d.	A.8
2(89) a–b	Breiðabólsstaður, vísitasía, dags. 22.8.1716. Merkt 40a–b.	A.8
2(90) a–b	Breiðabólsstaður, vísitasía, dags. 28.7.1749. Merkt 41a–c.	A.8
2(91) a–b	Breiðabólsstaður, vísitasía, dags. 7.7.1790. Merkt 42a–b.	A.8
2(92) a–b	Breiðabólsstaður, vísitasía, dags. 30.8.1833. Merkt 44a–b.	A.8
2(93) a–b	Þingeyrar, vísitasía, dags. 28.8.1833. Merkt 43a–b.	A.8
2(94) a–b	Skjaldabjarnarvík: Seld og afsöluð sex hundruð í jörðinni. Nefnd eru landamerki til fjalls og fjöru en þau eru ekki tilgreind. Dags. 10.8.1828, þinglýst 17.6.1829. Merkt 1a–b.	A.3
2(95) a–b	Skjaldabjarnarvík: Makaskiptagjörningur þar sem seld og afhent eru sex hundruð í jörðinni. Dags. 5.11.1852, þinglýst 6.6.1854. Merkt 2.	A.3
2(96) a–b	Drangar: Byggingarbréf fyrir hálfri jörðinni. Ódagsett en þinglýst 27.5.1873. Merkt 3.	A.3
2(97) a–b	Drangar: Byggingarbréf fyrir hálfri jörðinni. Dags. 21.11.1871, þinglýst 27.5.1873. Merkt 4.	A.3
2(98) a–b	Drangar: Kaupbréf. Dags. 16.11.1909, þinglýst 27.6.1910. Merkt 5.	A.3
2(99) a–b	Engjanes: Lögfesta fyrir Stafholtskirkjujörðinni Engjanesi. Dags. 5.12.1809, þinglýst 30.6.1812. Merkt 6a–b.	A.3
2(100) a–b	Bréf frá Bjarna Thorarensen, amtmanni Norður- og Austuramts, til Björns Olsens, umboðsmanns Þingeyraklausturs, um samþykkt rentukammers við tilboði Björns um að hann greiði 100 ríkisbankadali fyrir sjóreka fyrir nokkrum jörðum í Húnavatns- og Strandasýslum, þar á meðal Ófeigsfirði og Drangavík. Dags. 10.12.1835, þinglýst 22.5.1837. Merkt 7a–c.	A.3

		Skjala- flokkur ¹
2(101) a–b	Lögfesta Þingeyraklausturs um eignir og reka á Ströndum, m.a. reka í Ófeigsfirði, Eyvindarfirði, Drangavík og Siglúvík, og jarðirnar Drangavík og Kirkjuból á Ströndum. Dags. 31.3.1845, þinglýst 29.5.1845. Merkt 8a–c.	A.3
2(102) a–b	Bréf um að eigendur Skálholtskirkju og -jarðar selji og afhendi eigendum Ófeigsfjarðar svokallaða Ófeigsfjarðarreka á Norðurströndum. Dags. 20.1.1858, þinglýst 31.5.1858. Merkt 9a–c.	A.3
2(103) a–b	Ófeigsfjörður: Kaupgjörningur um m.a. fjögur hundruð í jörðinni. Dags. 13.12.1859, þinglýsingar ekki getið. Merkt 10a–c.	A.3
2(104) a–b	Ófeigsfjörður: Kaupsamningur um fjögur hundruð í jörðinni. Dags. 10.11.1881, þinglýst 3.7.1882. Merkt 11a–c.	A.3
2(105) a–b	Ófeigsfjörður: Afsal fyrir ½ hundraði í jörðinni. Dags. 17.5.1912, þinglýst 26.6.1913. Merkt 12a–b.	A.3
2(106) a–b	Ófeigsfjörður: Sýslumaður Strandasýslu staðfestir afsal fyrir kaupum 21.8.1912 á átta hundruðum í jörðinni. Dags. 8.2.1913, þinglýst 26.6.1913. Merkt 13a–b.	A.3
2(107) a–b	Ófeigsfjörður: Afsal fyrir einu hundraði í jörðinni. Dags. 23.12.1920, þinglýst 13.7.1922. Merkt 14a–b.	A.3
2(108) a–b	Ófeigsfjörður: Kaupsamningur um hálfja jörðina. Landamerkjum er lýst. Dags. 7.5.1921, þinglýst 2.7.1928. Merkt 15a–c.	A.3
2(109) a–b	Hraundalur: Lögfesta fyrir hálfri jörðinni. Landamerkjum er lýst. Dags. 3.5.1838, þinglýst 30.6.1898. Merkt 16.	A.3
2(110) a–b	Hraundalur: Byggingarbréf fyrir 10 hundruðum í jörðinni. Dags. 4.6.1861, þinglýst 13.6.1862. Merkt 17a–c.	A.3
2(111) a–b	Melgraseyri: Byggingarbréf fyrir hálfri jörðinni þar sem fram kemur að ábúandi skuli yrkja slægnastykki úr jörðinni Hraundal. Dags. 4.6.1861, þinglýst 13.6.1861. Merkt 18a–b.	A.3
2(112) a–b	Melgraseyri: Eignaskipti á jörðinni þar sem tekin eru fram landamerki á þeim hlutum sem var skipt. Tekið er fram að hvorki hafi verið skipt landamerkjalág milli Melgraseyrar og Laugalands né stykki í Hraundal. Dags. 14.7.1884, þinglýst 12.6.1885. Merkt 19a–d.	A.3
2(113) a–b	Reykjarfjörður á Ströndum: Lögfesta, landamerkjum er lýst. Dags. 28.7.1836, þinglýst 2.8.1836. Merkt 20a–b.	A.3
2(114) a–b	Yfirlýsing um að Á. Jónsson afsali frá sér þrætupartí milli jarðanna Reykjarfjarðar á Ströndum og Þaralátursfjarðar. Landamerkjum þrætupartsins er lýst. Dags. 7.8.1857, þinglýst 11.7.1861. Merkt 21a–b.	A.3
2(115) a–b	Yfirlýsing um að Á. Jónsson lofi að fara eftir sáttagjörningi sem hann og Kristján Ebeneserson gerðu vegna þrætuparts milli Reykjarfjarðar og Þaralátursfjarðar. Landamerkjum þrætupartsins er lýst. Dags. 8.1.1858, þinglýst 11.7.1861. Merkt 22.	A.3
2(116) a–b	Lögfesta Vatnsfjarðarkirkju fyrir Sæbólsreka í Reykjarfirði. Dags. 23.7.1873, þinglýst 1.8.1873. Merkt 23a–b.	A.3
2(117) a–b	Manntalsþing að Árnesi í Trékyllisvík 17.6.1829. Lesið kaupbréf fyrir Skjaldabjarnarvík, dags. Merkt 1a–b.	A.6.b
2(118) a–b	Manntalsþing að Árnesi í Trékyllisvík 27.5.1873. Þinglýst tveimur byggingarbréfum vegna Dranga, hvoru um sig fyrir hálfri jörðinni, annað bréfið dags. 21.11.1871. Merkt 2a–b.	A.6.b
2(119) a–b	Aukaréttur á skrifstofu Strandasýslu 15.5.1908. Sr. Böðvar Eyjólfsson og Valgeir Jónsson útnefndir til að gera lýsingu og mat á kirkjufjörðinni Dröngum. Merkt 3a–b.	A.6.b

		Skjala- flokkur ¹
2(120) a–b	Aukaréttur að Reykjarfjarðarverslunarstað 29.8.1908. Lýsingar- og matsgjörð sr. Böðvars Eyjólfssonar og Valgeirs Jónssonar um kirkjújörðina Dranga, dags. 16.7.1908, staðfest. Merkt 4.	A.6.b
2(121) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 27.6.1910. Þinglesið afsalsbréf fyrir Dröngum. Merkt 5a–b.	A.6.b
2(122) a–b	Manntalsþingsréttur að Breiðabólstað í Vesturhópi 10.6.1836. Lesið bréf amtmanns yfir Norður- og Austuramti dags. 10.12.1835 um að Birni Olsen, umboðsmanni Þingeyraklausturs, séu afhent rekaitök í Strandasýslu, þar á meðal á jörðunum Drangavík og Ófeigsfirði, fyrir 100 ríkisbankadali. Einnig uppleysið bréf amtmanns um kvittun fyrir greiðslunni. Merkt 6a–c.	A.6.b
2(123) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 15.5.1841. Lesin afskrift af konunglegu afsali fyrir jörðinni Drangavík til Björns Olsens, umboðsmanns Þingeyraklausturs, dags. 12.9.1838. Merkt 7a–b.	A.6.b
2(124) a–b	Manntalsþingsréttur að Breiðabólstað í Vesturhópi 24.5.1841. Lesið konunglegt afsalsbréf fyrir jörðinni Drangavík til Björns Olsens, umboðsmanns Þingeyraklausturs, dags. 12.9.1838. Merkt 8a–b.	A.6.b
2(125) a–b	Dómur, uppkveðinn 4.2.1915, í máli Magnúsar Vigfússonar á Þingeyrum gegn Sturlu Jónssyni, kaupmanni í Reykjavík, þar sem Magnús hafði stefnt Sturlu og krafist að fá útgefið eignarafsál fyrir jörðinni Þingeyrum ásamt nokkrum eignum, þar á meðal Drangavík. Stefndi var sýknaður af kröfum stefnanda. Merkt 9a–f.	A.6.b
2(126) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 30.6.1812. Upplesin lögfesta fyrir Stafholtskirkjújörðina Engjanes, dags. 5.12.1809. Inntak lögfestunnar er ekki skráð. Merkt 10.	A.6.b
2(127) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 5.5.1794. Upplesið afsalsbréf fyrir sex hundruðum í jörðinni Ófeigsfirði, dags. 25.3.1794. Merkt 11a–c.	A.6.b
2(128) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 2.5.1795. Upplesið afsalsbréf fyrir sex hundruðum í jörðinni Ófeigsfirði. Merkt 12a–b.	A.6.b
2(129) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 25.5.1835. Uppboð á 1/3 hluta jarðarinnar Ófeigsfjarðar. Merkt 13.	A.6.b
2(130) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 24.5.1837. Þinglýst byggingarbréfum Björns Olsens, umboðsmanns Þingeyraklausturs, og Gísla hreppstjóra á Bæ á rekapörtum og ítökum fyrir Ófeigsfjarðarlandi til Óla Viborg á Reykjarfirði. Bréfin voru dagsett 18.1.1836 og 3.12.1836. Merkt 14a–b.	A.6.b
2(131) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 25.5.1840. Upplesin friðlýsing Óla Viborg fyrir eignar- og ábýlisjörð hans Ófeigsfirði. Merkt 15a–b.	A.6.b
2(132) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 31.5.1858. Þinglesið afsalsbréf þar sem Bjarni Thorsteinsson og Hannes St. Johnsen afsöluðu frá sér Skálholtskirkjureka fyrir Ófeigsfjarðarlandi til eigenda Ófeigsfjarðar. Merkt 16a–b.	A.6.b
2(133) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 3.6.1861. Upplesið afsalsbréf dags. 13.12.1859 um fjögur hundruð í jörðinni Ófeigsfirði, 80 álnir í jörðinni Seljanesi og átta hundruð í jörðinni Krossnesi. Merkt 17a–b.	A.6.b
2(134) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 3.7.1882. Upplesið afsalsbréf, dags. 10.11.1881, um fjögur hundruð að fornu mati úr jörðinni Ófeigsfirði fyrir 1.100 kr. Merkt 18a–b.	A.6.b

			Skjala- flokkur ¹
	2(135) a–b	Aukaréttur á skrifstofu Strandasýslu að Bæ við Hrutafjörð 19.11.1887. Tveir menn útnefndir til að meta tvö hundruð að fornu mati í jörðinni Ófeigsfirði. Merkt 19a–b.	A.6.b
	2(136) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 10.6.1902. Tekið fyrir mál Guðmundar Péturssonar gegn J.J. Thorarensen um skuldir vegna vanefnda skv. byggingarbréfi fyrir jörðina Ófeigsfjörð. Merkt 20a–c.	A.6.b
	2(137) a–b	Aukaréttur að Árnosi í Trékyllisvík 2.8.1902. Framhaldið máli Guðmundar Péturssonar gegn J.J. Thorarensen vegna ákvæða byggingarbréfs fyrir jörðina Ófeigsfjörð. Merkt 21a–b.	A.6.b
	2(138) a–b	Aukaréttur að Reykjarfirði 5.8.1902. Framhaldið máli Guðmundar Péturssonar gegn J.J. Thorarensen vegna ákvæða byggingarbréfs fyrir jörðina Ófeigsfjörð. Vitni voru yfirheyrð um eignarrétt á tveimur hundruðum úr jörðinni. Merkt 22.	A.6.b
	2(139) a–b	Aukaréttur að Árnosi í Trékyllisvík 15.9.1902. Framhaldið máli Guðmundar Péturssonar gegn J.J. Thorarensen vegna ákvæða byggingarbréfs fyrir jörðina Ófeigsfjörð. Vitni voru yfirheyrð um efni byggingarbréfsins. Merkt 23a–b.	A.6.b
	2(140) a–b	Aukaréttur að Árnosi í Trékyllisvík 18.10.1902. Framhaldið máli Guðmundar Péturssonar gegn J.J. Thorarensen vegna ákvæða byggingarbréfs fyrir jörðina Ófeigsfjörð. Vitni voru yfirheyrð um búsetu á jörðinni. Merkt 24a–c.	A.6.b
	2(141) a–b	Aukaréttur að Reykjarfirði 6.12.1902. Framhaldið máli Guðmundar Péturssonar gegn J.J. Thorarensen vegna ákvæða byggingarbréfs fyrir jörðina Ófeigsfjörð. Merkt 25a–b.	A.6.b
	2(142) a–b	Aukaréttur að Ófeigsfirði 23.7.1903. Dæmt í máli Guðmundar Péturssonar gegn J.J. Thorarensen vegna ákvæða byggingarbréfs fyrir jörðina Ófeigsfjörð. Guðmundur var sýknaður með því skilyrði að hann færi með laganna eið um afurðir af jörðinni. Merkt 26a–d.	A.6.b
	2(143) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 26.6.1913. Þinglesið uppboðsáfsal Guðmundar Péturssonar fyrir átta hundruðum í jörðinni Ófeigsfirði, dags. 8.2.1913. Merkt 27a–c.	A.6.b
	2(144) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 26.6.1913. Þinglesið afsalsbréf Jóns Hróbjartssonar, f.h. Skúla Thoroddsens, dags. 17.5.1912, til Guðmundar Péturssonar fyrir 1/2 hundraði að fornu mati í jörðinni Ófeigsfirði. Merkt 28a–c.	A.6.b
	2(145) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 13.7.1922. Þinglesið afsalsbréf frá Gísla Gíslasyni, dags. 23.12.1920, til Guðmundar Péturssonar fyrir einu hundraði að fornu mati í jörðinni Ófeigsfirði. Merkt 29a–b.	A.6.b
	2(146) a–b	Manntalsþingsréttur að Nauteyri á Langadalsströnd 30.6.1838. Upplesin lögfesta, dags. 3.5.1838, fyrir hálfu Hraundalslandi. Inntak lögfestunnar er ekki skráð. Merkt 30a–b.	A.6.b
	2(147) a–b	Manntalsþing að Nauteyri á Langadalsströnd 29.5.1855. Upplesið leyfisbréf, dags. 29.5.1849, þar sem Kristján Guðmundsson frá Vigur leyfir Gísla Bjarnasyni á Ármúla byggingarráð yfir eignarjörðum sínum, Melgraseyri og hálfum Hraundal, gegn því að Kristján Ebenesersson, bróðursonur Kristjáns, fengi að búa á eign Gísla, hálfum Reykjarfirði. Merkt 31a–b.	A.6.b

		Skjala- flokkur ¹
2(148) a–b	Manntalsþing að Nauteyri á Langadalsströnd 13.6.1861. Lesið byggingarbréf Kristjáns Ebeneserssonar, dags. 4.6.1861, til Hjalta Sveinssonar fyrir 12 hundruð af Melgraseyri. Einnig upplesið byggingarbréf Kristjáns Ebeneserssonar, dags. 4.6.1861, til Bjarna Einarssonar fyrir 10 hundruð úr Hraundal. Loks mótmælti Gísli Bjarnason á Ármúla að nokkur hefði byggingarrétt yfir jörðunum Melgraseyri og Hraundal. Merkt 32.	A.6.b
2(149) a–b	Manntalsþing að Hesteyri 16.6.1721. Upplesið kaupbréf þar sem öll jörðin Skáladalur í Aðalvíkurhreppi var seld gegn hálfri jörðinni Skjaldfönn, átta hundruð að dýrleika. Merkt 33a–b.	A.6.b
2(150) a–b	Manntalsþing að Nauteyri á Langadalsströnd 23.5.1849. Upplesið forboð Elíasar Ebeneserssonar á Skjaldfönn, dags. 10.4.1849, um áningu í Skjaldfannardal. Merkt 34a–b.	A.6.b
2(151) a–b	Manntalsþing að Skálanesi í Gufudalssveit 13.6.1849. Auglýst forboð Elíasar Ebeneserssonar á Skjaldfönn um að æja ekki hestum í Skjaldfannardal. Merkt 35.	A.6.b
2(152) a–b	Manntalsþing að Berufirði í Reykhólasveit 15.6.1849. Auglýst forboð Elíasar Ebeneserssonar á Skjaldfönn sem auglýst hafði verið á fyrri þingum, þ.e. um Skjaldfannardal. Merkt 36a–b.	A.6.b
2(153) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 1.6.1831. Upplesið afrit af bréfi Jóns Einarssonar á Reykjanesi og Óla J. Viborg á Reykjarfirði, vegna Bjarna Bjarnasonar á Stóru-Ávík, um uppbyggingu og byggingarkjör sem hann kynni að setja á Reykjarfjarðarpláss við Geirhólm. Merkt 37.	A.6.b
2(154) a–b	Manntalsþingsréttur að Stað í Grunnavík 2.8.1836. Upplesin lögfesta fyrir Reykjarfirði, dags. 28.7.1836. Inntak lögfestunnar er ekki skráð. Merkt 38a–b.	A.6.b
2(155) a–b	Manntalsþing að Unaðsdal 23.6.1862. Þinglesin mótmæli Kr. Ebeneserssonar dags. 20.6.1862 gegn þinglesnu bréfi Á. Jónssonar frá 8.1.1858 um þrætupart milli Reykjarfjarðar og Þaralátursfjarðar. Rósinkar Árnason, sem umboðsmaður Reykjarfjarðar, mótmælti þessu bréfi Kristjáns sem ósönnuðu. Merkt 39.	A.6.b
2(156) a–b	Manntalsþing að Stað í Grunnavík 3.7.1862. Þinglesið neitunarbréf Kr. Ebeneserssonar dags. 20.6.1862 gegn þinglesnu bréfi Á. Jónssonar í Æðey frá 8.1.1858 um þrætupart milli Reykjarfjarðar og Þaralátursfjarðar. Merkt 40.	A.6.b
2(157) a–b	Manntalsþing að Árnosi í Trékyllisvík 4.5.1799. Upplesin lögfesta á Árnaskirkjureka milli Drangatanga og Signýjargötu, og milli Skúmshellis og Drangatanga. Inntaki lögfestunnar er að öðru leyti ekki lýst. Merkt 41a–b.	A.6.b
2(158) a–b	Manntalsþingsréttur að Árnosi í Trékyllisvík 10.6.1826. Upplesin lögfesta sr. Þorleifs Jónssonar fyrir Árnestað og kirkju, en henni var mótmælt af Magnúsi Guðmundssyni á Finnbogastöðum. Inntaki lögfestunnar er ekki lýst. Merkt 42a–b.	A.6.b
2(159) a–b	Manntalsþing að Kaldrananesi 29.5.1845. Upplesin lögfesta Björns Olsens á Þingeyrum um rekaítök Þingeyrakirkju á Norðurströndum, dags. 31.3.1845. Inntak lögfestunnar er ekki skráð. Merkt 43a–b.	A.6.b
2(160) a–b	Manntals- og konungsbréfaletursþing að Árnosi í Trékyllisvík 2.6.1845. Upplesin lögfesta Björns Olsens á Þingeyrum um rekaítök og reka Þingeyraklausturskirkju, dags. 31.3.1845. Inntak lögfestunnar er ekki skráð. Merkt 44a–b.	A.6.b

		Skjala- flokkur ¹
2(161) a–b	Bréf, dags. 4.4.1908, frá Guðmundi Péturssyni til Stjórnarráðs Íslands þar sem hann óskar eftir að fá ábylisjörð sína Dranga keypta skv. lögum um sölu kirkjujarða frá 16.11.1907. Merkt 1.	A.11
2(162) a–b	Útskrift úr gjörðabók sýslunefndar Strandasýslu, dags. 27.4.1908. Tekin fyrir beiðni um kaup á jörðinni Dröngum. Sýslunefndin áleit ekkert vera á móti þeirri sölu. Merkt 2a–b.	A.11
2(163) a–b	Lýsing og mat á kirkjujörðinni Dröngum, dags. 16.7.1908, gert 13.7.1908. Landamerkjum er lýst. Merkt 3a–b.	A.11
2(164) a–b	Bréf, dags. 27.12.1908, frá sr. Páli Ólafssyni í Vatnsfirði við Ísafjarðardjúp til Stjórnarráðs Íslands um fyrirhugaða sölu á kirkjujörðinni Dröngum. Merkt 4a–b.	A.11
2(165) a–b	Bréf, dags. 10.4.1909, frá sr. Páli Ólafssyni í Vatnsfirði við Ísafjarðardjúp til biskups Íslands um jörðina Dranga. Merkt 5a–b.	A.11
2(166) a–b	Bréf, dags. 5.5.1909, frá Þórhalli Bjarnarsyni, biskupi Íslands, til Stjórnarráðs Íslands um jörðina Dranga og fyrirhugaða sölu hennar. Merkt 6.	A.11
2(167) a–b	Uppkast að afsalsbréfi frá Birni Jónssyni, ráðherra Íslands, á jörðinni Dröngum til Guðmundar Péturssonar, dags. 16.11.1909. Merkt 7a–b.	A.11
2(168) a–b	Nóta, dags. 17.7.1804, frá Ó. Ólafssyni á Skagaströnd um reka og eignir Þingeyraklausturs á Ströndum, þar á meðal reka fyrir Ófeigsfjarðarlandi, jörðina Drangavík og eyðikotið Kirkjuból á Ströndum með tilheyrandi reka. Merkt 1.	A.13
2(169) a–b	Bréf, dags. 27.8.1859, frá sr. Sveinbirni Eyjólfssyni í Árnesi í Trékyllisvík til Runólfs M. Olsens, eiganda Þingeyra, um ástand jarða á Ströndum, s.s. um að Drangajökull eyði smátt og smátt slægjulandi Kirkjubóls á Ströndum. Merkt 2a–d.	A.13
2(170)	Kort af rekur í Ófeigsfirði og í Eyvindarfirði, ódagsett en líklega frá um 1800–1820. Rekar frá suðri til norðurs: Seljanesreki, Árnesreki, Skálholtsreki, Breiðabólsstaðarreki, Básar (þ.e. Þingeyrabásar). Örnefni á korti: Sótéyjarleif [svo], Engjaneshlíð, Þrælskleif og Vébjarnarnaust. Merkt 3.	A.13
2(171)	Útskrift af sáttafundi 2.7.1856 að Steinnesi í Húnavatnssýslu um kröfu Jóns Jónssonar á Ytra-Hóli, vegna Þingeyraklausturs, gegn Runólfi M. Olsen, eiganda Þingeyra, vegna jarðarinnar Kirkjubóls á Ströndum og reka í Sigluvík. Sátt náðist þannig að Runólfur gaf eftir tilkall til Kirkjubóls á Ströndum en áskildi sér að kirkjan héldi átölulaust reka hvala og viðar fyrir landi jarðarinnar og í Sigluvík skv. bréfi rentukammers frá 29.8.1835. Sáttin var háð samþykki stiftsfirvalda á Íslandi og amtmanns. Ekkert kemur fram um afmörkun Kirkjubóls á Ströndum. Merkt 4a–b.	A.13
2(172) a–b	Bréf, dags. 12.7.1860, frá Pétri Havsteen, amtmanni Norður- og Austuramts, til Jens Andreasar Knudsens, factors og umboðsmanns Þingeyraklausturs, með afriti af bréfi dómsmálaráðuneytis til amtmanns vegna jarðarinnar Kirkjubóls á Ströndum og eyðihjáleignanna Sæbóls, Efra-Horns og Neðra-Horns. Landamerkjum er lýst. Merkt 5a–b.	A.13
2(173)	Afrit af máldaga Gísla Jónssonar frá 1575 um að Stafholtskirkja eigi Engjanes með öllum reka. Auglýst fyrir manntalsþingsrétti að Árnesi í Trékyllisvík 30.6.1812. Merkt 6.	A.13

		Skjala- flokkur ¹
2(174) a–b	Bréf, dags. 12.5.1883, frá Ásgeiri Einarssyni til sýslumanns í Strandasýslu um ágreining manna um rekalandamerki á nokkrum svæðum á Ströndum. Merkt 1a–c.	A.2
2(175) a–b	Eftirrit af sáttagerð, dags. 2.7.1856, milli Jóns Jónssonar vegna Þingeyraklausturs og Runólfs M. Olsens, eiganda Þingeyra, um jörðina Kirkjuból og reka í Sigluvík. Einnig eftirrit af bréfi sr. Jóns Jónssonar sáttanefndarmanns, dags. 22.8.1856, til Runólfs M. Olsens um samþykki stiftsyfirvalda fyrir sáttinni. Merkt 2a–c.	A.2
2(176) a–b	Bréf, dags. 3.5.1875, frá Stefáni Bjarnarsyni, sýslumanni Ísafjarðarsýslu, til amtmanns Suður- og Vesturamts um ábúð og reka á Kirkjubóli á Ströndum, þar sem hann álitur jörðina óbyggilega ef reki fyrir landi Kirkjubóls fylgi ekki jörðinni. Merkt 3a–d.	A.2
2(177) a–b	Vitnisburður nokkurra manna, dags. 16.6.1800, um að Engjanesreki hafi ávallt fylgt jörðinni og greitt hafi verið fyrir hann til Stafholtskirkju. Merkt 1.	A.7
2(178) a–b	Gjafabréf, dags. 20.1.1858, til Árneskirkju fyrir hvalrekaítökum Skálholtskirkju á Krossnesi, í Norðfirði, og í Trékyllisey á Norðurströndum í Strandasýslu. Merkt 1a–e.	A.9
2(179) a–b	Árnes, úttekt, dags. 10.6.1781. Merkt 17a–b.	A.9
2(180) a–b	Árnes, vísitasía, dags. 13.8.1854. Merkt 18a–d.	A.9
2(181) a–b	Árnes, vísitasía, dags. 19.8.1858. Merkt 19a–d.	A.9
2(182) a–b	Stafholt, um eignir kirkjunnar, dags. 19.5.1663. Merkt 2a–c.	A.9
2(183) a–b	Stafholt, úttekt, dags. 2.6.1855. Merkt 3a–e.	A.9
2(184) a–b	Stafholt, úttekt, 17.6.1867. Merkt 4a–d.	A.9
2(185) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 26.8.1694. Merkt 5a–e.	A.9
2(186) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 9.6.1721. Merkt 6a–b.	A.9
2(187) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 25.8.1702. Merkt 7a–b.	A.9
2(188) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 10.6.1744. Merkt 8a–b.	A.9
2(189) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 10.10.1746. Merkt 9a–c.	A.9
2(190) a–b	Stafholt, afhending, dags. 30.5.1707. Merkt 10a–e.	A.9
2(191) a–b	Stafholt, úttekt, dags. 3.6.1740. Merkt 11a–d.	A.9
2(192) a–b	Stafholt, vísitasía, dags. 10.10.1746. Merkt 12a–b.	A.9
2(193) a–b	Stafholt, úttekt, dags. 4.6.1767. Merkt 13a–c.	A.9
2(194) a–b	Stafholt, úttekt, dags. 17.6.1867. Merkt 14a–d.	A.9
2(195) a–b	Vatnsfjörður, vísitasía, dags. 24.4.1773. Merkt 15a–c.	A.9
2(196) a–b	Vatnsfjörður, úttekt, dags. 24.5.1780. Merkt 16a–e.	A.9
2(197) a–b	Þingeyrar, vísitasía, dags. 18.10.1824. Merkt 20a–e.	A.9
2(198) a–b	Þingeyrar, vísitasía, dags. 3.12.1836. Merkt 22a–g.	A.9
2(199) a–b	Þingeyrar, vísitasía, dags. 9.4.1844. Merkt 23a–f.	A.9
2(200) a–b	Þingeyrar, vísitasía, dags. 23.10.1848. Merkt 25a–b.	A.9
2(201) a–b	Breiðabólsstaður, vísitasía, dags. 30.11.1836. Merkt 21a–c.	A.9
2(202) a–b	Breiðabólsstaður, úttekt, dags. 4.6.1846. Merkt 24a–c.	A.9
2(203) a–b	Ármúli, landamerki, dags. í maí 1892, mótttekið til þinglýsingar 4.5.1892. Merkt 16a–c.	A.1
2(204) a–b	Bæir á Snæfjallaströnd, landamerki, dags. 20.6.1891, mótttekið til þinglýsingar 13.2.1892. Merkt 17a–b.	A.1
2(205) a–b	Unaðsdalur, landamerki, dags. 22.5.1890, þinglýst 22.5.1890. Merkt 18.	A.1

		Skjala- flokkur ¹
2(206) a–b	Leira í Leirufirði, Kjós í Jökulfjörðum, landamerki, dags. 24.6.1889, þinglýst 15.8.1890. Merkt 19.	A.1
2(207) a–b	Leira í Leirufirði ásamt Öldugili, Dynjandi í Leirufirði, landamerki, dags. 28.6.1889, þinglýst 15.8.1890. Merkt 20a–b.	A.1
2(208) a–b	Kjós í Jökulfjörðum, Hrafnfjarðareyri við Hrafnfjörð, landamerki, dags. 24.6.1889, þinglýst 15.8.1890. Merkt 21.	A.1
2(209) a–b	Hrafnfjarðareyri við Hrafnfjörð, Álfaðir í Hrafnfirði, landamerki, dags. 24.6.1889, þinglýst 15.8.1890. Merkt 22.	A.1
2(210) a–b	Álfaðir í Hrafnfirði, Kvíar ásamt eyðjörðum í Lónafirði, landamerki, dags. 24.6.1889, þinglýst 15.8.1890. Merkt 23.	A.1
2(211) a–b	Bolungarvík á Ströndum, Barðsvík á Ströndum, landamerki, dags. 4.12.1891, þinglýst 19.8.1892. Merkt 24a–b.	A.1
2(212) a–b	Bolungarvík á Ströndum, Barðsvík á Ströndum, Smiðjuvík á Ströndum, landamerki, dags. 24.6.1889, þinglýst 15.8.1890. Merkt 25.	A.1
2(213) a–b	Furufjörður á Ströndum, landamerki, dags. 27.12.1885, móttekið til þinglýsingar 13.9.1887. Merkt 26a–b.	A.1
2(214) a–b	Lónseyri, landamerki dags. 12.6.1891, móttekið til þinglýsingar 13.2.1892. Merkt 27.	A.1
4(1)	Skjaldabjarnarvík, síða úr registri veðbókar frá sýslumanni Vestfjarða.	A.3
4(2)	Skjaldabjarnarvík, veðbandayfirlit frá Þjóðskrá Íslands, dags. 15.11.2019.	A.3
4(3)	Drangar, síður úr registri veðbókar frá sýslumanni Vestfjarða.	A.3
4(4)	Drangar, veðbandayfirlit frá Þjóðskrá Íslands, dags. 15.11.2019.	A.3
4(5)	Drangavík, síða úr registri veðbókar frá sýslumanni Vestfjarða.	A.3
4(6)	Drangavík, veðbandayfirlit frá Þjóðskrá Íslands, dags. 15.11.2019.	A.3
4(7)	Engjanes, síða úr registri veðbókar frá sýslumanni Vestfjarða.	A.3
4(8)	Engjanes, veðbandayfirlit frá Þjóðskrá Íslands, dags. 15.11.2019.	A.3
4(9)	Ófeigsfjörður, síður úr registri veðbókar frá sýslumanni Vestfjarða.	A.3
4(10)	Ófeigsfjörður, veðbandayfirlit frá Þjóðskrá Íslands, dags. 15.11.2019.	A.3
4(11)	Bréf frá sýslumanninum í Strandasýslu, dags. 2.12.1985; svar við fyrirsögn um afrétti í sýslunni.	A.16
4(12)	Jarðatal J. Johnsens 1847, bls. 211–221 (Strandasýsla).	B.2
4(13)	Ný jarðabók 1861, bls. 83–87 (Strandasýsla).	B.2
4(14)	Fasteignabók 1921, bls. 92–99 (Strandasýsla).	B.2
4(15)	Fasteignabók 1932, bls. 57–60 (Strandasýsla).	B.2
4(16)	Fasteignabók 1942–1944, opnur 22–25 (Strandasýsla).	B.2
4(17)	Reglugjörð fyrir Strandasýslu um refaeyðingu, notkun upprekstrarlands, fjallskil, rjettahöld og fleira, nr. 59/1893.	B.4
4(18)	Reglugjörð sem hefir inni að halda viðauka við reglugjörð fyrir Strandasýslu um refaeyðingu, notkun upprekstrarlands, fjallskil, rjettahöld og fleira, nr. 73/1903.	B.4
4(19)	Reglugjörð fyrir Strandasýslu um refeyðingar, notkun upprekstrarlands, fjallskil, rjettahöld o.fl., nr. 138/1914.	B.4
4(20)	Reglugerð fyrir Strandasýslu, um notkun upprekstrarlands, fjallskil, réttahöld o.fl., nr. 73/1921.	B.4
4(21)	Reglugjörð um breyting á reglugjörð 15. desbr. 1914 fyrir Strandasýslu um refaeyðingar, notkun upprekstrarlands, fjallskil, rjettahöld o.fl., nr. 42/1927.	B.4

		Skjala- flokkur ¹
4(22)	Reglugerð um breyting á reglugerð fyrir Strandasýslu, um notkun upprekstrarlands, fjallskil, réttahöld o.fl., nr. 106/1932.	B.4
4(23)	Fjallskilareglugerð fyrir Strandasýslu, nr. 32/1946.	B.4
4(24)	Fjallskilasamþykkt fyrir Strandasýslu, nr. 485/1996.	B.4
4(25)	Fjallskilasamþykkt fyrir Strandasýslu, nr. 715/2012.	B.4
4(26)	Auglýsing um staðfestingu á mörkum sveitarfélaganna Árneshrepps, Hólmavíkurbrepps og Ísafjarðarbæjar á Drangajökli, nr. 228/2000.	B.6
4(27)	Úr Landnámabók. Íslenzk fornrit I (1968), bls. 196–199 og kort.	B.7
4(28)	Úr Landið og Landnáma eftir Harald Matthíasson (1982), bls. 231–239 og kort.	B.7
4(29)	Frumvarp til laga um heimild fyrir ríkisstjórnina til að selja tvær eyðijarðir og nefndarálit um málið (þingskjöl 405 og 504 í 162. máli á 75. löggjafarþingi 1955–1956).	B.7
4(30)	Skrá Páls Jónssonar biskups um kirkjur og staði Skálholtsbiskupsdæmis, um 1200. Ísl. fornbr. XII, bls. 1–15.	B.1
4(31)	Fjarðatal á Íslandi, 1312. Ísl. fornbr. III, bls. 13–17.	B.1
4(32)	Árneskirkja, máldagi, um 1327. Ísl. fornbr. II, bls. 617.	B.1
4(33)	Árneskirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 132.	B.1
4(34)	Árneskirkja, Gíslamáldagi, 1570 eða síðar. Ísl. fornbr. XV, bls. 562.	B.1
4(35)	Breiðabólsstaðarkirkja, máldagi, um 1451. Ísl. fornbr. V, bls. 85–86.	B.1
4(36)	Eyrarkirkja í Bitru, máldagi um 1491–1518. Ísl. fornbr. VII, bls. 85–86.	B.1
4(37)	Kálfaneskirkja, Gíslamáldagi, 1570 eða síðar. Ísl. fornbr. XV, bls. 560.	B.1
4(38)	Kirkjubólaskirkja í Langadal, máldagi, um 1327. Ísl. fornbr. II, bls. 615.	B.1
4(39)	Kirkjubólaskirkja í Langadal, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 132–133.	B.1
4(40)	Melgraseyri, bænhús, Gíslamáldagi, 1570 eða síðar. Ísl. fornbr. XV, bls. 566.	B.1
4(41)	Skálholtsstaður, skrá um reka á Ströndum, 1327. Ísl. fornbr. II, bls. 621–623.	B.1
4(42)	Skálholtsstaður, skrá um reka á Ströndum, 1344. Ísl. fornbr. II, bls. 785.	B.1
4(43)	Stafholtskirkja, máldagi, um 1140. Ísl. fornbr. I, bls. 179–180.	B.1
4(44)	Stafholtskirkja, máldagi, 1354. Ísl. fornbr. III, bls. 88–89.	B.1
4(45)	Stafholtskirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 188–190.	B.1
4(46)	Stafholtskirkja, máldagi, um 1480. Ísl. fornbr. VI, bls. 268–269.	B.1
4(47)	Stafholtskirkja, Gíslamáldagi, 1570 eða síðar. Ísl. fornbr. XV, bls. 620–622.	B.1
4(48)	Vatnsfjarðarkirkja, rekaskrá, 1327. Ísl. fornbr. II, bls. 618–621.	B.1
4(49)	Vatnsfjarðarkirkja, rekaskrá [um 1360]. Ísl. fornbr. III, bls. 135–136.	B.1
4(50)	Vatnsfjarðarkirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 133–135.	B.1
4(51)	Sálugjafarbréf Bjarnar Einarssonar Jórsalafara, dags. 25.7.1405. Vatnsfjarðarkirkju gefinn þriðjungur í Drangareka. Ísl. fornbr. III, bls. 700–703.	B.1
4(52)	Vatnsfjarðarkirkja, máldagi 1509. Ísl. fornbr. VIII, bls. 286–288.	B.1

		Skjala- flokkur ¹
4(53)	Þingeyraklaustur, skrá um reka á Ströndum, um 1500. Ísl. fornbr. VII, bls. 461–462.	B.1
4(54)	Þingeyraklaustur, vitnisburður um reka í Siglúvík og jörðina Kirkjuból, dags. 26.11.1512. Ísl. fornbr. VIII, bls. 412–413.	B.1
4(55)	Þingeyraklaustur, eignir samkvæmt Sigurðarregistri, um 1525. Ísl. fornbr. IX, bls. 312–316.	B.1
4(56)	Gjafabréf um m.a. reka í Skjaldabjarnarvík, dags. 21.8.1374, og staðfesting á gjafabréfinu, dags. 13.3.1375. Ísl. fornbr. III, bls. 286–287 og 294.	B.1
4(57)	Skjaldabjarnarvík, ágríp af afsali frá 1393–1394. Ísl. fornbr. III, bls. 492–496.	B.1
4(58)	Gjafabréf um m.a. reka í Skjaldabjarnarvík, dags. 5.11.1415. Ísl. fornbr. III, bls. 766.	B.1
4(59)	Jarðaskiptabréf Eggert Hannessonar og Guðrúnar Björnsdóttur, dags. 22.1.1552, m.a. um Skjaldabjarnarvík. Ísl. fornbr. XIII, bls. 684–685.	B.1
4(60)	Kaupmálabréf Magnúsar Jónssonar prúða og Ragnheiðar Eggertsdóttur, dags. 22.9.1565, m.a. um Skjaldabjarnarvík. Ísl. fornbr. XIV, bls. 422–425.	B.1
4(61)	Testamentisbréf Einars Eiríkssonar, m.a. um land á Dröngum, dags. 5.4.1383. Ísl. fornbr. III, bls. 366. Sbr. skjal nr. 4(62) (Ísl. fornbr. XII, bls. 24–26) þar sem bréfið er prentað aftur með athugasemd um leiðréttu dagsetningu.	B.1
4(62)	Testamentisbréf Einars Eiríkssonar, m.a. um land á Dröngum, dags. 14.12.1382. Ísl. fornbr. XII, bls. 24–26.	B.1
4(63)	Kaupbréf dags. 30.5.1505, m.a. um tvær eyðijarðir á Ströndum hjá Dröngum. Ísl. fornbr. VII, bls. 769–771.	B.1
4(64)	Svör Eggerts lögmanns Hannessonar við sakargiftum, m.a. vegna ágreinings um Reykjarfjörð [1560]. Ísl. fornbr. XIII, bls. 493–496.	B.1
4(65)	Kaupbréf um m.a. Reykjarfjörð á Ströndum, dags. 6.11.1562 og 25.5.1576. Ísl. fornbr. XIV, bls. 21–22.	B.1
4(66)	Skiptabréf eftir Björn Þorleifsson hinn ríka, dags. 23.10.1467. Ísl. fornbr. V, bls. 497–503.	B.1
4(67)	Skiptabréf eftir Björn Þorleifsson, dags. 23.10.1467. Ísl. fornbr. XII, bls. 46–53.	B.1
4(68)	Skiptabréf eftir Ólöfu Loftsdóttur, dags. 15.4.1480. Ísl. fornbr. VI, bls. 254–257.	B.1
4(69)	Bréf um uppgjör á skuld Björns Þorleifssonar, dags. 17.5.1508. Ísl. fornbr. VIII, bls. 206–207.	B.1
4(70)	Skrá um eignir Guðmundar (ríka) Arasonar á Reykhólum [1446]. Ísl. fornbr. IV, bls. 683–694.	B.1
4(71)	Skrá um jarðagóss og eignir Bjarna Andréssonar, 1509. Ísl. fornbr. VIII, bls. 266–269.	B.1
4(72)	Kaupmálabréf Jóns Einarssonar og Margrétar Björnsdóttur, dags. 21.10.1529, m.a. um Melgraseyri og Skjaldfönn. Ísl. fornbr. IX, bls. 502–504.	B.1

Lagt fram af óbyggðanefnd:

5	Söguleg greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, lokagerð, dags. 18.11.2019.
5(1)	Söguleg greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, drög, dags. 19.8.2019.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni lögmanni vegna Engjaness og Ófeigsfjarðar:

6		Engjaness og Ófeigsfjarður, kröfulýsing, dags. 15.4.2019.
	6(1)	Engjaness og Ófeigsfjarður, útprent úr fasteignaskrá.
	6(2)	Engjaness og Ófeigsfjarður, greinargerð, 4.12.2019.

Lagt fram af Guðrúnu A. Gunnarsdóttur vegna Skjaldabjarnarvíkur og Drangavíkur:

7		Skjaldabjarnarvík, kröfulýsing, dags. 5.9.2019.
	7(1)	Bréf frá Guðrúnu A. Gunnarsdóttur til óbyggðanefndar, dags. á jólum 2018, póststimplað 18.3.2019, móttækið 19.3.2019.
	7(2)	Skjaldabjarnarvík, uppdráttur af jarðamörkum, dags. 10.10.2014.
	7(3)	Bréf frá Guðrúnu A. Gunnarsdóttur til óbyggðanefndar, dags. 26.6.2019.
	7(4)	Athugasemdir vegna Drangavíkur, dags. 3.10.2019, ásamt tveimur fylgiskjölum: 1) bréfi til úrskurðarnefndar umhverfis- og auðlindamála dags. 27.6.2019 ásamt þremur kortum/loftmyndum, 2) textum sem tengjast áformum um friðlýsingu Dranga.

Lagt fram af lögmönnum og fulltrúum málsaðila:

8	8(1)	Yfirlitskort, mál nr. 1/2019. Kröfulíður málsaðila, dags. 25.9.2019.
	8(2)	Yfirlitskort, mál nr. 1/2019. Kröfulíður málsaðila, dags. 14.10.2019.
	8(3)	Yfirlitskort, mál nr. 1/2019. Kröfulíður málsaðila, dags. 20.12.2019.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

9	9(1)	Fundargerð 1. fyrirtöku, dags. 26.9.2019. (M.a. frásögn af vettvangsferð 25.9.2019.)
	9(2)	Fundargerð 2. fyrirtöku, dags. 20.11.2019.
	9(3)	Fundargerð aðalmeðferðar, dags. 10.12.2019.
	9(4)	Fundargerð 4. fyrirtöku, dags. 20.2.2020.

Lagt fram af Benedikt Ólafssyni lögmanni eða Láru Ingólfsdóttur vegna Drangavíkur:

10		Drangavík, kröfulýsing, dags. 9.10.2019.
	10(1)	Landamerkjabréf fyrir Ófeigsfjarð, Engjaness, Dranga og Drangavík, sbr. skjöl nr. 2(2)–2(4) og 2(6).
	10(2)	Drangavík, loftmynd með hnitsettum landamerkjum, dags. 30.9.2019.
	10(3)	Drangavík, veðbókarvottorð, dags. 9.10.2019.
	10(4)	Trausti Jónsson: „Um hitafar á Íslandi og á norðurhveli frá landnámi til 1800“, birt á vedur.is, dags. 9.3.2007.
	10(5)	Drangavík, greinargerð, dags. 4.12.2019.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

11		Vistgerðir í norðanverðum Árneshreppi á Ströndum. Greinargerð frá Náttúrufræðistofnun Íslands, nóvember 2019.
----	--	---

Lagt fram af Pétri Guðmundssyni vegna Ófeigsfjarðar:

12		Minnisblað frá verkfræðistofunni Vatnaskilum um aðrennsli til Efra-Eyvindarfjarðarvatns í Eyvindarfirði, dags. 13.2.2019.
----	--	---

Lagt fram af Sveini Kristinssyni f.h. Fornasels ehf. vegna Dranga:

13		Drangar, athugasemdir, dags. 19.11.2019.
	13(1)	Athugasemdir, dags. 5.12.2019, sbr. skjal nr. 7(4).

Lagt fram af óbyggðanefnd:

14		Greinargerð um Drangajökul frá Náttúrufræðistofnun Íslands, nóvember 2019.
15	15(1)	Bréf frá óbyggðanefnd, dags. 29.11.2019, til þriggja af eigendum Drangavíkur sem standa ekki að kröfu vegna jarðarinnar, sbr. skjöl nr. 10 og 7(4).
	15(2)	Bréf frá óbyggðanefnd, dags. 29.11.2019, til þriggja af eigendum Skjaldabjarnarvíkur sem standa ekki að kröfu vegna jarðarinnar, sbr. skjal nr. 7.

Hliðsjónargögn**Lagt fram til hliðsjónar af Eddu Andradóttur lögmanni f.h. fjármála- og efnahagsráðherra**

H-1	Landnámabók, Íslensk fornrit I (1968), bls. 196–201. Nr. 1 í tilvísanaskrá, skjali 1(2).
H-2	Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns (1940), 7. bindi, bls. 321–456. Nr. 2 í tilvísanaskrá, skjali 1(2).
H-3	Sóknalýsingar Vestfjarða, II. bindi (1952), bls. 5–13 og 204–286. Nr. 3 í tilvísanaskrá, skjali 1(2).

Lagt fram til hliðsjónar af óbyggðanefnd

H-4	Almennar niðurstöður óbyggðanefndar með viðaukum, svæði 1–9A, dags. 15.8.2019.
H-5	Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðlendulaga nr. 58/1998, með síðari breytingum, dags. 10.4.2015.
H-6	Jarðalisti sem notaður er við leit að gögnum um svæði 10A á Þjóðskjalasafni Íslands, dags. 9.8.2019.
H-7	Skjaldabjarnarvík, örnefnaskrár o.fl. frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-8	Drangar, örnefnaskrár o.fl. frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-9	Drangavík, örnefnaskrár o.fl. frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-10	Ófeigsfjörður, örnefnaskrár o.fl. frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-11	Minnisblað um leit óbyggðanefndar í skjalaflokki B.3 Dómar fyrir mál nr. 1/2019 á svæði 10A, dags. 14.11.2019.
H-12	Minnisblað um leit óbyggðanefndar í skjalaflokki B.6 Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja ásamt Stjórnartíðindum fyrir mál nr. 1/2019 á svæði 10A, dags. 14.11.2019.
H-13	Minnisblað um leit óbyggðanefndar í skjalaflokki B.9 Alþingisbækur Íslands fyrir mál nr. 1/2019 á svæði 10A, dags. 12.11.2019.
H-14	Úr Sýslulýsingum 1744–1749 (1957), bls. 202–208.
H-15	Úr Árbók Ferðafélags Íslands 1952 (Strandasýsla eftir Jóhann Hjaltason), bls. 5–7 og 130–143.
H-16	Úr Árbók Ferðafélags Íslands 1994 (Ystu strandir norðan Djúps eftir Guðrúnu Ásu Grímsdóttur), bls. 219–243.
H-17	Úr Árbók Ferðafélags Íslands 2000 (Í strandbyggðum norðan lands og vestan eftir Bjarna Guðmundsson, Hauk Jóhannesson og Valgarð Egilsson), bls. 99–117.
H-18	Skýrslur í máli nr. 1/2019 hjá óbyggðanefnd við aðalmeðferð 10.12.2019 (28 bls., skrifaðar upp eftir hljóðupptöku).
H-19	Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns: 4. bindi, bls. 333–335; 5. bindi, bls. 316–317; 7. bindi, bls. 214–215, 242–247, 314–337; 8. bindi, bls. 195–195, 248–251; 13. bindi, bls. 250, 272, 282, 285–286, 313, 320–323, 489.

FYLGISKJAL III: KORT

a) Úrskurðarkort í máli nr. 1/2019

b) Yfirlitskort um svæði 10A